Kiliaen van Rensselaer

van 1623 tot 1636

door

Dr. J. Spinoza Catella Jessurun

's-Gravenhage — Martinus Nijhoff — 1917

KILIAEN VAN RENSSELAER

VAN 1623 TOT 1636

DRUKKERIJ KOCH & KNUTTEL — GOUDA

KILIAEN VAN RENSSELAER

VAN 1623 TOT 1636

DOOR

Dr. J. SPINOZA CATELLA JESSURUN

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1917

INHOUD.

INLEIDING.

Het laatste gedeelte van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw vormen in de geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen een tijdperk, dat buitengewoon rijk was aan grootsche ondernemingen. Reeds in 1581 had Olivier Brunel een wel overdacht plan in elkaar gezet om gebruik te maken van zijn ervaring, verworven op vroegere handelsreizen in het Noorden, en een grooten ontdekkingstocht te doen om alle kusten en zeeën te leeren kennen van Noord-Siberië. Het doel hiervan moest zijn om handelsbetrekkingen met de daar wonende stammen aan te knoopen. Pelterijen was het voornaamste uitvoerartikel uit die streken.

De eerste belangrijke tocht volgens het plan van Brunel en de raadgevingen van De Moucheron werd dertien jaar later in Juni 1594 ondernomen door de Staten van Holland en van Zeeland. De regeering van de stad Amsterdam voegde daar twee schepen bij, die echter een anderen weg volgden. Deze beide expedities moesten in de eerste plaats wel den weg bereiden tot het vinden van een noordoostelijke vaart naar Indië, maar in de instructie, voor elk van beide reizen afzonderlijk opgesteld, werd óók als doel aangegeven alle mogelijke gegevens te verzamelen omtrent de gesteldheid van de kusten en de zeeën, welke men zou ontmoeten. De tochten mochten zich niet verder uitstrekken dan tot een bij benadering aangegeven punt in het Noorden. Nog in hetzelfde jaar kwamen de schepen terug en door de bemoedigende berichten van de bevelhebbers werd er al spoedig tot een nieuwe onderneming besloten. [1]

---

1) Zie Muller, Geschiedenis der Noordsche Compagnie, blz. 29 e. v.

Het zoude ons te ver voeren alle reizen op te sommen, die hierna naar het Noorden zijn gedaan, maar dit is een belangrijk punt van overeenkomst in de verschillende instructies, die den gezagvoerders werden meegegeven, dat er moeite moest gedaan worden om, na te zijn geland, den vrijen handel te verkrijgen in de streken, welke er bereikt waren, en na te gaan „wat coopmanschappen aldaer aengenaem waren, ende voor retour herwaerts zouden wezen te becommen." Ja zelfs schijnt het toen reeds in de bedoeling te hebben gelegen om te trachten kolonies naar die streken uit te zenden. 1)

Nadat in 1602 de Oost-Indische Compagnie was opgericht, lag het verder op haar weg die pogingen voort te zetten. En een van de belangrijkste tochten, door de Amsterdamsche Kamer dier Compagnie ondernomen, was die van Hudson in 1609. Het zou een tweede poging zijn om de vaart te zoeken, niet langs den weg, dien de Engelschen hadden beproefd en die de kustlijn volgde, ook niet langs dien welken Willem Barendsz. had bevaren, langs de Westkust van Nova-Zembla, maar volgens het plan van Plancius, die geloofde „dat boven Nova-Zembla, te weten onder den Polus arcticus door, den rechten ende doenlyksten wegh moeste zijn." 2) Jan Cornelisz. Rijp had in 1596 de eerste poging daartoe gedaan, maar al was die mislukt, verscheidene omstandigheden droegen er toe bij het niet bij die eerste poging te laten, maar integendeel met groote kracht een tweede te beproeven. Alleen moest er gewacht worden tot zich een geschikte gelegenheid voordeed.

In 1606 scheen het, alsof die gelegenheid was gekomen.

1) t. a. p. blz. 39 en 40.

2) Linschoten, Voyage van bij Noorden om. Voor-reden fol. 2. Over het plan van Plancius en den weg langs de Noordpool zie Muller, De Reis van Jan Cornelisz. May (deel I van de Werken der Linschoten-Vereeniging. Den Haag 1909). Inleiding blz. XVIII e. v.

Heemskerck, die de tochten van 1595 en 1596 had meegemaakt, zou de leiding van de reis op zich nemen, maar in het volgend jaar sneuvelde hij bij Gibraltar. En zoo moest het plan wederom worden uitgesteld. Het ligt voor de hand, dat de bestuurders der Oost-Indische Compagnie, inzonderheid die van de Kamer Amsterdam, goed uitzagen naar iemand die de plaats van Heemskerk zou kunnen vervullen. Maar de Engelschen waren hun voor; Hudson werd in hun dienst twee keeren uitgezonden; in 1607 en 1608 beproefde hij hetzelfde wat Plancius had gewild. Het staat niet vast, dat Hudson te voren met dezen geleerde over diens plan heeft gesproken. Het is wel waarschijnlijk, vooral als men in het oog houdt het buitengewone van het plan en de zeer weinige menschen, die toen ter tijd ernstige studie van die zaak maakten. [1]) Hoe dat ook moge zijn, nadat hij zijn beide tochten zonder goeden uitslag had volbracht, werd hij door de genoemde Kamer naar Amsterdam ontboden op het einde van 1608 en reeds op den 8sten Januari van het jaar 1609 werd met hem het contract gesloten, waarbij hij zich verbond „passage te soecken door 't noorden, benoorden Nova Sembla om." [2])

Een zeer belangrijk punt werd er in het contract opgenomen, dat de Amsterdamsche Kamer der Oost-Indische Compagnie met Hudson aanging. Het was in overeenstemming met hetgeen er in vroegere instructies was voorgeschreven aan de bevelhebbers der verscheidene uitgezonden expedities. Want ook practisch nut kon de tocht opleveren, indien

1) Muller, laatst aangehaald werk blz. XXIV, acht het ook geloofwaardig wat Van der Donck schrijft, dat Hudson namelijk vóór zijn eerste reis in Holland is geweest.

2) Zie het contract met Henry Hudson, afgedrukt als bijlage D door Murphy in zijn werk Henry Hudson in Holland, blz. 110 e. v. Het is overgenomen uit de eenig overgebleven bron, n. l. het hs. van Mr. P. van Dam „Beschrijving van den staat en gelegenheid der O.I. Comp." en dat thans berust op het Algemeen Rijksarchief in Den Haag.

misschien het hoofddoel niet zou worden bereikt. We vinden namelijk deze toevoeging er bij, dat Hudson „soo veel kennisse van landen (sal) sien te bekomen als sonder merckelijck tijtverlies sal konnen geschieden". Dan moest hij terugkeeren „om aan de Bewinthebberen te doen getrouwelijck rapport en relaes van sijn reyse." Ook moest hij zijn journalen en kaarten aan hen overgeven. Blijkbaar was de bedoeling van deze bepaling om later met de landen welke hij zou aandoen handelsbetrekkingen aan te knoopen, om op die wijze in ieder geval schadeloos gesteld te worden voor de zware kosten der uitrusting, indien de tocht overigens op niets mocht uitloopen. [1])

Dat Hudson zich aan dit voorschrift heeft gehouden, heeft geleid tot de ontdekking van Nieuw-Nederland. Den 6den April 1609 zeilde hij van de reede van Texel uit. Na te vergeefs den noordelijken doortocht gezocht te hebben bereikte hij in de maand September van dat jaar de kust van het latere Nieuw-Nederland. Den 12den September voer hij de Noordrivier binnen „een alsoo schoonen rieviere alsmen conde vinden." Toen liet hij het groote schip „de Halve Maen" bij den mond achter, maar voer met de „schipboot" de rivier hooger op.

Eerst vonden zij toen aan het benedeneinde van den stroom een volk „cloeck ende weerbaer"; maar verder het land inwaarts waren de menschen „vriendelijc ende beleeft" en hadden veel levensmiddelen, „ende veel vellen ende pelterijen, maerters, vossen ende veel ander commoditeyten, vogelen, vruchten, selve wijndruyven, witte ende roode". Hudson en de zijnen dreven ook op vriendschappelijke wijze met de inboorlingen eenigen handel en brachten van al die

1) Over de latere pogingen tot het uitvoeren van Plancius'plan wordt hier niet gesproken. Men zie daarover Muller. De Reis van Jan Cornelisz. May (Werken der Linschoten-Vereeniging I. Den Haag 1909.) blz. XXXV e. v.

goederen wat mee. Den vierden October keerde hij terug, koos weer zee en bereikte den 7den November de Engelsche haven Dartmouth. Van hier uit zond hij rapport van zijn reis aan zijn lastgevers, de bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie te Amsterdam. 1)

Al heel spoedig was het in Nederland bekend, welk een rijk en mooi land door Hudson ontdekt was. Reeds het volgend jaar, in 1610, werd er een nieuw schip uitgerust, doch nu uitsluitend met het doel om handel te drijven in de gevonden streken. Het was echter niet de O-I. Compagnie die hiertoe overging, want het lag niet binnen haar octrooi. Het waren „eenighe koop-lieden" te Amsterdam, waarschijnlijk bewindhebbers der Compagnie. Hun namen worden niet genoemd. Toen werd de rivier door hen „Manhattes" genoemd „naer de naem van de Wilden die aen 't begin van dese rieviere woonen". 2)

In de nu komende jaren breidt zich het aantal uit van hen, die een schip uitrusten naar de kust van Noord-Amerika. Toen Pieter Fransz. met het schip „de Vos" in 1613 werd uitgezonden om den noordwestelijken doortocht te zoeken, was er de opdracht aan toegevoegd „om te vaeren benoorden op de reviere Hudson ende aldaer te handelen." Hij heeft den winter van 1613 op 1614 daar ook doorgebracht, maar het handeldrijven is toen mislukt door „eenige quaetwillige inwoonders des landts." 3)

Het waren ook niet meer uitsluitend Amsterdammers; ook

1) Van Meteren. Belgische Oorlogen 1611, aangehaald in het genoemde werk van Murphy. Over Hudson zie men verder de daar vermelde literatuur.

2) J. de Laet. Beschrijvinghe van West-Indiën, tweede druk 1630, blz. 101. De Laet schrijft in de opdracht van dit werk aan de Staten-Generaal den 15den November 1624, dat hij al voor vele jaren „uyt een sonderlinghen lust" niet alleen had verzameld wat er in druk was verschenen over West-Indië, maar ook „eenighe gheschreven Journalen van eenighe stier-lieden van onse natie."

3) Zie de resolutie der Amsterdamsche Admiraliteit van 13 Augustus 1614, gedrukt bij Muller, Noordsche Compagnie, blz. 368.

te Hoorn wilde men van de handelsvoordeelen van het nieuwe land genieten. Zoo ontstond er vanzelf tusschen die verschillende groepen concurrentie. Ook ging men er meer werk van maken de kust en het land beter te leeren kennen. Vooral schipper Adriaen Block is het geweest, die nauwkeurig alles heeft onderzocht en die de verschillende baaien en kapen en andere deelen van het land een naam heeft gegeven. In dezen tijd, de eerste jaren na de ontdekking van Hudson, ontstond de naam Nieuw-Nederland.

In 1614 steeg het getal der schepen, die Nieuw-Nederland bezochten, reeds tot vijf, en wel vier uit Amsterdam en één uit Hoorn. Het waren „de Tijger", „de Fortuyn", „de Vos" of „het Vosken", dat er reeds den winter had doorgebracht, en „de Nachtegael", alle uit Amsterdam, en „de Fortuyn" uit Hoorn. Het eerstgenoemde, „de Tijger" waar Adriaen Block schipper op was, raakte bij ongeluk in brand. Het kon niet meer worden hersteld en daarom besloot Block hout te gaan kappen en een nieuw schip te bouwen, dat hij „de Onrust" noemde. De vier andere schippers kwamen op een gelukkig denkbeeld. Ze zagen in, dat door eendrachtig samenwerken bij den handel met de inboorlingen meer bereikt kon worden dan door afgunst. De bevervellen werden door hen „in compaignie gehandelt", waarna zij naar het vaderland terugkeerden. [1]) Block ging mede op het schip „de Fortuyn" uit Amsterdam, dat aan dezelfde reeders toebehoorde als zijn eigen schip. Henric Christiaensz. was er schipper op. Het jacht „de Onrust" werd achtergelaten om verder te handelen. [2])

Deze eendracht der vier schippers is aan den handel ten goede gekomen. De reeders der vijf schepen waren tien kooplieden te Amsterdam, waaronder de oud-burgemeester Gerrit

1) Zie de resolutie van de Amsterdamsche Admiraliteit van 24 Juli 1614 t. a. p.

2) De Laet, laatstaangehaald werk, blz. 107 en 108.

Jacobs Witssen [1]), Lambert van Tweenhuysen, bekend door de Noordsche Compagnie, en Arnoult van Lybergen, en drie kooplui te Hoorn; allen te zamen vereenigden zich tot een handelslichaam, genaamd „De Compaignie van Nyeuw-Nederlant."

Zij richtten zich tot de Staten-Generaal met een betoog, „hoedat sij supplianten tot hare groote excessive costen ende schaden doer verlies van scepen ende andere groote periculen, dit jegenwoirdige loopende jaer mette voirs. vijff scepen ontdekt ende gevonden hadden zeeckere nyeuwe landen, leggende in America, tusschen Novam Franciam ende Virginiam, zijnde de zeecusten daervan, gelegen opten Polushoochte van veertich tot vijffenveertich graden, alsnu genaempt Nyeuw-Nederlant." Vervolgens wezen zij er op, hoe de Staten-Generaal in de maand Maart van hetzelfde jaar „tot voorstant ende vermeerderinge van de commertie" een algemeen octrooi hadden uitgevaardigd, waarbij bepaald was, dat wie eenig land of vaarwater zou ontdekken, uitsluitend het recht zou krijgen daarheen vier reizen te doen „binnen den tijt hem daertoe te limiteren." Daarom verzochten zij dat de Staten-Generaal hun „behoirlijcke acte van 'tvoirs. Octroy in forma gedepescheert souden willen verleenen." [2])

Den 11[den] October 1614 gaven de Staten-Generaal een beschikking op het verzoek der Compagnie van Nieuw-Nederland. Aan haar werd een octrooi verleend dat zij de nieuw gevonden landen volgens de „figurative caerte doer dese getransfigureert" [3]) voor vier reizen mocht bevaren binnen den

1) Zie over hem Elias, De Vroedschap van Amsterdam, passim en naamregister deel II blz. 1400.

2) Algemeen Rijksarchief. Verspreide West-Indische Stukken No. 1.

3) Deze oudste kaart van Nieuw-Nederland schijnt verloren te zijn gegaan. Het is mogelijk, dat het die is, welke thans op het Algemeen Rijksarchief berust en waarvan een facsimile is afgedrukt bij Brodhead, Holland Documents Vol. I, tegenover blz. 11. Toch acht ik dit niet waarschijnlijk, daar de naam van het fort „Nassou" hier reeds op voorkomt en het fort eerst werd aangelegd in 1615.

tijd van drie jaar, ingaande den 1sten Januari 1615. Niemand anders uit de Vereenigde Nederlanden mocht in dien tijd het aangeduide land bezoeken. Als straf werd daarop gesteld verbeurdverklaring van schip en goed en een boete van vijftig duizend ducaten ten bate van de compagnie [1]).

Dit is hetgeen wij weten van den oudsten handel der Nederlanders op dat gedeelte van de kust van Amerika. De Compagnie van Nieuw-Nederland moet wel belangrijke winsten hebben behaald; want ze liet een kasteel bouwen [2]) in de latere kolonie van Kiliaen van Rensselaer, op het eiland, dat daarnaar Kasteelseiland werd genoemd. De opgevolgde eigenaar veranderde echter den naam in West-eiland.

Ook hieruit mogen we opmaken, dat de handel van beteekenis moet geweest zijn, dat reeds in 1616 Gerrit Jacobs Witssen met eenige andere deelhebbers in de Compagnie van Nieuw-Nederland aan de Staten-Generaal een nieuw octrooi verzochten voor de kust onmiddellijk ten Zuiden van het vroeger toegestaan gebied. Ook toen werd bij dat verzoekschrift een kaart gevoegd, welke thans nog bestaat. De naam „Nieu-Nederlandt" komt daarop voor [3]). Dit verzoek nu werd gedaan in de maand Augustus en herhaald in September en November. Toch gingen de Staten-Generaal op dat verzoek niet in [4]).

Met Januari 1618 liep het octrooi der Compagnie van Nieuw-Nederland af. Onder haar deelgenooten waren nieuwe kooplieden opgenomen en zoo is het te verklaren, dat er twee partijen waren ontstaan. De eene, die de meerderheid bezat,

1) Zie over de Compagnie van Nieuw-Nederland ook: Van Brakel, De Hollandsche Handelscompagnieën der Zeventiende Eeuw. 's-Hage 1908 en Eekhof, De Hervormde Kerk in Noord-Amerika 's-Hage 1913 deel I Inleiding blz. 3 en 4.

2) De Laet a. w. blz. 101 en 106.

3) Deze kaart is in facsimile afgedrukt bij Brodhead. Holland Documents Vol. I, tegenover blz. 11 en bij O'Callaghan. History of New Netherland Vol. I.

4) Holland Documents Vol. I, blz. 14 en 15.

was voor verlenging van het octrooi van 1614. In October 1618 werd het verzoek daartoe aan de Staten-Generaal gedaan. Maar toen er geen toestemmend antwoord op werd gegeven, richtten vijf dagen later eenige van de nieuwe deelgenooten der Compagnie, waaronder Henric Eelkins te Amsterdam, een nieuw verzoekschrift tot Hunne Hoogmogenden. Hierin vroegen zij, of zij het schip, dat door hen was uitgerust, vrij naar Nieuw-Nederland mochten zenden zonder eenige tegenkanting te ondervinden van hun vroegere mededeelgenooten. Hetgeen hun werd toegestaan [1]).

Twee jaar later stonden de partijen nog scherper tegenover elkaar. Onder de oude participanten der Compagnie van Nieuw-Nederland waren er nog steeds, die bleven hopen op een octrooi gelijk aan dat van 1614. Op het einde van Augustus 1620 vroegen de eigenaars van het schip „de blijde Bootschap" te Hoorn opnieuw een octrooi aan de Staten-Generaal. Geheel onbekende streken waren ontdekt door hun schipper Cornelis Jacobssen May, denzelfden, die het bevel had gevoerd op „de Fortuyn" van Hoorn en in 1614 hiermee in Nieuw-Nederland was geweest. Maar de tegenpartij te Amsterdam, weer met Henrick Eelkins aan het hoofd, had van het plan gehoord en zond een verzoekschrift aan de Staten-Generaal, waarin zij vroeg, dat alle requesten voor een octrooi op de kust of op een van de rivieren van Nieuw-Nederland zouden worden afgewezen en dat de vrije handel op die streken zou blijven openstaan.

Toen trachtten de Staten-Generaal beide partijen tot elkaar te brengen. Zij werden met hun schippers gehoord en kregen opdracht met elkaar te raadplegen en in het vriendschappelijke een overeenkomst met elkaar te treffen. Maar toen ruim twee maanden daarna, in het begin van November 1620, de Heeren, aan wie dit was opgedragen, in de Vergadering rap-

1) **Holland Documents I, blz. 21 en 22.**

port uitbrachten van hun bemoeiingen en verklaarden hoe het hun niet gelukt was de beide partijen tot eenstemmigheid te brengen, toen besloten de Staten-Generaal om het gevraagde octrooi te weigeren. [1]) Zoo bleef dus de handel op Nieuw-Nederland voor ieder vrij. Het zullen echter vooral deelgenooten in de reeds bestaande Compagnie zijn geweest, die van die vrijheid gebruik maakten.

Van 1607 af was er in Nederland reeds sprake van het oprichten van een West-Indische Compagnie. Maar telkens was het plan door allerlei omstandigheden niet uitgevoerd. Ten slotte, in 1621, werd door de Staten-Generaal daartoe het besluit genomen. Hoe het kwam, dat het zoo lang geduurd heeft, voordat men hiertoe kon komen, in tegenstelling met den korten tijd, welke er noodig was geweest tot het oprichten van de Oost-Indische Compagnie? In de Oost waren de Portugeezen heer en meester en bleek het voor de Nederlanders wel mogelijk hen op zijde te dringen. Dat wij niettemin nog zoo langen tijd gezocht hebben naar een eigen weg er heen, dien om de Noord, was niet om de vrijheid van koopmanschap in de handelsplaatsen zelf, maar veeleer om vrijheid te hebben op den zeeweg er naar toe.

In West-Indië waren de zaken heel anders gesteld. Hier heerschten, behalve in Brazilië, de Spanjaarden. En van den aanvang af bleek het zeer duidelijk, dat wij niet in staat zouden zijn met de Spanjaarden in de West hetzelfde te doen, als met de Portugeezen in de Oost. Toen er een poos later sprake was van het tijdelijk neerleggen van de wapenen tegen Spanje, werd vooral de neiging gevoeld, om dit land

1) Holl. Documents I, blz. 24 en 25. Het is dikwijls voorgesteld alsof het verlengen van het octrooi werd geweigerd uit overweging van het stichten der West-Indische Compagnie. Maar deze opvatting schijnt mij ongegrond toe, daar niets op de juistheid er van wijst. Wel moet worden erkend dat de kansen voor de stichting dier Compagnie sinds 1618 gestegen waren. Zie Ligtenberg. Willem Usselinx. (Utrecht 1915), blz. 34 en 35.

niet te ontstemmen bij de onderhandelingen over het Bestand: men had al zooveel te doen om het te doen berusten in onze vaart op Oost-Indië. En tijdens het Bestand kon natuurlijk niet aan aanvallen op Spaansch Amerika worden gedacht. En zoo kwam het, dat telkens als er weer sprake was van het oprichten eener West-Indische Compagnie, ook telkens opnieuw bezwaren daartegen werden te berde gebracht. Toen bovendien door de voorstanders meermalen een nieuw punt werd opgeworpen, dat namelijk door het tot stand komen van zulk een lichaam, groote schade zou kunnen toegebracht worden aan den koning van Spanje, volgde hier steeds als antwoord op, dat het afbreuk doen aan den vijand nog heel iets anders was dan zelve voordeelen te krijgen [1]).

Zoo zag men duidelijk in, dat in het octrooi der nieuwe Compagnie ook de alleenhandel moest worden opgenomen op landen, die vrij waren van den vijand en die goede winst beloofden op te leveren. Hiertoe waren in de eerste plaats aangewezen Nieuw-Nederland en de kust van Guinea. Op het laatstgenoemde land had Elias Trip [2]) in 1616 een octrooi gekregen voor vijf reizen, dus tot ongeveer 1621 [3]). En Nieuw-Nederland was reeds sinds 1618 vrij, gelijk we hierboven hebben aangetoond, door de oneenigheid der kooplieden. Zoo werden dus deze landen aan de nieuwe Compagnie toegewezen. In de derde plaats kwam in aanmerking de buitengewoon voordeelige zoutvaart op Punta d'Araya [4]),

---

1) Zie Kronyk Historisch Genootschap 28ste Jaargang. Archief Van Hilten. Redenen van Trefves, punten XXVIII en XXIX, blz. 237 en 238.

2) Zie Elias. Vroedschap van Amsterdam passim en naamregister deel II, blz. 1376.

3) Zie Joh. E. Elias in Bijdragen en Mededeelingen Historisch Genootschap deel 24, 1903, blz. 359.

4) Aan de kust van Venezuela, $2^{1}/_{2}$ graad ten Oosten van Caracas. Samuel Blommaert schrijft over de plaats op 28 Januari 1640 aan Oxenstierna: het zout is er „soo abondant, al quamen der honderden schepen jaerlijckx, soude het sout niet wech connen haelen." Zie Kernkamp in Bijdragen en Mededeelingen Historisch Genootschap. 29ste deel 1908, blz. 171 en 172, brief No. 36.

waaruit de kooplieden te Hoorn belangrijke winsten trokken. Door het verzet van dezen is echter in 1621 bij de oprichting der Compagnie deze zoutvaart vrij gebleven.

Toen nu de Staten-Generaal het octrooi der West-Indische Compagnie [1]) hadden uitgevaardigd en den ingang daarvan bepaald op 3 Juni 1621, bleek het, dat het Nederlandsche volk geen vertrouwen in de zaak stelde. [2]) Toen namen de Staten-Generaal bij de ampliatie van 1622 ook de gemelde zoutvaart in het octrooi op, wat het inteekenen zeker bevorderde. Toch was het nog niet voldoende. Na het ontzet van Bergen zijn er nog in hetzelfde jaar „notabele sommen van penningen in de Westindische Compagnie geteikent". [3]) Maar zekerheid, dat de zaak voortgang zou hebben, verkreeg men eerst in November van dat jaar, toen het voorschrift van de Staten-Generaal kwam om een derde deel van de inschrijvingen vóór den eerstvolgenden ultimo December te storten, „soo dat men nu niet meer en twijfelt aen de voortganck, die dus lange door alle de protractiën ende procrastinatiën (dewelcke alle groote wercken onderworpen sijn) seer in twijfel getrocken is". [4])

In Amsterdam had men eenige weken te voren, in de maand October, een vergadering belegd van de voornaamste inleggers en hieruit waren door Burgemeesters der stad de eerste bewindhebbers der Kamer Amsterdam gekozen.

In Februari 1623 volgde daarop de tweede ampliatie van het octrooi. De Staten van Holland hadden enkele punten verzocht om het inteekenen nog meer te bevorderen, zoo-

---

1) Het octrooi en de hierna genoemde ampliatiën, ook het „Accoordt" van 1623 en de „Vrijheden" van 1629 vindt men bijeen in De Laet, Historie ofte Jaerlijck Verhael. Leiden 1644 en ook, met een Engelsche vertaling vermeerderd, in Van Laer, Van Rensselaer Bowier Manuscripts. Albany 1908.

2) Zie Ligtenberg. a. w. blz. 37 e. v.

3) Zie Van der Capellen. Gedenkschriften. Utrecht 1777 deel I blz. 99.

4) t. a. p. blz. 125.

als het recht voor de hoofdaandeelhouders, d. w. z. zij die minstens zes duizend gulden op hun naam hadden staan, [1]) om een voordracht van drie personen te mogen opmaken voor elke open plaats in het bestuur der Compagnie. De Staten-Generaal stonden dat niet toe, maar verwezen naar het dertiende artikel, waardoor de benoeming van de bewindhebbers geregeld moest worden door de Staten der gewesten of door de stedelijke vroedschappen. De andere punten werden echter wel toegewezen. Hieruit zien wij, dat er van het begin af bij de aandeelhouders de wensch heeft bestaan om invloed uit te kunnen oefenen op het bezetten der bestuursplaatsen. Later zullen we zien, dat juist hierdoor Kiliaen van Rensselaer tot bewindhebber is gekozen.

In Augustus 1623 vielen de beide laatste dagen, die voor de inteekening nog open zouden staan. Te Amsterdam kondigde trompetgeschal de laatste oproeping aan. En hoewel door tegenstanders was rondgestrooid, dat de vijand in het Oosten des lands een inval had gedaan en Zutphen en Deventer door verraad genomen waren, toch werd er die twee dagen nog voor ongeveer twee ton gouds aan aandeelen geplaatst. [2])

Omstreeks dezen tijd werd te Amsterdam de eerste vergadering bijeengeroepen van het hoofdbestuur der Compagnie, de „Heeren Negentien" of de „Vergadering van Negentiene" genaamd. Daar de Kamer Amsterdam de eerste zes jaren presidiale kamer zou zijn, werden ook door haar de „Poincten van beschrijvinge" opgemaakt [3]). De eerste bijeenkomst werd gehouden op Donderdag den 3den Augustus 1623 en werd geleid door een der afgevaardigden van de Staten-Generaal, n.l. door den Heer Goch. Na „het gewoone ge-

1) Dit gold namelijk voor de Kamer Amsterdam; bij de andere kamers was het bedrag vastgesteld op vierduizend gulden.

2) Zie Van der Capellen a. w. blz. 200.

3) Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie No. 1.

beth" te hebben gelezen, vroeg hij aan de leden om vóór alles twee besluiten te nemen, ten eerste, dat men zich in alles zou richten naar het octrooi en de ampliatiën, en ten tweede, dat alle ondernemingen zouden worden goedgekeurd, die reeds door eenige kamer waren uitgezonden of nog onder handen waren, „deselve nemende tot gelijcke risicquo ende laste". Hiertoe werd besloten. Ook werd op voorstel van den regeeringsafgevaardigde bepaald, dat ieder der aanwezigen een belofte zou afleggen om alles wat in de vergadering zou worden behandeld geheim te houden. En dit hebben alle leden „niemant uytgesondert solemnelijck in handen van den heere Goch belooft".

Daarna werden de punten van beschrijving een voor een ter tafel gebracht. De zoutvaart op Punta d'Araya werd ernstig besproken. Het besluit van de Staten-Generaal om die onder het octrooi der Compagnie op te nemen had niet veel meer uitgewerkt, daar de Spanjaarden er het zout halen beletten door een fort, dat zij daar hadden gebouwd. Nu was er voorgesteld om tegenmaatregelen te nemen, maar er werd „om diversche redenen" besloten daar nu niet op in te gaan, maar deze zaak tot betere gelegenheid uit te stellen.

Den 18[den] Augustus gingen de afgevaardigden weer naar huis. De eerstvolgende bijeenkomst werd gehouden van 10 October tot 4 November 1623, daarna weer van half Maart tot omstreeks half April 1624 en zoo vervolgens, telkens ongeveer drie weken achtereen, in de maanden September en November van dat jaar. Later werden er eenige vergaderingen belegd van de helft der afgevaardigden. Wat er door de Heeren Negentien achtereenvolgens is besloten in 1625 en volgende jaren, kunnen we niet meer nagaan, daar de resolutiën van die jaren niet meer aanwezig zijn; alleen sommige contracten zijn van dien tijd bewaard gebleven. Eerst van 1629 af hebben we weer meer geregelde berichten over.

Lang voordat de West-Indische Compagnie was opgericht, hadden de Nederlanders reeds het plan opgevat om in Amerika kolonies te stichten. Zeeland was hierin voorgegaan. Sommigen nemen als het jaar aan 1580; toen zouden zich eenige Nederlanders aan de Essequebo hebben gevestigd [1]). Vast staat echter, dat Balthazar de Moucheron in 1598 een kolonie heeft geplant op het eiland Del Principe. Reeds legden de kolonisten zich hier toe op het bebouwen van den grond en zaaiden er tarwe en gerst. En in 1599 wordt er aan de Amazone een Zeeuwsche vestiging aangetroffen. [2]) Ook Usselinx stelde zich de West-Indische Compagnie voor als een lichaam, dat op alle mogelijke wijze de kolonisatie in Amerika zou bevorderen. [3])

Toen zij nu eenmaal was opgericht, heeft de Compagnie, alhoewel in de eerste plaats den handel tot doel hebbend, toch van het begin af het stichten van kolonies òf zelf ter hand genomen òf zich verklaard anderen hierbij te helpen. In 1624 nam de Amsterdamsche Kamer het besluit om een volkplanting uit te zenden naar Nieuw-Nederland. Toen zij zoover gevorderd was met de voorbereiding daarvan, dat de kolonisten, die den tocht zouden ondernemen, konden gemonsterd worden, stelde de Vergadering van Negentien een reglement vast op het aannemen en uitzenden van landverhuizers naar Nieuw-Nederland. [4])

In dit reglement, „articulbrieff" genoemd, werd de binnenlandsche handel, d. w. z. die met de inboorlingen, aan de kolonisten toegestaan, echter „onder expresse conditie dat sij hare ingecochte ende versamelde waren aen anders niemant

1) Zie Netscher. Geschiedenis van de koloniën Essequebo, Demarary en Berbice. (Den Haag 1888), blz. 30.

2) Zie Swalue. Daden der Zeeuwen gedurende den opstand tegen Spanje. (Amsterdam 1846), blz. 249, 250, 268.

3) Zie Ligtenberg a. w. blz. 59—72.

4) Zie hierna Hoofdstuk III.

als aen die van Comp^e sullen mogen venten." Hieruit kunnen we dus opmaken, dat de kolonie in de eerste plaats tot doel had het handelsgebied der Compagnie uit te breiden.

Dat de Compagnie zich ook het lot van hare kolonie aantrok, blijkt uit het besluit der Negentien van 23 September 1624, waarbij de Amsterdamsche Kamer werd gemachtigd, weer een schip te zenden naar Nieuw-Nederland. Hiermede zou, „soo die te crijgen" was, ook „een bequaem politicq directeur, ende een godsalich welgeleert predicant" overvaren. [1])

Uitdrukkelijk werd aan deze machtiging toegevoegd, dat zij werd gegeven aan „de camer van Amsterdam, alsnoch sonder eenige praejuditie van andere cameren". Of de Heeren Negentien later hier nog op teruggekomen zijn en Nieuw-Nederland hebben gesteld onder het uitsluitend beheer van de Amsterdamsche Kamer, kunnen we niet meer nagaan. Vast staat, dat we in al de overgeleverde stukken nooit lezen van eenige bemoeiing van een andere kamer der Compagnie met die streken. Het lag ook wel voor de hand, dat de stad, van waar uit het land was ontdekt en die de eerste schepen er heen had uitgezonden, die streken ook voor zich als handelsgebied opeischte en dat zij ook belast werd met de bijzondere zorg er voor.

Achtereenvolgens hebben van 1624 af Peter Minuit, Bastiaen Jansz. Krol en Wouter van Twiller over Nieuw-Nederland het bestuur gevoerd.

Toen nu na de verovering van Brazilië de Compagnie zich bijna geheel ging toeleggen op den oorlog met Spanje en Portugal en in het bijzonder op de kaapvaart, verloor zij haar oorspronkelijk doel, namelijk den handel, steeds meer uit het oog. Zoo moest zij in 1633 zelve bekennen, dat zij door den goeden afloop der krijgsbedrijven in den beginne „genegli-

1) Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie No. 1. Vergadering der XIX op 12 September 1624 en volgende dagen, punt No. 67 der agenda.

geert (heeft) coloniën te planten en landen te besetten, uyt welcken grooter handel had mogen volgen, als wij tegenwoordich genieten." [1])

Toch heeft zij den weg tot het uitzenden van kolonies niet geheel afgesloten. Het was alsof zij de zedelijke verplichting gevoelde om zooal niet zelve het werk ter hand te nemen, dan toch anderen in de gelegenheid te stellen dit voor haar te doen. Zoo ontstond in 1626 het contract tusschen de Zeeuwsche Kamer en Claude Prevo. [2]) Het volgend jaar, den 12den Juni 1627, werd er in de Vergadering van Negentien een reglement vastgesteld voor kolonisten, die door aandeelhouders zouden worden overgevoerd naar de Wilde Kust en de eilanden daaraan gelegen. [3]) Artikel 14 van dit reglement bepaalde, dat de patroons dier kolonies er voor hadden te zorgen, dat de hun toegewezen landen binnen drie jaar na het aanvaarden bebouwd waren. Bleven zij hierbij in gebreke, dan zouden „deselve landen bijden Command(eu)r ende Raedt, naer voorgaende aenmaninge haer afgenomen ende andere toegestelt worden."

In de maand Juli daarop volgde het contract tusschen dezelfde Kamer Zeeland en Abraham van Peres tot het planten van een kolonie op de Wilde Kust „inde reviere Berbice." Uitdrukkelijk wordt hierin verboden „inde reviere van Isequebe te comen noch in geen andere revieren daer de Compe hetzij van dese ofte andere camers haer colloniërs ofte volck hetzij weynige in getal ofte vele hebben." [4])

In 1628 gingen de Heeren Negentien verder. Toen werd

---

1) Zie de Memorie der Amsterdamsche Kamer der West-Indische Compagnie in 1633 uitgebracht en door De Boer medegedeeld in de Bijdragen en Mededeelingen Historisch Genootschap XXIe deel 1900, blz. 343 e. v.

2) Den 9den December 1626. Zie Algemeen Rijksarchief, W. I. C. Oude Compagnie No. 42, blz. 4.

3) t. a. p. blz. 40 e. v.

4) t. a. p. blz. 34 artikel 12.

in de vergadering van den 8sten Maart ook aan particuliere personen, dus niet-deelhebbers in de Compagnie, toegestaan op „de Wilde Custe van Brasil [1]) ofte de eylanden daeraen ende ontrent liggende" landbouwkolonies te planten en „Vrijheden ende Exemptiën" werden daarvoor gegeven. Deze voorwaarden hebben den grondslag gevormd voor die, welke later zijn uitgevaardigd voor Nieuw-Nederland. Het stuk omvat vijfentwintig artikelen. [2]) Om van die voorrechten te kunnen genieten, was men gehouden, binnen drie jaren zestig zielen derwaarts over te zenden, waarvan een derde gedeelte binnen het eerste jaar „op peyne van bij notoir versuym te verliesen de vercregen vrijheden."

Wederom een jaar later, den 7den Juni 1629, werden door de Negentien de bekende Vrijheden en Exemptiën vastgesteld, waarbij bijzondere voorrechten werden geschonken aan die aandeelhouders der Compagnie, „die op Nieu-Nederlandt eenighe Coloniën ende vee sullen planten." [3])

Een van de eersten, die van deze gelegenheid gebruik maakten, was Kiliaen van Rensselaer. En zijn kolonie is het geweest, die in tegenstelling met die van anderen tot hoogen bloei is gekomen. Veel steun heeft hij bij de uitvoering van zijn grootsch plan ondervonden van de drie genoemde Directeuren van Nieuw-Nederland, van welke de eerste twee onder zijn bewindhebberschap zijn benoemd en Wouter van Twiller zijn zusterszoon was en zeer veel aan hem had te danken. Diens opvolger daarentegen was voor Kiliaen van Rensselaer een vreemde. Ik heb dan ook gemeend, geen beter eindpunt te kunnen bepalen voor mijn werk dan den dag, waarop door de Amsterdamsche Kamers der Compagnie het besluit

1) Onder de Wilde Kust verstond men de kust „van de Amasones afftot den Oronoque incluys."

2) Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie no. 42, blz. 54 e. v.

3) Zie over deze Vrijheden en Exemptiën uitvoerig De Roever in Oud-Holland, Jaargang VIII, 1890 blz. 36 e. v.; zie ook hiervóór blz. 12, noot 1.

werd genomen, dat Commissarissen van Nieuw-Nederland naar een „capabel persoon" moesten uitzien om Wouter van Twiller als Directeur-generaal te vervangen. Het was in de vergadering van den 28sten October 1636 [1]).

Alvorens met het eigenlijk onderwerp een aanvang te maken, rest mij hier nog met een enkel woord de volgende vraag te behandelen. Heeft niet De Roever in het tijdschrift Oud-Holland VIII veel vermeld, wat hier in ander verband en in anderen vorm zal medegedeeld worden? En was het dan noodig deze stof opnieuw te onderzoeken? Als antwoord hierop diene het volgende.

Bij het doorlezen van genoemd tijdschriftartikel deden zich bij mij herhaaldelijk vragen voor, waarop geen bevredigend antwoord door den schrijver werd gegeven, hoe dankbaar men ook mocht zijn voor hetgeen dan wel werd medegedeeld. Terwijl bijvoorbeeld van enkele niet opeenvolgende jaren vrij uitvoerig de geschiedenis der kolonie werd nagegaan, bleef men in het onzekere omtrent den tijd, die daaraan voorafging, en den tijd, welke daartusschen verliep. Zoo kwam bij mij de lust op de door De Roever gebruikte gegevens nog eens te bestudeeren en dan meer geregeld onderscheiden onderwerpen na te vorschen en bij de behandeling de historische lijn bij elk dier punten streng in het oog te houden. Op die wijze heb ik het geheel naar verschillende richtingen doorkruist, trachtend een zoo breed mogelijk inzicht telkens te verkrijgen. En zoo ontstonden van zelve de hoofdstukken waarin bij mij de stof is ingedeeld.

Op een belangrijk punt moest ik van De Roever afwijken. Het artikel in Oud-Holland was, alhoewel het onvoltooid is gebleven, toch reeds tot 1 Juli 1641 gekomen. Daartegenover kon de nieuwe behandeling niet zoo ver worden voort-

1) Zie hierachter bijlage 11 k.

gezet. Beperking was in de eerste plaats noodig en zoodoende is het jaar 1636 de grens geworden voor deze studie.

Geheel afgescheiden van het hierboven genoemde, scheen het mij toe, dat er nog een andere aanleiding bestond tot een vernieuwd onderzoek. Terwijl De Roewer uitsluitend het huisarchief der familie Van Rensselaer Bowier tot zijn beschikking had, kwam bij mij de gedachte op, of er niet op het Rijksarchief onbekende en onontdekte gegevens konden liggen, die een nieuw licht zouden werpen op het onderwerp. Dit vermoeden leidde tot het bestudeeren van die geschreven stukken, welke er van de Oude West-Indische Compagnie zijn overgebleven en inderdaad kwam er zeer veel aan den dag, dat vaak een nieuw inzicht opende en dat vooral van belang is geweest voor de voorgeschiedenis der kolonie, alsook tot het schetsen van de verhouding tusschen Van Rensselaer en de Compagnie.

Op elk van deze beide gronden scheen mij een geheel nieuwe studie noodig toe.

Deze volgende archieven zijn door mij onderzocht:

1º. Al hetgeen er op het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage berust uit de nalatenschap van de Oude West-Indische Compagnie. Dit omvat voor het door mij behandelde tijdvak: *a.* Notulen van de XIX, 1623—1624; *b.* Secrete Notulen van de XIX, 1629—1645; *c.* Copyboek uitgaande brieven der XIX, 1629—1642; *d.* Notulen van de Kamer Amsterdam, 1635—1636; *e.* Groot Capitaalboek der Kamer Amsterdam, 1623—1626; *f.* Notulen der Kamer Zeeland, Mei 1626—Mei 1646; *g.* Register van de resolutiën der Hoofdparticipanten der Kamer Zeeland, 1623—1657; *h.* Contracten betreffende de Compagnie, 1624—1676; *j.* Concessies voor te stichten kolonies, 1626—1671; *k.* de verzameling getiteld „Verspreide West-Indische stukken".

2°. Het huisarchief der familie Van Rensselaer Bowier, mij welwillend tot onderzoek toegestaan. Het berust thans op het Gemeentelijk Oud-Archief van Amsterdam. Het voornaamste voor het tijdvak tot 1643 is daarvan het Memoriaal of Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer. Van alle stukken bestaat een Engelsche vertaling van de hand van A. J. F. van Laer, onder den titel Van Rensselaer Bowier Manuscripts uitgegeven. Ik heb echter gemeend niet deze, maar uitsluitend de oorspronkelijke handschriften te moeten raadplegen, hetgeen uit aanhalingen, telkens in mijn werk ingelascht, mag blijken. Een dankbaar gebruik heb ik echter van de vertaling gemaakt om in de verschillende stukken, die vaak zonder eenige regelmaat op elkaar volgen, wat thuis te geraken.

3°. Het Oud-Archief der Gemeente Amsterdam, dat echter voor ons onderzoek betrekkelijk weinig nieuws aan het licht heeft gebracht.

HOOFDSTUK I.

KILIAEN VAN RENSSELAER'S VOORBEREIDING.

Hiervóór hebben wij opgemerkt, dat reeds kort na de oprichting van de Compagnie door de hoofdparticipanten moeite is gedaan om bij het benoemen van bewindhebbers het recht van voordracht te krijgen, maar dat de Staten-Generaal aan dat verzoek toen niet hebben voldaan. Dat was in Februari 1623. De belanghebbenden lieten het daar niet bij; zij vereenigden zich te Amsterdam en te Middelburg tot afzonderlijke lichamen naast de vergaderingen van bewindhebbers en bespraken met elkaar, hoe zij hun wenschen konden ingewilligd krijgen.

Te Amsterdam vooral spanden zij hun krachten in om een stem te krijgen in het bestuur der Kamer. Verscheiden keeren vervoegden zij zich bij de bewindhebbers zelve of hielden zij samenkomsten met afgevaardigden van dezen, hoofdzakelijk om een reglement op de verkiezing van directeuren [1]) alsook andere dingen tot stand te brengen „tot contentement van de goede Participanten." Eindelijk was de zaak zoo ver gevorderd, dat er aan de Staten-Generaal een ontwerp kon worden voorgelegd tot goedkeuring. Dezen zonden toen afschriften daarvan aan de verschillende Kamers in het land om het te onderzoeken en aan haar hoofdparticipanten mede te deelen. Daarna werden afgevaardigden zoowel van de laatstgenoemden als van de bewindhebbers naar Den Haag gezonden om in een algemeene vergadering te trachten tot eenstemmigheid te komen. Ook de Staten-Generaal waren hierbij vertegenwoordigd.

1) De naam „directeuren" komt in gelijken zin voor als „bewindhebbers".

Na vele bijeenkomsten werd men het eindelijk eens over verscheiden aangelegenheden. Toen werd door de Staten-Generaal aan den Prins van Oranje een advies daarop gevraagd, en ten slotte, den 21sten Juni 1623, vaardigden Hunne Hoogmogenden een besluit uit, waarin zij die overeengekomen punten als wet voorschreven „ghelijck of sij den Octroy waren geïnsereert". Dit stuk werd bekend onder den naam van „Accoordt tusschen de Bewinthebberen ende Hooft-Participanten" [1]).

Voor de Kamer Amsterdam bepaalde het, dat de eerste twee openvallende plaatsen der bewindhebbers zouden worden vervuld door twee personen, gekozen door de meerderheid der hoofd-participanten. En zoolang als er nog geen twee plaatsen openkwamen, zouden de laatsten toch reeds twee vertegenwoordigers boven het gewone getal mogen kiezen om zitting te doen nemen in de genoemde Kamer. Een van deze twee leden zou afgevaardigd moeten worden naar de Vergadering van Negentienen [2]).

Nog andere zaken werden in het „Accoordt" vastgesteld, die hier echter niet van belang zijn.

Met deze regeling konden hoofdparticipanten voorloopig tevreden zijn. Zij kozen als één van hun beide vertegenwoordigers Kiliaen van Rensselaer, die onafgebroken van 1623 tot 1631 lid van de Kamer van Amsterdam is gebleven.

---

1) Zie hiervoor blz. 12 noot 1.

2) Het „Accoordt" schreef niet voor, dat er altoos twee plaatsen ter beschikking zouden staan van de hoofdparticipanten. Later vernemen wij dan ook niets meer van een directe verkiezing door de laatsten. Te Amsterdam was de zaak aldus geregeld, dat telkens als er door het periodieke aftreden eenige plaatsen openvielen, er een Algemeene Vergadering werd belegd van hoofdparticipanten en bewindhebbers, ook die welke moesten aftreden. Zij allen maakten voor elken openkomenden zetel een nominatie op van drieën. De gezamenlijke namen werden op één lijst geplaatst. Door Burgemeesteren der stad werd hieruit dan een keuze gedaan. Zie hierachter bijlage 11, letter e, alsmede Algemeen Rijksarchief, W. I. C. Oude Compagnie n°. 14. folio 150 verso en 151 verso.

Kiliaen van Rensselaer was omstreeks 1580 te Hasselt geboren uit het huwelijk van Hendrik van Rensselaer en Maria Pasraat. Van vaderszijde stamde hij uit een familie van den kleinen landadel van de Veluwe, die haar stamgoed, den „Rensselaer", onder Putten, niet ver van Nijkerk, had liggen. In laatstgenoemde plaats bevindt zich nog steeds in de groote kerk een gedenksteen, door Kiliaen opgericht tot nagedachtenis van zijn vader en van zijn oom Johan. Als jongeling begaf zich Kiliaen naar Amsterdam om in den handel te worden opgeleid; reeds op ongeveer achtentwintigjarigen leeftijd werd hij door zijn patroon Wolfert van Bijler belast met een zending naar Praag. Spoedig daarop ging hij zich vestigen in de in die dagen steeds in bloei toenemende koopstad Amsterdam, eerst in vennootschap met anderen, later geheel op eigen gelegenheid. In 1616 trad hij in het huwelijk met Hillegond van Bijler, een nicht van zijn vroegeren patroon, en eveneens in dat jaar liet hij zich een huis bouwen op de Keizersgracht bij de Wolvenstraat, waar hij sinds dien heeft gewoond. Zijn zaken breidden zich uit, zijn vermogen vermeerderde en zoo was hij in staat om bij de oprichting der West-Indische Compagnie voor een belangrijke som in te teekenen. Van het begin af stelde hij levendig belang in haar groei en zoo was hij als aangewezen om een van de bewindhebbersplaatsen in de Kamer Amsterdam te bezetten [1]).

In deze Kamer nu werden de zaken, welke om afdoening vroegen, zoo veelvuldig en zoo uiteenloopend van aard, dat men verscheidene commissiën benoemde om voor bepaalde belangen te zorgen. Weldra waren er elf van zulke vaste afdeelingen. Het aantal leden van elke liep nogal uiteen en

1) Deze aanteekeningen omtrent Kiliaen van Rensselaer vóór het jaar 1623 zijn hoofdzakelijk ontleend aan De Roever. Oud-Holland 1890, blz. 31 e. v.

bedroeg van drie tot zeven. Of er van de vergaderingen en de besluiten van deze commissies notulen werden gehouden, blijkt niet. Wel was dat het geval met die van de geheele Kamer. Meestal vergaderde het voltallig bestuur op Maandag of Donderdag iedere week, meermalen ook op beide dagen.

Aan een van deze commissies nu was de bijzondere zorg toevertrouwd voor alles wat op Nieuw-Nederland betrekking had. Nadat in 1633 Curaçao was veroverd, werd ook dit eiland onder deze afdeeling gesteld. Van het begin af schijnt Kiliaen van Rensselaer benoemd te zijn tot commissaris van Nieuw-Nederland. Mede hadden Albert Coenraets Burg, [1]) Samuel Godijn en Samuel Blommaert [2]) zitting in dit college van commissarissen. Later werd Burg vervangen door Johannes de Laet.

Van het oogenblik af, dat Van Rensselaer bewindhebber was geworden van de Amsterdamsche Kamer, heeft hij zich met kracht en ijver toegelegd op hetgeen hij geloofde dat in het belang van de Compagnie was. Meer dan anderen werkte hij zich in de zaken in en belichaamde zijn overtuiging in voorstellen. Koopman in zijn hart, liet hij zich toch niet leiden door een dadelijk voor de hand liggend voordeel, maar hield veeleer zijn aandacht op blijvende winst voor de toekomst gevestigd. Daar er nu onder de overige bestuurders der Kamer anderen waren, die meer op goede winstuitkeeringen wilden aansturen, ontstond er reeds vrij spoedig een diepgaand meeningsverschil. Het duidelijkst bleek dat bij de vraag, wat men moest doen met Nieuw-Nederland, dat door den wil van de Staten-Generaal onder het octrooi der Compagnie was gebracht.

Twee stroomingen openbaarden zich hierbij. De eene partij

---

1) Zie over hem ook Elias, a. w. deel I, blz. 327 en naamregister deel II, blz. 1196.

2) Over Samuel Blommaert schreven Elias a. w. deel I, blz. 373 en Kernkamp in Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap 1908.

wilde het land uitsluitend als handelsgebied beschouwd zien op dezelfde wijze als de landen in de Oost. Slechts enkele ambtenaren moesten er wonen, die de pelterijen zouden koopen van de inlanders en die maar heel weinig aan de Compagnie zouden kosten. De andere partij, en hiertoe behoorde in de eerste plaats Van Rensselaer, begreep daarentegen, dat de handelsvoordeelen uit dat gewest nooit zoo aanzienlijk zouden worden als van eenig land van de Oost-Indische Compagnie en dat men dus, wilde het gebied winst opleveren, moest trachten menschen er heen te brengen, die het land zouden ontginnen en het tot stapelplaats zouden maken voor den handel op West-Indië. [1])

Niet alleen Van Rensselaer, ook de andere commissarissen van Nieuw-Nederland waren deze meening toegedaan. Maar hij kon geen meerderheid voor zijn plannen vinden in de Amsterdamsche Kamer. Vroeger merkten wij reeds op, dat de Compagnie zich steeds meer op de kaapvaart ging toeleggen en den handel uit het oog verloor. Hoeveel te eerder dan laat het zich begrijpen, dat zij er niet aan dacht om door het uitzenden van kolonies den grondslag te leggen voor hanhandelsvoordeelen die eerst veel later, in een onzekere toekomst, te boeken zouden zijn.

Toen het eenmaal duidelijk was, dat de Kamer niet den weg wilde inslaan, welken hij en zijn mede-commissarissen den juisten achtten, stond het bij Van Rensselaer vast om zelf als bijzonder persoon zijn krachten te gaan wijden aan het verwezenlijken van zijn denkbeeld, het stichten van een landbouwkolonie in Noord-Amerika. De uitvoering van dat plan moest echter worden uitgesteld totdat de gelegenheid daartoe zou zijn geopend door de Heeren Negentien. Zonder

1) Zie de Memorie van Van Rensselaer aan de XIX van den 25sten November 1633, door De Roever afgedrukt in Oud-Holland 1890 bijlage A, blz. 55 e. v. Ook De Roever, t. a. p. blz. 36.

hun hulp en krachtige bescherming zou het geheel onmogelijk zijn.

Eindelijk, den 10den Maart 1628, werden door de Vergadering der Negentien eenige „vrijheden ende exemptiën" aangenomen. Toch kon er ook nu nog niet gehandeld worden. Wat gebeurde er namelijk? De hoofdparticipanten waren in het geheel niet voldaan met het besluit van Maart 1628, met dit gevolg, dat de partijen nog scherper tegenover elkaar kwamen te staan. Van Rensselaer, die voor de hoofdaandeelhouders in het bestuur zat, stond daar midden tusschen in en de moeielijkheid was des te grooter voor hem, daar hijzelf belanghebbende was.

Hij besloot toen zich met die oneenigheid heel niet in te laten; zooals hij zelf zegt, omdat hij „lust totte populatie hadde; ende omme niemant eenige oorsaecke van opspraecke te geven", heeft hij geen opdracht willen aannemen in dit geschil noch van den kant van bewindhebbers noch van de hoofdparticipanten. Ook als er over onderhandeld werd, weigerde hij er bij tegenwoordig te zijn, „selffs als de vergaderingh der XIX hem bij resolutie van den 25 October 1628 daertoe noodichde ende de deur opende". Zoo hoopte hij geheel buiten de partijen te kunnen blijven om geheel vrij onmiddellijk den eersten stap te kunnen doen als de tijd gekomen was.

Aldus is ook geschied. Zich houdend buiten den strijd, alleen zijn doel voor oogen hebbend, nam hij den 13den Januari 1629 den eersten voorbereidenden maatregel. Op dien dag werd in de Amsterdamsche Kamer der West-Indische Compagnie door hem en Samuel Godijn, die dien dag voorzitter was, „aengedient, dat haere E. neffens de Heer Blommaert met de schepen, althans gaende nae Nieuw-Nederlandt, senden twee persoonen derwaerts, den eenen genaemt Gillis Houset varentgesel, den anderen Jacob Jansz., cuyper." De drie heeren hadden

daarmee de bedoeling door de beide uitgezondenen het land voor hen te laten opnemen en rapport uitbrengen, en, zoo dit gunstig uitviel, zelf „aldaer een colonie te planten" geheel volgens de voorwaarden, zooals die door de Heeren Negentien waren vastgesteld. 1)

De beide mannen hebben toen het land en den toestand er van onderzocht in het bijzonder ten Noorden van het eiland Manhattans, rondom het fort Oranje.

Terwijl zij in Nieuw-Nederland de opdracht volvoerden, welke hun was meegegeven door Kiliaen van Rensselaer en de zijnen, werd hier te lande de twist over de vrijheden der patroons beslecht. Den 1sten Februari 1629 dienden de hoofdparticipanten bij monde van Charles Looten 2) hun beklag in bij de Heeren Negentien over de gegeven voorrechten. Er werd hierop een commissie benoemd om de bezwaren te onderzoeken. Den 21sten van dezelfde maand verschenen toen eenige voorname aandeelhouders in de vergadering der XIX, welk lichaam vijf dagen daarna het besluit nam, de geschilpunten aan de onderscheiden Kamers mede te deelen en op de eerstvolgende vergadering de zaak opnieuw aan de orde te stellen.

Twee maanden later werd er toen te Amsterdam weer een vergadering bijeengeroepen. Ook deze zaak was genoemd onder de punten van beschrijving, opgemaakt door de Kamer van Amsterdam, die toen nog presidiale kamer was. En nadat alles op nieuw uitvoerig was besproken en nadat er in de maand Mei nog eens een commissie was benoemd om alles voor het laatst na te gaan en in een eindoordeel samen te vatten, werden den 7den Juni 1629 de „Vrijheden ende Exemptiën" voor goed vastgesteld.

Ook Kiliaen van Rensselaer kon met den loop der zaken tevreden zijn en dat des te meer, omdat er door hem vol-

1) Zie hierachter, bijlage 5.
2) Zie over hem Elias a. w. deel II, blz. 708.

strekt geen invloed op was uitgeoefend. Met de grootste belangstelling moet hij de gebeurtenissen hebben gevolgd, waaraan voor hem zooveel gelegen lag. Toen het besluit dan ook genomen was en in pamfletvorm gedrukt, heeft hij er zich verscheidene exemplaren van aangeschaft en de verschillende artikelen ter dege bestudeerd. Meermalen is het ook voorgekomen dat hij ter verdediging van zijn rechten zich op het een of ander artikel er van heeft beroepen. 1)

De vraag rijst, hoe Van Rensselaer er toe gekomen is Gillis Houset en Jacob Jansz. juist naar de Noordrivier te zenden. Het is niet aan te nemen, dat het een toevallige omstandigheid was. En hoewel Van Rensselaer zelf geen verklaring er van heeft achtergelaten, schijnen toch de volgende feiten ons voldoende opheldering te geven. Wij moeten daarvoor enkele jaren in de geschiedenis der Compagnie teruggaan.

In 1626 was door de Kamer Amsterdam een zekere Isaac de Rasière tot secretaris van Nieuw-Nederland benoemd en naar deze kolonie uitgezonden. Den 27sten Juli 1626 kwam hij daar te lande aan. Het schijnt, dat hij zijn betrekking te danken had aan Samuel Blommaert, een der commissarissen van Nieuw-Nederland, gelijk wij vroeger opgemerkt hebben. Aan hem schreef Isaac de Rasière toen een brief, welke nog bewaard is gebleven 2). De schrijver begint met zijn erkentelijkheid uit te drukken voor den hem door Blommaert bewezen dienst, dien hij niet beter weet te vergelden dan door aan zijn weldoener een beschrijving te sturen van het land en het volk dat er woont, alsook van de naburen ervan. De brief moet

1) Exemplaren van deze Vrijheden vindt men op de Koninklijke Bibliotheek, zie Knuttel n°. 4000 en n°. 4152, alsmede in het huisarchief der Van Rensselaer Bowier's. Zie ook hiervóór blz. 12 noot 1.

2) Zie Algemeen Rijksarchief. Collectie Verspreide West-Indische stukken n°. 2. De brief is niet in zijn geheel bewaard gebleven, tusschen blz. 6 en 7 ontbreekt een gedeelte. Hij is niet gedateerd. Voor hetgeen hier er uit volgt, zie hierachter bijlage 4.

dus geschreven zijn een poos, nadat hij zijn ambt aanvaard had.

Omtrent de gesteldheid van den bodem vinden wij erin vermeld, dat het land op veel plaatsen goed is en geschikt om te bebouwen. Bovendien heeft het veel mooie valleien, waar goed gras wordt gevonden. „De reviere opwaarts," zoo gaat hij voort, „is de oostsijde hooch," dicht met boomen bezet, maar op sommige plaatsen bevindt zich zeer goed land „daer weleer veel volck gewoont heeft, die meest gestorven ende verjaecht sijn van de wappenen" [1]).

Dit bericht, dat er de rivier opwaarts goed land lag, waar te voren veel menschen hadden gewoond, maar dat nu verlaten was, dat moet wel een vingerwijzing zijn geweest voor iemand, die naar een geschikte plaats zocht om er een kolonie te stichten. De vraag is slechts, of Van Rensselaer dezen brief heeft gekend. Indien we nu bedenken, dat Blommaert zijn mede-commissaris was van Nieuw-Nederland en beiden stichters zijn geworden van de kolonie aan de Noordrivier, dan ligt de veronderstelling voor de hand, dat juist het bericht in dezen brief hen er toe gebracht heeft om die plaats uit te kiezen.

Deze brief is waarschijnlijk eerst in 1627 op de plaats van zijn bestemming gekomen. Eenigen tijd hierna, den 24sten Januari 1628, werd door de Compagnie de eerste predikant naar Nieuw-Nederland uitgezonden, namelijk Jonas Michaëlius [2]). Den 7den April kwam hij in Nieuw-Amsterdam aan en nadat hij ongeveer vier maanden daar had doorgebracht, schreef hij twee brieven naar het moederland, die beide nog geraadpleegd kunnen worden. De eerste, van den 8sten Augustus 1628, is gericht aan Joannes Foreest, secretaris van Gecommitteerde Raden van Noord-Holland en West-Friesland

---

1) door geweld van wapenen.

2) Zie Eekhof, De Hervormde Kerk in Nieuw-Nederland deel I, blz. 35.

te Hoorn, de tweede, van den 11den Augustus 1628, aan ds. Adrianus Smoutius predikant te Amsterdam. [1])

Uit den laatstgenoemden brief nu blijkt, dat Michaëlius ook rechtstreeks geschreven heeft aan Samuel Godijn, den Commissaris van Nieuw-Nederland. Jammer genoeg is dit schrijven aan den Amsterdamschen koopman niet meer aanwezig. Maar hoogstwaarschijnlijk heeft daarin omtrent de kolonie hetzelfde gestaan wat ook aan Foreest en Smoutius daarover is meegedeeld, en waarschijnlijk, daar hij gericht was aan een bestuurder van het land zelf, nog méér. Alleen weten wij, dat hij daarin moet geklaagd hebben over de slechte behandeling, die hij en zijn vrouw en kinderen aan boord van het schip hadden ondervonden van den schipper en van den kok.

Ook van den brief aan Godijn mogen wij met allen grond aannemen, dat Van Rensselaer er kennis van heeft genomen. Juist toen werden de zaken betreffende Nieuw-Nederland druk besproken en ook Godijn was korten tijd later mede-oprichter van de kolonie aan de Noordrivier. Gaan we nu na, wat er in de twee overgebleven brieven gemeld wordt over het land en het volk, in het bijzonder in het meer noordelijk gelegen deel.

Het eiland der Manhattans, zoo vertelt dan Michaëlius, is wel de sleutel en voornaamste sterkte van het land, maar het is minder vruchtbaar dan andere plaatsen. Kort vóór het schrijven van zijn brief heeft hij echter, niet ver van daar, goed gelegen plaatsen nauwkeurig onderzocht. Ze hadden

1) De brief van den 8sten Augustus 1628 is tot vóór ongeveer vijftien jaar in ons land gebleven, maar werd toen naar Amerika verkocht. Dingham Versteeg gaf er een facsimile van in zijn werk Jonas Michaëlius (New-York 1904). Later werd hij afgedrukt door Eekhof a. w. deel II bijlage 1 blz. III—XI. Dien van den 11den Augustus 1628 gaf Bodel Nijenhuis uit in het Kerkhistorisch Archief, verzameld door Kist en Moll deel I (Amsterdam 1857) blz. 370—384.

goeden grond en waren gemakkelijk te beschermen. En zoo komt hij op het land aan het oppereinde der rivier. Hiervan getuigt hij: „bij 't fort Orangie, staat voor ons open een groot landbegrijp, vruchtbaer ende plaisierich tot verwonderens toe." Het is onbewoond doordat de Mahicans het verlaten hebben uit vrees voor de „Maeckwaeys", de Maquaas, hun vijanden, die machtiger zijn dan zij zelf. Maar ook uit vrees voor de Hollanders, omdat zij op trouwelooze wijze verraad poogden te plegen tegen de bemanning van het fort Oranje. Uitvoerig had hij deze geschiedenis medegedeeld aan zijn broer, die Foreest wel van alles op de hoogte zal hebben gebracht. Er ontbrak alleen maar „een goede partije volcx" om dit zeer nabijgelegen land in te nemen. En voor een kleine som gelds zouden de eigenaren groote stukken lands willen verkoopen.

Dat schreef Michaëlius aan Foreest te Hoorn omtrent het stroomopwaarts gelegen gebied. De brief werd naar Holland gebracht door Jan Jansz. Brouwer, die lang als schipper en koopman de kust had bevaren en de gelegenheid van het land in zijn geheel kende. De schrijver getuigt van hem, dat hij wel eenvoudig was en ongeletterd, nochtans een eerlijk en buitengewoon vertrouwenswaard man.

In zijn brief aan Smoutius gaf Michaëlius meer bijzonderheden over de taal en het karakter der Indianen. Het waren menschen, die alle mogelijke slechte eigenschappen in zich vereenigden. Wreed waren zij in de eerste plaats. Hij had daarover aan verscheiden andere personen geschreven en hij twijfelde niet of Krol had ook aan Smout, zeker echter aan de Heeren Bewindhebbers daarvan bericht gedaan, zooals van „het snood verraad ende de moorderije" door de Mahicans ondernomen, gelukkig tevergeefs.

Hun taal was door de vele keelklanken voor Nederlanders te moeilijk om behoorlijk te spreken, vandaar dat, al kon men

allicht zooveel leeren dat men handel kon drijven, dit „bijkans soo vele int wijsen met duym ende vingeren als door spreken" geschiedde.

Over de Nederlandsche kolonisten sprekend, klaagt Michaëlius, dat er voor hen niet genoeg voedsel te bekomen is. 't Werd te duur en t was te gevaarlijk alles uit het vaderland te laten komen. Want er ontbraken daar te lande een tien of twaalf flinke boerderijen. En in de nabijheid vond men plaatsen, zeer geschikt en gemakkelijk te beschermen en voor een kleinigheid van de wilden te koopen. Dan volgt ongeveer hetzelfde omtrent het hooger de rivier op gelegen land als in het schrijven aan Foreest. Het was „seer vruchtbaer ende plaisierich"; het verdroot hem, dat er geen menschen kwamen om het te bezetten. Voortbrengselen leverde het op in veel soorten en ruim voorhanden, als hout, oesterschelpen om kalk te branden, bergsteenen, zout, zee- en riviervisch, gevogelte, wild, vruchten en kruiden.

Jan Jansz. Brouwer, de schipper, die deze brieven naar het vaderland bracht, is zeker door de commissarissen van Nieuw-Nederland, dus ook door Van Rensselaer, gehoord. Vatten we dus alles samen, dan zien we, dat het eerst de aandacht is gevestigd op het land aan de Noordrivier door den brief van Isaac de Rasière aan Samuel Blommaert in 1626 of 1627, dat daarna door Jonas Michaëlius aan Samuel Godijn is geschreven, zeer waarschijnlijk even uitvoerig of nog uitgebreider dan aan Foreest en Smoutius, dat Van Rensselaer als mede-commissaris van Nieuw-Nederland inzage van die brieven zal hebben gekregen en daardoor in overleg met die twee bewindhebbers besloten moet hebben om aan Gillis Houset en Jacob Jansz. op te dragen dat land nader te verkennen en verslag daarover uit te brengen.

Zoo heeft Kiliaen door de betrekking, waarin hij tot de Compagnie stond, gebruik kunnen maken van de fijne op-

merkingsgave van een De Rasière en van het scherpzinnig en hoogstaand karakter van een Michaëlius.

Het rapport, dat door de twee verkenners Gillis Houset en Jacob Jansz. is opgemaakt, bezitten wij niet meer. Het moet nog in hetzelfde jaar 1629 in handen zijn gekomen van Van Rensselaer en zeker gunstig geluid hebben. Den 19den November van hetzelfde jaar reeds was zijn plan gevormd. In de vergadering van de Kamer Amsterdam verklaarde hij dien dag „hemselven cum suis van nu aff aen te wesen patroon in de Noortreviere van Nieu-Nederlant". Zijn heerlijkheid wees hij aan als te beginnen „boven ende beneden van het fort Orange" en zich aan beide oevers der rivier uit te strekken, zóóveel mijlen ver als bepaald stond in de Vrijheden, die in de maand Juni waren vastgesteld, en dat ook de eilanden in de rivier gelegen er toe behoorden. Zoo spoedig mogelijk zou hij een volkplanting daarheen zenden [1]).

Nu bepaalde artikel 26 van deze Vrijheden uitdrukkelijk, dat het land van de inboorlingen gekocht moest worden. Wie zou dat voor hem doen? Het moest iemand zijn, die met de inboorlingen om kon gaan en hun vertrouwen genoot. Heel toevallig bevond zich toen in Amsterdam Bastiaen Jansz. Krol, de commies der Compagnie op het fort Oranje [2]). Van Rensselaer begreep, dat, als hij dezen aan zich kon verbinden en door diens bemiddeling het land gekocht kon worden, dit een groot voordeel zou wezen, vooral door den goeden indruk, dien het zou maken tegenover de inlandsche bevolking. Hier spande hij zich dus voor in en met goed gevolg.

Nog geen twee maanden na de verklaring van den 19den November had hij Krol voor zijn plannen gewonnen en den

1) Zie hierachter bijlage 5.
2) Zie over Krol: Eekhof, Bastiaen Jansz. Krol. 's-Gravenhage 1910.

12den Januari 1630 gaf hij hem bij zijn vertrek naar Nieuw-Nederland een volledige instructie mee [1]). Hierin werd aan laatstgenoemde opgedragen om van de inboorlingen, namelijk van allen, die op die „landen eenighsins souden te pretenderen hebben", het land rondom het fort Oranje te koopen en wel zóó, dat zij volkomen tevreden konden zijn. De kooppenningen zouden voorloopig door de Compagnie betaald en den patroon in rekening gebracht worden.

Hier zien wij, welk een grooten voorsprong Van Rensselaer op anderen had door het feit, dat hij zelf bestuurder der Compagnie was. Maar eigenaardig is bij die opdracht het volgende. Artikel 5 van de Vrijheden bepaalde, dat het gebied van één patroon zich niet verder dan vier mijlen langs één oever en niet verder dan twee mijlen langs beide oevers eener rivier mocht uitstrekken. Van Rensselaer schijnt zich daar weinig om bekommerd te hebben; immers hij gelastte zóóveel land als mogelijk was aan te koopen zoowel boven als beneden het fort Oranje, „alwaer het vijff ofte meer mijlen boven ende oock soo veele beneden hetselve fort", en dat zoo diep mogelijk landinwaarts. Ook de eilanden in de rivier mochten niet worden vergeten.

En opdat er nooit eenige moeilijkheid met de vroegere bezitters zoude rijzen, beval hij aan Krol, dat deze na den koop de aanzienlijksten van den stam moest bijeenroepen „omme de betalinghe in haer aller presentie te doen"; zelfs moest hij daarna de stamhoofden naar Nieuw-Amsterdam brengen om den koop te bevestigen voor „den Directeur ende Raden", die het zouden opnemen in hun resolutiën. Peter Minuit was toen Directeur van Nieuw-Nederland. [2])

Bovendien gaf hij aan Krol mede een uittreksel uit het

1) Zie Memoriaal van Kiliaen van Rensselaer, fol. 35 verso e. v.

2) De naam wordt verschillend geschreven, Minuit, Minuict, Minnewit. Zie over hem Kapp, Peter Minnewit aus Wesel. Histor. Zeitschrift XV 1866, blz. 225—250.

resolutieboek der Kamer Amsterdam inhoudende de kennisgeving, waarbij hij zich tot patroon van het land aan de Noordrivier had verklaard, opdat niemand anders in zijn nabijheid een patronaatschap kon stichten buiten de Amsterdamsche Kamer om. [1])

Krol is toen kort daarna naar Nieuw-Nederland vertrokken en heeft de hem verstrekte opdracht volvoerd. Van Rensselaer deelt ons zelf mede, hoe de Mahikans er toe gekomen zijn zoo een belangrijk deel van hun gebied te verkoopen. In 1625 toch woonden zij nog in het land. Zij waren een krachtig en vrij volk met een eigen taal en zóó vol gevoel van eigenwaarde, dat ze toen hoegenaamd geen grond wilden afstaan, zelfs niet op het verzoek der West-Indische Compagnie. Maar er kwam op het fort Oranje een zekere Daniël van Krieckenbeeck als commies. En deze ambtenaar veroorzaakte hevige oorlogen tusschen hen en hun naburen, de oorlogzuchtige Maquaas, met wie zij te voren in vriendschap hadden geleefd. In het begin van den strijd verloren zij toen reeds hun opperhoofd Monnemin en daarna leden zij nederlaag op nederlaag, het ergst in 1629. Toen besloten zij hun land en al hun rechten daarop te verkoopen. [2])

Den 13den Augustus 1630 kwamen vijf Indianen, stamhoofden en bezitters van den grond rondom het fort Oranje, de rivier af naar Nieuw-Amsterdam en verkochten op dit fort, ten overstaan van den Directeur en den Raad van Nieuw-Nederland, aan den afwezigen Van Rensselaer het land, dat hun gezamenlijk toebehoorde, en bovendien nog één van hen zijn persoonlijk eigendom. Alles werd behoorlijk omschreven en de grenzen aangeduid, ook „het geboomte, ap- ende

1) Artikel III der Vrijheden bepaalde, dat men zich ook bij „Commandeur ofte Raden" in Nieuw-Nederland als patroon kon opgeven.

2) Zie „Narée van de Gerechticheden" van 20 Juli 1634, afgedrukt door De Roever in Oud-Holland 1890 bijlage E, blz 260.

dependentiën van dien, midsgaders alle d'actie, recht ende gerechticheyt, hen cedenten gesamentlijck oft in 't besondere daeraen competerende." Zij stelden „den welgemelten E. H(ee)r Rensselaer in henne (= hunne) stede, staet ende recht."

Daar de kooper zelf afwezig was, namen de Directeur Minuit en de Raad van Nieuw-Nederland het land voor hem „ex officio mids behoorlijke stipulatie" in ontvangst. [1])

De koopacte werd gezonden naar Nederland en hier den 28sten November 1630 in de vergadering van de Amsterdamsche Kamer voorgelezen tegelijk met die van andere stukken. De patroons werden toen door hun medeleden gelukgewenscht als opvolgers van de heeren van het land. [2])

Zoo werd door Kiliaen van Rensselaer het eerste begin van de stichting der kolonie verzorgd, opdat de aankoop van het land met groote nauwgezetheid zou geschieden en hij later bij inboorling en bij Europeaan als de eenige wettige heer zou gelden. Hij was nu getreden in de rechten der stamhoofden en alleen op deze basis wilde hij zijn volkplanting gaan opbouwen. Dit toch was zijn opvatting, dat hij niet alleen eigenaar van den bodem, grondbezitter van het land was, maar ook souverein en de „jura Majestatis" voerend als leenman van de Staten-Generaal, en alleen in zijn rechten beperkt werd door de Vrijheden en Exemptiën der West-Indische Compagnie.

Ook degenen, die op andere plaatsen in Nieuw-Nederland patronaten stichtten, deelden in deze opvatting. Dat komt het duidelijkst uit in het vertoog der patroons, aan de Staten-Generaal gezonden in Juni 1634, waarin wij in de Engelsche vertaling bij Brodhead lezen [3]): „The Patroons, proceeding on daily, notwithstanding, bought and paid for not only the

1) Zie een afschrift van de koopacte in het Memoriaal van K. v. R., fol. 1.

2) Zie Brodhead. Holland Documents Vol. I, blz. 84 en 85.

3) t. a. p. blz. 84. Het oorspronkelijk Nederlandsch stuk is niet meer voorhanden.

grounds belonging to the chiefs and natives of the lands in New Netherland, but also their rights of sovereignty (jura Majestatis) and such others as they exercised within the limits of the Patroons' purchased territories".

In het begin van het volgend jaar, den 18den April 1631, werd het gebied door nieuwen aankoop uitgebreid [1]). Ook van dezen koop werd een acte verleden voor den Directeur Minuit en den Raad van Nieuw-Nederland te Nieuw-Amsterdam. Echter waren dezen keer de Indiaansche stamhoofden niet mee de rivier afgekomen. Men volstond nu met een verklaring. De verkoop zelf had plaats gehad op het fort Oranje, waar vier Indianenhoofden waren gekomen en hun land aan Kiliaen van Rensselaer hadden overgedragen „voor seeckere ende soodanige parthijen cargasoenen als sij cedenten in deselve qualité bekenden vóór 't passeren ende verlijden deses transports ontfangen ende bekomen te hebben". Minuit, Krol en de ondercommies Dirck Cornelisz. Duyster hadden het voor den afwezige in ontvangst genomen. Ook bij deze gelegenheid deden de stamvorsten afstand van „eygendom, commandement (en) jurisdictie."

Deze laatste aankoop was voor den patroon zeer voordeelig, daar hij er tweehonderd morgen of ruim honderdeenenzeventig hectare land bij kreeg, waar de boomen van het oerwoud reeds door de wilden waren gerooid. Ook was het door hen reeds bezaaid geweest, zoodat er niets meer aan behoefde gedaan te worden. Bovendien lag het langs de rivier, wat het vervoeren der landbouwproducten veel vergemakkelijkte. Immers wegen waren er nog niet en alle verkeer ging langs de rivier.

Geen dijken hielden het water binnen de bedding. Het lage land aan den westelijken oever, de vette kleigronden,

1) Zie de tweede koopacte van Mei 1631 Memoriaal van K. v. R., fol. 1 verso.

waar de Indianen hun maïs op verbouwd hadden, werden ieder jaar door de rivier overstroomd en zoo uitstekend bemest.

Ook was het een belangrijk voordeel, dat de stroom zóó goed bevaarbaar was, dat schepen van meer dan honderd-twintig last inhoud van de zee tot in de kolonie konden komen. [1])

Dat Van Rensselaer met den aankoop in zijn schik was, blijkt ons uit den brief, dien hij den 27sten Juni 1632 aan zijn medevennoot Johannes de Laet te Leiden zond. „Den Directeur Minuyt" zoo schrijft hij, „heeft mij gegeven af-teyckeninge van de landen nu lestmael noch gecocht", en verder „sulx, dat wij tegenwoordich alle het lant bij 't water langs de reviere doch aen de Westsijde, vant Beereneylandt tot bij Momnenis Casteel, sijnde ontrent 6 uuren gaans ge-coft ende bij deuchdelijck transport van de Mahicans ver-cregen hebben." De rekening van de kosten had de Com-pagnie nog niet ingediend. [2])

Aan de oostzijde van de rivier had men nog maar een gedeelte van het land, voornamelijk tegenover het fort Oranje en dan verder noordwaarts. Maar ook hier was de patroon er wel op bedacht om al het land in handen te krijgen. Want zoolang de beide oevers met de eilanden niet in zijn bezit waren, beschouwde hij zijn kolonie nog niet als een geheel vormend. Toen dan ook in 1632 de nieuwe Direc-teur-generaal, zijn neef Wouter van Twiller, naar Nieuw-Nederland zou vertrekken, drukte hij hem wel op het hart om, „indien de wilden gesint souden zijn" de eilandjes boven het fort Oranje alsmede dat tegenover het fort te verkoopen, dit te bewerkstelligen, „waarmede", gelijk hij dan voortgaat,

---

1) Zie „Narée van de Gerechticheden" afgedrukt door De Roever in Oud-Holland 1890 bijlage E, blz. 261.

2) Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 12 verso.

„alsdan mijne colonie compleet ende niemant daerin gelant soude sijn" [1]).

Zoo was dus het land gekocht. Enkele stukken, die er nog aan ontbraken, heeft Van Rensselaer eerst later gekregen, namelijk het zuidoostelijk deel, zoowel de eilanden als het vasteland, welk stuk er eerst bij kwam door Jacob Planck den 23sten April 1637 [2]).

Maar nu kon hij verder gaan en menschen in dienst nemen om het land te gaan ontginnen en te bebouwen. Toch heeft de patroon hier niet mede gewacht, totdat hij het bericht van den landaankoop ontvangen had. We zullen opmerken, hoe van te voren hierin werd voorzien, opdat geen tijd nutteloos verloopen zoude.

Wat de grootte van de kolonie aangaat, Van Rensselaer geeft ons zelf een denkbeeld van het geheel. Hij berekende, dat het vroegere „territoirie van de Mahikans", dus het gebied langs de rivier, ruim twaalfhonderd morgen bouwland omvatte en verre over de zestien duizend morgen aan „bergen ende daelen, bosch ende broecken", of naar onze wijze van rekenen, te zamen meer dan veertien duizend zevenhonderd hectaren, waarvan ruim duizend hectaren bouwland. Nemen wij het geheele gebied, dus ook het gedeelte dat zich van de rivier af het land in uitstrekte, voor een deel twee dagreizen ver, anderdeels onbepaald, dan komen wij door een zeer globale berekening, van zes uren gaans of drieëndertig kilometer langs de rivier en omstreeks tachtig kilometer het land in naar twee richtingen, tot een oppervlakte van ongeveer ruim vijf duizend vierkante kilometers, dus iets grooter dan onze provincie Gelderland.

---

1) Zie de Memorie van 20 Juli 1632 van Van Rensselaer aan Van Twiller, Memoriaal van K. v. R., fol. 14 e. v.

2) Zie de hiervóór genoemde „Narée", blz. 261 met de noot.

HOOFDSTUK II.

DE KOLONISATIE.

Wij hebben gezien, dat Van Rensselaer zich in November 1629 als patroon had opgegeven bij de Amsterdamsche Kamer der West-Indische Compagnie en dat hij daarop den 12den Januari 1630 aan Krol een instructie gaf tot aankoop van het land rondom het fort Oranje. Artikel 3 van de Vrijheden bepaalde, dat de patroons binnen den tijd van vier jaren, nadat men zich had doen inschrijven, vijftig personen als kolonist moesten overzenden en daarvan weer „een vierde part binnen 's jaers." Werd hier niet aan voldaan, dan volgde als straf het verlies „der vercreghene vrijheden". Het was dus van groot gewicht om onmiddellijk als het land zou gekocht zijn, het te laten omploegen en bezaaien. En inderdaad heeft Van Rensselaer in die twee maanden naar een geschikt persoon omgezien, dien hij vond in Wolfert Gerritsz. van Amersfoort. Deze had zich den 15den Januari 1630 voor zes jaren verbonden bij de West-Indische Compagnie als pachter van een der boerderijen op de Manhattans.

Reeds den 16den Januari 1630, dus vier dagen na de instructie van Krol, nam de patroon genoemden Wolfert Gerritsz. in dienst voor den tijd van vier zomers, ingaande met de aankomst in Nieuw-Nederland. De patroon behield zich echter het recht voor, hem „met één ofte twee soomers" te ontslaan. Daar er in de kolonie nog heel niets aanwezig was, geen huis om in te wonen, geen dieren om tot voedsel te strekken, en daar het er voorloopig alleen op aan kwam den grond in cultuur te brengen, behoefde hij zijn diensten alleen

te geven van de maand April tot de maand November „ter tijt dat alle het wintersaet in d' eerde is." Mocht het echter noodig zijn, dan zou hij „des winters mede moeten overblijven." In gewone gevallen nu kon hij in dezen tijd de rivier afvaren en op het eiland der Manhattans voor zijn eigen pachthoeve gaan zorgen. Dat was des te meer noodig, daar er hier altijd gebrek aan goede werkkrachten bestond.

Als commissaris van Nieuw-Nederland was de patroon op de hoogte van den toestand op het eiland Manhattans. Zoo wist hij, dat een van de boeren, welke de Compagnie daar had op haar boerderijen, was gestorven, met name Evert Focken. Diens boerderij was toen toegestaan aan Rutger Hendricksz., een jongen man van tweeëndertig jaar, te Soest in het Utrechtsche. Dezen nu ontbood Van Rensselaer bij zich en sprak met hem over zijn plannen, met dat gevolg, dat hij tegelijk met den bovengenoemden Wolfert Gerritsz. ook dezen nieuwen boer der Compagnie aannam om tevens in de kolonie stroomopwaarts gelegen het land te gaan bebouwen.

Rutger Hendricksz. verbond zich voor vier jaren, dus tot in de eerste helft van 1634. De Compagniesboerderij op de Manhattans werd echter niet vergeten, al was zij niet het voorwerp van de grootste zorg voor den patroon. Hoe werden nu beider belangen gediend? In den tijd, dat Wolfert vrij is, zal hij de weduwe van Evert Focken gaan helpen „op de beste maniere hij can" en „haer één ofte twee koebeesten toestaen om soo voort te comen." Daar hij en ook Rutger des zomers echter boven moeten zijn, zal het bebouwen van den akker der weduwe door anderen bezorgd moeten worden.

Tegelijkertijd nam Van Rensselaer nog twee lieden in zijn dienst zonder echter hun werkkring nader aan te duiden.

Daar Wolfert slechts voor eenige maanden per jaar werd

verbonden, en niet om zich voor goed in de kolonie te vestigen, werd ook zijn loon per maand werkelijken dienst berekend. Dat van Rutger Hendricksz. echter, die de eerste vaste kolonist zou worden, werd per jaar overeengekomen.

Ook gaf Van Rensselaer in deze dagen, 12 en 16 Januari 1630, aan Krol en aan Wolfert Gerritsz. opdracht om de blijvende vestiging van Rutger in de kolonie mogelijk te maken door het bouwen van een huis. Buitengewone zorg had de patroon hiervoor. Krol moest het werk uitvoeren en Wolfert moest toezien dat het tot stand kwam naar den wensch van Kiliaen. Het moest worden opgericht dicht bij het fort Oranje, dus aan de westzijde van de rivier, ten Noorden van den kleinen zijtak aldaar en verder „op de hoogte, datter geen pericul loopt van hooch water overloopen te worden."

Wat de samenstelling betrof, moest er op gelet worden, dat het „slecht ende recht" werd gemaakt, en groot en goed doortimmerd. Aan den Directeur Minuit moest Krol verzoeken om de medewerking van den smid en de timmerlieden der Compagnie, althans zoo zij voor een poos gemist konden worden. En daar er juist in dien tijd voor den steenbakker Cornelis Lambertsz. een pannen- en steenbakkerij gebouwd werd op de Manhattans, zou het kunnen zijn, dat deze inrichting ten tijde, dat het huis er stond, zóóver was gevorderd, dat er de dakpannen konden geleverd worden. In dat geval moest Krol er voor zorg dragen, dat het dak hiermede werd gedekt.

Dit was een zeer verstandige maatregel, daar men wel voorzien kon, dat er bij een onverhoopten brand aan geen blusschen te denken viel en dus het gevaar voor brand zoo gering mogelijk moest gemaakt worden.

Het aanvoeren der bouwmaterialen kon weinig bezwaar opleveren, daar het erf aan twee zijden door water werd begrensd. Alleen moest er voor het vervoer een sloep of

schuit zijn, die echter voor rekening van den patroon aan de Manhattans kon gebouwd worden [2]).

Zoo gaf Van Rensselaer zijn aanwijzingen voor het bouwen van het eerste huis in zijn kolonie en lette hierbij in de voornaamste plaats op de hoofdzaken als ligging en bedekking. In 1630 nu is men nog niet zóó ver gekomen, dat het plan werd uitgevoerd. Waardoor is ons niet bekend. Eerst een jaar later, in 1631, is het huis gebouwd. Rutger Hendricksz. van Soest werd er de eerste boer op.

Spoedig na deze overeenkomsten met den patroon zijn Krol en Wolfert naar Nieuw-Nederland vertrokken, te zamen met den vroeger genoemden Rutger Hendricksz. De laatste twee zouden gedurende de zeereis zorg dragen voor het kleinvee, dat de patroon overzond. Tegelijk voeren in zijn dienst over Brant Peelen uit Nijkerk, dien wij later nog zullen ontmoeten en Pieter Hendricksz., misschien wel een broer van den hierboven genoemden Rutger Hendricksz., daar ook hij uit Soest afkomstig was. Alle genoemde personen waren voor vier jaren aangenomen.

In dit jaar 1630 deed ook Roelof Jansen met vrouw en drie kinderen den overtocht naar de patroonskolonie. We vinden echter geen contract, dat met hem is gesloten, evenmin van eenige andere lieden, die wel op dezelfde plaats vermeld staan [3]).

Kiliaen van Rensselaer woonde te Amsterdam. Om nu geschikte werkkrachten voor zijn onderneming aan te werven, dus in de eerste plaats bekwame bouwboeren, daartoe bood de groote koopstad weinig of geen gelegenheid aan.

1) Masterland is het eilandje Marstrand aan de Zweedsche kust bij den ingang van het Kattegat. Roelof Jansen was dus geen Nederlander, maar een Deen. Deze kusten waren toen nog Deensch.

2) Zie de instructie voor Krol in het Memoriaal van K. v. R., fol. 35 verso e. v. en die voor Wolfert Gerritsz. op fol. 37 e. v.

3) Zie De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 74. Bijlage D.

Maar door de boerderij „de Rensselaer", welke hij onder Nijkerk had liggen, alsmede door zijn heideontginning in het Gooi en zijn hofstede „Craailoo" aldaar [1]), viel het hem gemakkelijker om met dien stand van menschen in aanraking te komen. Hierin zal dan ook wel de verklaring te zoeken zijn, dat de eerste door hem uitgezonden boeren uit dit gedeelte van het land kwamen, zooals Soest, Amersfoort, Blaricum en iets zuidelijker Maartensdijk en Bunnik.

Maar ook op andere wijze bood zich wel een gelegenheid aan, vooral in de eerste jaren. Gelijk wij vroeger hebben opgemerkt, was Van Rensselaer toen nog bewindhebber der Compagnie en lid van de commissie voor Nieuw-Nederland. Telkens nu als er iemand uit die kwartieren naar het moederland terugkwam, moest hij zich melden bij genoemde commissie. Van Rensselaer kon dan met die menschen spreken en zien of ze ook lust gevoelden om in zijn bijzonderen dienst naar Amerika terug te keeren.

Dat hij dit ook werkelijk gedaan heeft en met goed gevolg, kan blijken uit het contract, dat hij op den 12den Januari 1631, dus een jaar na het aannemen van zijn eerste boeren, sloot met Marinus of Marijn Adriaensz. uit Veere [2]). Deze Marijn toch was, blijkens de bewoordingen der overeenkomst, reeds in Nieuw-Nederland geweest en had daar een aanvang gemaakt met het ontginnen van land in de kolonie van Van Rensselaer, waarschijnlijk daartoe aangenomen door Wolfert Gerritsz. De reden, waarom hij naar Nederland was teruggekeerd, kennen wij niet. Vast staat, dat hij in

---

1) Over de boerderij „de Rensselaer" spreekt Kiliaen in zijn brief aan Wouter van Twiller van 23 April 1634, afgedrukt als bijlage G door De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 285. „Craailoo" bestaat ook thans nog, evenals „de Rensselaer", en ligt ten Noorden van den straatweg tusschen Naarden en Laren in N.-Holland. Zie over Van Rensselaer als heide-ontginner De Roever. Oud-Holland 1890, blz. 37.

2) Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 2.

Januari 1631 met zijn vrouw en zijn zoontje hier te lande vertoefde. Het kan ook zijn, dat hij na het voleindigen van zijn dienst bij de Compagnie uit Nieuw-Nederland is teruggekeerd naar zijn plaats van herkomst, Veere op Walcheren, en dat Van Rensselaer hem daar heeft opgezocht, althans hem in Zeeland heeft leeren kennen.

Dat dit heel wel mogelijk is, lijkt niet vreemd, als we bedenken, dat van den 1sten Augustus 1629 tot den 30sten Mei 1631 de vergaderingen der Negentien in Zeeland werden gehouden volgens artikel 21 van het octrooi der Compagnie. Uit de „Secrete Notulen" dier vergaderingen blijkt [1]), dat op Zondag 25 Maart 1630 bij het uiteengaan der bewindhebbers, de notulen medeonderteekend zijn door Kiliaen van Rensselaer. Dus is het wel waarschijnlijk, dat hij ook op de volgende bijeenkomsten, die te Middelburg werden gehouden, aanwezig is geweest. Jammer genoeg hebben wij daarvan geen gewone notulen noch presentielijsten meer over.

Marijn Adriaensz. werd niet zooals de vorigen voor vier, maar slechts voor drie jaren in dienst genomen, ingaande op den dag, dat hij in de kolonie zou aangekomen zijn. Tevens nam hij op zich om hetzij hier te lande hetzij daarginds vier personen aan te brengen voor den dienst van den Heer. En indien een of meerderen van dezen mochten wegloopen, dan moest hij ten spoedigste de opengevallen plaats met een geschikte arbeidskracht aanvullen.

Bij hem werd er nu ook een bepaling gemaakt omtrent den overtocht, wat het jaar te voren met de vier, die toen waren aangenomen, niet was geschied. Van Rensselaer beloofde zijn best voor hem te zullen doen bij de Compagnie, dat hij en de vier anderen „voor den kost, sonder gagie" mochten worden overgevoerd, waartegen zij dan scheeps-

1) Zie Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie n°. 2.

werk moesten verrichten. Maar indien de Compagnie daartoe ongenegen was, dan moest hij den overtocht zelf bekostigen voor zich en de zijnen; daarentegen zou de patroon de eene helft bijdragen in de kosten voor de andere vier en Marijn de wederhelft.

Hier zien wij voor het eerst het beginsel door Van Rensselaer toegepast om zijn dienstbaren de helft te laten betalen in de kosten, opdat ook zij een wezenlijk belang zouden krijgen bij de onderneming. Daar het het plan was, dat Marijn in de kolonie zou blijven overwinteren, nam de patroon op zich om, zoo het eenigszins gelegen kwam, een kleine woning voor hem, zijn gezin en zijn volk te laten bouwen. Ook hij zou van den patroon een „weyschuytge" krijgen, een licht vaartuigje, dat hij zou hebben te onderhouden en later moest opleveren, gelijk hij het ontvangen had.

Een zeer belangrijk onderscheid nog met de boeren van het jaar te voren was dit, dat Marijn Adriaensz. met de vier anderen uitdrukkelijk werden aangenomen om tabak in de kolonie te verbouwen. Later zullen wij zien, hoe dit door den patroon geregeld werd [1]).

Marijn heeft aan de hem verstrekte opdracht voldaan, alhoewel er eenige tijd overheen liep, voordat hij zijn mannen bij elkaar had. Den 27sten Mei 1631 was hij eindelijk zoo ver, dat hij den vierden kolonist er bij kreeg. Uit het memoriaal van Van Rensselaer kennen wij de namen van die vier personen. Ook bleek de bepaling niet overbodig, dat Marijn in de open plaats moest voorzien, indien er een van hen mocht uitvallen. Want werkelijk vinden wij bij één naam de laconische aanteekening: „wechgelopen". Eén kwam uit Middelburg, wat ons versterkt in de meening, dat Van Rensselaer zelf door zijn relatiën in Zeeland, Marijn in dit

---

1) Zie hierachter hoofdstuk III.

gewest heeft leeren kennen. En de anderen uit Franeker en uit Buurmalsen bij Kuilenburg [1]).

Van Rensselaer had beloofd bij de Compagnie moeite te zullen doen voor een overvaart zonder bijbetalen. Dat deed hij. Den 19den Mei werd aan „confrater Rensselaer" door de Amsterdamsche Kamer toegestaan, dat Marinus Adriaensz. met nog vijf of zes anderen (waarschijnlijk was de patroon met nog twee in onderhandeling) voor den kost overgingen „mits doende ordinaris scheepswerck" [2]). Gage zouden zij niet verdienen. Zijn verzoek had de patroon namelijk gedaan „alsoo deselve meest ervaren seeluyden sijn".

Hieruit zien wij, van hoeveel voordeel het voor hem was, zitting te hebben in de vergadering der Bewindhebbers. Want zonder dat zou het zeker niet zoo gemakkelijk gegaan zijn, zooveel personen in de toch al beperkte ruimte in de schepen van die dagen om niet overgevoerd te krijgen. Er werd echter de voorwaarde aan verbonden, dat het waar moest blijken, wat door Van Rensselaer als commissaris van Nieuw-Nederland als vaststaand was aangenomen, namelijk dat er een vijf- of zestal personen daarginds op gelegenheid wachtten om de reis naar het moederland terug te doen. Hiertoe zou dan hetzelfde schip kunnen dienen. Waren die er echter niet, dan zou het veergeld later nog betaald moeten worden.

Tegelijk met deze vergunning werd hem ook toegestaan acht of tien boeren en eenige kalveren in het schip der Compagnie over te zenden, „mids betalende de cost" en onder voorwaarde, dat er plaats voor zou zijn. Dit verzoek was een voorzorgsmaatregel van Van Rensselaer. Hij zag namelijk het verstandige ervan in deze toestemming alvast te

1) Uitvoeriger over hen zelf en hun afstammelingen zie Van Laer, Van Rensselaer Bowier Manuscripts. Albany 1908, blz. 180 noot 56.

2) Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 39 verso.

bezitten, opdat hij later geen oponthoud zou ondervinden, als er weer eenige kolonisten bijeen waren. Voorloopig toch was het schip van de Compagnie nog niet zeilree en moesten allen nog tot in Juli wachten alvorens de reis te kunnen aanvaarden.

Het was ongeveer een zes maanden na het contract met Marijn Adriaensz. en wel in het begin van Juli 1631, dat de patroon eenige lieden gevonden had, die hij meende, dat hem in zijn kolonie goede diensten zouden kunnen bewijzen. Hij wist, dat de bodem van het door hem gekochte land voor het grootste deel bedekt was met oerwoud. De Rasière had in zijn brief van omstreeks 1626 reeds verteld van de eiken en iepen, van de noten en grenen en kastanjeboomen, waar het land vol van was, ook „de riviere opwaerts." [1])

Al dat hout, mits slechts tot planken gezaagd, zou buitengewoon groote winsten kunnen opleveren. Dat doet ons veronderstellen, dat de patroon moet hebben uitgezien naar bekwame houtzagers. En wie waren hier meer bedreven in dan de Noren en Denen, die de grootste leveranciers van hout waren voor de Nederlandsche scheepstimmerwerven in de zeventiende eeuw! Hoe hij de menschen leerde kennen, weten wij niet, maar zeker is het, dat hij den 2den Juli van genoemd jaar 1631 met drie Skandinaviërs een contract sloot, waarbij bepaald werd, dat zij zich voor drie jaren in zijn kolonie zouden vestigen. Ook nu weer behoudt hij echter het recht aan zich „om daeruyt te scheyden als het hem belieft." [2])

Twee van hen waren zeevarende lieden n. l. Laurens Laurenssz.. en Barent Theunissz.. Zij mochten daarom evenals Marijn Adriaensz. voor den kost overvaren, indien zij

---

1) Zie den brief van Isaac de Rasière, Algemeen Rijksarchief. Collectie Verspreide W. I. stukken n°. 2.

2) Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 4 verso.

scheepswerk verrichtten. De derde echter, Andries Christenssz., die geen zeeman was, moest den prijs voor kostgeld betalen, zooals dat geregeld was in het eerste artikel der Vrijheden van 1629, namelijk zes stuivers daags „op affcorttinghe van sijn verdienste". Ook voor den terugtocht beloofde de patroon zijn best te zullen doen, dat die met de minste kosten zou kunnen geschieden, mits [1]) „haren verbonden tijt geëxpireert, ofte hij gesint is, deselve thuys te ontbieden".

Zeer nauwkeurig werd den kolonisten de plaats aangewezen, waar zij hun huis zouden bouwen en een „bequame houtsaeghmeulen" zouden timmeren. Hiertoe had Van Rensselaer uitgekozen het zijriviertje, ruim een uur gaans ten Zuiden van het fort Oranje en dat hij nu den naam gaf van Molenkil. Later heette het ook wel de Molenkreek of Godijnskil. Het had een waterval; blijkbaar lag het in de bedoeling, hiervan gebruik te maken om niet afhankelijk te zijn van den wind. Indien nu deze plaats niet geschikt was, dan wees de patroon den anderen oever der rivier daartoe aan, de oostzijde tegenover het fort, waar zich ook een goede waterval bevond.

Hieruit kunnen wij zien, hoe de patroon een helder en duidelijk overzicht had over de ligging en de gesteldheid van zijn land en er op voordeelige wijze partij van wist te trekken. Hij verbood den mannen uitdrukkelijk op een andere plaats te bouwen zonder toestemming daartoe te hebben. Wij merken op, dat het contract herhaaldelijk spreekt van vier personen, terwijl er toch slechts drie namen in genoemd worden. Waarschijnlijk was ook nu weer één niet opgekomen evenals de knecht van Marijn Adriaensz., die den 27sten Mei was aangenomen. Eigenaardig is het wel, dat ook deze uit het Noorden afkomstig was, uit Straalsond. En al was er bij deze gelegenheid wederom bepaald, dat

1) in het handschrift staat „tenware"; er kan slechts bedoeld zijn „mits".

de vier voor elkaar zouden instaan en de plaatsen, die door het wegloopen van één of meer zouden openkomen, met andere bekwame lieden aangevuld moesten worden door de overblijvenden, toch moest dit wel een doode letter blijven. Het contract werd door slechts drie mannen geteekend of liever van hun merk voorzien, daar zij geen van drieën schrijven konden.

Ondertusschen was „de Eendracht", het schip der Compagnie, in gereedheid gebracht om de reis te aanvaarden. Den 7den Juli 1631 herhaalde de patroon zijn verzoek aan de Amsterdamsche Kamer, dat hem den 19den Mei voorloopig reeds was toegestaan. Opnieuw kreeg hij een gunstig antwoord. Het schip vertrok, maar drie van al degenen, die zich verbonden hadden, bleven weg, één van hen zelfs, niettegenstaande dat hij van den patroon een voorschot had ontvangen van veertig gulden.

In den verderen loop van dit jaar 1631 werden er geen andere lieden meer uitgezonden. Daarentegen is er in de kolonie hard gewerkt om te voldoen aan de opdracht van den patroon, welke nog steeds niet geheel was uitgevoerd. In de eerste plaats dan werd er een boerderij gebouwd op het Kasteelseiland, dat Van Rensselaer „om redenen" in „Westeiland" herdoopt had. Deze eerste hofstede werd naar den Heer genoemd „Rensselaersburch". Zij werd geheel van steenen muren opgetrokken, „lanck ende breet naer den eysch". Een houten schuur werd er bijgebouwd, zoomede een schaapskooi en twee hooibergen. Het huis werd „gemeubeleert met allerley gereetschap totte bouwerije ende voor de bestialen, ende voorts tot gerieff ende onderhout vant volck ende wat voorder noodich was". [1])

[1]) Deze bijzonderheden alsook wat volgt weten wij uit twee stukken, uit den brief van Van Rensselaer aan De Laet, den 27sten Juni 1632 geschreven, zie Memoriaal, fol. 12 verso e. v., en uit „Narée van Gerechticheden" van 20 Juli 1634, afgedrukt door de Roever in Oud-Holland 1890, blz. 260 e. v.

Rutger Hendricksz. kwam als eerste boer op Rensselaersburch te wonen. Hij had zich bij den bouw zeer verdienstelijk gemaakt. Waarom echter het huis niet gezet is op de plaats, welke vroeger door den patroon was aangewezen, staat niet vermeld.

Ook een tweede boerderij werd in dit jaar gebouwd, namelijk aan de oostzijde van de rivier. „De Laetsburch" was de naam, dien Van Rensselaer er aan gaf en Roelof Jansen van Masterland, die in 1630 was uitgezonden, werd er de eerste bouwmeester op. [1]) Maar met deze hofstede liep het ongelukkig af. Nog in hetzelfde jaar raakte het huis door een ongeluk in brand; aan blusschen viel niet te denken en er bleef van het gebouw niets over. Maar men liet zich door dezen eersten ernstigen tegenslag niet ontmoedigen en vóór het jaar ten einde was, stond er op dezelfde plaats een ander steenen huis, vijfentwintig bij acht meter groot en een kleine vier meter hoog. Ook hier werd een houten korenschuur en een schaapskooi bij gebouwd en een hooiberg opgericht. Ook een vaartuig werd ter beschikking van den boer gesteld.

Ten slotte werd er aan de westzijde, aan de Molenkil, de houtzaagmolen opgetrokken volgens de voorschriften, aan de Skandinaviërs gegeven. Van het bouwen van het woonhuis voor Marijn Adriaensz. kwam echter niets, waarschijnlijk doordat alle krachten noodig waren voor het weer opbouwen van De Laetsburch. Dus moest dat werk tot het volgend jaar worden uitgesteld.

Hiermede liep 1631 af. Het vereischt aantal personen had zich wel niet in de kolonie gevestigd, ook hadden de kolonisten een ernstig ongeluk ondervonden door het afbranden

---

1) Onder „bouwmeester" verstaat men tegenwoordig een knecht, die goed op de hoogte is van het geheele landbouwbedrijf. Van Rensselaer gebruikt het woord in den zin van zetboer, dus iemand die loon geniet, maar toch aan het hoofd eener boerderij staat.

der tweede boerderij, maar toch, dank zij het doorzettingsvermogen van den patroon en den goeden geest onder de kolonisten, het eerste begin was gemaakt. Twee boerderijen waren in bedrijf en de houtzaagmolen deed haar werk.

In één opzicht was het afgeloopen jaar nog belangrijk voor den patroon. In de maand Juni was hij afgetreden als bewindhebber in de Amsterdamsche Kamer.

Zoo ving 1632 aan. In de eerste vijf maanden vinden wij niets vermeld, dat er op wijst, dat Van Rensselaer zich veel heeft beziggehouden met de zaken van zijn kolonie. Of hij het met andere dingen te druk had, of dat hij weinig vernam uit Nieuw-Nederland, doordat hij geen bewindhebber meer was, of dat hij misschien eerst eenig bericht wilde afwachten, hoe het met de zaken stond, zeker is het, dat wij niet vóór den 15den Juni lezen, dat er weer een contract is gemaakt tot vestiging in de kolonie. Toen nam Kiliaen van Rensselaer Gerrit Teeusen de Reux als bouwmeester aan van een nieuw op te richten boerderij [1]).

Hopend dat er nu voldaan zou worden aan zijn opdracht, in Januari 1630 aan Krol en Wolfert Gerritsz. verstrekt, dat er namelijk ook ten Noorden van het fort Oranje een huis gebouwd zou worden, meende de patroon, dat de tijd gekomen was, hiervoor nu reeds een vasten meesterknecht, een bouwmeester aan te stellen. En geen betere keuze had hij kunnen doen. Gerrit de Reux toch was reeds boer geweest in Nieuw-Nederland. Hij had een der plaatsen van de Compagnie op het eiland der Manhattans in huur gehad, maar in 1631 was hij, tegelijk met een boer van een andere dergelijke hofstede, naar huis teruggeroepen. Hierna hadden zij geen toestemming meer gekregen om naar hun boerderijen terug te keeren.

---

1) Zie het contract in Memoriaal van K. v. R., fol. 11 e. v.

Over het vee, op de bouwerij van De Reux achtergebleven, zal later worden gesproken [1]. Hier zij het voldoende er op te wijzen, dat Van Rensselaer als oud-commissaris van Nieuw-Nederland Gerrit de Reux kende en van zijn aanwezigheid in Amsterdam wist. Hij begreep, welk voordeel er voor hem in gelegen was, dat Gerrit reeds ervaring had opgedaan in het bebouwen van den grond in Noord-Amerika en van dat voordeel maakte hij gebruik.

Gerrit de Reux verbond zich voor vijf en een half jaar, dus tot 1 Januari 1638. De nieuw op te richten hoeve aan den westelijken oever van de Noordrivier was voor hem bestemd. Voorts zou hij helpen bevorderen, dat het huis zoo spoedig mogelijk zou gebouwd worden, waarbij hij mocht rekenen op den steun van de smids en de timmerlieden der Compagnie. Maar tevens moest hij een goeden bouwknecht en een jongen vóór zijn overtocht in dienst nemen en nog een knecht, zoodra hij daar zou aangekomen zijn.

Hiertegenover verbond zich de patroon hem van alle noodige werktuigen te voorzien, die de boer, voor zoover ze daar te lande niet verkrijgbaar waren, hier mocht koopen op kosten van Van Rensselaer. Op de zeereis moest Gerrit er op letten, „dat het gecochte goet wel bewaert werde" en ook op het jonge vee, dat de patroon meestuurde, „achtinge nemen". Wat het overvaren aanging, Van Rensselaer beloofde zijn best te zullen doen, dat De Reux niet alleen zonder kosten mocht reizen, maar zelfs nog het loon van een bootsman mocht verdienen. Gelukte dat echter niet, dan moest hij zelf zoo voor zich als voor de zijnen de kosten dragen. De patroon daarentegen zou het veergeld voor de knechts betalen.

Met Gerrit de Reux nam de patroon den eersten gezeten burger in zijn dienst. Hij was een man, die, hoewel nog be-

1) Zie hierachter, Hoofdstuk IV.

trekkelijk jong (hij was toen negenentwintig jaar oud), zich toch een zeker vermogen had verworven. Hij was niet gelijk de vorigen een eenvoudig boerenknecht, die zijn geluk ging beproeven in het verre land over de zee. Dat kon aan zijn nieuwen meester niet onbekend zijn. Vandaar dan ook, dat wij nu voor het eerst, op het einde van het contract, lezen, dat de zoo juist aangenomene al zijn goederen, roerende en onroerende, tegenwoordige en toekomende, zonder eenige uitzondering verbond, dat hij zijn verplichtingen zou nakomen.

Hierna zullen wij zien, dat de derde boerderij nog niet werd gebouwd en dat dientengevolge De Reux bouwmeester werd op de tweede.

Tegelijk met Gerrit Teeusen werden twee knechts en twee jongens aangenomen, [1]) allen voor den tijd van vier jaren, gerekend van het oogenblik, dat zij op hun boerenplaats zouden gekomen zijn. Bij De Reux zelf was het eenigszins anders geregeld. Hij zou tot Januari 1634 in een meer tijdelijke, voorloopige verhouding tot den patroon staan. Zijn eigenlijke dienst zou daarna eerst aanvangen en vier jaar duren, dus tot Januari 1638.

De knechts en de jongens moesten beloven, dat zij geen werk, waartoe zij bekwaam waren, zouden weigeren te doen, indien het hun door den bouwmeester werd verzocht. Dus al bestond hun eigenlijke taak in den landbouw, ander werk als houthakken of diergelijk moesten zij „naerstich ende gewillich" doen en dat bij welken boer ook. Het schijnt, dat Gerrit de Reux er drie van hen heeft aangebracht. Wij lezen tenminste, dat hij drie, met name aangewezen, gaarne als knechts in zijn dienst kreeg. Het waren nog jonge menschen, zesentwintig, twintig en zeventien jaar oud en afkomstig uit Bunnik, uit Meerkerk in Zuid-Holland en uit

1) Zie het contract in het Memoriaal van K. v. R., fol. 12.

Kuilenburg. De vierde was drieëntwintig en van Maartensdijk afkomstig. Van hun schoolonderwijs hadden zij blijkbaar niet veel overgehouden, zelfs niet De Reux; want slechts één van allen, Cornelis Thonisz., kon zijn handteekening zetten; de anderen moesten volstaan met een merk. De vier nieuw aangeworven lieden kregen ieder van den patroon een „vereeringe", waarschijnlijk bij wijze van handgeld. Het liep tusschen de vijftien en vijfentwintig gulden.

Meer personen nam de patroon voor deze gelegenheid niet aan; voorloopig meende hij dat het er genoeg waren. Er moest namelijk wel rekening gehouden worden met de opbrengst van het land; want het was onmogelijk om voor allen voedsel over te zenden uit Nederland en maar al te goed was het den patroon bekend, hoe in het begin de kolonisten op het eiland der Manhattans vaak gebrek hadden geleden [1]). En dit moest worden voorkomen, daar er anders groot gevaar zou ontstaan, dat zijn kolonisten zouden wegloopen en geen andere te krijgen zouden zijn.

Dat waren dus de mannen, die Van Rensselaer in het jaar 1632 voor zijn kolonie aannam. In de laatste helft van Juli van dat jaar verlieten zij Amsterdam in het schip der West-Indische Compagnie; den 27sten van dezelfde maand nog bevonden zij zich te Texel, op het punt van in zee te steken om de reis te ondernemen. Op hetzelfde schip bevond zich ook de nieuwe Directeur-generaal van Nieuw-Nederland, Wouter van Twiller, die de plaats zou gaan innemen van Minuit's opvolger, Bastiaen Jansz. Krol.

In ditzelfde jaar verloor Kiliaen van Rensselaer een van zijn eerste medewerkers in de kolonie. Het was omstreeks den tijd, dat hij Gerrit de Reux in dienst nam, dat er eindelijk brieven kwamen uit Nieuw-Nederland. Een van deze was

1) Zie den brief van Michaëlius, vroeger vermeld op blz. 33.

van Wolfert Gerritsz. en gedateerd van den 9den Januari 1632 [1]). Daarin drong deze er op aan, dat er eenige bouwknechts uit Nederland zouden overgezonden worden. Wij hebben medegedeeld, dat de patroon toen Gerrit de Reux en de anderen heeft aangenomen. Nu had de patroon gaarne gezien, dat Wolfert zich op den duur voor goed in de kolonie had gevestigd, want hij stelde een groot vertrouwen in hem. Maar vrouw Gerritsz. wilde naar Europa terug en daarom gaf Wolfert in dien brief aan Kiliaen als zijn wensch te kennen, dat hij uit den dienst van den patroon ontslagen zou worden.

Den 20sten Juli 1632 verleende Van Rensselaer in zijn antwoord aan hem het gevraagd ontslag: „alsoo mij leet soude sijn, yemant tegen sijnen wille in mijnen dienst tot sijn ongerieff op te houden". Aan Wouter van Twiller werd opgedragen „in alle billickheyt" met hem af te rekenen.

De nieuwe Directeur-generaal kreeg ook een lijst mede van allen, die toen in dienst waren van den patroon, in het geheel dertien mannen. En als hij in Nieuw-Nederland zou aangekomen zijn, verzocht Van Rensselaer hem te trachten weer een nieuwe boerderij op te richten, hetzij aan den westelijken oever tegenover het Kasteelseiland, hetzij aan den oostelijken nabij de plaats van Roelof Jansen. Misschien zou het dan mogelijk zijn eenige knechts, wier tijd van dienst bij de Compagnie om was, voor deze nieuw op te richten hofstede aan te nemen. Ging dat niet, dan moest hij zien een zwarte, een neger, te krijgen.

Daar Van Twiller van het huren van boerenknechts niet zooveel verstand had, moesten de daar aanwezige bouwmeesters er op letten, wie er als zoodanig in de kolonie gebracht werden, opdat alleen bekwame lieden in Rensselaerswijk zouden komen. Indien nu op de beide aangegeven wijzen

1) Dit schrijven wordt aangehaald in den brief van den patroon aan Wolfert Gerritsz. van 20 Juli 1632, zie Memoriaal van K. v. R., fol. 23.

geen krachten te krijgen waren, dan verzocht Kiliaen aan Van Twiller om toe te zien, of er ook op Zwanendal, de patroonskolonie aan de Zuidrivier in Nieuw-Nederland, eenige knechts waren, wier diensttijd afliep en zoo dit het geval mocht zijn, tot vestiging aan de Noordrivier uit te noodigen.

Hieruit blijkt, dat Van Rensselaer in verlegenheid verkeerde, hoe het vereischte aantal kolonisten bijeen te krijgen, zonder dat hij gevaar zou loopen voor hen geen voldoend voedsel te hebben. Want zóó maar mannen uit te zenden, dat dorst hij niet te doen, vóórdat het land genoeg opleverde en voor het ontginnen van den bodem had hij juist veel handen noodig.

Toen dan ook Wouter van Twiller eenige dagen later in Texel vertoefde, wachtend op den gunstigen oostenwind, zond de patroon hem den 27sten Juli nog een brief met hetzelfde verzoek. Maar Kiliaen voegde er bij, dat het aldus aan te nemen volk den winter moest blijven doorbrengen op het eiland der Manhattans, op een van de boerenplaatsen der Compagnie; dat ondertusschen zoo spoedig als mogelijk was, door den officier van Rensselaerswijk, [1]) Rutger Hendricksz, nog gedurende den winter een huis gebouwd moest worden, om, zoodra het water open zou zijn, het volk de rivier op te voeren. „Dat soude dan" zoo schrijft hij „mijn vijfde bouwinge weesen, hetwelcke ickUE recommandere opthoogste in achtinge te nemen."

Eigenaardig mag het schijnen, dat aan een Directeur-generaal een dergelijke opdracht gegeven kon worden. Maar wij moeten wel in het oog houden, dat deze nieuwe hoofdambtenaar een neef was van den patroon. Bovendien bezat de laatste de overtuiging, dat Wouter alles in het werk zou stellen om zijn oom te helpen de kolonie vooruit te brengen en het vereischte getal van vijftig zielen bijeen te krijgen.

Nog een andere bijzonderheid valt ons op bij het lezen

1) Zie hierachter hoofdstuk V, waarin over het bestuur der kolonie wordt gehandeld.

van het voorschrift aan Van Twiller. Wanneer het misschien al te moeilijk zou worden het voorgeschreven aantal personen uit Nederland over te zenden of de ontbrekenden te vervangen door Nieuwnederlanders, die naar huis wilden terugkeeren, dan moest het zwarte ras in Rensselaerswijck worden ingevoerd. Echter voegde Kiliaen de woorden „bij noot" er aan toe, daarmede te kennen willende geven, dat dit slechts als laatste middel moest toegepast worden om aan de verplichting te voldoen.

Nu bevonden zich op het eiland der Manhattans waarschijnlijk toen reeds vele negers. [1]) Ze werden aangevoerd uit de Westindische eilanden, die een reis van veertien dagen daarvan verwijderd lagen en waar, gelijk vroeger is opgemerkt, vooral de Zeeuwen veel handel en koopvaart onderhielden. De reis van Texel naar Nieuw-Nederland werd ook veelal gedaan over de Antillen. Zoo is ook Wouter van Twiller over St. Martin naar Nieuw-Amsterdam gereisd. [2]) En ook David Pietersz. de Vries heeft in deze jaren vaak beide onder het octrooi der Compagnie gelegen landen onmiddellijk na elkaar bezocht. [3])

Nadat Kiliaen van Rensselaer in Juni 1631 was afgetreden als bewindhebber in de Amsterdamsche Kamer en anderen daarin zitting hadden gekregen, was de verhouding tusschen hem en de Compagnie veel veranderd. Vooral in deze dagen, Juli 1632, bleek het, hoe ongunstig die was geworden. Want niet alleen dat er geen sprake meer was van mede-

1) In 1635 waren er zelfs negers uit Nieuw-Nederland naar Amsterdam overgekomen. Vijf zwarten vroegen den 15[den] November van dat jaar hun loon aan de Amsterdamsche Kamer. Zie Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie n°. 14, fol. 93 verso.

2) Den 25[sten] November 1632 schreef hij van St. Martin een brief aan Van Rensselaer. Zie Bijlage G achter De Roever's artikel in Oud-Holland 1890, blz. 274, zesden regel van boven.

3) Zie De Vries, Korte Historiael, uitgegeven door Colenbrander in de Werken der Linschoten-Vereeniging, blz. 147 e. v.

werking, integendeel moest Van Rensselaer nu groote tegenkanting ondervinden van de zijde der Compagnie bij zijn pogingen en maatregelen om de vestiging in zijn kolonie te bevorderen. Heel sterk kwam dat uit bij hetgeen volgt.

Wij hebben vroeger [1]) gezien, dat er voor het bouwen van een huis gebruik gemaakt moest worden van de werkkrachten der Compagnie op het eiland der Manhattans. Den eersten keer was de toestemming hiertoe verzocht aan Minuit, den Directeur van Nieuw-Nederland. Omgekeerd bestond er bij Van Rensselaer geen bezwaar tegen, dat ook zijn volk gebruikt werd in dienst van de Compagnie. Waarschijnlijk om dit wederzijdsch afstaan van werklieden op hechten grondslag te stellen en in de toekomst deze aangelegenheid geheel los te maken van de inzichten van een ambtenaar der Compagnie in Amerika, had de patroon later een dergelijk verzoek tot de Amsterdamsche Kamer gericht. Hij had daarbij gelet op de omstandigheid, dat hij omstreeks Juli 1632 genoeg volk en beesten bezat voor vijf boerderijen. In dat verzoek nu had hij gevraagd, dat „timmerluyden, smids ende ander ambachtsvolck, als die voor de Compaignie niet souden te werken hebben, hem, tot sijnen costen aen de Compaignie te betalen," mochten toegevoegd worden. Den 20sten Juli 1632 nam genoemde Kamer op dit verzoek een besluit; het werd afgewezen [2]).

Een tweede bede, om eenige levensmiddelen te doen uitreiken aan zijn kolonisten, in ruil voor graan, boter, kaas als anderszins, werd bij dezelfde resolutie eveneens geweigerd.

Wat nu de oorzaak was van deze slechte gezindheid, zullen wij hierna behandelen [3]). Echter laat het zich gemakkelijk verklaren, dat Kiliaen door deze stelselmatige tegenwer-

1) Hiervóór op blz. 43.

2) Zie de memorie van Van Rensselaer aan de XIX, 25 November 1633, bijlage A van De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 62.

3) Zie hierachter, hoofdstuk VI.

king van de Amsterdamsche Kamer, in het bijzonder van Commissarissen van Nieuw-Nederland, huiverig werd nieuwe landbouwers aan te nemen tot vestiging in Rensselaerswijck.

Hier kwam nog een tweede beweegreden bij. Toen omstreeks Februari 1632 Bastiaen Jansz. Krol de plaats had ingenomen van Peter Minuit, was hij op het fort Oranje als commies vervangen door Dirck Cornelisz. Duyster. Tot de benoeming van dezen had de patroon juist vóór zijn aftreden als commissaris van Nieuw-Nederland nog veel bijgedragen. Van Rensselaer kende den man, daar die tijdens zijn bewindhebberschap ondercommies was op hetzelfde fort. [1]) In een schrijven van 1 November 1631 had Duyster dan ook den patroon voor zijn hulp bedankt, terstond nadat hij bericht van zijn aanstaande bevordering had ontvangen.

Maar Krol werd al spoedig, nog in den loop van het jaar 1632, weer afgezet en tegelijk werd Duyster teruggesteld tot ondercommies. Toen schreef Van Rensselaer hem een brief [2]), den 20sten Juli, waarin hij uiting gaf aan zijn groote bezorgdheid. Indien Duyster eens met deze achteruitzetting geen genoegen mocht nemen en naar huis terugkomen, dan bestond er gevaar, dat de handel der Compagnie in die streken zou geruïneerd worden, maar ook dat „met éénen mijne jonge ende teere colonie, die mij alreede soo vele gecost heeft, geheel bederven ende de menschen in groot perykel gebrocht worden." Hij hoopte, dat God dit mocht voorkomen. Het zou hem aangenaam zijn, indien Duyster kon besluiten op het fort te blijven als ondercommies.

Wat toch was het geval? Den nieuwbenoemden commies kende Kiliaen volstrekt niet. Het gerucht ging, dat het een man was, zeer gekant tegen de particuliere kolonies en die den patroons in de plaats van vriendschap te bewijzen, juist

1) Zie hiervóór, blz. 38.
2) Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 22.

nadeel zou zoeken toe te brengen. Hij had zich in dien zin ook reeds uitgelaten. De Compagnie had beter gedaan, zoo schreef Van Rensselaer, den post aan Duyster te laten behouden, althans een ander persoon te zenden, „die min opspraeckelijck ware geweest dan desen is." Of de man een goed commies zou zijn? Of zijn benoeming begeerd was? „Genoechsaem tegen de borst van vele bewinthebbers" was hij door sommigen „ingedrongen." Zoo schreef Van Rensselaer in Juli 1632, blijk gevend van zijn groote bezorgdheid over de benoeming van Hans Hontom (zoo heette de persoon) tot commies op het fort Oranje.

Het volgend jaar, in 1633, kwamen er weer brieven uit Nieuw-Nederland te Amsterdam en in een schrijven, dat de patroon ontving, las hij, dat er geruchten liepen op de Manhattans, dat de wilden alle paarden, koeien, schapen en varkens in Rensselaerswijck hadden doodgeslagen, blijkbaar uit haat tegen den nieuwen ambtenaar. Vaste berichten waren er nog niet van boven hieromtrent gekomen, alleen dat een jacht van de Compagnie, dat daaromtrent lag, door hen was verbrand [1]).

Het is duidelijk dat de ongerustheid van Kiliaen door deze tijdingen nog grooter werd en zoo begrijpen wij, dat hij noch in de tweede helft van 1632 noch ook in 1633 nieuwe boeren in dienst nam tot blijvende vestiging aan de Noordrivier. En dat hij de zaken goed inzag, dat hebben de berichten, die hij later ontving, bewezen.

Over het algemeen moet erkend worden, dat het jaar 1633 de kolonie Rensselaerswijck niet vooruit zag gaan. Van de plannen om de derde, de vierde en de vijfde boerderij te bouwen kwam niets. Integendeel, de geruchten, die Van Rensselaer in November aan de Negentienen schreef vernomen te hebben, waren werkelijkheid. Een deel van het

1) Zie de laatst aangehaalde memorie aan de XIX, blz. 63.

vee van de eerste en van de tweede hofstede was gedood. Gelukkig waren de boeren zelf met rust gelaten, zoodat er alleen een geldelijk verlies te betreuren viel.

Hiertegenover komt er één voordeel voor de kolonie te boeken voor het jaar 1633. Nadat Wouter van Twiller in Nieuw-Nederland was aangekomen, heeft hij streng toezicht gehouden op het personeel van zijn oom. En ontevreden over den boer op de tweede bouwerij, Roelof Jansen, heeft hij bewerkt, dat deze heenging. Er volgde toen een klacht van Jansen bij den patroon, [1] echter zonder gevolg. Gerrit de Reux nam zijn plaats in en was voortaan bouwmeester op De Laetsburch. [2]

Het was in het voorjaar van 1634, dat Kiliaen van Rensselaer verscheiden brieven uit Nieuw-Nederland ontving, die hem op de hoogte brachten van den toestand in zijn kolonie en hem weer met frisschen moed de zorg voor zijn jonge stichting deden ter harte nemen. Het was alsof met het nieuwe jaar ook zijn lust en werkkracht herleefden. Met grooten ijver heeft hij de zaken weer ter hand genomen; zoowel door het geven van opdrachten om in Nieuw-Nederland jonge krachten te winnen als door in Europa ook zelf zich daartoe in te spannen.

In de eerste plaats begreep hij van hoe groot voordeel het moest zijn, zoo hij Wolfert Gerritsz., dien hij had leeren kennen als een vertrouwenswaard en bekwaam man en die bovendien bewezen had hart voor de zaak te hebben, kon behouden of nog liever er toe kon bewegen zich in Rensselaerswijck neer te zetten. Wel had hij hem op zijn verzoek ontslag verleend in Juli 1632, maar het was ondertusschen voorjaar 1634 geworden en het laatste uit Nieuw-Nederland

1) Zie den brief van Van Rensselaer aan Van Twiller van 23 April 1634, als bijlage G afgedrukt door De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 281.

2) Zie het contract met Hendrik Conduit, hierna vermeld.

aangekomen schip had Wolfert en zijn vrouw niet naar Amsterdam teruggebracht. Zoo kon hij nog eens een poging doen.

Gaarne had hij hem zelf geschreven, maar daar er te weinig tijd over was tusschen het inkomen van de jongste berichten van de Manhattans op 21 April 1634 over Nieuw-Engeland en het afvaren van den laatsten lichter uit Amsterdam naar Texel, was daar geen gelegenheid meer toe. Daarom verzocht hij in zijn brief aan Wouter van Twiller den 23sten April, of die met Wolfert of met diens zoon zou willen overeenkomen zich in Rensselaerswijck neer te zetten. De helft van het Kasteels- of Westeiland wilde hij hem in huur afstaan, zelfs twee derden er van. En daar het scheen, dat de vader of de zoon nu wel geneigd waren Van Rensselaer's zin hierin te doen, was het wel geraden ernstig met hen te onderhandelen.

De patroon stelde Wolfert's komst op zoo hoogen prijs, dat hij hem gaarne bij het eindigen van het contract met Rutger Hendricksz. diens boerderij, Rensselaersburch op het Westeiland, in pacht had gegeven. Maar hier was een bezwaar tegen. Brandt Peelen, afkomstig uit Nijkerk, die, in 1630 naar de Nieuwe Wereld was verhuisd en meesterknecht was geworden op deze boerenplaats, had getoond een flinke werkkracht te zijn en de bouwerij in goede orde gebracht. Daarom kon hij niet voorbijgegaan worden.

Wat nu nog Wolfert Gerritsz. verder betrof, indien Van Twiller of de nieuw benoemde officier en schout van Rensselaerswijck, Jacob Planck, niet volkomen tot overeenstemming met hem konden geraken, dan moest de zaak uitgesteld worden tot zijn thuiskomst. Dan zou de patroon zelf wel alles met hem regelen.

Uit de later gevoerde briefwisseling blijkt, dat de pogingen om hem voor Rensselaerswijck te winnen mislukt zijn. Ver-

scheidene jaren heeft hij nog op de Manhattans gewoond.

Uit het bovenstaande kunnen wij opmaken, dat Rutger Hendricksz., in 1630 voor vier jaren aangenomen, na het eindigen van zijn diensttijd in 1634 besloot uit Rensselaerswijck heen te gaan. Het schijnt, dat hij toen ook Nieuw-Nederland heeft vaarwel gezegd en naar Europa is teruggekeerd; want hij wordt verder niet meer vermeld. Over het ambt, dat hij in de kolonie bekleed heeft, zal later worden gesproken [1]).

Omstreeks denzelfden tijd dat de patroon opdracht gaf, om in het land zelf het aantal kolonisten uit te breiden, nam hij in Amsterdam ook eenige lieden voor zijn kolonie in dienst. In de eerste plaats den reeds hierboven genoemden Jacob Albertz. Planck [2]), met wien Van Rensselaer den 4den Maart 1634 een contract sloot om zich voor drie achtereenvolgende jaren in Rensselaerswijck te vestigen [3]). Evenals Gerrit de Reux in Juni 1632, stelde ook deze al zijn bezittingen tot onderpand, dat hij niet binnen den bepaalden tijd den dienst van den patroon zou verlaten. Hieruit kunnen wij afleiden, dat ook hij tot de meer bemiddelde klasse behoord moet hebben.

Jacob Planck was de eerste, die niet werd aangenomen om den grond te bebouwen of vee te weiden, gelijk al de vroegeren. Want al was ook Rutger Hendricksz. in 1632 belast met het ambt van officier en schout, toch was die in de eerste plaats boer en als zoodanig ook uitgezonden. Jacob Planck daarentegen werd nagenoeg alleen in die hoedanigheid in dienst gesteld. Later zullen wij den aard en den werkkring van het ambt, gelijk Van Rensselaer het zich voorstelde, nagaan.

1) Zie hierna hoofdstuk V.

2) Zijn naam wordt verschillend geschreven. In dit contract wordt hij Jacob Allersz. Planck genoemd.

3) Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 32.

Planck beloofde, dat ook zijn zoon Abraham en bovendien nog een knecht naar Rensselaerswijck zouden verhuizen. Zijn vrouw echter liet hij in Holland achter. [1]) Voor den overtocht moesten zij zelf de kosten dragen, ook later voor de thuisreis. Doch de patroon zou zijn best doen, dat Planck aan boord van het schip „eenige charge mochte krijgen," zoodat hij geen geld zou behoeven te betalen aan de West-Indische Compagnie. Alleen als dat niet gelukte, zou hij van Van Rensselaer dertig gulden ontvangen als tegemoetkoming in de kosten voor hen drieën.

Zoodra het schip „de Eendracht", waarmee Planck de reis zou doen, in Nieuw-Nederland zou aangekomen zijn, moest hij zoo spoedig als maar mogelijk was de rivier opvaren naar de kolonie. Uit de vroeger opgedane ondervinding wist de patroon, met hoeveel moeite het gepaard ging, als er uit naam van den heer een huis moest gebouwd worden. Planck kreeg daarom last zelf hiervoor de zorg op zich te nemen. De waarde van de woning moest tenminste tweehonderd gulden bedragen, waarvan Kiliaen honderd gulden voor eigen rekening nam. Als plaats werd wederom het Kasteels- of Westeiland aangewezen en wel aan de rivierzijde.

Het was voor Van Rensselaer niet mogelijk geweest reeds van den aanvang af alle ambachtslieden in de kolonie te brengen, die er noodig waren voor alle te verrichten werkzaamheden. Hij had volstrekt de hulp noodig van de Compagnie, die eerder dan hij, reeds van 1623 af, op de Manhattans was begonnen boerderijen op te richten. Toen hij zich nu in zijn verwachting teleurgesteld zag en, gelijk wij vroeger hebben opgemerkt, zelfs van de Amsterdamsche Kamer een weigering had ontvangen op zijn verzoek om haar ambachtsvolk te mogen gebruiken, heeft hij moeite gedaan om

1) Zie den brief van Van Rensselaer aan Planck, gedateerd 24 Mei 1635, hierachter afgedrukt als bijlage 10.

menschen te vinden, die althans de meest voorkomende handwerken verstonden, als metselen, timmeren, wagenmaken en smeden. Dan zou men tenminste in het bouwen van huizen en het vervaardigen van landbouwbenoodigdheden niet zoo afhankelijk zijn van de Compagnie.

Een maand na het contract met Jacob Planck nam de patroon op den 5den April 1634 Cornelis Theunissen aan, een jongen man van omstreeks dertig jaar, uit Breukelen afkomstig [1]). Zijn dienst zou drie jaar duren. Timmeren, metselen of ook landbouwwerk of welke andere arbeid van hem verlangd werd, tot alles moest hij zich beschikbaar stellen. Het loon zou bedragen den vrijen kost en bovendien honderdtachtig gulden per jaar. Maar de patroon moest den overtocht betalen, zoowel van het gaan als van de thuisreis en hem bovendien nog vijfentwintig gulden ter hand stellen „voort overvaeren". Bij contractbreuk zou de man al zijn verdiensten kwijt zijn. De patroon daartegen mocht hem te allen tijde ontslaan. Opdat hij zich van het noodige gereedschap kon voorzien, als bijlen, dissels en truffels, gaf Van Rensselaer hem vijf gulden, zonder ze van zijn loon in te houden.

Tot het laatste oogenblik verkeerde Kiliaen in de onzekerheid of deze Cornelis Theunissen wel in dienst zou treden. Immers den 24sten April, als reeds de laatste lichter des namiddags uit Amsterdam naar Texel zal afvaren, schrijft hij nog omtrent hem aan Van Twiller, te hebben „aengenoomen een timmerman, die mede een metselaer is" en even verder: „dan die komt oock niet te voorschijn" [2]). Toch zou Kiliaen dezen keer niet teleurgesteld worden. Cornelis Theunissen is op het laatste oogenblik op komen dagen. We

---

1) Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 27.

2) Zie bijlage G van De Roever, Oud-Holland 1890, blz. 280. De brief is gedateerd op den 23sten April, maar blijkbaar den volgenden dag voltooid.

weten dat uit de naamlijst van uitgezondenen in 1634, welke voorkomt in de „Narée van de Gerechticheden" van 20 Juli 1634 [1]), alsook uit den brief, dien de patroon ruim een jaar later, 24 Mei 1635, aan Van Twiller schrijft en waarin hij melding maakt van „een timmerman die mede metselaer is" en die meegezonden werd met het schip „de Eendracht" [2]).

Tien dagen na het aannemen van Cornelis Theunissen, den 15den April 1634, volgde reeds het contract met den wagenmaker Lubbert Gijsbertsz. uit Blaricum [3]) om met vrouw en drie kinderen in Rensselaerswijck te gaan wonen, ook weer voor drie jaren. Hij was drieëndertig jaar oud. Als vrij werkman zou hij daarheen gaan en zich neerzetten op de plaats, welk hij zelf mocht uitkiezen als het meest geschikt om er zijn ambacht uit te oefenen.

Hij verbond zich om uitsluitend voor den patroon te werken of voor diens gemachtigde en slechts wanneer die geen werk voor hem had, zou hij voor anderen mogen arbeiden. Hij mocht wel bij een van de boeren van Rensselaerswijck gaan inwonen, maar dan moest hij zelf zijn werk- en slaapplaatsen in orde brengen zonder den boer eenigen overlast te bezorgen. Ook moest hij dan aan dien boer zijn kost betalen uit hetgeen hij verdiende. Wel wilde de patroon hem twee of drie morgen land toestaan om er wat bij te winnen in zijn vrijen tijd. Wat den overtocht aanging, daar kon Van Rensselaer niet voor zorgen, evenmin voor het gereedschap, dat hij behoefde. Geld bezat de man blijkbaar niet, want voor een en ander zou hem vijftig gulden worden voorgeschoten.

Nog steeds stonden er in Rensselaerswijck niet meer dan twee boerderijen, de eene op het Casteelseiland, de andere

1) Deze lijst is in de bijlage E van De Roever, Oud-Holland 1890, op blz. 264 uitgevallen, maar opgenomen in bijlage D op blz. 74.

2) Zie bijlage J van De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 290.

3) Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 28.

op den oostwal. Het oude plan om aan den westelijken oever een bouwerij op te richten en waarvoor later de zorg aan Van Twiller was opgedragen bij diens vertrek in 1632, was nog steeds niet uitgevoerd. Nu in 1634 hoopte Kiliaen, dat eindelijk het derde groote huis tot stand mocht komen. Het schijnt ondertusschen, dat in een van de brieven, die de patroon in 1633 of in het begin van 1634 uit Nieuw-Nederland had ontvangen, waarschijnlijk in een van Van Twiller, er op was gewezen, dat de plaats, welke Van Rensselaer bestemd had voor die derde hofstede, daartoe toch niet geschikt was. Nu zijn die brieven alle verloren gegaan, maar wij vinden voortaan als plek aangewezen niet meer de streek ten Noorden van het fort Oranje, maar ten Zuiden daarvan, even boven de Molenkil, tegenover het midden van het Casteelseiland.

Als boer voor deze plaats nam de patroon eveneens op den 15den April Hendrik Conduit aan [1]). Hij kwam uit Koningsbergen en was tweeëndertig jaar oud. Maar de man gaf rouwkoop en voer niet over. Daarom sloeg Kiliaen in zijn meergemeld schrijven van den 23sten April aan Wouter van Twiller voor, dat de meesterknecht of een ander geschikt persoon van diens boerderij die plaats als bouwmeester zou gaan innnemen. Dat kon heel goed, „alsoo hiernevens gaan drye bouwknechts, die U vader voor U gehuyrt heeft" schreef hij hem. En wanneer dat niet mogelijk was, dan kon de plaats door Van Twiller gegeven worden aan Roelof Jansen, die immers niet meer op De Laetsburch woonde, maar alleen, als hij hem aanstond.

Ten slotte huurde de patroon den 26sten April 1634 nog Hendrick Carstensz., twintig jaar oud en afkomstig uit Norden [2]). Hij zou bouwknecht worden op de derde hoeve. Waarschijnlijk met het oog op zijn jeugdigen leeftijd zou

1) Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 29 verso.

2) „ „ „ „ „ „, „ 31.

hij, alhoewel hij reeds boerenwerk gedaan had, niet meer dan vijfentwintig gulden per jaar verdienen boven den kost. Als handgeld ontving hij vijf gulden.

Dat waren degenen, die Van Rensselaer in 1634 aannam om naar zijn kolonie te verhuizen. In het begin van Mei heeft „de Eendracht", waarmede zij de reis zouden doen, zee gekozen [1]). Den 2den Mei deed de patroon voor het laatst nog een brief toekomen aan Planck, die toen reeds te Texel vertoefde aan boord van het schip.

In den verderen loop van 1634 werd geen contract meer gesloten tot vestiging aan de Noordrivier. Maar er was alle reden tot tevredenheid. Ook door de medewerking van den Directeur-generaal was de kolonie een heel stuk gevorderd. Voorloopig moest er nu afgewacht worden, in de eerste plaats tot er bericht kwam van de goede aankomst en de behouden reis van „de Eendracht" en dan op verdere mededeelingen en raadgevingen vooral van Van Twiller en van Planck.

Het jaar 1635 was aangebroken. Reeds was de winter voorbij en de maand April begonnen. De Amsterdamsche Kamer der West-Indische Compagnie had sinds lang het plan opgevat om opnieuw een schip uit te rusten naar Nieuw-Nederland. Maar door het uitblijven van elke tijding uit die kwartieren was het plan nu reeds zes maanden lang telkens weer uitgesteld. Men begon zich bezorgd te maken en den 5den April deed in de vergadering der Kamer Daniel van Liebergen, dien dag voorzitter, het voorstel „off het schip „de Sevenster" niet dient gesonden nae Nieu-Nederlandt." [2]) „De Eendracht" kwam maar niet terug en hoe licht kon daar

---

1) „Het schip „de Eendracht", die in 't begin van May van 't voorleden jaer van hier gevaren is" schreef Kiliaen op 24 Mei 1635 aan Van Twiller, zie Bijlage J van De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 290.

2) Zie Algemeen Rijkarschief. W. I. C. Oude Compagnie n°. 14, fol. 22 en 22 verso.

niet, als het schip verongelukt was, gebrek aan levensmiddelen ontstaan!

Het voorstel werd dien dag aangehouden, maar in de bijeenkomst van den 23sten April daarop werd besloten de lading van het schip te verzorgen. Toen volgde den 7den Mei het besluit der Kamer om het schip zoo spoedig mogelijk „in see te expedieren." [1])

Ook Van Rensselaer hoorde van het uitrusten van „de Sevenster." Maar er was voor hem geen gelegenheid meer om maatregelen te nemen. Trouwens wat had hij moeten uitzenden? Het eenige wat hij doen kon was aan het schip eenige brieven mee te geven, wat ook gebeurde. Den 24sten Mei 1635, den dag voordat de laatste lichter uit Amsterdam vertrok, schreef hij aan Jacob Planck, zijn officier in Rensselaerswijck, hoe hij „in hoope ende vreese" stond, of het schip „de Eendracht" op dat oogenblik onderweg mocht zijn op de thuisreis of dat het in het heen- of terugvaren verongelukt was [2]). En in deze onzekerheid en zonder eenig bericht omtrent den toestand van zijn kolonie, had hij ook maar weinig om hem te schrijven. Hij zou zeer zeker volk tot vestiging in Rensselaerswijck overgezonden hebben, „indien ick verseeckert ware van de stant van mijn colonie", zoo schrijft hij. Dat zij er nog was, hoopte hij binnen weinig dagen door de aankomst van het schip te vernemen.

In gelijken geest schreef hij denzelfden dag aan zijn neef, den Directeur-generaal Van Twiller [3]), hoe hij met het schip „de Eendracht" vele menschen had meegezonden, benevens allerlei voorraad van etenswaren en kleedingstukken, boerengereedschap en anderszins. De uitrusting daarvan had hem omtrent drie duizend gulden gekost, zoodat verlies van het

1) t. a. p., fol. 30 e. v.
2) Zie hierna, bijlage 10.
3) Zie den hiervóór, op blz. 70 noot 1 aangehaalden brief.

schip voor hem een groot ongeluk zou wezen, ja misschien wel den ondergang van Rensselaerswijck zou veroorzaken. Toch bleef hij hopen, dat het goed mocht zijn aangekomen op zijn bestemming en dat het ook daarna de thuisreis gelukkig mocht volbrengen.

Begin November 1635, dus bijna een half jaar daarna, kwam „de Eendracht" eindelijk behouden in het vaderland terug. Zaterdag den 3den November werd er in de Kamer Amsterdam een missive van Wouter van Twiller voorgelezen, afgezonden van Nieuw-Amsterdam „in dato den 28 Augusti 1635" [1]). Van Rensselaer's angstige bezorgdheid voor zijn jonge stichting was nu voorbij. De wilden hadden in 1633 niet alles verwoest, zoodat de kolonie nog in wezen was niet alleen, maar zelfs weer vooruitging; wel bleek het zeer noodig, dat er menschen gezonden worden.

Dat las hij in de brieven, die hem met „de Eendracht" waren toegestuurd door Van Twiller, door Planck en door Wolfert Gerritsz. Deze laatste deelde hem tevens mede, dat hij noch zijn kinderen zich in Rensselaerswijck konden nederzetten, omdat de Directeur en Raad van Nieuw-Nederland zich daartegen verzet hadden. Hij had een van de compagniesboerderijen op de Manhattans gepacht en moest daar blijven tot het contract was afgeloopen [2]). Van Rensselaer moest dit natuurlijk billijken, maar het wekte bij hem de hoop op, dat er dan misschien na 1636, als het contract was afgeloopen, iets van het oude plan kon komen.

Uit deze laatste brieven had Van Rensselaer vernomen, dat ook de aanteelt der dieren goed vooruitging, maar hij begreep toch, dat op deze wijze voortgaande, de kolonie zich al te langzaam zou ontwikkelen. Er moest méér gedaan worden.

1) Zie hierachter, bijlage 11 c.

2) Zie den brief van Van Rensselaer aan Wolfert Gerritsz. 4 October 1636. Memoriaal van K. v. R., fol. 88.

Het eenige wat helpen kon, was een groot aantal personen en veel vee over te zenden. Voedsel had men nu wel in voldoende hoeveelheid, daar de beide boerderijen in vollen gang waren en de derde hoogstwaarschijnlijk juist was opgericht en dus na een jaar ook wat koren zou opleveren. Het andere bezwaar, hoe alles overgevoerd te krijgen, baarde wel zorg, maar door veel moeite, opoffering en volharding heeft hij dat overwonnen. We zullen nagaan op welke wijze.

Nadat in het begin van November 1635 het schip „de Eendracht" was thuisgekomen, betoogde Van Liebergen den 10den December daaraanvolgend in de Kamer van Amsterdam, „datter een schip naer Nieu-Nederlandt dient gesonden" [1]). Besloten werd toen, dat Commissarissen van dat gewest een lijst zouden opstellen van hetgeen daarnaartoe moest gestuurd worden. Maar de Heeren werkten zeer langzaam. Trouwens ook den vorigen keer, met het uitzenden van „de Sevenster", had men een half jaar laten verloopen, vóórdat daartoe eindelijk was besloten [2]).

In het begin van Juli 1636 had Van Rensselaer „een grooten hoop volcks aengenomen," dertig tot veertig personen, om naar zijn kolonie over te zenden. Maar van het uitrusten van een schip door de Compagnie had men nog niets gehoord. Toen richtte hij zich den 7den Juli tot de Amsterdamsche Kamer [3]) met het verzoek om deze menschen, die door het lange dralen, „ten dele verlopen, ten dele beginnen te meutineren," met een compagniesschip over te mogen voeren of, zoo dat niet kon geschieden, dan met een schip van hemzelf. Het verzoek werd in handen gesteld van Commissarissen van Nieuw-Nederland.

1) Zie Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie no. 14, fol. 101.

2) Zie den brief van Van Rensselaer aan Van Twiller 24 Mei 1636, bijlage J van De Roever, Oud-Holland 1890, blz. 290.

3) Zie hierachter, bijlage 11 f.

De volgende week, den 14den Juli 1636, begaf Van Rensselaer zich in persoon naar de vergadering in het West-Indisch Huis [1]) en vroeg aan de Heeren, „dat op sijn versouck den 7den deses gedaen, soude mogen werden finalijck gedisponeert." Toen moest de vergadering een besluit nemen, en hem werd toegestaan zelf een schip naar Nieuw-Nederland te mogen bevrachten, onder zekere voorwaarden volgens het Octrooi en de Vrijheden van 1629. Tevens werden Commissarissen opnieuw belast om na te gaan, wat voor goederen de Compagnie zelf te verschepen had.

Maar de patroon was niet voldaan. Dat de Kamer geen schip zou uitzenden, was nu wel duidelijk. Maar mocht hij er nu op rekenen de lading van de Compagnie mee te krijgen, als hij zelf een schip zou uitrusten? Toch was het voor hem van het hoogste gewicht dat te weten. Daarom ging hij den 21sten Juli 1636 wederom naar de vergadering. [2]) Hij wees er op, dat hij op het punt stond om een klein vaartuig te koopen. Indien er nu door de Heeren besloten werd daarmede óók eenige goederen over te zenden, dan zou hij een grooter huren of zelfs koopen. Dat was dus de vraag, welke hij aan de Kamer voorlegde, „daerop versouckende ronde verclaringe, alsoo hij deesen dach sal moeten resolveren." De Heeren gingen op zijn aanbod niet in. Men wilde hem niet ophouden, zoo werd er geantwoord, daar er zoo een haast bij was en Commissarissen niet zoo spoedig klaar konden zijn.

Dit dralen en telkens weer uitstellen moede, besloot Van

---

1) Zie hierachter, bijlage 11 g. Het West-Indisch Huis stond toen aan de Brouwersgracht, zooals blijkt uit de huurceel tusschen Burgemeesteren en Bewindhebbers der W. I. C. in dato 20 Juni 1626. Het deed vijftienhonderd gulden huur per jaar. Zie Gemeente-Archief van Amsterdam L. W. 6 no. 1*. Het tegenwoordig nog bestaande West-Indische Huis op de Prins Hendrikkade bij het 's-Gravenhekje werd eerst in 1642 en 1643 gebouwd.

2) Zie hierachter, bijlage 11 h.

Rensselaer zelf te handelen. Hij kocht het schip en gaf het den naam van „de Rensselaerswijck." „Ick hadde geerne" zoo schrijft hij den 24sten September aan Van Twiller, [1]) „een grooter schip gesonden," indien de Compagnie hem wat te hulp was gekomen en ook wat volk en goederen mede ingeladen had. Echter „sij hebbent mij afgeslagen."

Groot waren de kosten van de uitrusting ervan, ook die voor handelswaren voor de kolonie en tot loonen en voorschotten aan de uit te zenden mannen. Maar er werden ook veel goederen meegenomen, die heel niet bestemd waren om vervoerd te worden naar Rensselaerswijk, maar om ze op het eiland der Manhattans op te slaan en ze daarna te verhandelen met de inboorlingen en ook met de Franschen en Engelschen op de oostkust van Amerika. [2]) Hij had ook hiertoe de toestemming van de Compagnie noodig, waartoe hij zelf den 1sten September 1636 in de vergadering het verzoek deed.

Zoo had het schip een tweeledig doel. Het kon dan ook niet alleen gebracht worden op rekening van Rensselaerswijck. Door die vereeniging van denkbeelden deelde deze kolonie voor een bedrag van f 5027.50 in alle kosten, waarvan f 4100.50 uitgegeven waren tot het aankoopen van goederen. En dat bedrag werd omgeslagen over de vier aandeelhouders. Maar ook buiten deze som waren de kosten voor Van Rensselaer te hoog. „Alsoo mij de uitreedinge van dit schip te hooge liep", zoo schreef hij den 3den October aan zijn officier Planck, „soo hebbe ick Gerrit de Foreest, buiten het goet ende volck van de colonie, de helft daervan overgelaten". Deze helft bedroeg f 7738.40 [3]).

---

1) Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 86 e. v.

2) Zie den hier genoemden brief van Van Rensselaar aan Van Twiller van 24 September 1636.

3) De Roever in zijn artikel in Oud-Holland 1890, blz. 247, beschouwt de „pijnlijke onzekerheid" als oorzaak van het handelend optreden van Van Rensselaer en het uitrusten van het schip. Maar die onzekerheid eindigde in het begin van Novem-

Het waren achtendertig personen, die zich inscheepten op het vaartuig van den patroon met bestemming voor de kolonie. Enkelen zullen wij noemen. In de eerste plaats Cornelis Maessen uit Buurmalsen [1]) en Symon Walichs uit Wijngaarden. Zij beiden waren den patroon „seer behulpich" geweest [2]), waarmede staat echter niet vermeld, waarschijnlijk in het opzoeken van geschikte bouwknechts. Zij wilden zich aan den oostelijken oever in het Zuiden gaan neerzetten. Daar dit land echter nog niet in het bezit was van den patroon, kreeg Planck bevel om dat gedeelte te gaan koopen of althans toestemming te krijgen van de eigenaren om er zich te vestigen. De kolonisten mochten zelf hun knechts uitkiezen uit de landverhuizers, maar niet moesten zij al de besten voor zich nemen, „want een ander moet oock wat hebben."

Verder zij vermeld Pieter Cornelissen uit Monnikendam, die te zamen met Claes Janssen uit Naarden en Albert Andriessen uit Frederickstadt een bijzondere overeenkomst met den patroon had gesloten. Met hun drieën vormden zij namelijk een compagnieschap, „de Molencompagnie" genaamd. Zij mochten afzonderlijk gaan wonen; het waren geen boeren, maar ambachtslieden. Houtzagen en timmeren was hun vak. Zij stonden niet in directen dienst van den patroon, maar mochten vrij hun handwerk uitoefenen, evenals wij vroeger van Lubbert Gijsbertsz. den wagenmaker gezien hebben [3]). Niettemin moesten zij zich gedragen als onderdanen der kolonie en zich aan de wet onderwerpen.

ber 1635 met de terugkomst van „de Eendracht" en eerst in Juli 1636 volgde het besluit tot uitreeding van het schip.

Ook wat de bestemming der goederen betreft, schijnt het mij toe, dat De Roever zich vergist heeft.

1) O 'Callaghan, History of New-Netherland, deel I Appendix H noemt 1631 als jaar van de vestiging van Cornelis Maessen, echter ten onrechte.

2) Zie den brief van Van Rensselaer aan Jacob Planck van 3 October 1636, Memoriaal van K. v. R., fol. 82 verso e. v.

3) Zie hiervóór, blz. 68.

Om hen in hun arbeid te helpen had de patroon ook verscheidene timmerknechts aangenomen, die nu mede den overtocht deden.

Vervolgens noemen wij Cornelis Thomassen uit Rotterdam, die samen met zijn knecht het smidsvak zou uitoefenen. Ook Arent Steffenier, een varkenskoopman van beroep, die eveneens een knecht meenam[1]).

Waarschijnlijk waren dat de zoogenaamde „vrije coloniërs", die een bijzondere plaats innamen onder degenen, die naar Rensselaerswijck verhuisden. Met deze vrije kolonisten werd een afzonderlijk contract gesloten, waarvan wij den inhoud echter niet meer kunnen nagaan. Wie het juist waren, weten wij ook niet meer. Maar de patroon was zeer op hun welvaren bedacht. Zij toch gingen uit vrije beweging; hun doel was zich voor goed in de Nieuwe Wereld te vestigen en er zich een toekomst te bouwen, in tegenstelling met zoovelen van de boeren en boerenknechts, die zich maar voor een tijd verhuurden om daarna meestal weer naar Nederland terug te keeren. Planck kreeg dan ook de opdracht om de vrije lieden „opt gevoeglijckste (te) accomodeeren," hen te helpen om met eere aan den kost te komen, opdat ieder hunner, „elck naer dat hij neerstich is", een duitje zou kunnen overleggen. Daardoor zouden anderen worden aangetrokken om hun voorbeeld te volgen en ook naar Rensselaerswijck overkomen.

Den overtocht moesten de menschen zelf betalen. Daar de meesten echter onbemiddeld waren, werd hun het geld voorgeschoten en kregen velen hunner bovendien nog een zekere som gelds in de hand. Als uitreeder van het schip bracht Van Rensselaer hun denzelfden prijs in rekening als de Compagnie voor het overvaren vroeg, namelijk zes stuivers

1) De volledige lijst der landverhuizers van 1636 geeft O' Callaghan, History of New-Nettherland deel I Appendix H, blz. 435.

daags. Maar uitdrukkelijk schreef de patroon aan den officier, dat die wat betrof de landarbeiders het geld te boek moest stellen op het hoofd van de boeren, bij wie zij in dienst kwamen. Dezen moesten het dan weer van het loon afhouden. Planck kreeg dan ook afschriften van alle contracten, welke de patroon met hen gesloten had.

Zoodra zij in Rensselaerswijck zouden aangekomen zijn, moest Planck een voorloopige regeling treffen, wáár ieder hunner tijdelijk onderdak kon krijgen en waar en op welke wijze zij van levensmiddelen zouden voorzien worden. De knechts zou hij dan verdeelen „ten meesten dienste van de colonie, ider daer hi bequaemst toe" was. De boeren daarentegen moesten ieder een huis voor zich bekomen. Zoo ook al degenen, tegenover wie de patroon zich daartoe had verbonden luidens contract.

Planck moest voor het bouwen dezer huizen zorgen, maar de vroeger genoemde houtzager Pieter Cornelissen, als hoofd van de Molencompagnie, zou hem daarin met zijn volk op alle manieren behulpzaam wezen. En behalve deze woonhuizen moest er hetzij bij den zaagmolen of ook elders nog een groote korenmolen worden opgericht. Hierop zou niet alleen gemalen worden wat men voor eigen gebruik behoefde, maar al de granen, die den patroon toekwamen. Immers voor het meel kon een hoogere prijs bedongen worden van de West-Indische Compagnie en van de Engelschen dan voor het koren. Ook kon daarop het mais van de Indianen, dat hun hoofdvoedsel was, tegen een zeker bedrag in zeewan [1]) of pelterijen gemalen worden. Op die wijze zou een molenaar licht zijn brood kunnen verdienen. Twee groote molensteenen werden tot dit doel dus overgezonden.

Ten slotte vestigde de patroon de aandacht van Planck

1) Zeewan of seuwan, snoeren van aaneengeregen schelpen en gebruikt als geld. Zie hierachter, bijlage 4.

op het volgende. Op de Manhattans woonde een boer, Gerrit Jansz. Oldenburch. Hij was bouwmeester geweest op de boerderij van den vroegeren Directeur Peter Minuit [1]) en had reeds meermalen aan Van Rensselaer geschreven om een plaats te krijgen in diens kolonie. Indien er nu gelegenheid toe bestond en hij hem daartoe bekwaam achtte, dan mocht Planck hem aan een bouwerij helpen. Ging dat nu niet, dan moest Gerrit Jansz. naar Nederland overkomen, daar eenige knechts opzoeken en dan weer terugvaren.

Op dezelfde wijze zou het overweging verdienen, indien er meerdere boeren van de Manhattans de rivier zouden opkomen en zich tijdelijk in Rensselaerswijck vestigen. Het land toch was aan het benedeneinde der rivier meest uitgebouwd. Zij konden dan daar in de kolonie „proffijt doen", terwijl de akker ginds een poos „wat rusten" zou en braak liggen.

Dat was hetgeen Kiliaen van Rensselaer in het jaar 1636 deed voor de vestiging in zijn gebied. Aan zijn neef, den Directeur-generaal Van Twiller, deed hij een kort verslag toekomen, waarbij hij voor de bijzonderheden verwees naar den brief en de stukken voor Planck bestemd. Maar hij verzocht hem om zijn „volck alsmede het volck van dit schip soo veele behulpich te sijn als den dienst van de Comp(aigni)e ende UE^s instruktie lijden can."

Op dezen steun mocht de patroon zeker rekenen. Want dat de kolonie sinds de zeven jaren van haar bestaan zóó gevorderd was, dat er zulk een groot aantal kolonisten heen gestuurd kon worden, had Van Rensselaer ook voor een groot deel te danken aan Van Twiller, die van het oogenblik af, dat hij in 1632 benoemd was tot Directeur-generaal van Nieuw-Nederland, de belangen van Kiliaen zoo goed als hem mogelijk was behartigde. Toen dan ook den 28sten October

1) Zie de acte, waarbij Minuit vee verkoopt aan Van Rensselaer op 20 Juli 1632, Memoriaal van K. v. R., fol. 23 verso.

1636 in de Amsterdamsche Kamer het besluit viel, dat hij door een ander zou moeten vervangen worden, was het voor Van Rensselaer de groote vraag of de kolonie op denzelfden weg tot opkomst en bloei zou voortgaan.

Nog een enkel woord over het scheepje „de Rensselaerswijck." Tegen het einde van de maand September 1636 was het zoo goed als uitgerust. In deze dagen kwam het compagniesschip „de Sevenster" uit Nieuw-Nederland thuis, en bracht verscheidene brieven voor den patroon mede, zoowel van Van Twiller als van Planck. Hiervan maakte Kiliaen gebruik om eenige nadere, aanwijzingen te geven met het oog op de vestiging der nieuwe kolonisten. Het was nog juist bijtijds om dat te kunnen doen.

Ten slotte was alles klaar. Den 5den October 1636 des voormiddags [1]) vertrokken de landverhuizers van Amsterdam naar Texel, waar het scheepje op de reede voor anker lag, wachtend op den gunstigen oostenwind, waarmede het de reis zou kunnen aanvaarden. Hoe menigmaal zal Kiliaen in die dagen niet naar den windwijzer op den kerktoren hebben gekeken of de goede wind ook kwam! Maar ook deze liet niet lang op zich wachten. Den 8sten koos „de Rensselaerswijck" zee, vergezeld van de goede wenschen van den patroon [2]).

1) Zie den brief van Van Rensselaer aan De Laet, 29 October 1636, Memoriaal van K. v. R., fol. 20 verso.

2) Zie den brief van Van Rensselaer aan Gerard de Foreest te Leiden, 6 October 1636, Memoriaal van K. v. R., fol. 89 verso.

HOOFDSTUK III.

LANDBOUW.

Mocht Kiliaen van Rensselaer al het winstgevende beroep van koopman te Amsterdam uitoefenen, alles wijst er op, dat hij door zijn afkomst niet tot den stand der kooplieden behoorde. Hoogstwaarschijnlijk waren zijn voorouders boeren op de Veluwe geweest, wonend op hun goed „de Rensselaer," waarvan de naam ook nu nog op dezelfde plaats voortleeft. [1]) Landbouw en den grond te ontginnen was hun werk. En dezen trek vinden wij terug in het geheele leven van Kiliaen.

Zelfs nog vóórdat hij er aan dacht om zelf een kolonie te gaan stichten in Noord-Amerika, in 1623, toen de West-Indische Compagnie nauwelijks met haar werk aangevangen was, heeft hij in de Amsterdamsche Kamer bewerkt, dat er middelen werden beraamd om Nieuw-Nederland te „populeeren, geconsidereert dat hetselve een gesont ende vruchtbaer lant" was, met een buitengewoon goed klimaat en veel goede en diepe rivieren. [2]).

Dat had toen ten gevolge, dat op den beschrijvingsbrief voor de vergadering der Heeren Negentien, die den 11den Maart 1624 en volgende dagen binnen Amsterdam gehouden zou worden, als punt 13 het voorstel voorkwam, [3]) dat er „mede gedelibereert (zou) worden op een generale ordre

1) Zie hiervóór, blz. 24.

2) Zie de memorie van 25 November 1633, bijlage A van De Roever t. a. p., blz. 55 en 56.

3) Zie Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie n°. 1; de folio's zijn niet genummerd.

voor de coloniën om veel luyden daertoe te verwecken." Indien men immers in de verschillende kamers in het wilde weg kolonies zou uitzenden zonder gemeen overleg en zonder een vast plan, dan bestond er gevaar, dat er daaruit verwarring zou ontstaan, wat later niet zoo gemakkelijk „ende misschien niet sonder onlusten en soude cunnen gebetert worden."

Den 28sten Maart kwam toen de zaak aan de orde. Kiliaen van Rensselaer was op die vergadering aanwezig als afgevaardigde van de hoofdparticipanten van de Kamer Amsterdam. En daar deze Kamer reeds de eerste kolonisten had aangenomen voor Nieuw-Nederland, was er door haar van te voren een commissie benoemd van drie leden om een reglement voor de landverhuizers op te stellen. Dit ontwerp werd in de genoemde vergadering der Negentien gelezen en goedgekeurd en zou dus voortaan voor alle kolonisten der Compagnie in Nieuw-Nederland gelden.

Blijkbaar heeft Van Rensselaer dit reglement of dezen „articulbrieff" goed gekend, want wij vinden er verscheidene bepalingen later van terug in de contracten, die hij toen met zijn landbouwers heeft gesloten. Daarom zullen wij er het een en ander uit meedeelen. [1])

In artikel 3 vinden wij de bepaling, dat de kolonisten niet vrij waren zich in Nieuw-Nederland neer te zetten waar zij wilden, maar gebonden waren aan de plaats, „die hunlieden bij den Commandeur ende sijnen Raet aengewesen" zou worden. Zij moesten zich vereenigen om die te versterken en om er de openbare huizen te bouwen. Wie hierin nalatig bleef, zou gestraft worden.

Artikel 6 zeide, dat de kolonisten niet alleen kosteloos door de Compagnie zouden overgevoerd worden, maar ook

1) Zie ook hierachter, bijlage 2.

de landen voor niet in gebruik zouden krijgen, die hun om te bearbeiden aangewezen zouden worden.

Artikel 7 beloofde, dat de Compagnie tegen redelijken prijs de kolonisten van alle noodige behoeften en kleederen zou voorzien gedurende den tijd van twee jaren. Deze maatregel werd getroffen, daar het land nog niets of althans nog zeer weinig opleverde en alles uit Nederland moest overgebracht worden. Voor hen, die niet aanstonds konden betalen, zou een rekening geopend worden in de boeken der Compagnie.

In artikel 9 en volgende werd aan de kolonisten tot nader order toegestaan vogels te schieten, te jagen en te visschen. Maar het delven van mineralen welke ook, hetzij goud, zilver, koper of eenige andere metalen of ook edelgesteenten of diamanten, was uitdrukkelijk verboden; als iemand bij het visschen parels zou ophalen, dan zou voortaan de parelvisscherij alleen door „die van de Compagnie bearbeyt moeten worden", zoo bepaalde een ander artikel. Wel zou de eerste vinder of zijn nakomelingen gedurende de eerste zes achtereenvolgende jaren der exploitatie tien procent van de zuivere opbrengst genieten. Daarentegen zou hij, die een of meer van genoemde of dergelijke zaken zou hebben ontdekt, ook verplicht zijn daarvan kennis te geven aan den Commandeur in Nieuw-Nederland of aan de Compagnie zelve in Amsterdam. En indien dat moedwillig werd verzwegen, dan zou hij streng, „jae oock aen den lijve gestraft worden." [1])

De eerste kolonisten der Compagnie verbonden zich om gedurende zes achtereenvolgende jaren met hun huisgezinnen op de hun aangewezen plaats te blijven wonen. Alleen kon hierin verandering gebracht worden op last van de Compagnie. Was hun tijd om, of éérder ook „bij verplaetsinge" door Bewindhebbers of hun vertegenwoordigers, dan zouden

1) Artikel 11 en 12.

zij hun bebouwde akkers en hun vee aan iemand anders van de blijvende kolonisten mogen verkoopen. [1]) Wij zullen zien, hoe Van Rensselaer vooral van deze bepaling later gebruik heeft gemaakt om den veestapel in zijn eigen, stroomopwaarts gelegen kolonie te vergrooten.

In den eersten tijd waren de landbouwers der Compagnie niet vrij in het kiezen van het te planten gewas. Integendeel werd hun uitdrukkelijk bevolen zoodanige veldvruchten en planten te verbouwen, als de Commandeur en zijn Raad zouden gelasten. Bijzondere inzichten had men op zijde te zetten en geenerlei verandering mocht daarin worden aangebracht. [2]) Ook zouden zij er zich niet tegen mogen verzetten, indien de Compagnie meerdere kolonisten in het land wilde brengen, want „tot allen tijden" vermocht zij „sooveel volcx derwaerts over te voeren", als zij noodig oordeelde. [3])

Dat waren de voornaamste bepalingen en voorwaarden, waarop de allereerste landbouwers in 1624 door de West-Indische Compagnie voor Nieuw-Nederland werden aangenomen en uitgezonden en die later bij de stichting van de kolonie Rensselaerswijck voor een groot deel soms letterlijk door den patroon zijn overgenomen. Trouwens, dat lag voor de hand, als we bedenken, dat deze „articulbrieff" was opgesteld door Albert Coenraets Burg, door Samuel Godijn en Johannes de Laet en dat juist de beide eerstgenoemden medeoprichters werden van Rensselaerswijck en de derde al heel spoedig de plaats van Albert Coenraets innam. Ook hadden zij, zooals wij reeds vroeger opgemerkt hebben, zitting in de Commissie voor Nieuw-Nederland.

Niet alleen heeft Kiliaen den stoot er toe gegeven om den grond te bebouwen, hij heeft er ook op aangedrongen, dat

---

1) Artikel 16 van den „articulbrieff."
2) „ 17 „ „ „ .
3) „ 19 „ „ „ .

er daar te lande een veestapel aangelegd zou worden. Dan zoude immers de Compagnie voor een deel althans ontlast worden „van de sware oncosten der overvoeringe van allerley soorten van victualie, die het volck daer te lande van nooden hadden." [1])

Dat had ten gevolge, dat den 23en September 1624 in de Vergadering van Negentienen te Amsterdam werd besloten, dat de Kamer van Amsterdam een schip naar Nieuw-Nederland mocht afzenden, waarin ook „eenige koijen, schapen en verckenen ende andere nodige beesten" overgevoerd zouden worden. [2]) Het was Van Rensselaer's bedoeling, dat die veestapel zóózeer zou worden uitgebreid, dat er in de toekomst zelfs beesten uitgevoerd konden worden naar andere plaatsen onder het octrooi der Compagnie als Kaap Verd of de kust van Guinea of Brazilië. Hiertoe is het nu nooit gekomen, maar wel heeft Van Rensselaer zelf later voordeel van de dieren genoten om den grond te leggen voor zijn eigen veestapel in Rensselaerswijck en dien daarna te vermeerderen.

Omstreeks twee jaren hierna, in den herfst van 1626, lezen wij, dat er in Nieuw-Nederland zes boerderijen in vol bedrijf zijn. [3]) En in dien tijd is er zóó hard gewerkt, dat de kolonisten te zamen wel zestig morgen gereed hebben om met winterkoren bezaaid te worden. Het is dus in de maand September of October. Hoe zwaar een arbeid het geweest is, mag hieruit blijken, dat de grond grootendeels acht maal moest geploegd worden. Toch kunnen de verwachtingen niet al te hoog worden gespannen, zoo lezen wij, daar de bodem door al het onkruid uitgemergeld is en noodig wat mest

1) Zie de meermalen aangehaalde Memorie van 25 November 1633, blz. 56.

2) Zie Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie n°. 1, bijeenkomst der XIX op 23 September 1624, punt n°. 67 van het verhandelde.

3) Zie den brief van Isaac de Rasière, fol. 3 van het afschrift, dat door het Algemeen Rijksarchief is verstrekt.

moet hebben. Zoodoende kan niet alles worden bezaaid, „te meer, doordien de boumeesters hurelingen sijn." Van de zes boerderijen zijn twee veel beter dan de andere, die ook wel goeden grond hebben, maar niet zooveel en dan nog met zand vermengd, zoodat die het best geschikt zijn voor den bouw van rogge en boekweit.

Dat was dus het eerste resultaat van het streven van Van Rensselaer. Er waren boeren, de grond was klaar om bezaaid te worden. Geleidelijk ging nu de landbouw vooruit. In 1629 was het getal van de hofsteden op het eiland der Manhattans gestegen tot acht. Hierop voort te bouwen was dus de aangewezen weg bij het stichten van zijn eigen kolonie. Maar daarbij werd door hem nog een tweede zaak wel in het oog gehouden. De vraag deed zich namelijk voor, of de Indianen, die het land bij de komst der Nederlanders bewoonden, niet reeds den landbouw beoefend hadden en of daar geen partij van te trekken viel. We mogen aannemen, dat Van Rensselaer hieromtrent goed was ingelicht. Isaac de Rasière toch had in zijn brief ook daarover gesproken. Het belangrijkste zullen wij hier meedeelen.

Bij de Indianen was het gewoonte, dat de mannen op de jacht gingen, en wat zij dan hadden geschoten, brachten zij mede naar huis. Maar dat was niet voldoende voor het onderhoud van het gezin. En daar dat weer een zorg was voor de vrouw, moest zij in het ontbrekende voorzien. Zoo was zij verplicht zich aan den landbouw te wijden. Op het laatst van Maart, als de koude uit den grond was, begon zij het land te bewerken. Na de komst der Hollanders kochten de Indianen tegen bever- en ottervellen en ook voor zeewan de noodige werktuigen hiertoe van hen. Als dan de grond goed los was, maakten de vrouwen op kleine afstanden van elkaar lage heuveltjes als molshoopen en in April zaaiden zij daarin haar maiskorrels. Half Mei stond het jonge gewas ongeveer

één vinger hoog. Dan plantten zij in ieder heuveltje eenige „Turcxe boontens" er bij, die spoedig opschoten en de mais voor steunsel moesten dienen evenals boonenstaken. Dan moest er goed opgepast worden, dat al het onkruid zorgvuldig gewied werd, daar er anders van het gewas niets terecht kwam. De struiken, die niet wilden gedijen, plukten zij af in Augustus; hier werd het sap uitgezogen, „dat soo soet is oft suykerriet waere." Het graan van de mais werd tot brood gebakken of als brij genuttigd. [1])

Het ligt voor de hand, dat Van Rensselaer getracht heeft zijn voordeel te doen met hetgeen er reeds door de Indianen voor den landbouw gedaan was in het gebied, waar hij zijn kolonie zou vestigen. Wij vinden in de opdracht van den 12den Januari 1630 aan Krol, dat deze zoo groot mogelijke stukken grond moet zien te koopen, „principael ter plaetsen daer vlack ende goet landt is" en waar de bodem het minst is bedekt met struikgewas of boomen, opdat er onmiddellijk begonnen kan worden met ploegen. Krol moest ook bericht geven, hoeveel vlak bouwland er gelegen was aan den kant der rivier en de lengte en breedte van ieder stuk met passen afmeten; verder opgeven wat er, landwaarts gaande, op volgde, of er bosschen waren en uit wat voor boomen die bestonden en, indien zich daar bergen verhieven, uit wat voor grond- of steensoort die gevormd waren en welke delfstoffen zij bevatten.

Nu moeten wij niet vergeten, dat Krol als ziekentrooster bij de West-Indische Compagnie in dienst was getreden en opgeklommen tot commies op het fort Oranje. Het kon dus heel goed zijn, dat hij niet veel verstand had van landmeten. Daarom zond de patroon hem een houten landmaat over van anderhalven voet, hem er aan herinnerend, dat dertien voet

1) t. a. p., fol. 6 van het afschrift.

een Amsterdamsche roede en zeshonderd vierkante roeden een morgen lands vormden.

Krol heeft de bedoeling van Kiliaen goed begrepen. Vooral bij den tweeden landaankoop in April 1631 was dat het geval. Wij hebben vroeger gezien, hoe Van Rensselaer in 1632 daarvan melding maakte in zijn brief aan Johannes de Laet, den deelgenoot in de kolonie. Een groot stuk grond kreeg hij er toen bij, waar de boomen uitgerooid waren of dat van te voren door de Indianen reeds was bezaaid. [1])

Het land, dat het dichtst lag bij het fort Oranje, dus aan den westelijken oever der rivier, zou het allereerst bebouwd worden, daarna wat er lag ten Noorden en ten Zuiden van het eerste zijriviertje boven het fort. De eilanden mochten niet bebouwd worden, maar moesten bewaard blijven om ze deels door het vee te laten afgrazen, deels om te hooien en den aldus verkregen voorraad op te bergen voor den winter. Wolfert Gerritsz. zou voorzien in het eerste grootvee, als paarden en koeien, en ook wat schapen en varkens, alles van zijn boerderij aan de Manhattans. Maar bovendien stuurde de patroon zelf tegelijk eenig kleinvee mee. Deze maatregelen werden genomen om dadelijk aan het werk te kunnen gaan.

En aldus is ook alles geschied. Want zoodra Krol het land van de Indianenhoofden had gekocht op den 13den Augustus 1630, is Wolfert Gerritsz. aan het werk getogen. Dat weten wij uit een brief, welke den 16den September 1630 door een lid van den Raad van Nieuw-Nederland aan Kiliaen van Rensselaer is geschreven. [2]) Zijn naam was Symon Dircxz. Pos en hij woonde op het eiland Manhattans. Grooten dank was hij verschuldigd aan Van Rensselaer. De man was door Kiliaen, gelijk hij zich uitdrukt, „voortgeholpen ende

1) Zie hiervóór, Hoofdstuk I blz. 39.

2) Zie bijlage B van De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 70 en 71.

gefavoriseert." In zijn hoedanigheid had hij de eerste koopacte van het land aan de Noordrivier medeonderteekend. En ruim vier weken hierna kon hij in zijn brief aan den patroon melden: „belangende U E. lant opt fort Orangien, is door U E. boer Wolfert Gerritsz. al beploecht." Pos zou er zijn best voor doen, „overmits U E. sijn best mede gedaen heeft om mij tot een man te maken, daerover U E. alsnoch hoochlijke bedankende ben." Hij zou „wel goede gade slaen" op de zaken van den patroon, dat ze tot diens voordeel zouden strekken.

Hieruit zien wij, hoe Van Rensselaer er de voordeelen van trok, dat hij als bewindhebber en commissaris van Nieuw-Nederland de menschen aan zich wist te binden door niet uitsluitend aan zijn eigen belangen te denken, maar door zijn macht en invloed aan te wenden om ook anderen vooruit te helpen.

In het jaar 1631 kwam de landbouw in de jonge kolonie een goed stuk verder. Het laat zich zeggen, dat die vooruitgang uitsluitend extensief was. In een land, waar zoo goed als alles aan den grond gedaan moest worden en waar bovendien nog zoo oneindig veel open lag voor dengeen, die er de hand maar naar zou uitstrekken, in zulk een land beteekende voouitgang het in cultuur brengen van steeds meer gronden om zoodoende de opbrengst te vermeerderen. Deze werkwijze was het eenvoudigst en het goedkoopst. Het nadeel, dat er aan verbonden was, bestond hierin, dat de grond te veel uitgeput kon worden. Maar door toepassing van het zoogenaamde drieslagstelsel kwam Van Rensselaer hieraan tegemoet. Na een aantal jaren zou de boer dan den grond braak laten liggen en kon hij in dien tijd een nieuw stuk er bij gaan ontginnen.

Nu vinden wij in de brieven van Van Rensselaer niet, dat hij dat stelsel met zooveel woorden aan zijn landbouwers

voorschreef, maar vrij algemeen was het in die dagen bij de Nederlandsche boeren nog in zwang. [1]) Eenige jaren later, in 1636, wees hij in een brief aan Wolfert Gerritsz. er op, terwijl hij hem aanspoorde om van de Manhattans toch naar Rensselaerswijck te verhuizen, dat eerstgenoemd land „meest uytgebout" was, daarentegen de patroonskolonie nog „weeldich ende vers", d. i. ongebruikt lag. Wel zou het raadzaam zijn eenige jonge beesten daarginds te laten weiden, maar het bouwland moest men er laten rusten totdat het weer bewerkt kon worden, zoo voegde hij er aan toe. Van den meer intensieven landbouw als afwisseling in het gewas of doelmatige bemesting naar de samenstelling van den bodem, had men in die dagen [2]) nog geen begrip en dat was ook in een jong land als Nieuw-Nederland niet noodig.

Op de eerste boerderij, namelijk Rensselaersburg op het Casteels- of Westeiland, had de boer Rutger Hendricksz. op het eind van den zomer van 1631 twaalf morgen wintertarwe gezaaid en vier morgen [3]) winterrogge, „die soo schoon op lant stont, als hier te lande op de beste landen souden connen doen". Bovendien zou hij in het voorjaar van 1632 minstens nog acht of tien morgen met zomerzaad bezaaien.

Op de tweede boerderij, De Laetsburg aan den oostwal der rivier, had de boer Roelof Jansen omtrent vijf morgen gereed gemaakt om met winterkoren te bezaaien. En hij zou dat zeker ook gedaan hebben, als hij niet gebrek had gehad aan zaaizaad. Daarom zou hij in Maart van het volgend jaar zomerkoren in den grond doen.

---

1) Eerst in de 18de eeuw werd de landbouwwetenschap in nieuwe banen geleid. Zie Blink, Geschiedenis van den boerenstand en den landbouw in Nederland, deel II, blz. 177 e. v.

2) Albrecht Thaer (1752—1828) bracht door zijn nieuwe denkbeelden eerst in Duitschland en vandaar ook in andere landen een grooten ommekeer te weeg in den landbouw. Zie Von der Goltz, Geschichte der deutschen Landwirtschaft II, blz. 3 e. v.

3) Een morgen is 6/7 hectare.

Aldus schreef Van Rensselaer met zekeren trots in 1632 aan Johannes de Laet. 1) Opgetogen was hij met dit eerste succes. Maar toch tevreden was hij niet, al liet hij er ook niets van blijken in dezen brief. Wat was er de oorzaak van geweest, dat de boer op de tweede hofstede in September 1631 geen winterkoren had kunnen zaaien? Had Pos niet geschreven, dat het allereerst gekochte land van 1630 reeds aanstonds beploegd was? En had Wolfert Gerritsz. niet op zich genomen tot November in Rensselaerswijck te blijven „ter tijt dat alle het wintersaet in d'eerde is?" Toen de patroon dan ook in Juli 1632 aan Wolfert schreef in antwoord op diens brief van den 9den Januari, bracht hij hem dit onder het oog. Gaarne had hij gezien, zóó ongeveer luidden zijn woorden, dat er gemeld was, van hoeveel land men geoogst had in 1631, hoeveel koren de oogst had opgebracht en of dit voldoende was geweest tot voedsel van alle menschen en dieren in Rensselaerswijck. Maar er was slecht toegezien, dat Roelof Jansen geen winterzaad had overgehouden. Hij hoopte, dat er nu des te meer zomerkoren was gezaaid en dat alles in 1632 beter zou gedaan worden. Gaarne ontving hij ook een opgaaf, hoeveel boerderijen er in de geheele kolonie wel konden staan, als iedere huisman twintig of dertig morgen bouwgrond buiten het wei- en hooiland bezat. 2)

Heel wel mogelijk is dat verzuim een van de oorzaken geweest van het heengaan van Roelof Jansen en zijn vervanging door Gerrit de Reux, gelijk vroeger is opgemerkt. 3)

Van Rensselaer begreep, dat er in zijn kolonie nooit gebrek aan zaaizaad mocht zijn. Dat moest tot iederen prijs voorkomen worden. Toen Wouter van Twiller in deze zelfde

1) Den 27sten Juni; zie het Memoriaal van K. v. R., fol. 12 verso e. v.
2) Zie den brief van 20 Juli 1632 aan Wolfert Gerritsz., Memoriaal, fol. 23.
3) Zie hiervóór, hoofdstuk II blz. 63.

maand Juli 1632 naar Nieuw-Nederland vertrok als nieuwbenoemd Directeur-generaal, gaf de patroon hem negen en een halven schepel boekweit en twee schepel en een vierde van een vat raapzaad mee, in „smaltonnen" verpakt. Het moest verdeeld worden onder de „huysluyden" in Rensselaerswijck, die het mochten zaaien op die plaatsen, welke zij daar het meest toe geschikt achtten. Er werd echter aan toegevoegd, dat zij de vrucht wel moesten bewaren, „opdat se in toecomende tselve wederom mogen besaeyen." Indien het dan een goeden oogst opleverde, moesten zij daarvan bericht doen. [1]) Blijkbaar was het doel van deze zending om het aantal gewassen te vermeerderen en ook veevoeder te verbouwen.

Van 1633 vinden wij opgeteekend, dat alles in de kolonie is gegaan als het jaar te voren. De boeren konden, niettegenstaande de moeilijkheden met de inboorlingen, hun grond bebouwen en zelfs de cultuur uitbreiden. Zoo werden op de hofstede Rensselaersburg veertien morgen wintertarwe verbouwd, die er op het einde van het jaar goed voorstonden, ook twee morgen winterrogge en bovendien nog vier morgen zomerzaad als haver, erwten en anderszins. En aan de oostzijde van de rivier op De Laetsburg werden in dit jaar zes morgen met wintertarwe bezaaid, één morgen met winterrogge en drie morgen met zomerkoren. Zoodat alles te zamen genomen, dertig morgen werden bebouwd tegen slechts dertien in 1632 en zestien in 1631.

In 1634 ging de patroon voort met het zenden van zaden naar zijn kolonie. Den 20sten April van dat jaar gaf hij aan zijn nieuwbenoemden officier Jacob Planck op het schip „de Eendracht" een zakje hennepzaad mee, inhoudend één schepel, benevens een zakje met lijnzaad, dat een half vat

1) Zie de Memorie aan Van Twiller, Memoriaal van K. v. R., fol. 14 e. v.

inhield. De inkoopsprijs bedroeg vier gulden en tien stuivers te zamen. Ook een zak bevattend een schepel koolzaad, dat voor twee gulden en tien stuivers van Michiel Paauw was gekocht. [1])

Hoe de oogst in dit jaar op de beide boerderijen uitviel, weten wij niet door de weinige berichten, die de patroon toen uit Nieuw-Nederland ontving. Ook is het niet meer mogelijk na te gaan, hoe veel oppervlakte er méér bebouwd werd dan te voren. Wel schijnt het, dat er op het einde des jaars of in het begin van het volgende de derde hoeve tot stand gekomen en de grond daarbij in cultuur gebracht is. Want van 1635 lezen wij, dat er drie boerderijen in vol bedrijf waren en dat de schuren van alle drie gevuld waren met koren. Elke boerderij had omtrent dertig morgen grond bezaaid, meest met tarwe. [2]) Dus te zamen negentig morgen, wat een grooten vooruitgang beteekende bij twee jaren te voren vergeleken.

Dat de opbrengst van den landbouw gestadig toenam, kunnen wij ook uit andere dingen opmaken. In de eerste plaats blijkt het, dat er veel meer geoogst werd dan er noodig was om de bevolking van Rensselaerswijck van voedsel te voorzien. Immers reeds vroeger, maar vooral ook in 1635 dwong de Directeur-generaal de boeren van den patroon, om al het overschietend koren aan hem te verkoopen „ten behoeve van 't volck van de Compagnie." [3])

Sterker nog kwam het uit door het feit, dat Van Rensselaer in 1636 zijn plan ten uitvoer legde, om een groot aantal personen naar Rensselaerswijck te doen verhuizen, waaronder zich zes vrouwen en verscheiden kinderen bevonden,

---

1) Zie „Namen van personen" enz. letter H, Memoriaal van K. v. R., fol. 73, e. v.

2) Zie den brief van Van Rensselaer aan Planck van 3 October 1636, Memoriaal van K. v. R., fol. 82 verso e. v.

3) ibid.

terwijl sommige dezer vrouwen nog in blijde verwachting waren. Alleen doordat hij wist, dat er genoeg voedsel voor hen allen zou zijn, kon de patroon zooveel lieden naar zijn kolonie overzenden. [1])

In 1636 kon men, voorzoover den landbouw betrof, de geheele onderneming van het stichten der kolonie als geslaagd beschouwen. Meer dan vijftig menschen konden van de opbrengst van den bodem gevoed worden en van jaar tot jaar werd de oogst grooter. Voor de toekomst raamde Van Rensselaer, dat de bouwgronden langs de rivier, die meerendeels rivierklei waren en „bruyn eerde", in goede jaren wel een last of ten minste drie vierde last koren per morgen zouden voortbrengen. Van de soort van het graan weten wij niets. Trouwens ook de patroon was daar niet mede bekend. Hij droeg daarom aan Planck op om eenige mudden koren naar Amsterdam over te zenden, „opdat wij alhier de smaeck ende het gesichte daervan mogen crijgen."

Koren was niet het eenige product, dat Kiliaen van Rensselaer zich voorstelde in zijn kolonie te laten verbouwen. Ook tabak kon de zware klei opleveren. Vroeger zagen wij, dat er in 1624 door de Heeren Negentien nog in hetzelfde jaar van hun optreden als bestuur der Compagnie een reglement werd opgemaakt voor de kolonisten, die zich als landbouwers in haar gebied in Nieuw-Nederland gingen vestigen. Op dezelfde wijze werd er door dat lichaam, eveneens in 1624, maar niet vóór den 25sten November, een reglement vastgesteld voor de verzending van tabak. Het was ontworpen door Albert Coenraets Burg en bevatte een vijftal bepalingen voor het opmaken en verschepen van dat product. [2])

1) Zie hiervóór, hoofdstuk II blz. 76.

2) Zie Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie n°. 1, de notulen van de bijeenkomst op „den XXV November (1624) Maendach", punt n°. 102.

Of er in deze eerste jaren reeds veel tabak werd verbouwd op het eiland der Manhattans, weten wij niet. Het is echter niet waarschijnlijk, daar er dan wel meer van zou blijken. Maar wij dienen wel in het oog te houden, dat het reglement gold voor alle handelsplaatsen der Compagnie. Bij het vaststellen er van was dan ook bepaald, dat er aan „de commisen alom sal werden aengeschreven, haer daernae te reguleren." [1])

De handel in tabak leverde echter belangrijke winsten op. En het past ook geheel in den tijd van den bloei der monopolies, dat wij lezen, hoe in bovengenoemde bijeenkomst der Heeren Negentien eveneens door Albert Coenraets Burg werd betoogd, of het niet geraden was om aan de Staten-Generaal te verzoeken een „verboth tegen alle ingesetenen deser landen, geen tabacq alhiertelande te mogen inbrengen, als alleen de West-Indische Compagnie." Dit voorstel is toen gesteld in handen van een commissie om daarover te beraadslagen. [2])

Indien dus de tabak zulk een begeerlijk handelsartikel was, laat het zich begrijpen, dat ook de patroons en de planters van Nieuw-Nederland die teelt op hun gronden invoerden. Van den Directeur Minuit weten wij, dat hij op zijn hofstede aan de Manhattans in zijn „tuin" reeds tabak heeft geplant en hierin dus den patroon is voorgegaan, gelijk hieronder nader nog zal blijken.

In 1631, den 12^{den} Januari, vinden wij voor het eerst, dat Van Rensselaer iemand heeft aangenomen „aengaende het sayen, aenwinnen ende cultiveren van tabacco." Het was Marijn Adriaensz. [3]) Toch was er door Marijn reeds eerder in de kolonie aan de Noordrivier dit product verbouwd, althans een begin er mede gemaakt. Want voor den aanplant

1) t. a. p., punt n⁰. 101.
2) t. a. p., punt n⁰. 103.
3) Zie hiervóór, hoofdstuk II blz. 45.

werd in het bijzonder aan de noordzijde van het fort aangewezen de plaats, „die hij voor sijn vertreck vandaer heeft beginnen toe te maecken." Maar hij moest het stuk grond daarvoor „noch eens soo groot ofte noch wijder" nemen en dan van het fort af en niet er naar toe.

Dus als beginjaar van den tabaksbouw in Rensselaerswijck moeten wij waarschijnlijk het jaar 1630 aannemen. Het is echter mogelijk, dat de Indianen reeds veel vroeger die cultuur daar kenden, maar ons blijkt daar niets meer van.

Dit zijn de voornaamste voorwaarden, welke Van Rensselaer ten opzichte van den verbouw overeenkwam met Marijn, den eersten tabaksplanter. Er zou gedurende den tijd van het contract geenerlei huur of pacht van het land of eenige tienden aan den patroon betaald behoeven te worden. Alle kosten van eerste uitrusting kwamen voor rekening van den planter. De geheele opbrengst zou voor de eene helft voor den patroon, voor de wederhelft voor Marijn wezen. Die van den patroon mocht niet worden belast of bezwaard en kon nooit worden aangesproken tot het voldoen van verplichtingen, die door Marijn waren verschuldigd. De patroon was gehouden voor de helft bij te dragen tot het loon en het handgeld van de vier personen, welke de planter tot hulp moest aannemen. Ook zou Kiliaen de helft betalen van het kostgeld voor die vier knechts; als maatstaf zouden daarbij dienen de prijzen, die door Van Rensselaer aan Marijn in rekening werden gebracht voor koren, boter en dergelijke zaken, „opdat d'eene ofte d'andere hem diesaengaende niet te beclagen heeft."

Den tijd, dien de planter of zijn knechts over hadden, zouden zij desverlangd tot den dienst van Van Rensselaer moeten besteden, echter tegen een billijk loon. De werktuigen voor het bedrijf benoodigd, als schoppen, spaden enz. zou Marijn koopen, maar hiertoe zou de patroon de helft

betalen. Na afloop van het contract, dus „t'ende de drye jaeren" zouden ze half om half gedeeld worden.

Het was aan den planter en zijn knechts streng verboden, gedurende hun diensttijd met iemand anders een contract te sluiten of anderer landen te bezaaien. Als straf stond hierop verlies van alle rechten met verbanning uit de kolonie.

Marijn is toen naar Nieuw-Nederland gegaan en heeft een tabaksplantage aangelegd. Het schijnt echter, dat de zaken niet zoo goed liepen als de patroon wel gewenscht had. Toen Peter Minuit, de oud-Directeur, in den zomer van het jaar 1632 in Amsterdam was teruggekomen en aan den patroon vertelde van het succes, dat hijzelf met de tabaksteelt had gehad, schreef Van Rensselaer hierover aan Van Twiller het volgende, gelijk hij van Minuit had vernomen. [1]) Er moest op het eiland der Manhattans een Engelsche jongen wonen, Rutger Moris genaamd, die dienst deed als tamboer. Uit het Zuiden, van Engelsch Virginië, was hij naar Nieuw-Nederland „overgeloopen". Deze jongen had verstand van den tabaksbouw. Voor Minuit had hij driehonderd planten gezaaid en daarvan waren wel tachtig pond tabak gekomen. Minuit was op deze wijze te werk gegaan. Het tabakszaad had hij in den herfst gezaaid en daarna gedurende den geheelen winter met paardenmest toegedekt tegen de vorst en de sneeuw. In het voorjaar had hij alles verplant en toen was er uitnemend goede tabak van gekomen. Door een toeval had Minuit deze methode uitgevonden „ende daernae voor goet geoordeelt."

Volgens Van Rensselaer liet het zich zeggen, dat deze uitvinding buitengewoon goed moest zijn. Indien dus Marijn Adriaensz. op eenige wijze moeite ondervond met zijn tabak,

1) Zie de aanteekening achter den brief aan Wolfert Gerritsz. van 20 Juli 1632, Memoriaal van K. v. R., fol. 23, alsmede den brief van 27 Juli 1632 aan Van Twiller, Memoriaal van K. v. R., fol. 24 verso e. v.

misschien wilde Van Twiller hem dan den Engelschen jongen zenden, om hem het toe- en opmaken en de ondervinding, bij Minuit opgedaan, te leeren. „Ende alsoo Ul. wel weet", zoo gaat Van Rensselaer voort „dat alle wintersaeden ofte vruchten beeter sijn als de soomervruchten, soo soude dit een nieuwe inventie sijn, die mijns bedunckens alle de voorige soude(n) te boven gaen." Vooral in koude landen zou deze uitvinding van groot belang kunnen worden. [1])

Groote verwachtingen koesterde de patroon van de tabakscultuur. Honderden menschen meende hij daarmede te kunnen onderhouden. Immers behoefde iedere morgen lands den arbeid van vijf of zes mannen en kon dan wel zes duizend pond tabak voortbrengen. In Engelsch Virginië leefden toen, zoo berichtte hij aan Van Twiller, wel vier duizend menschen, meest allen van den tabaksbouw. En daar zij, evenals de Franschen op Christoffel, „extreeme schattingen ende omgelden" moesten opbrengen aan den koning en aan de ambtenaren, zoo zou hij hun geduchte concurrentie kunnen aandoen.

Aldus schreef Van Rensselaer in 1632. Maar het was wel wat al te optimistisch gezien. Marijn beantwoordde niet aan de verwachtingen, welke de patroon omtrent hem koesterde. Na twee jaren had hij nog in het geheel geen tabak gewonnen. Wat daarvan de oorzaak was? De patroon meende, dat hij van die cultuur geen verstand had of te veel land in bewerking nam, zoodat hij het niet voldoende van onkruid kon zuiveren of omspitten en mul maken. In 1634 gaf Van Rensselaer aan Van Twiller als zijn meening te kennen, dat het misschien wel verstandig was, indien Marijn er maar mede ophield en iets anders ging doen. [2])

1) Dit beginsel van het verplanten van de tabak schijnt in ons land nog steeds te worden toegepast.

2) Zie den brief aan Van Twiller van 23 April 1634, Oud-Holland 1890, bijlage G. van De Roever, op blz. 282.

Zoo is de eerste poging tot invoering en verbreiding van de tabakscultuur in Rensselaerswijck mislukt. Later heeft de patroon het nogmaals beproefd, toen met betere gevolgen. Dat valt echter buiten ons bestek.

Nog willen wij nagaan, welke loonen en andere belangrijke voorwaarden er in het landbouwbedrijf der kolonie zijn bedongen. De eerste boer, Wolfert Gerritsz., die slechts voor de zomermaanden aangenomen was, zou twintig gulden per maand verdienen, terwijl hij voor zijn eigen kost zou hebben te zorgen. Rutger Hendricksz. kreeg honderdtwintig gulden jaarlijks en vijf gulden handgeld. Brant Peelen, alhoewel acht jaar ouder, kreeg honderdtien gulden per jaar en tien gulden in eens. Dat waren allen in zekeren zin bedreven landbouwers. [1]) Pieter Hendricksz., herdersjongen en ploegdrijver, had slechts vijftien gulden 's jaars. Het loon over het eerste jaar werd hem al dadelijk geheel in voorschot gegeven.

Het jaar daarop, in 1631, waren de loonen als volgt. Jaspar Ferlijn van der Gouw uit Middelburg werd aangenomen op elf gulden per maand, alle jaren in eens af te betalen, maar bovendien nog tien stuivers daags voor daggelden, totdat hij scheep ging. Claes Brunsteyn werd aangenomen op acht gulden per maand.

In 1632 zien wij de loonen stijgen. Gerrit de Reux zou tot 1 Januari 1634 geheel ondergeschikt zijn aan den patroon, zoodat tot dien tijd aan den laatste ook zouden komen al het gewas en de aanteling van beesten, als ook de melk, boter „ende alle andere proffijten." Het loon zou gedurende dien

---

1) De gegevens ontbreken om deze loonen te vergelijken met die, welke in denzelfden tijd hier te lande in den landbouw werden uitgekeerd. Waarschijnlijk waren ze iets hooger. Op het einde van de achttiende eeuw verdiende een bouwknecht in de buurt van Dordrecht nog slechts 100—110 gulden per jaar boven den kost. Zie Pringsheim, Beiträge zur wirtschaftlichen Entwickelungsgeschichte der vereinigten Niederlande, blz. 52.

tijd voor De Reux bedragen honderdentachtig gulden per jaar. Ook de huur van de knechts en van den jongen alsmede hun kost zou komen voor rekening van den patroon.

Van de bouwknechts, die tegelijk werden aangenomen, zou Hendrick Frerixsen krijgen honderdentwintig gulden per jaar en éénmaal in de vier jaren een paar laarzen en bovendien nog vijfentwintig gulden in de hand. Hij was zesentwintig jaar oud. Cornelis Jacopsen, die drie jaar jonger was, had een loon van tien gulden per jaar minder, geen laarzen, maar een gelijk handgeld. Cornelis Theunissen uit Meerkerk in de Alblasserwaard was niet ouder dan twintig jaar, maar verstond eenigszins de schrijfkunst [1]). Tachtig gulden bedroeg zijn loon per jaar, bovendien twee paar laarzen. Als handgeld kreeg hij vijftien gulden. Van Rensselaer stelde hem het uitzicht op verhooging open; want „hem wel dragende sal de leste jaeren wat verbeetteringe hebben", stond er in zijn contract bijgeschreven.

Voor Marcus Mensen, die als jongen van zeventien jaar in dienst van den patroon trad, zou in de vier achtereenvolgende jaren het loon zijn veertig, vijftig, zestig en zeventig gulden, benevens achttien gulden als handgeld. Dat was dus reeds een groote vooruitgang, vergeleken bij het loon van Pieter Hendricksz., die twee jaar vroeger als jongen was aangenomen.

In 1634 stijgen de loonen wederom. Cornelis Theunissen uit Breukelen [2]), die dertig jaar oud was en zich verbond

---

1) Bij zijn naam staat vóór aan den regel de opmerking „can wat schrijven", zie Memoriaal van K. v. R., fol. 12.

2) Hij teekende „Cornelis Thonissen", zie Memoriaal van K. v. R., fol 27. Het schijnt, dat hij later zijn handteekening gewijzigd heeft. Van Laer zegt van hem, dat hij zijn naam teekende als „Cornelis Anthonnisen van schlick" ; zie Van Laer, Van Rensselaer Bowier Manuscripts, blz. 809. Misschien heeft Cornelis dit wel gedaan ter onderscheiding van zijn naamgenoot, die uit Meerkerk afkomstig was.

tot elk soort van werk, waartoe hij eenigszins bekwaam was, timmeren, metselen of veldarbeid, zou verdienen honderdtachtig gulden per jaar en vijfentwintig gulden in de hand. Gelijk allen, bij wier namen wij niet anders vermeld hebben, zou ook hij voor zijn kost niets behoeven te betalen. Maar iets nieuws, dat bij hem voor het eerst bepaald werd, was zijn verplichting tot het stellen van een borg, die het contract ook medeonderteekende [1]). Later, nadat de overeenkomst reeds gesloten was, ontving Cornelis van den patroon nog vijf gulden, „opdat" gelijk hij zelf schrijft in het boek van Kiliaen, „opdat ick mij te beeter van bijlen, dissels, truffels ende andere gereetschap mach versorgen, die mij niet sullen gecort werden."

Hendrik Conduit, die in hetzelfde jaar werd aangenomen, zou, hoewel hij twee jaren ouder was, toch minder verdienen dan Cornelis. Het loon zou voor hem bedragen, zoolang hij als bouwknecht dienst deed, honderdvijftig gulden per jaar boven den kost, dus toch altijd nog dertig gulden meer dan voor den bouwknecht Hendrick Frerixsen. Zoodra Conduit echter als boer op een afzonderlijke boerderij kon beginnen, zou gedurende het eerste jaar van het bedrijf het loon honderdtachtig gulden zijn, dus gelijk aan dat van Gerrit de Reux vóór het jaar 1634.

Na het eerste jaar zou voor Conduit alle loon ophouden. Dan begon zijn eigenlijk contract te loopen. Geen steun had hij dan meer van den patroon te wachten, maar moest geheel op eigen wieken drijven. De helft van de geheele opbrengst der boerderij was voor hem. Maar ook zou hij de helft hebben te betalen van het loon en den kost van de knechts en het overig volk en van alle onkosten, die op het

1) Het was Jacob Dircxssz. Vogel, gewezen bakker te Amsterdam. Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 27.

bedrijf drukten, welke die ook waren. Ook moest hij zijn gelijk aandeel hebben in de schade en het verlies van de beesten, de slijtage van wagens en ploegen, „in somma alles tot alles, geduyrende de voorsz. vier jaeren, sal betaelt worden halff ende halff."

Vóórdat deze gemeenschap zou beginnen, moest er een volledige staat worden opgemaakt van het te velde staande en het zich in de schuren bevindend koren, van de dieren, het huisraad, van het zuivel, het vleesch en van alle landbouwwerktuigen. Op dezelfde wijze zou geschieden ten einde van de vier jaren der gemeenschap, „als wanneer den patroon wederom soo veel moet vooruyttrecken als hij ingebracht heeft" of de waarde daarvoor.

In het bijzonder werd nog bepaald, dat de mest van de beesten „ten meesten oirboir over het land" moest gebracht worden en zoo noodig met plaggen vermengd en aldus de hoop vermeerderd. Klaarblijkelijk werd dat voorgeschreven om te verhinderen, dat de boer, meer bedacht op eigen voordeel, de mest zou verkoopen, waar vooral in de laatste jaren van het loopend contract wel gevaar voor bestond. Immers zou hij er dan weinig belang bij hebben, dat de grond goed werd bemest.

Dat waren de belangrijkste voorwaarden, waarop voortaan de boeren werden aangenomen. Conduit zelf, wij hebben het reeds opgemerkt, [1]) is niet naar Nieuw-Nederland vertrokken, maar zijn contract werd evenwel overgezonden om als voorbeeld te dienen, als er nieuwe boeren werden aangenomen in Amerika.

In hetzelfde jaar trad nog als bouwknecht bij den patroon in dienst Henrick Carstenss uit Norden. Vijfentwintig gulden per jaar zou hij verdienen en vijf gulden in de hand krijgen.

Van de overige loonen en voorwaarden in het landbouw-

1) Zie hiervóór, Hoofdstuk II, blz. 69.

bedrijf der kolonie tot 1636 is ons niets bekend uit het archief van Van Rensselaer [1]). Uit het hier medegedeelde kunnen wij ons echter een denkbeeld vormen van de waarde, waarop de veldarbeid daar werd geschat in de eerste jaren na de stichting.

1) O' Callaghan, History of New-Netherland, vol. I Appendix H, blz. 437 vermeldt, dat Ryckert Rutgersen, een van de landverhuizers van 1636, voor zes jaren was aangenomen tegen honderdtwintig gulden per jaar. Hoogstwaarschijnlijk was hij dus een bouwmeester.

HOOFDSTUK IV.

KILIAEN VAN RENSSELAER'S STREVEN TOT HET VERKRIJGEN VAN EEN VEESTAPEL.

Iets, dat meer dan alle andere dingen er toe heeft bijgedragen, dat Rensselaerswijck in 1636 tot zulk een hoogte was gestegen, dat vijftig menschen van de opbrengst van den bodem konden bestaan, was de groote zorg van den patroon voor het verkrijgen van vee. Van den beginne af had hij dit helder voor oogen, dat het welslagen der onderneming hoofdzakelijk afhing van het vermeerderen van het getal dieren. „Ons meeste profijt" zoo schrijft hij in 1632 aan Johannes de Laet, „sal coomen van de beesten, daer schoone weyde genoech toe is, ende het hoy maer den arbeit cost." 1)

In tweeërlei opzicht gold het voordeel van het vee. Ten eerste als voedsel en zelfs, zoolang het land niet genoeg opleverde, als hoofdvoedsel. Wij denken hierbij aan de koeien, de varkens en de schapen, waardoor de kolonisten zich van melk, boter, kaas en vleesch konden voorzien. Het land zelf gaf maar weinig. Alleen visch was er in voldoende hoeveelheid te krijgen, hetgeen ook reeds voor de Indianen een van de voornaamste voedingsmiddelen was geweest. Isaac de Rasière deelt ons mede, dat de inboorlingen in April, Mei en Juni den loop der visschen volgden om ze met een „trecksegen" te vangen. Deze soort van netten breiden zij zelf „seer ardich" van het garen, dat door hun vrouwen en oude mannen uit den wilden hennep werd gesponnen. De soorten van de visch, die de vangst in die drie maanden

1) Zie den brief van 27 Juni 1632, Memoriaal van K. v. R., fol. 12 verso e. v.

opleverde, waren elften, maar kleiner en vetter dan de Hollandsche en met veel graten; „den grootsten vijs (=visch) is een soorte van witten salm, die seer goet is van smaek en wel soo groot, heeft witte schobben" [1]). Door het groote stroomgebied der rivieren en de weinige menschen, die er in het land woonden, was het ook voor de Nederlanders niet moeilijk, zich visch tot voedsel te verschaffen. Van Rensselaer zag dat goed in en bevorderde het door het zenden van haken en snoeren en een keer, den 9den Juli 1631, stuurde hij zeventien pond „seylgaren om netten van te breyden". Hiervoor had hij acht gulden tien stuivers betaald [2]).

Behalve de visch, die gedurende drie maanden in overvloed voorhanden was, moest in den beginne alle voedsel nagenoeg geheel uit Nederland aangevoerd worden. Dat dit niet altijd voldoende was geschied door de Compagnie en dat de eerste kolonisten daardoor op het eiland der Manhattans een hard en sober leven hadden moeten lijden „als arme luyden", Kiliaen kon het weten uit de klachten van Michaëlius. [3]) Hij begreep, dat het in zijn kolonie nooit zoo ver mocht komen en dat reeds van den aanvang af alles in het werk moest gesteld worden om dat te verhinderen. In een van zijn eerste contracten zegt hij: „alsoo Rensselaer aangenomen heeft, een colonie te planten, daerbij hij gehouden is 50 persoonen int landt te onderhouden, soo heeft hij nootwendich veele bestialen van doen, ofte sal anders niet behouden connen blijven" [4]).

In de tweede en meest voorname plaats was het vee noodig als werkkracht bij den landbouw; dat waren dan de paarden en ossen. Als de boeren nieuwe stukken grond er bij wilden gaan bewerken, dan moest het land vele keeren omgeploegd

1) Zie bijlage 4 hierachter.
2) Zie het Memoriaal van K. v. R., fol. 6.
3) Zie Eekhof, De Hervormde Kerk in Noord-Amerika, blz. 39.
4) Zie het contract met Wolfert Gerritsz, vroeger reeds vermeld.

worden. Zonder grootvee was dat onmogelijk. „Hadden wij beesten, wij hadden gelt ende hadden wij peerden, wij hadden coorn", zoo schrijft de patroon in 1632 aan De Laet.

Wat heeft Van Rensselaer gedaan om in zijn nieuw verworven gebied een veestapel aan te leggen en het getal der dieren steeds weer te vermeerderen? Toen hij in November 1629 in de Amsterdamsche Kamer de verklaring aflegde een kolonie te zullen stichten aan beide oevers van de Noordrivier, lagen er aan de monding eenige boerderijen, waarop reeds een tamelijk flink aantal dieren gehouden werd [1]). Zoude het nu niet mogelijk zijn, zoo redeneerde hij, om van deze beesten er eenige van de West-Indische Compagnie over te nemen, ze den stroom op te voeren en aldus den grondslag te leggen tot een eigen veestapel? De Compagnie kon haar getal zonder al te veel moeite weder aanvullen door de jaarlijksche aanteelt en bovendien was het voor haar niet zoo bezwaarlijk er telkens eenige mede over te sturen op de schepen, die van tijd tot tijd uit Holland naar Amerika vertrokken. Dat was het plan, hetwelk Van Rensselaer zich vormde en hoewel hij zeer veel moeite bij de uitvoering er van heeft ondervonden, het is hem gelukt. Als tweede middel heeft hij getracht de Compagnie na te volgen en inderdaad eenige beesten den oceaan overgezonden, maar toen hij hierbij te grooten tegenslag te verduren had, heeft hij dat weer moeten opgeven.

Vroeger merkten wij op, dat in Januari 1630 de eerste landbouwers door den patroon werden aangenomen, twee boeren, die beiden in dienst stonden van de Compagnie. Een van hen, Rutger Hendricksz, had van de Bewindhebbers de hofstede van Evert Focken in pacht gekregen [2]). Nu was het in het contract, dat de Compagnie met haar boeren sloot,

1) Zie hiervóór, Hoofdstuk III blz. 86.
2) Zie hiervóór, Hoofdstuk II blz. 42.

niet verboden, de beesten met de wagens, ploegen en al hetgeen zij „op deselve bouwinge" bezat, dus alle roerende goederen, „op andere plaetsen te transporteren". Wat kwam nu de patroon met elk van hen beiden overeen? Dat zij na hun aankomst in Nieuw-Nederland den Commandeur en Raad zouden gaan meedeelen, dat zij al het vee van de boerderij van Focken met het landbouwgereedschap naar de buurt van het fort Oranje zcuden overbrengen. De Compagnie zou geen schade lijden, want Van Rensselaer nam op zich om de pachtsom, welke verschuldigd was voor die hoeve, aan haar te betalen, namelijk zeshonderd gulden, te voldoen in het tijdsverloop van zes achtereenvolgende jaren.

Het vee van die hoeve bestond uit vier paarden, vier koeien, twee pinken, zes schapen en zes varkens. Slechts een of twee koeien stond de patroon toe, dat er op de hofstede gelaten werden. En zoo is ook geschied. Op de lijst van zijn dieren, welke Van Rensselaer in 1632 opmaakte, vinden wij bij drie merries en drie melkkoeien vermeld, dat zij afkomstig waren van de boerderij van Evert Focken. [1]) Eén paard en één koe is er dus achtergebleven. Van de jonge dieren en het kleinvee kunnen wij deze bijzonderheden niet meer nagaan, daar de genoemde lijst in dit opzicht niet zoo uitvoerige inlichtingen geeft.

Wij vernemen niet, dat het overbrengen van deze beesten naar de kolonie van Kiliaen op eenig bezwaar is afgestuit van den kant van den Directeur op de Manhattans, namelijk Peter Minuit. Misschien had hier wel invloed op de omstandigheid, dat Van Rensselaer bewindhebber was en zelfs commissaris van Nieuw-Nederland. Het kon echter niet uitblijven, of Minuit's medewerking of althans zijn toestemming

1) Zie „Verdeylinge vande bestialen, behoorende totte colonie van Rensselaerswijck, beneffens specificatie, van wie ick deselve becomen hebbe, desen 20 July 1632", Memoriaal van K. v. R., fol. 26.

tot het wegvoeren van het vee moest op sommige Bewindhebbers een onaangenamen indruk maken. Toen dan ook in 1631 Van Rensselaer was afgetreden, heeft dit feit er hoogstwaarschijnlijk veel toe bijgedragen, dat hierna het overvoeren van ander vee naar Rensselaerswijk niet zoo grif door de Amsterdamsche Kamer meer is toegelaten, ja zelfs is verboden.

Op die wijze kreeg de patroon dus zijn eerste vee voor het bewerken van den grond in zijn kolonie. Maar tegelijk had hij ook aan Wolfert Gerritsz. den last gegeven om te zien in Nieuw-Nederland „soo veel te becomen van d'een ende d'ander als hem mogel(ijck) ende doenlijck" was. Zoo waren er eenige „claphoutcloovers", [1]) die voor hun bedrijf twee paarden gebruikten. Hierop moest Wolfert in de eerste plaats letten. Misschien kon hij, „mids haer eenige winninge gevende", die paarden van hen koopen. Niet dat Van Rensselaer dien menschen hun broodwinning wilde afnemen, maar zij hadden die dieren niet meer noodig, „alsoo zij niet meer claphout sullen clooven." En ook dat is gelukt, althans voor een deel. Want op deze manier kwam Kiliaen in het bezit van één merriepaard. Langen tijd heeft hij het niet behouden; het is spoedig daarop gestorven [2]).

Tegelijk met Van Rensselaer had Michiel Paauw een kolonie gesticht in Nieuw-Nederland [3]). Ook hij stond voor de vraag, hoe aan vee te komen. Het geval kon zich dus zeer wel voordoen, als Wolfert een dier meende in handen te zullen krijgen voor zijn patroon, dat het juist bleek opgekocht

1) Onder „claphout" verstaat men in het Oosten van Utrecht ook nu nog laag eikenhout, waarvan de schors wordt afgeklopt en dat daarna tot blokken wordt gekloofd.

2) Zie de hiervoor aangehaalde „Verdeylinge" van 20 Juli 1632.

3) Zie H. J. Koenen, Pavonia, Eene bijdrage tot de kennis der voormalige Nederlandsche koloniën (1846).

Zie over de familie Paauw en haar invloed te Amsterdam Elias a. w., Inleiding blz. LXVI—LXXXI en over den hier genoemden Michiel Paauw, ibid. deel I, blz. 196.

te zijn door den gemachtigde van Paauw. Dat voorzag Kiliaen en daarom ging hij nog op het einde van 1629 of heel in het begin van 1630 een overeenkomst aan met den patroon van Pavonia. Hierin stond, dat wanneer de acht boerderijen der Compagnie elk voorzien zouden zijn van het vastgestelde aantal dieren en de overschietende beesten op last van de Bewindhebbers verkocht zouden worden, dat zij beiden dan dat vee zouden opkoopen en onder elkaar verdeelen. En opdat dit contract naar wensch zou worden uitgevoerd, gaven Kiliaen en zijn „confrater Paauw" er kennis van aan Directeur Minuit in een brief, dien Krol op zijn reis naar Nieuw-Nederland medenam. Maar tevens beval de eerstgenoemde aan Wolfert Gerritsz. om, na aankomst op de Manhattans, bij den Directeur er over te gaan spreken, „dat sijn E. daerin wil vigileeren." De beide patroons rekenden, dat zij op die wijze achtentwintig stuks grootvee zouden krijgen, waarvan er vijftien bestemd werden voor Van Rensselaer, namelijk zeven paarden en acht koeien [1]).

Ook van dezen last heeft Wolfert zich later gekweten. Nog in het jaar 1630 kwam zijn heer in het bezit van vier merries, ruim anderhalf jaar oud, verder van twee oudere hengsten en een veulen [2]). Bij dezen aankoop moet Minuit zijn medewerking verleend hebben, daar de dieren het eigendom waren van de Compagnie en hij deze vertegenwoordigde.

Dat liep den patroon alles mee. En daaruit is het te verklaren, dat zoo spoedig reeds twee volledige boerderijen ingericht konden worden en het daaromheen liggend land bebouwd. Maar in 1631 veranderde de toestand. Van Rensselaer trad af als bewindhebber zonder herkozen te zijn en moest dus ook zijn commissarisschap van Nieuw-Nederland neerleggen. En even voorspoedig als het eerste vee was ver-

1) Zie de vroeger aangehaalde instructie voor Wolfert Gerritsz. van 16 Januari 1630.
2) Zie de „Verdeylinge" van 20 Juli 1632.

kregen, met zooveel tegenspoed zou de patroon te kampen hebben om aan de noodige beesten te komen voor de derde hoeve. Groote moeilijkheden zijn hem daarbij in de eerstvolgende jaren in den weg gelegd en alleen aan zijn volharding en aan den vasten wil om zijn doel te bereiken is het ten slotte gelukt, dat hij het toch zoover heeft gebracht, zij het dan ook na harden strijd.

Het aankoopen van vee in Nieuw-Nederland zelf was voor den patroon de aangewezen weg. Immers die dieren waren aan het klimaat gewend en behoefden slechts over een betrekkelijk korten afstand vervoerd te worden. Het ligt dus voor de hand, dat Kiliaen elke gelegenheid, die zich aanbood om op die wijze groot- en kleinvee te verkrijgen, met beide handen aangreep. Nu zagen wij vroeger [1]), dat er in den tijd van de stichting zijner kolonie, op de Manhattans reeds eenige boerderijen bestonden. In 1624 waren die, zes in getal, door de Compagnie aangelegd en op elke daarvan had zij een boer aangenomen voor den duur van zes jaren. In 1630 was dus die pachttijd verstreken. Toen werden op den 8sten en op den 15den Januari met „verscheydene huysluyden" nieuwe contracten afgesloten, welke hierop neerkwamen, dat door de Compagnie aan ieder hunner „vercoft ende toegestaen" werd een zeker aantal dieren en landbouwgereedschappen, als wagens, ploegen en diergelijke. Zij van hun kant beloofden, daarvoor te zullen betalen zeshonderd gulden in zes termijnen, ieder van één jaar, benevens een bepaald getal beesten, zoodra die zouden zijn aangefokt boven de oorspronkelijke hoeveelheid, welke echter vóór alles telkens aangevuld moest worden. Verder kreeg ieder van hen in gebruik een volledige boerderij, groot omtrent vijftig morgen lands, en wel voor zes jaren, ingaande den

1) Zie hiervóór, blz. 86.

1sten Mei 1630 en op voorwaarden, nader in het contract omschreven. 1)).

Of er onder de nieuwe pachters ook waren, die reeds vóór 1630 een Compagniesboerderij hadden gehuurd, blijkt niet, maar doet voor ons ook niet ter zake. Een feit is het, dat voor de hofstede no. 2 Gerrit de Reux en voor de hofstede no. 3 Pieter Pietersz. Bijlevelt contractant was geworden, dat zij ruim een jaar op de hun toegewezen hoeven gewoond en den eersten termijn van honderd gulden betaald hebben, maar daarna in de eerste helft van het jaar 1631 door de Compagnie naar huis ontboden zijn, en dat hun in 1632, na hun thuiskomst in Amsterdam, door Bewindhebbers verhinderd is naar hun boerderijen terug te keeren.

Dat terugroepen werd tegelijkertijd toegepast op Peter Minuit, den Directeur van Nieuw-Nederland. Het was volstrekt niet een gevolg van een minder gunstige gezindheid tegenover den patroon, integendeel, gelijk wij zullen aantoonen, heeft hij er zelf toe meegewerkt. De oorzaak moet veeleer hierin worden gezocht, dat Commissarissen een einde wilden maken aan de slechte en vijandige verhouding, die er heerschte tusschen de voornaamste inwoners en ambtenaren op de Manhattans en waarvan men in Amsterdam had gehoord door de berichten, welke uit Amerika kwamen, zooals uit den brief van Symon Dircxz. Pos. [2])

Wat nu dat opontbieden betreft, later, toen Van Rensselaer reeds lang geen bewindhebber meer was, verzocht de vrouw van den bovengenoemden Pieter Bijlevelt aan de West-Indische compagnie zeven duizend gulden schadevergoeding

1) Zie de „Insinuatie" van 27 April 1634, als bijlage C afgedrukt door De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 72 en 73. Het contract zelf is niet meer voorhanden. Wat er van in deze „Insinuatie" vermeld staat, kan aangevuld worden met wat wij daarover vinden in de Instructie voor Jacob Planck van 25 April 1634, in het bijzonder in de laatste alinea, welke aanvangt: „Eyndelinge soo veele bestialen". Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 70 verso e. v.

2) Zie hiervóór, Hoofdstuk III blz. 88.

„door de revocatie uyt Nieu-Nederlandt.” Toen besloten Bewindhebbers den 14den Juni 1635, dat de commissarissen, die ten tijde van het terugroepen van Bijlevelt zitting hadden gehad, de toen besturende Heeren omtrent de redenen daarvan zouden inlichten [1]). En in de vergadering van den 19den Juli 1635 werd door Albert Coenraets Burg medegedeeld, dat men bijeen was gekomen met de oud-Commissarissen en de vrouw van Bijlevelt „ende dat de Heer Bicker [2]) meynt haer ongelijck te geschieden, doch dat de Heer Rens(s)elaer verclaert, dat Bijlevelt in dienst van de Compagnye vertrocken is geweest ende niet als vrijman”. De zaak werd toen terugverwezen naar de Heeren [3]); van den uitslag is verder niets bekend. Maar uit dat alles blijkt ten duidelijkste, dat ook Kiliaen in 1631 het besluit tot terugroepen mede heeft genomen.

Het gevolg er van was, dat de boerderijen der Compagnie, welke De Reux en Bijlevelt gepacht hadden, open zouden komen. Wat deed toen Kiliaen van Rensselaer? Hij ging naar zijn neef Coenraad Notelman, den officier der Compagnie op de Manhattans en die toen in Amsterdam vertoefde, deelde hem de beslissing van commissarissen ten aanzien van De Reux mede en deed hem het volgende voorstel. Van Rensselaer begeerde het vee van Gerrits hofstede voor zich, maar de boerderij en het land verlangde hij niet. Als Notelman nu deze wilde aanvaarden om te bewerken, dan zou er een geschikte oplossing gevonden worden, waar de drie partijen De Reux, Van Rensselaer en Notelman elk in het bijzonder mede gebaat zouden zijn.

---

1) Zie bijlage 11a, hierachter.

2) n. l. Cornelis Bicker; zie over hem Elias a. w. deel I, blz. 175 en het naamregister deel II, blz. 1179.

3) Zie Bijlage 11b, hierachter.

Met dien voorslag ging de officier accoord [1]), tevens op zich nemend er voor te zullen zorg dragen, dat, zoodra hij in Nieuw-Nederland was aangekomen, de beesten der hofstede voor rekening van den patroon de rivier op werden gebracht. Voor zijn eigen landbouwwerk zou hij licht wel andere dieren krijgen. En wat Gerrit de Reux aanging, Kiliaen hield er zich van overtuigd, dat met hem wel later, als hij in Amsterdam zou zijn teruggekeerd, ook gemakkelijk over de voorwaarden van het overnemen van het vee tot overeenstemming zou te komen zijn. Dat is naderhand ook gebeurd. In het contract, dat Kiliaen het volgend jaar met hem sloot en waarvan vroeger is melding gemaakt, [2]) beloofde de patroon al het vroeger door De Reux gebruikte vee, zooveel als mogelijk was, te doen bijeenbrengen naar de hoeve in Rensselaerswijck, waarop Gerrit bouwmeester zou worden.

Na de afspraak met Van Rensselaer vertrok Notelman naar Amerika en in October 1631 aanvaardde hij de hofstede n⁰. 2 op de Manhattans, met alles wat zich daarop bevond. Den 15^{den} Januari 1632, dus drie maanden later, zond hij toen een schrijven aan den patroon, waarin hij bericht deed omtrent „alle de bestialen ende gereetschappen, tot de bouwinge van Gerrit de Reux toebehoort hebbende", tevens te kennen gevende, „dat hij deselve door verhinderinge van vorst vóór de winter niet naer boven heeft connen krijgen"; maar hij beloofde, „dat hij hetselve metten aldereersten int voorjaer soude doen." [3]) Er moest

1) Zie den brief van 10 Januari van Van Rensselaer aan Notelman, Memoriaal van K. v. R., fol. 82.

2) Zie hiervóór, Hoofdstuk II blz. 53.

3) Zie de „Memorle, door Kiliaen van Rensselaer als Patroon van sijne colonie genaemt Rensselaerswijck medegegeven aen sijnen neve Wouter van Twiller, Directeur-generael vanwegen de Geoct^{e} Westindische Compagnie in Nieu-Nederlandt, denselven geluck ende behouden reyse toewenschende tot salicheyt. Desen 20 July 1632 in Amsterdam," Memoriaal van K. v. R., fol. 14 e. v.

echter nog heel wat geschieden, voordat het zoo ver kwam. [1])

In een veel moeilijker geval dan Gerrit de Reux verkeerde de andere teruggeroepen boer, Pieter Pietersz. Bijlevelt. Ook hij zou gaarne iemand ontmoet hebben, die zijn verplichtingen tegenover de Compagnie had willen overnemen. Maar waar zulk een persoon te vinden? Kiliaen van Rensselaer had reeds een hofstede aan de Manhattans. Bovendien was die niet van zins zich met ijver toe te gaan leggen op het bebouwen van den grond der Compagnie, zoodat van hem niet verwacht kon worden, dat hij Bijlevelt's hoeve nog er bij wilde nemen. Zoo wachtte Pieter nog een poos en bleef uitzien of zich misschien een geschikt persoon zou voordoen.

Maar de tijd schoot op en reeds werd het Juli van het jaar 1632 en zou er weer een schip de reis naar Nieuw-Nederland ondernemen. Nu moest Bijlevelt handelen, of hij liep gevaar in het geheel niets meer terug te zullen krijgen van het kapitaal en al den arbeid, door hem aan de boerderij n°. 3 besteed. Toen ging hij naar Van Rensselaer op de Keizersgracht en legde hem de inventaris over van de Compagnieshofstede n°. 3, zooals die was opgemaakt door den Raad van Nieuw-Nederland op primo Januari 1632. [2])

Maar Van Rensselaer dacht er zelfs niet aan die hoeve van hem over te nemen. Wij lezen dit uit den brief, dien Kiliaen den 20sten Juli aan Notelman schreef: „Ick wilde wel, alsoo mijn neeff Wouter van Twiller de bouwinge van Minuit is toegestaan, dat UE. die van Bijlvelt mocht becomen." [3]) Alleen wilde de patroon gaarne van Bijlevelt koopen de dieren, die er op die boerderij door aanteling waren verkregen boven het oorspronkelijk getal, maar dan nog uitsluitend met goedvinden van de Compagnie. Dat werd dus overeengekomen

1) Zie hierachter, Hoofdstuk VI.

2) Zie „Inventaris van de bestiaellen op de bouwerije van Pieter Pietersz. Bijlvelt a° 1632", Memoriaal van K. v. R., fol. 24 verso.

3) Zie het Memoriaal van K. v. R., fol. 21.

en om zekerheid te hebben, dat er van den kant van Bewindhebbers geen bezwaar daartegen ingebracht zou worden, werd aan dezen om toestemming tot de overdracht gevraagd.

Den 20sten Juli werd toen het contract voor dat bijgefokte vee geteekend, waarin vermeld werd, dat de verkoop geschiedde „volgens het consent der Heeren Bewinthebberen der Geoctroeyeerde West Indische Compe ter Camer tot Amsterdam." Uitdrukkelijk zegt het, dat Bijlevelt „de bestiaelen ende gereetschappen tot de bouwerije behorende" daarop liet blijven „tot naerdere ordre", maar dat alleen het overige „als aengeteelte aenwinninge" door hem verkocht werd. Het waren een melkkoe met kalf, een jonge koe van twee jaar „met het calf so het daer is", verder drie mannelijke kalveren en elf varkens met hun zeugen. Voorts belastte hij den meester-bouwknecht Teunis Dirxsz. van Vechten of wie diens plaats op de boerderij mocht hebben ingenomen, om „den selven Rensselaer ofte sijne gecommitteerde de voorsz. beesten ende verckens te laten volgen tot sijnen believen." [1]).

Tegelijk echter, denzelfden dag, trachtte Bijlevelt de zaak te regelen van zijn boerderij zelve. Hiervóór merkten wij reeds op, dat Van Rensselaer geen lust gevoelde den grond daarvan te bebouwen. Ook de Compagnie zelf had geweigerd ze van Bijlevelt over te nemen. Nog had deze een kans beproefd bij den Secretaris van Nieuw-Nederland, Johan van Remunde, die toen tijdelijk in Amsterdam vertoefde. Maar ook die wilde het bedrijf op de hoeve niet voortzetten. Toen had Pieter ingezien, dat het eenige wat hem overbleef, niet anders kon zijn, nu de Bewindhebbers hem niet toestonden naar de Manhattans terug te keeren, dan al zijn have en goed daar te lande tot elken prijs te verkoopen. Hiervoor gaven de Heeren hem verlof. Toch moet hij lang in strijd met zichzelf verkeerd hebben, voordat hij hiertoe kon be-

1) t. a. p., fol. 24.

sluiten; want indien nog eens de gezindheid der Compagnie jegens hem veranderde, dan zou er weinig of niets verloren zijn, als hij zijn roerend goed nog bezat; had hij echter alles verkocht, dan bestond er geen mogelijkheid meer, de geleden schade in te halen, want hij behoefde er niet aan te denken ooit weer nieuw vee te kunnen bekomen. Vandaar dan ook, dat hij in het hierboven bedoelde contract van den verkoop van het er bij aangeteelde vee den zin had laten opnemen, dat hij al wat tot de boerderij behoorde, voorloopig daarop liet. Klaarblijkelijk was deze koopacte reeds van te voren opgemaakt en behoefde die den 20sten Juli alleen nog maar onderteekend te worden. Zoodoende kon Van Rensselaer ze ook opzenden aan zijn neef Wouter van Twiller.

Toen dus dien dag deze zaak was afgedaan, kwamen „de bestialen ende gereetschappen tot sijne (n.l. Bijlevelt's) bouwerije(n) hoorende", ter sprake. Ten slotte werden patroon en boer het eens over deze voorwaarden, dat Bijlevelt de honderd gulden, als eersten termijn aan de Compagnie reeds betaald, „aen de been moet cnoopen", d.i. als verloren beschouwen; voor de tweede honderd gulden had hij negentig schepel rogge en tarwe te goed, welke hij voor dien prijs overgaf; de resteerende vierhonderd gulden, welke Bijlevelt nog schuldig was, zou Van Rensselaer voor hem aan de Compagnie voldoen. Bovendien moest de patroon aan hem honderdvijftig gulden in de hand geven. Hiertegenover leverde de boer aan Kiliaen de dieren en verder „wagen, ploegen, alsmede het wintercoorn ende den voor(r)aet aldaer gelaeten tot soomercoorn", of met andere woorden, alle roerende goederen en het te velde staande gewas. Dat waren de voornaamste conditiën. Dadelijk werd er ook voor dezen verkoop een contract opgemaakt; maar Bijlevelt kon nog niet besluiten het aanstonds te teekenen, doch wilde een week bedenktijd hebben.

Zoo kwam het, dat Van Rensselaer acht dagen later, den 27sten Juli 1632, aan zijn neef Wouter van Twiller kon schrijven, dat hij de beesten en gereedschappen aan Bijlevelt „genoechsaem afgecoft" had. De brief moest weg, daar Van Twiller reeds voor Texel voor anker lag, op het punt van uit te zeilen; „can U E de (koop)acte nyet senden, alsoo hij, Bijlevelt, over een uyr eerst hier sal coomen om fynalick te sluyten". Toch moest Van Twiller den koop maar als een afgedane zaak beschouwen. Echter was de brief nog niet geeindigd, of „compt Bijlevelt bij mij, van dewelck ick sijne bestialen gecoft hebbe mette gereetschappen ende andersins, alles conform het contract met hem opgerecht, dat ick U E. hier ingeslooten oversende." [1]).

Op deze wijze vermeerderde de Heer van Rensselaerswijck zijn veestapel met drie merries, waarvan twee met veulen, verder vijf melkkoeien en twee jongere beesten. Of de patroon nu, wat betreft het overbrengen der dieren, moeilijkheden voorzag van den kant van de Compagnie of dat hij misschien vermoedde, dat de officier Notelman ontevreden zoude zijn, omdat Kiliaen hem wel de boerderij van Gerrit de Reux, maar geen vee om den grond te bearbeiden had toegestaan, dat kunnen wij niet meer naspeuren; maar in den genoemden brief van den 27sten Juli 1632 schreef hij aan zijn neef ook, hoe hij het aldus verkregen vee bestemd wilde zien. Voor zijn kolonie stelde hij zich tevreden met die van Bijlevelt gekochte beesten, welke door aanteling er bij waren verworven op hoeve n^0. 3. De andere wilde hij gaarne aan den officier Notelman laten om te gebruiken op de hofstede, te voren door Gerrit de Reux bewoond. Alleen verlangde hij daarvan twee koeien en een veulen voor zijn eigen kolonie.

Dat was de voorloopige regeling van Van Rensselaer, waarop

1) Zie den brief van 27 Juli 1632 aan Van Twiller, Memoriaal van K. v. R., fol. 24 verso e. v.

hij echter spoedig terugkwam. Het schijnt namelijk, dat hij deze zaak nog eens met Bijlevelt heeft besproken, die, zooals wij gezien hebben [1]), juist onder het schrijven van den brief aan den Directeur-generaal bij den patroon een bezoek bracht. Immers wij lezen in het vervolg van dien brief aldus: „Nae ick mij recht bedencke, vinde ick niet geraden, dat aen Notelman over te laeten, maer aen mij te behouden ende daermede een vijfde bouwerije op te rechten." Notelman zou dan misschien wel van den pachter der Compagnie Wolfert Gerritsz. eenige dieren kunnen overnemen, die ze hem reeds aangeboden had. Bovendien, „naer mij dunct, sal hij met sijn officie genoech te doen hebben." En hierbij is het gebleven.

Wat nu betreft de boerderij n⁰. 3 zelve, deze wilde de patroon, als de oogst van 1632 zou zijn binnengehaald, geheel onbewerkt laten. Omtrent de aanspraken, welke de Compagnie zou kunnen doen gelden op het bezaaien van den bodem, daarop was het antwoord van Bijlevelt, „dat de Heeren hem daer afgeset hebben ende dat het sijn schult niet en is, datte bouwerije(n) moet ledich liggen." Maar, zoo meende Van Rensselaer, er was geen bezwaar tegen, indien er aan de Compagnie zooveel betaald werd, dat zij toch geen schade er bij leed. Haar kwam het zesde gedeelte van den oogst toe en daar er nog vier huurjaren van Bijlevelt niet verstreken waren, konden vier zesden van de opbrengst van het jaar 1632 aan haar gegeven worden. Dan zouden er nog twee zesden voor den patroon overschieten.

Terwijl de aankoop en de bestemming van het vee van Pieter Bijlevelt nog in behandeling waren, deed zich een nieuwe gelegenheid voor tot het aanschaffen van vee voor de kolonie Rensselaerswijck. Peter Minuit, de teruggeroepen Directeur van Nieuw-Nederland, had op het eiland der Manhat-

1) Zie hierboven, blz. 117.

tans een van de grootste hofsteden der Compagnie gepacht en veel vee daarop aangeteeld. De boerderij en het grootste getal dieren, ook de gereedschappen en de voorraden nam Wouter van Twiller van hem over tegen zekere voorwaarden, een kleiner getal beesten van zijn veestapel verkocht Minuit aan Van Rensselaer. Het waren drie veulens van ruim twee jaar, twee melkkoeien en vier pinken, alle drachtig, voorts twee kalveren en drie varkens met hun zeugen, te zamen dus twaalf dieren, de laatste niet medegerekend.

De bouwmeester op de bouwerij, Gerrit Jansz. van Oldenborch of wie hem verving, kreeg opdracht dit vee aan Van Twiller te leveren voor rekening van den patroon van Rensselaerswijck. De koop werd gesloten op den 20sten Juli 1632 en in het contract werd er een bepaling bijgemaakt, dat het vee gerekend werd reeds op den 14den Januari van hetzelfde jaar te zijn overgedragen. Wat er dus na dezen datum gestorven mocht zijn, kwam ten laste van Van Rensselaer, daarentegen zou deze genieten den geheelen aanwas sedert dien dag [1]).

Zoo zien wij, dat sinds de stichting der kolonie Kiliaen Van Rensselaer eerst het vee kocht, dat behoorde bij de boerderij, welke Evert Focken had gepacht, vervolgens te zamen met Michiel Paauw opdracht gaf aan Wolfert Gerritsz. om in Nieuw-Nederland het overschietend vee van de Compagnie over te nemen, daarna eigenaar werd van de dieren van Gerrit de Reux, in de vierde en vijfde plaats de bijgeteelde en de oorspronkelijke beesten van Pieter Bijlevelt door aankoop er bij kreeg en, als zesden keer, de gelegenheid gebruikte om een groot gedeelte van den veestapel van Peter Minuit tot het zijne te maken. Toen meende hij voldoende

1) Zie het koopcontract in het Memoriaal van K. v. R., fol. 23 verso. Dat Minuit deze dieren verkocht uit minder gunstige gezindheid jegens de Compagnie, gelijk De Roever als zijn oordeel uitspreekt (zie Oud-Holland 1890, blz. 48), blijkt uit niets en schijnt mij ook onwaarschijnlijk toe. Immers de hoeve zelf deed hij met alles wat daarbij behoorde, aan den nieuwen Directeur-generaal der Compagnie over.

vee te bezitten voor vijf hofsteden. Hierna zullen wij opmerken, dat de zaken niet zoo voorspoedig geloopen zijn als hij zich had voorgesteld en dat eerst vier jaren na de laatste aankoopen de hierbij verworven dieren aan zijn ambtenaar zijn geleverd en naar Rensselaerswijck opgezonden. [1])

Tot 1636 lezen wij niet meer van overnemen van vee door den patroon. Wel had hij er in de brieven, die hij aan zijn vrienden in Amerika richtte, op aangedrongen, om, als er jonge beesten over mochten zijn, ze voor hem te koopen. Zoo aan Van Twiller, aan Wolfert Gerritsz. en aan Notelman en eerlijk voegde hij er in een schrijven aan den laatste bij: „alsoo ick anders niet wete, waermede ick de vijftich persoonen, die ick in 4 jaeren daer te lande moet hebben, sal onderhouden sonder schade.” [2])

Nog één punt is er, dat de aandacht verdient bij het bespreken van het aanschaffen van vee in Nieuw-Nederland zelf. Er waren twee jaren verloopen sinds het uitzenden van Van Twiller als nieuwen Directeur-generaal. Hij mocht zich niet verheugen in de gunst van de meesten zijner superieuren in Amsterdam, zoodat er meermalen pogingen werden aangewend om hem te doen terugroepen en door een ander te vervangen [3]). Voor Van Rensselaer daarentegen was het een zaak van het hoogste belang, dat op de Manhattans een Directeur-generaal regeerde, die den patroon goedgezind was. Niemands medewerking had hij meer noodig dan juist van dezen hoofdambtenaar. Zoo is het te verklaren, dat hij getracht heeft de verhouding tusschen de Bewindhebbers en Wouter van Twiller te verbeteren, en de ongunstige meening, die men omtrent zijn neef koesterde, weg te nemen,

1) Zie hierachter, Hoofdstuk VI.

2) Zie den brief aan Notelman van 20 Juli 1632, aangehaald op blz. 114 hiervóór.

3) „Sij hebben heymlijck gesocht Isaac de Rasière, die de nichte van Ray getrouwt heeft, tot Directeur in U plaetse te maecken”; zie den brief van K. v. R. aan Van Twiller, 23 April 1634, bijlage G van De Roever, Oud-Holland 1890, blz. 271.

soms door meer juiste inlichtingen over hem te verstrekken, soms ook door zelf de aanleiding tot die ontevredenheid bij een der invloedrijke leden van de Kamer Amsterdam weg te nemen.

Een zoodanig geval deed zich voor in 1634. Michiel Paauw had in zijn kolonie Pavonia een zaakgelastigde aangesteld met den titel van hoofdofficier. Deze, Cornelis van Vorst genaamd, deed er op verlangen van zijn Heer aanhoudend moeite voor om den veestapel van Pavonia te vergrooten door het aankoopen van beesten. Nu had de Directeur Minuit in 1632, juist vóórdat hij uit Nieuw-Nederland wegging, last gegeven, dat er van één der Compagniesboerderijen een tweetal koeien aan Van Vorst zouden geleverd worden. Krol, de onmiddellijke opvolger van Minuit had dezen last laten uitvoeren. Op dezelfde wijze was er ook van de hofstede, welke Bijlevelt had moeten opgeven, een koe verkocht en geleverd aan Cornelis van Vorst, echter niet door den eigenaar, maar door den tijdelijken vruchtgebruiker. Daarop had Van Twiller in 1633 de plaats van Krol ingenomen; hij wist, hoe Van Rensselaer er op gesteld was, om zooveel vee als maar eenigszins mogelijk was voor de kolonie Rensselaarswijck te verkrijgen en daartoe ook de contracten had afgesloten met Minuit en met Pieter Bijlevelt. Met het oog hierop dwong hij toen Cornelis van Vorst tot het sluiten van een verdrag om de drie beesten aan hem, Van Twiller, terug te geven ten behoeve van Kiliaen van Rensselaer's volkplanting, daarentegen zelf genoegen te nemen met drie andere beesten, die minder waard waren dan de eerste en die Van Twiller uit naam van Van Rensselaer zou leveren. Dat laatste is ook geschied.

Het kon niet uitblijven, of Michiel Paauw, zoodra hij door zijn hoofdofficier bericht had gekregen van deze daad van Wouter van Twiller, was „heel qualijck tevreden" op den

nieuwen Directeur-generaal, „over de harde proceduyren met Cornelis van Vorst gehouden." [1])

Toen heeft Van Rensselaer als medebelanghebbende getracht alles weer goed te maken door iets van zijn kant toe te geven. Den 10den Maart 1634 sloot hij een overeenkomst met Paauw [2]), waarbij wel het bovenvermeld verdrag tusschen Van Twiller en Van Vorst voor geldig werd verklaard en de uitvoering ervan goedgekeurd, maar waarin tevens werd bepaald, dat er getaxeerd zou worden, hoeveel de drie koeien, die Van Vorst den tweeden keer had ontvangen, minder waard waren geweest dan de drie, welke hij te voren aan Van Twiller terug had moeten geven. Dat verschil zou ten laste van Van Rensselaer gebracht worden, „sonderdat van wedersijden eenige verder actie vant gepasseerde sal werden gepretendeert." Het geld, dat Van Vorst voor de eerste drie beesten beloofd had te zullen betalen, moest dan natuurlijk aan Van Rensselaer uitgekeerd worden. Indien dat geld echter niet voorhanden was, dan werd aan hen beiden verzocht hiervan bericht te doen met het eerstvolgende schip, dat naar Europa kwam.

Zoo werd die zaak bijgelegd, meer door den tact, waarmee Van Rensselaer ze behandelde, dan door juist veel prijs te geven. Want de patroon schreef hieromtrent aan Van Twiller: „Ten aensien van de Heer Paauw, alsoo hij drye andere beesten in plaetse heeft, kan het verschil daervan soo veele niet bedragen ende moet de estimatie geschieden naer de weerdie van de leste leverantie, te weten ten tijde, doen UEd. hem 3 st(uks) in plaetse leverden." [3])

Meer nog dan door dit vergelijk wist Kiliaen den Heer Michiel Paauw voor zich te winnen door een derde contract, hetwelk hij den 13den April 1634 met hem sloot ten aanzien

---

1) t. a. p., blz. 271.

2) Zie het Memoriaal van K. v. R., fol. 53 verso.

3) Zie den laatstaangehaalden brief, blz. 275.

van den veeaankoop in Nieuw-Nederland. [1]) Het werd aangegaan voor den tijd van zes jaren en hield in, dat al het grootvee, paarden zoowel als koeien, dat in dien tijd daar te lande zou te koop zijn, hetzij van de Compagnie hetzij van bijzondere personen, dat dat alles voor gezamenlijke rekening door hen zou worden opgekocht en daarna verdeeld „halff ende halff." En indien een van beide partijen eenige dieren zou koopen, beloofde hij het den ander te zullen meedeelen en de helft af te geven „en sulx doort loth te laten scheyden." De dieren, die echter reeds gekocht of zelfs maar besproken waren door Wolfert Gerritsz., vóórdat Wouter van Twiller de Directeur-generaal dit contract ontvangen zou hebben, die vielen er buiten. Dat was dus een verdere uitbreiding van de overeenkomst, reeds op het einde van 1629 of in het begin van 1630 tusschen beide patroons getroffen.

Door deze twee maatregelen kwam Van Rensselaer tot volkomen samenwerking met Paauw en bewerkte hij, alhoewel iets opofferend van zijn eigen belang, dat Van Twiller voortaan in de plaats van een tegenpartij, juist een vriend in den patroon van Pavonia zou vinden en daardoor ook de genegenheid verwerven van sommige andere bewindhebbers, zooals van Albert Coenraets Burg. Kiliaen schreef nu ook aan Van Twiller om Paauw ook verder goed te vriend te houden, „want ick sie" voegde hij er aan toe, „dat men met weldoen soo veele niet kan te wege brengen, als met vrienden int spel te hebben."

Ook op de onderscheiden eigen boerderijen van den patroon, dus in Rensselaerswijck, vermeerderde het vee door aanteling. Kiliaen bepaalde, dat al wat er geboren werd, te zijner beschikking moest blijven; alleen zou hij de helft van

1) Zie het Memoriaal van K. v. R., fol. 54.

de waarde in geld aan den boer op de hofstede terugbetalen volgens de prijzen, welke vroeger door de West-Indische Compagnie waren vastgesteld. Elke twee jaren zou het getal worden opgenomen; wat er dan aan de oorspronkelijke hoeveelheid ontbrak, dat moest de boer weer zien aan te fokken. Zoolang dat nog niet geschied was, zou hij geen winst krijgen van de gewonnen beesten. Deze bepalingen golden voor het grootvee. Schapen en varkens moesten mede zooveel als mogelijk was worden aangeteeld. In tegenstelling met de paarden en runderen mochten die wel worden verkocht; de opbrengst als ook wat zij aan producten opleverden, gelijk de wol, dat alles zou „insgelijcx wesen halff ende halff." Zoo luidde het in het contract met Hendrick Conduit, gemaakt op 15 April 1634 [1]), dat voor de volgende op te richten boerderijen als voorbeeld zou gelden volgens den wil van den patroon.

Een vraag, die hierbij van zelve opkomt is: wat waren in die dagen de prijzen, welke in Nieuw-Nederland voor het vee betaald werden? Voor Van Rensselaer was het niet gemakkelijk die te bepalen, „alsoo daer groot onderscheyt van deught ende ouderdom is." De Commissarissen hadden in het begin, nadat het eerste contract voor veeaankoop tusschen Van Rensselaer en Paauw was gesloten, dus omstreeks Januari 1630, aan Minuit en den Raad hierover geschreven en bij die gelegenheid de prijzen opgegeven, tegen welke dat contract mocht worden uitgevoerd. Minuit en ook zijn opvolger Krol hadden zich daaraan gehouden. Echter vinden wij niet opgegeven, hoe die toen waren vastgesteld. Evenmin kunnen wij nagaan, wat Van Rensselaer betaald heeft voor het vee van Gerrit de Reux, daar het koopcontract verloren is. Alleen weten wij, dat Gerrit in de plaats van zes schapen, die hij aan Notelman moest leveren, zestig gulden aan dezen heeft uitgekeerd, waaruit wij kunnen opmaken, dat de

1) Zie het Memoriaal van K. v. R., fol. 29 verso.

gemiddelde waarde dier dieren toen tien gulden bedroeg.

In 1632 vinden wij de eerste nauwkeurige opgave. De acte, waarbij in dat jaar Minuit een deel van zijn vee aan den patroon verkocht, vermeldt, dat veulens van omstreeks twee jaar oud veertig gulden deden, drachtige melkkoeien, drie jaar oud, tachtig gulden; jonge drachtige koeien veertig gulden, kalveren tien gulden, varkens met zeug dertien en een derden gulden. De opbrengst van Bijlevelt's vee was geheel hiermede gelijk; alleen deden de varkens, nu zonder zeug, ruim negen gulden. Maar bij dezen koop moet wel in het oog gehouden worden, dat die prijzen gedrukt werden, doordat in beide gevallen de eigenaars van hun beesten af wilden en ze „aen niemant anders connende vercoopen, die se op de Manhatans begeerde te aenvaerden, deselve aen hem Rensselaer tot vylen ende slechten prijse hebbe(n) moeten vercoopen." [1]) Twee jaar hierna, toen de patroon aan Van Twiller verzocht eenige dieren van hem te mogen overnemen, gold deze omstandigheid niet meer. Integendeel bood Kiliaen toen honderdvijftig gulden voor paarden, die op honderdtwintig stonden en vijfennegentig of honderd gulden voor koeien van tachtig.

Van zuivelproducten vinden wij een prijs genoemd in het contract van Jacob Planck. Deze toch zou de boter mogen koopen tegen zes stuivers het pond, de karnemelk tegen een halven stuiver het mengel (= 1,81 liter), „ende de kaas naer advenant." Van eieren wordt daar niet gesproken.

Vroeger is opgemerkt, [2]) dat Kiliaen van Rensselaer nog een tweede middel heeft aangewend om vee in zijn kolonie te krijgen, buiten het aankoopen van dieren in Nieuw-Nederland zelf. Ook hij heeft, in navolging van de Compagnie

---

1) Zie de Instructie voor Planck van 25 April 1634, Memoriaal van K. v. R., fol. 70 verso e. v.

2) Zie hiervóór, blz. 106.

eenige beesten van Nederland uit de zee laten overbrengen naar zijn kolonie. Het tiende artikel van de Vrijheden der patroons zeide, dat de Compagnie de dieren, die voor den landbouw moesten dienen, om niet zou overvoeren, als zij ruimte in haar schepen had, en onder voorwaarde, dat de patroons de plaats aan boord daartoe geschikt zouden maken en in alles zouden voorzien, wat tot het onderhoud der beesten noodig was. Van dit voorrecht heeft Van Rensselaer meermalen gebruik gemaakt, echter steeds uitsluitend voor het verzenden van kleinvee of van kalveren.

Reeds in het eerste jaar na de stichting, dus in 1630, lezen wij, dat twaalf ooien en een ram den oceaan overstaken voor de volkplanting aan de Noordrivier. In 1631 verzocht de patroon op den 16den Mei aan de Amsterdamsche Kamer verlof om eenige kalveren over te voeren in haar schip, hetgeen hem bij resolutie van den 19den Mei daarop werd toegestaan, onder bijvoeging: „soo daer plaetse in het schip is" [1]). In dat besluit werd de patroon nog „confrater Rensselaer" genoemd; het was de laatste maand vóór zijn aftreden en het schijnt wel, dat hij moeilijkheden voorzag, indien hij eens niet herkozen werd en dat hij daarom toen reeds de toestemming verzocht, alhoewel het schip nog niet zeilree was. Den 7den Juli daarop, toen „de Eendracht" reisvaardig in de haven lag, herhaalde de patroon zijn verzoek en verscheen daartoe persoonlijk in de vergadering, waarvan hij zelf echter geen lid meer was. Het ging om „acht oft thien calveren." Ook nu werd hem het gevraagde toegestaan, nadat eerst de schipper gehoord was. Deze voorwaarde werd er echter aan vastgeknoopt, dat, indien de schipper eenigen last zou ondervinden van de beesten, hij „deselve sal buyten boort mogen smijten, ofte opeeten laten, sonder dat de Compaignie daerover gehouden sijn sullen eenige ver-

1) Zie de extracten uit de Resolutiën der Bewindhebbers van de Kamer Amsterdam in het Memoriaal v. K. v. R., fol. 39 recto en verso.

goedinge te doen." [1]) Gelukkig is het echter zoover niet gekomen, maar toch is de reis niet voorspoedig uitgevallen voor de dieren. Van de acht kalveren, die Van Rensselaer aan dek had laten brengen, bereikten er zes Nieuw-Nederland, waar ze door Notelman in ontvangst werden genomen. Maar van deze zes zijn er spoedig daarop nog twee gestorven, zoodat de patroon slechts de helft van het oorspronkelijk getal behield. [2])

In 1632, den 20sten Juli, had Kiliaen zes kalveren bijeen, alle bestemd om onder de goede zorgen van Gerrit de Reux met het gereedliggende schip van de Compagnie den overtocht te doen. Ze hadden te zamen éénentachtig gulden dertien stuivers gekost, maar de patroon zou er nog grooter nadeel aan lijden dan aan de vorige zending. Het schip deed de reis niet voorspoedig en in November werd het bovendien nog in West-Indië door zeeroovers aangevallen. Om aan deze lieden te ontkomen, liet de schipper toen alle beesten over boord werpen, zoodat alles verloren ging. Het schip, waarschijnlijk „de Goede Hoop" geheeten en waarop zich ook de nieuwe Directeur-generaal bevond, kwam later behouden op de Manhattans aan, nadat het eerst op St. Martin was binnengeloopen. Van hier had Van Twiller op den 25sten November een verslag van de wederwaardigheden der reis aan den patroon geschreven.

In de jaren, die hierna volgden tot 1636, werden geen dieren voor de kolonie Rensselaerswijck overgevoerd. Wij hebben vroeger [3]) gelegenheid gevonden om op te merken, dat vooral de eerste tijd zeer moeilijk was voor de volkplanting om door te komen. Ook zag Van Rensselaer in, dat hij met het

1) Zie het extract uit het Resolutieboek der Amsterdamsche Kamer, bijlage 7 hierachter.

2) Zie den brief aan Notelman van 20 Juli 1632, Mem. v. K. v. R., fol. 21.

3) Zie hiervóór, blz. 62.

overzenden van vee een verkeerden weg had ingeslagen. En in 1636 was het niet meer noodig; den 24sten Juli van dat jaar kon de officier Planck uit Nieuw-Nederland aan zijn heer bericht doen, dat de kolonisten van Rensselaerswijck „een schoone aentelinge van bestialen hadden gehadt", zoodat er geen behoefte aan vee bestond. Integendeel, er was nog genoeg, om, zoodra het volk van den patroon zou zijn overgekomen, terstond nog wel twee nieuwe boerderijen er bij op te richten.

Zoo liet zich ook op dit punt de toekomst gunstig aanzien.

HOOFDSTUK V.

INRICHTING VAN HET BESTUUR.

De 19[de] November van het jaar 1629 is de stichtingsdag van de kolonie Rensselaerswijck. Van dien datum af noemde Van Rensselaer zich „patroon in de Noortreviere van Nieu-Nederlant, beginnende boven ende beneden van het fort Orange, aen beyde sijden van de reviere." Ook de kolonie zelve werd aldus aangeduid. [1]) Somtijds echter ook werd zij korter genoemd „de colonie in de Noortreviere omtrent het fort Orange" of eenvoudig „de colonie in de Noortreviere." [2]) De naam Rensselaerswijck komt het eerst voor op den 15[den] Juni 1632 in het vroeger vermelde contract met Gerrit de de Reux. [3]) En in den brief, dien de patroon twaalf dagen later aan Johannes de Laet te Leiden zond, maakte hij uitdrukkelijk melding van den naam, dien de kolonie voortaan zou dragen. Bij het benoemen van rivieren, eilanden en boerderijen had hij de deelhebbers in zijn stichting, Godijn, De Laet en Blommaert herdacht, en „aengaende mijselven" zoo gaat hij voort, „hebbe ick oock niet vergeeten, als hebbende de colonie, aen weersijde van de revier geleegen, genaemt Rensselaerswijck". Tot op dezen dag is de naam blijven voortleven als die van een der districten van den staat New-York.

---

1) Zie b. v. het verdrag tusschen de patroons van Nieuw-Nederland van den 1sten October 1630, Memoriaal van K. v. R., fol. 6 e. v.

2) Zoo b. v. in het notarieel „Extract uyttet register der resolutiën van Bewinthebberen van de West-Indische Comp[e]., gedaen in de vergaderinge ter camer tot Amsterdam. Maendagh den 19. May 1631," Memoriaal v. K. v. R., fol. 39 verso.

3) Zie hiervóór, hoofdstuk II blz. 53.

Dadelijk na de stichting begreep Kiliaen van Rensselaer, van hoe groot belang het voor de nieuwe kolonie zoude zijn, indien er terstond van het begin af een waakzaam oog werd gehouden in het land zelf op al hetgeen er uit naam van den patroon gedaan werd. Het was natuurlijk onmogelijk en trouwens ook veel te kostbaar om nu reeds iemand daarvoor afzonderlijk te benoemen. Maar daar het land in de onmiddellijke nabijheid van het fort Oranje aan de Noordrivier gelegen was, kon hij niemand beter met dat toezicht belasten dan den commies der Compagnie op genoemd fort, namelijk Bastiaen Jansz. Krol. Niet alleen moesten de bevelen van den patroon door de boeren worden gehoorzaamd, maar ook zou deze er op hebben te letten, „dat mijn volck getrouw ende neerstich arbeyden, mij niet vercorten oft verduysteren." En jaarlijks zou hij verslag doen, hoeveel paarden, koeien, schapen en varkens er waren, wat er was af gegaan en wat erbij gekomen.

Dat kon echter niet voldoende zijn, al was het alleen reeds omdat Krol van den landbouw geen begrip had. Zoo verzocht de patroon dus aan mannen, die mede door zijn toedoen bij de Compagnie een boerderij of een betrekking hadden gekregen, om, zooveel als mogelijk was, de zaken te helpen bevorderen en hem advies te geven, zoo het pas gaf. Zoo zagen wij, dat Pos deed in 1630; [1]) zoo deed de officier der Compagnie op de Manhattans, Coenraad Notelman, in het begin van 1632. Toen had namelijk Wolfert Gerritsz., de opperbouwmeester, ontslag gevraagd uit den dienst van Van Rensselaer en nadat Notelman hierop gunstig had geadviseerd, werd het verleend. Ook had Notelman bij den patroon verslag uitgebracht over den boer Rutger Hendricksz. en dat was voor den laatste bijzonder vleiend geweest.

Van zijn kant betoonde Kiliaen zich zeer dankbaar voor

1) Zie hiervóór, Hoofdstuk III blz. 88 en 89.

die raadgevingen en beloofde, „bij alle occasiën" op de zaken van Notelman te zullen letten. Deze laatste was klaarblijkelijk in 1631 ook van de Manhattans de rivier opgevaren en had bij die gelegenheid alles geïnspecteerd, wat er in de jonge kolonie was gedaan. Vandaar dus de erkentelijkheid van den patroon en het verzoek om „daerboven comende, te letten hoe alles toegaet ende wie hem het beste quijtet" [1]).

Een dergelijke uitnoodiging om, zooveel als doenlijk was, opzicht te houden op het volk werd in Juli 1632 ook gericht tot Wouter van Twiller, toen deze als Directeur-generaal op het punt stond de reis te ondernemen. Maar Van Rensselaer voegde hieraan toe, of Van Twiller iemand wilde vragen, die op het fort Oranje woonde, om zich met dat toezicht te willen belasten, als de Directeur-generaal op de Manhattans vertoefde. Dat was daarom noodig, omdat Krol in het begin van 1632 het fort had verlaten om Minuit in Nieuw-Amsterdam te gaan vervangen.

Tot dat toezicht nu zou misschien wel bekwaam zijn, zoo meende Van Rensselaer, de man, die een schetskaart had gemaakt van de kolonie, namelijk Philips Jansen van Haarlem. Doch het meest geschikt zou daartoe volgens den patroon wezen Dirck Cornelisz. Duyster, die tot commies op het fort Oranje was opgeklommen en die ook een brief had geschreven aan Van Rensselaer op het einde van 1631 (den eersten November) en daarin verslag had gedaan van den toestand der beide boerderijen van Rensselaerswijck [2]).

Wie het dan ook aanvaardde, hij had er de hand aan te houden, dat de kolonisten geregeld van zich deden hooren en op hun instructie letten. Hij zou als tusschenpersoon zijn hulp moeten

1) Zie den brief aan Notelman van 20 Juli 1632, hiervóór op blz. 127 aangehaald.

2) Met dezen Dirck Cornelisz. Duyster is het ongelukkig afgeloopen. Later, den 3den October 1636, schreef de patroon omtrent hem aan Jacob Planck, dat hij, komend van Pernambuco, onder Engeland was verdronken, „soo dat hij de reyse niet meer doen sal."

verleenen, vooral ook aan hen, die niet konden lezen of schrijven. Macht wenschte Van Rensselaer hem echter niet toegekend te zien over de inwoners der kolonie. Indien daarentegen Van Twiller oordeelde, dat er sommigen onder hen den patroon ondienstig waren of zich niet naar behooren van hun plicht kweten, dan verzocht Kiliaen hem die personen te ontslaan en te verwijderen, „'t waere dan meester ofte knecht ende wie het soude mogen wesen." In zulkeen geval moesten die lieden, naar huis terugkeerend, zelf hun overtocht betalen.

Toch begreep Van Rensselaer, dat al die maatregelen maar half werk waren. Noch een Krol noch ook een Notelman of Van Twiller konden op den duur in de zich uitbreidende kolonie voldoende letten op de belangen van den patroon. Dat zulks echter geschiedde, was inderdaad van zeer veel belang, vooral sinds de benoeming van den nieuwen commies op het fort Oranje in de plaats van den bovenvermelden Duyster. Als die ambtenaar nu eens onder invloed van de nieuwe strooming in de Amsterdamsche Kamer den patroon zou zoeken te benadeelen? Wie zou daar dan tegen opkomen? De Manhattans lagen ver af en Van Rensselaer woonde in Amsterdam. [1]) Er was behoefte aan een vast ambtenaar, aan iemand, die getoond had zijn best te doen voor de zaak en die tegelijkertijd een werkzaam aandeel kon blijven hebben in den opbouw der kolonie. Dat kon dus niemand beter zijn dan een der boeren. En na het gunstig rapport, dat er was ingekomen omtrent Rutger Hendricksz., was deze de aangewezen persoon om, voor den tijd dat hij nog in dienst van den patroon was, dat ambt waar te nemen. Zoo benoemde Kiliaen van Rensselaer den boer op de hofstede Rensselaersburg tot zijn „officier ende schout."

---

1) Deze vrees maakte een ernstig punt van overweging uit bij Van Rensselaer en heeft mede veel bijgedragen tot het benoemen van een ambtenaar, zooals uit de instructie voor dezen duidelijk te lezen is.

Op den 1sten Juli 1632 stelde de patroon ook vijf schepenen aan. Met Wouter van Twiller ging hij dien dag naar het kantoor van den notaris P. Ruttens te Amsterdam en passeerde voor dezen een acte, waarin hij aan Van Twiller „volcomene ende absolute macht, authoriteyt ende speciael bevel” gaf, om van den benoemden officier en schout den eed van getrouwheid af te nemen met de plechtigheid daartoe vereischt. [1])

Onmiddellijk hierna werd een tweede acte verleden, waarbij aan den officier en schout volmacht werd verleend om den eed als schepen af te nemen aan de met name genoemde mannen. Het waren Roelof Jansen van Masterland, boer op De Laetsburg, Gerrit de Reux, die hem daar weldra als boer zou opvolgen, verder de tabaksplanter Marijn Adriaensz., Brant Peelen de meesterknecht, die bestemd was ook een boerderij te krijgen, en ten slotte de molenaar Laurens Laurenssz. De eed, welke overeenkwam met dien, welken schepenen te Amsterdam moesten afleggen, volgde onder de acte en luidde aldus: [2])

„Den eedt van de schepenen

word gelesen ende affgenomen bij den Heere Schout

Dat sweert ghij, dat ghij goede schepenen sult wesen, ende mijnen gen(oemden) Heere in sijne saecken sult stijven ende stercken naer uwen vermogen, ende een recht vonnisse wijsen sult tusschen den heere ende den huysman, tusschen den huysman ende den heere, ende tusschen tweër luyden dingtalen, [3]) ende dat niet te laten om geenrehande saken.

Dat u God soo helpe.”

Aan Wouter van Twiller verzocht de patroon, dat het af-

1) Zie het Memoriaal van K. v. R., fol. 13.
2) t. a. p., fol. 14.
3) Dingtael = pleidooi of twist, Kiliaen i. v.: lis, litigium, disceptatio.

nemen van den eed aan den officier zoo spoedig mogelijk mocht geschieden na aankomst in Nieuw-Nederland en dat de Directeur-generaal daartoe of zelf naar Rensselaerswijck zou gaan of Rutger bij zich ontbieden of, als ook dat niet mogelijk was, dat er dan aan den commies op het fort Oranje een procuratie daartoe werd verleend. Onmiddellijk na de beëediging moesten aan den benoemde de onderscheidingsteekenen, aan zijn rang verbonden, ter hand worden gesteld, namelijk een verzilverde degen met draagband en een zwarte hoed met veeren.

Hierna moest Rutger Hendricksz. de personen, door den patroon als schepenen aangewezen, bij zich ontbieden, hun de procuratie en het eedsformulier doen voorlezen „ende naer goede opmerckinge ende behoorl(ijck) respect als voort aenschijn Godes" den eed afnemen. Daarna ook aan hen het distinctief overhandigen, een hoed met zilveren band voor ieder.

Wat vreemd is en wij niet verklaren kunnen, Kiliaen van Rensselaer had vijf personen tot „schepenen ende raden van Rensselaerswijck" benoemd, maar schreef aan Van Twiller, dat hij „vier swartte hoeden met silvere banden" overstuurde. Het is mogelijk, dat de patroon zich voorstelde, dat slechts vier van hen de schepenrechtbank zouden vormen tot het spannen van de vierschaar en dat hij dáárom een schepen méér benoemd had, opdat bij ontstentenis van een opgeroepen schepen, dadelijk iemand zou kunnen invallen, die recht had zitting te nemen. In dat geval moeten wij aannemen, dat de onderscheidingsteekenen bestemd waren om uitsluitend gedragen te worden tijdens de uitoefening van het ambt.

Nu werd er ook een „Instructie" opgesteld voor den „officier ende sijne bijgevoegde raden in Rensselaerswijck." [1])

1) Zie hierachter, bijlage 8.

Hierdoor werd ook voldaan aan het negende artikel der bekende Vrijheden en Exemptiën, dat bepaalde, dat de patroonskoloniën bestuurd en geregeerd moesten worden door voorschriften, die overeenkwamen met de bepalingen, door de Heeren Negentien gemaakt. Het blijkt ons echter niet, of de patroon die instructie ook aan de Amsterdamsche Kamer heeft overgelegd, gelijk toch in hetzelfde artikel IX was bevolen.

Vele voorschriften werden er gegeven in dat stuk, dat niet een instructie, maar veeleer de eerste wet der kolonie genoemd moet worden en dat dagteekent van den 20sten Juli 1632. Handel, godsdienst, de verhouding tot de ambtenaren der Compagnie, het oprichten van nieuwe boerderijen, het behandelen van het vee, van alles werd daarin geregeld. In den aanhef werd vermeld, dat niet alleen de officier, maar al de inwoners van Rensselaerswijck zich er naar hadden te gedragen, een ieder voor zooveel hem aanging en „in aller getrouwicheyt ende oprechticheyt." Als algemeen beginsel vinden wij toegepast het eenhoofdig bestuur, met groote macht voor den officier en schout. De schepenen zijn er in de eerste plaats om recht te spreken en dan verder om den officier van advies te dienen. Evenals deze laatste hebben zij dus ook een dubbelen werkkring. Zooals hij officier heet en schout, zoo is hun titel ook schepen en raad.

Het belangrijkste nu uit deze eerste wetten der kolonie moge hier volgen. De officier moest zich tot den commies op het fort Oranje begeven en hem alle hulp en vriendschap aanbieden, om elkaar wederkeerig niet alleen met raad, maar ook metterdaad bij te staan en voorts in goede verstandhouding met hem leven. Zoo echter onverhoopt die ambtenaar moeilijkheden ging opwerpen, dan moest de officier de Vrijheden der patroons onderzoeken, en wat daarin tot voordeel van Van Rensselaer te vinden was, dat ook in het werk stellen. In het bijzonder moest er dan gelet worden op het

zesde artikel, dat jacht, visscherij en het recht van den wind in geheel Rensselaerswijck uitsluitend toestond aan den patroon of aan wien hij daartoe verlof wilde geven. En alle landerijen, in welke richting ook rondom het fort Oranje gelegen, vielen onder zijn jurisdictie en waren zijn eigendom, zelfs de grond, waarop het fort was gebouwd.

Zeer duidelijk bleek uit deze voorschriften de bedoeling van den patroon om helder in het licht te stellen, dat de schout machtig genoeg was om als tegenmaatregel desnoods alle jacht en visscherij van den commies of diens onderhoorigen op het fort te verbieden. En omtrent den landbouw in de kolonie beval Van Rensselaer uitdrukkelijk, dat de officier niet mocht toestaan, maar met kracht beletten, dat iemand, buiten zijn dienst staande, zich daarop ging toeleggen. „Doch", zoo voegde hij er aan toe, „soo die vant fort Ul. de behulpelijcke hant bieden," dan moest ook de officier hun zooveel doenlijk ter wille zijn, „opdat de eene handt de andere wasschende, sij beyde mogen reyn worden."

Aan ieder der vijf schepenen moest een gedrukt exemplaar ter hand worden gesteld van de Vrijheden der patroons, vastgesteld door de Heeren Negentien, en het zesde exemplaar dat overgezonden werd, moest de officier zelf behouden, opdat zij allen de rechten van hun heer goed zouden kennen. En wie van hen niet konden lezen, die moesten zich de verschillende artikelen door anderen laten voorlezen. In geenen deele mochten zij die overschrijden. [1])

De vergaderingen van den Raad zouden gehouden worden ten huize van den officier. Ze moesten met gebed worden geopend. Eén van de schepenen of iemand anders, dien Rutger daartoe bekwaam oordeelde, zou door den laatste

1) In het huisarchief der Van Rensselaer Bowier's alsmede in de pamflettenverzameling der Koninklijke Bibliotheek bevinden zich exemplaren dezer „Vrijheden", zie Knuttel n°. 4000 en n°. 4152. Zie ook hetgeen hiervan vroeger is medegedeeld op blz. 18 en op blz. 12 noot 1.

gekozen worden om de besluiten van den Raad op schrift te stellen. Indien een der leden den schout reden tot klagen gaf en deze laatste de zaak bij den Raad aanhangig maakte, dan moest dat lid, zoolang er over zijn aangelegenheid beraadslaagd werd, zich uit de vergadering verwijderen.

Had er een bouwknecht of een bouwmeester of iemand wie ook eenig misdrijf begaan of zich aan eenige overtreding schuldig gemaakt, dan moest die „naer de coustume deser landen ende speciael naer de wetten deser provincie van Hollandt" gestraft worden „sonder aensien van persoonen." Dat gold in de eerste plaats voor dengene, die door twisten of vechten, door luiheid of dronkenschap de belangen van den heer verwaarloosde.

Iederen Zondag en ook op de gewone feestdagen moest de officier bijeenkomst houden. Dan moest er voorgelezen worden uit den Bijbel, welken de patroon voor die gelegenheden overzond. En ook uit „een Huyspostille Schulteti, daer het geheele jaer door, yeder Sondagh sijne besondere leeringen ende verclaringen uyt Godes H. woort heeft." En Brant Peelen uit Nijkerk werd daartoe gemachtigd.

De officier moest er verder met advies van den Raad zorg voor dragen, dat er nieuwe boerderijen werden opgericht. Nauwkeurig gaf de patroon het aantal aan alsmede de plaats voor elke, zelfs ook wie er boer op zouden worden. Hierbij werden voorschriften gevoegd omtrent het bouwen der huizen en de hulp, die alle kolonisten elkaar daarbij moesten verleenen, „alle tsamen, niemant uytgesondert, getrouwelijck als maer eenen meester hebbende." De voor die hofsteden bestemde bouwmeesters moesten dan zoo spoedig mogelijk een verklaring onderteekenen, dat zij alle voorwaarden aannamen. De officier werd belast met de uitvoering van een en ander.

Ook moest hij het werk, dat het eerste jaar door Wolfert

Gerritsz. gedaan was, voortzetten; namelijk voor het eerst in het begin van 1633 en zoo vervolgens ieder jaar verslag uitbrengen omtrent de vorderingen van de kolonie, den stand van den veestapel, de opbrengst van den bodem, hoeveel er bij in cultuur was gebracht en voorts al het noodige, „opdat de patroon van jaer tot jaer pertinentelijck magh sien, wat winninge hij gedaen heeft ende wat bouwmeesters hen best [1]) gequeten hebben."

Ook omtrent het vinden van kostbare voorwerpen werden voorschriften gegeven en hierbij nam Van Rensselaer tot voorbeeld de artikelen 10, 11 en 12 van de wet van 28 Maart 1624, door de Heeren Negentien vastgesteld. [2]) Echter week de patroon wel af van die bepalingen. Hij gelastte, [3]) dat indien een der kolonisten eenige zaak van waarde mocht vinden, zooals zeewan [4]) of paarlen of bergkristal of edel metaal, hij het bij den officier moest inleveren. Deze moest al het aldus verkregen goed bewaren en er den patroon verslag over doen. Niemand anders dan den officier mochten de inwoners van Rensselaerswijck het openbaren, als zij iets dergelijks zouden komen te ontdekken, al ware het ook buiten de kolonie. Hij was daarna verplicht den naam van den patroon bij den commies op het fort Oranje op te geven als den eersten vinder in den zin van artikel 12 der voornoemde wet. Met andere woorden zouden de voordeelen, door de Compagnie beloofd voor het ontdekken van kostbare delfstoffen, geheel komen ten goede van den patroon. Alleen zou de werkelijke vinder „na gelegentheyt van saeken met een goede vereeringe" beloond worden.

Aangaande de behandeling van het vee en de zuivelberei-

1) d. i. zich het best.

2) Zie hiervóór, Hoofdstuk III blz. 83.

3) Art. 7 en 8 der Instructie.

4) Zie hiervóór, blz. 78 noot 1.

ding bepaalde de patroonswet het volgende. [1]) De jonge koeien moesten zoo vroeg als mogelijk was bij den stier gebracht worden om aanteling te winnen, de bulkalveren dadelijk gesneden worden om ze als ossen vet te mesten. Doch jonge paarden mochten niet vóór het derde of vierde jaar voor het fokken gebruikt worden. Varkens moesten de kolonisten op iedere hofstede in flinke hoeveelheid houden. Men kon ze wennen bij dag hun voedsel in de bosschen te zoeken en 's avonds thuis te komen. Was er een varkenshoeder bij noodig, dan konden al de boerderijen te zamen best met één volstaan. Lagen de woningen te ver van elkander verwijderd, dan konden de varkens bij beurten nu op de eene, dan weer op de andere hoeve des nachts gebracht worden. Wat de melk betrof, welke overgehouden werd, die kon tot boter worden gekarnd, maar men moest er dan wel op letten ze met zout te bewaren, „dat sij bequaem is om overgevoert te worden." Maar toch oordeelde de patroon, dat het voordeeliger zou uitkomen, als men er in de plaats van boter van te karnen kaas van zou maken.

Over den handel, die er in de kolonie zou vallen en over de voorschriften, welke daaromtrent aan den officier gegeven werden, zullen wij later spreken. [2])

Hiermede stappen wij af van de patroonswet van 20 Juli 1632. Alleen zij nog opgemerkt, dat wij nergens nauwkeurig vinden bepaald, welke straffen moesten toegepast worden bij verschillende overtredingen. Slechts één keer staat met name genoemd verbeurte van het loon en van alle andere bedongen voordeelen; maar noch aan den officier en schout noch aan dezen in gemeenschap met den Raad, lezen wij ook maar op één plaats, dat b.v. het recht van verbanning uitdrukkelijk wordt toegekend, zooals de patroon wel had gedaan aan den Direc-

1) Art. 10 der Instructie.

2) Zie hierachter, Hoofdstuk VI.

teur-generaal Van Twiller. Waarschijnlijk heeft het in de bedoeling van Van Rensselaer gelegen, dat schout en schepenen alle straffen mochten toepassen „naer de coustume deser landen", zooals hij zich uitdrukt, en dan niet alleen bij misdrijven, maar ook bij overtredingen. Voorts komt hierbij in aanmerking, dat het zesde artikel der Vrijheden en Exemptiën wel de geheele rechtspraak in de kolonies aan de patroons in handen gaf, maar dat in artikel 20 er bij werd bepaald, dat van alle vonnissen door de rechtbanken der patroons gewezen, „monterende boven de somma van vijftigh guldens", hooger beroep openstond bij den Directeur en Raad van Nieuw-Nederland.

Den 4den Maart 1634 sloot Kiliaen een contract, waarbij tot bestuurder der kolonie werd aangesteld Jacob Albertsz. Planck. [1]) De vraag doet zich hier voor, of Rutger Hendricksz. ooit het ambt van officier en schout van Rensselaerswijck heeft aanvaard en uitgeoefend en of ooit de Raad onder hem is bijeengekomen. [2]) Sommige dingen zouden ons tot de meening doen overhellen, dat Rutger inderdaad nooit de macht in handen heeft gehad. Geen enkel bericht is ons overgeleverd van zijn bestuur, noch in Amerika noch in het bewaard gebleven archief van den patroon.

Ook staat er in het bovengenoemde contract met Planck, dat deze „tot een vereeringhe uyt handen vanden voorsz.

1) Uit welke stad Jacob Planck stamde, is niet duidelijk. In de acte van den 4den Maart 1634, zie Memoriaal van K. en R., fol. 32, duidt de notaris, voor wien de acte verleden werd, n. l. Simon Ruttens te Amsterdam, Jacob Planck aan als „van deser voorsz. stede"; daarentegen noemt de patroon hem op de lijst van den 20sten April 1634: „Jacob Planck van Edam", en zijn zoon: „Abraham Jacobssen oock van Edam". Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 73.

2) Van Laer, in zijn vertaling der archiefstukken Van Rensselaer Bowier Manuscripts, blz. 63 noot 42, meent, dat het twijfelachtig is. Daarentegen neemt Eekhof in zijn werk De Hervormde Kerk in Nieuw-Nederland, blz. 102, aan, dat Rutger Hendricksz. de waardigheidsteekenen heeft ontvangen.

Directeur-generael (sal) ontfangen den versilverden degen metten draeghbandt, hoet ende pluymagie, die den voorsz. Heer Patroon onder hem heeft berustende." Waaruit men zou kunnen opmaken, dat Van Twiller de hem in 1632 meegegeven onderscheidingsteekens nooit aan Rutger Hendricksz. heeft overhandigd, alhoewel het vreemd is dat er dan staat „den voorsz. Heer Patroon" en niet „den voorsz. Heer Directeur-generael."

Ten derde vinden wij in de instructie voor Planck, van 25—27 April 1634, [1]) dat deze na aankomst in Nieuw-Nederland bij de eerste gelegenheid aan Van Twiller moest verzoeken om volgens de vroegere volmacht „in plaetse van Rutger Hendricksz. van Soest hem Jacob Albertsz Planck aff te nemen den behoorlijcken eedt van getrouwicheyt tot mijnen behoeve." Hieruit kan men afleiden, dat die eed nog niet was afgenomen aan Rutger.

Ten vierde vinden wij in dezelfde instructie den last aan Planck gegeven om zoo spoedig mogelijk drie schepenen te kiezen, namelijk de bekwaamsten uit het volk van den patroon, en hun daarna den eed af te nemen, „opdat hij (namelijk de officier), des noots sijnde, de rechtbanck kan spannen." Men zou dus zeggen, dat er vóór dien tijd geen schepenen geweest zijn.

Tegenover deze vier gronden schijnt het méér aannemelijk, dat men het jaar 1632 blijft beschouwen als het begin van een geregeld bestuur in de kolonie Rensselaerswijck en Rutger Hendricksz. als eersten, ook het gezag uitoefenenden magistraatspersoon aldaar. Immers bewijst de omstandigheid, dat er van zijn bestuur geen berichten tot ons kwamen, nog niet, dat zulk een bestuur er in het geheel niet zoude geweest zijn. Wij moeten wel in het oog houden, dat Rutger slechts twee jaren als officier en schout heeft dienst gedaan.

1) Zie Memoriaal van K. v. R., fol. 70 verso e. v.

En het kan heel goed zijn, dat er in die jaren weinig gewichtigs in het bestuur is voorgevallen, dat de moeite waard was om op te teekenen. Bepaald lust tot schrijven zal de officier van Rensselaerswijck wel nooit gehad hebben, als wij in aanmerking nemen, dat volgens de getuigenis van den patroon zelf „Rutger Hendricksz. ende mijn ander volck niet wel ter penne sijn." 1)

Wat het tweede punt betreft, wij wezen reeds op het vreemde, dat de patroon de onderscheidingsteekenen onder zich had. Indien Rutger zijn ambt nooit had aanvaard, zouden de degen en de hoed bij Wouter Van Twiller gebleven zijn. Ons komt het daarom als waarschijnlijk voor, dat Rutger bij zijn aftreden als officier en schout die zaken heeft gesteld onder berusting van een van 's patroons lieden. Van Rensselaer heeft dan alleen willen gelasten, dat Planck ze uit handen van den Directeur-generaal zou ontvangen.

Wat aangaat het derde punt, de hier aangehaalde zin kan ook heel goed een andere beteekenis hebben en beduiden, dat Van Twiller den eed moest afnemen aan Planck, die in de plaats van Rutger schout werd.

En ook datgene wat in de vierde plaats wordt aangevoerd, kan niet als bewijs gelden, dat er vóór de komst van Jacob Planck geen geregeld bestuur in de kolonie zou geweest zijn. Dat de patroon aan Planck opdroeg drie schepenen te kiezen, was van zelf sprekend. Immers werd dat bevel gegeven in 1634 en in dat jaar liepen de contracten af, welke in 1630 niet alleen met Rutger Hendriksz., maar ook met Roelof Jansen en met Brant Peelen, alsmede die, welke in 1631 met Marijn Adriaensz. en met Laurens Laurenssz.

---

1) Bovendien, hoeveel is er uit die dagen niet verloren gegaan! Om een enkel voorbeeld te geven en bij ons onderwerp te blijven, van alle notulen en resolutiën van de Amsterdamsche Kamer der West-Indische Compagnie is van de oprichting in 1621 tot het jaar 1635 nagenoeg niets meer over.

waren gesloten, dus zoowel met den schout als met vier van de vijf schepenen. Indien de laatsten dus hun contract hernieuwden, dan was een nieuwe benoeming als schepen ook noodig. En keerden zij of sommigen hunner naar het vaderland terug, dan moesten er anderen benoemd worden. Naar deze omstandigheden te handelen was dus de opdracht aan Planck. Vandaar dan ook de toevoeging „de bequaemste uyt mijn volck."

Hiermede is zeker voldoende aangetoond, dat er geen bewijs bestaat, als zou Jacob Planck de eerste werkelijke officier en schout in Rensselaerswijck moeten geweest zijn. Maar er is meer dan dat. In hetzelfde jaar 1634, den 20sten Juli, stelde Van Rensselaer een uitvoerig stuk op, waarin hij in het kort de geschiedenis der kolonie naging en melding maakte van hetgeen hij daarvoor gedaad had. [1]) Komende op het jaar 1634, deelt de patroon dan mede de namen der personen, in dit jaar door hem uitgezonden. En deze lijst eindigt aldus: „ende alsoo de officier van Rensselaer(swijck) [2]) thuys comt, in sijn plaets gesonden Jacob Allerttsen Planck omme deselve plaets te becleeden ende behoorlijck Justitie te administreeren.' [3]) Uit deze woorden blijkt, dat de officier van Rensselaerswijck thuis zou komen, dat zijn plaats als magistraat daardoor zou openvallen en dat om die reden Planck werd benoemd en uitgezonden.

Het ambt, gelijk het door den tweeden officier en schout zou worden uitgeoefend, omvatte een breederen werkkring dan te voren. Wij leeren het kennen uit de bepalingen van

1) Zie De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 52. Het stuk zelf is te vinden in het Memoriaal van K. v. R., fol. 77 e. v.

2) Er staat in het handschrift „Renselaer", aan het einde van den regel; de lettergreep „wijck" is blijkbaar in de pen gebleven.

3) De Engelsche vertaling van dit stuk, van de hand van Mrs. Alan H. Strong, vinden wij in Van Laer's uitgaaf, blz. 306 tot 312. De Roever drukt het oorspronkelijke af als bijlage E in Oud-Holland 1890, blz. 260 e. v., maar laat het gedeelte, waar het hier om gaat, weg.

het laatstgenoemde contract en ook uit de eveneens reeds vroeger vermelde instructie. Wij zullen nu nagaan, in welken zin in het algemeen en in welke opzichten in het bijzonder deze tweede verzameling van voorschriften de eerste uitbreidde en aanvulde.

Reeds dadelijk bij het doorlezen valt het op, dat, terwijl Rutger Hendricksz. een groote zelfstandigheid van den patroon had gekregen en ook in het contract van den 4en Maart 1634 aan Planck een daarmede overeenkomend zelfstandig optreden werd voorgehouden, dat in de instructie van April 1634 aan Planck juist herhaaldelijk opgedragen wordt om met Van Twiller overleg te plegen. Zoo bijvoorbeeld bij het nagaan, hoeveel boerderijen er vooreerst wel opgericht konden worden en welke personen daartoe wel het meest geschikt zouden zijn. Vanwaar die verandering? Het best schijnt zij te verklaren uit de gewijzigde waardeering van den nieuwen ambtenaar, waarop hieronder nader zal gewezen worden.

Wat de rechtspraak betrof, Van Rensselaer begreep, dat zijn vroegere lastgeving aan Rutger wat al te vaag was geweest. Zoo ergens, dan gold in het recht, dat eenheid eerste vereischte was. Daarom gaf hij den nieuwen officier een drietal rechtsboeken mede, die het burgerlijk recht, het strafrecht en het notariaat regelden. Gelijk hij aan den Directeur-generaal meldde, werd de schrijver van twee dier werken, De Damhouder, door het gerecht van Amsterdam in die dagen meest gevolgd. Indien Van Twiller diens geschriften niet bezat, dan beval Van Rensselaer hem de lectuur van het toen overgaande wel aan. De titels der werken waren „Ars Notariatus", [1] „Joost de Damhouder, Practijcke in civile saecken" en van

1) Deze „Ars Notariatus oft Ortographie ende Formulaer Duytsch" bestond uit een verzameling van modellen voor missives, opschriften, klachtbrieven, overeenkomsten, volmachten, getuigenissen, testamenten, stichtingsbrieven, enz., uit het Hoogduitsch vertaald door den Antwerpschen notaris Cornelis Ablyn en was te Antwerpen in 1561 uitgegeven en opgedragen aan den graaf van Egmond.

denzelfden auteur „Practijcke in criminele saecken." [1]) Aan Planck werd op het hart gedrukt, ze goed te bewaren „ende neerstich daerin (te) leesen."

Deze vermaning achtte de patroon wel van noode. In de zeven weken sinds Planck was aangenomen, was de goede indruk, dien hij eerst op Van Rensselaer had gemaakt, wel wat verminderd. Hij viel Kiliaen tegen. „Daer steeckt niet soo veel in, als ick wel gemeent hadde", luidt het in een brief aan Van Twiller [2]). Maar de patroon was aan hem gebonden en kon slechts hopen, dat het beter mocht uitvallen dan het zich toen liet aanzien. Van Twiller moest hem maar „wat instrueren". Terwijl dan ook de vertegenwoordiger van Paauw in Pavonia den titel droeg van hoofdofficier, was het de uitdrukkelijke begeerte van Van Rensselaer, dat Jacob Planck alsnog niet anders getituleerd werd dan officier.

Ook omtrent de straffen, welke volgens het oordeel van den patroon konden opgelegd worden, vernemen wij nu iets naders. Als een deel van het loon van Planck wordt namelijk genoemd het „den officier toecomende" derde gedeelte van de boeten, „die van tijt tot tijde soude(n) mogen vallen." Geldboete zal dus wel de meest toegepaste straf in de kolonie geweest zijn. Dat de doodstraf er in die eerste jaren als vonnis is gewezen en ten uitvoer gelegd, kunnen wij niet aannemen. Er blijkt niets van.

Wat betreft het toezicht op het volk van den patroon, dat was twee jaren te voren meer in het bijzonder aan Van Twiller opgedragen. Nu werd het ook gevoegd bij den werkkring van den officier en schout. Het zou reeds ingaan van het oogenblik van inschepen af. Hij had zorg te dragen, dat

1) Deze beide werken waren oorspronkelijk in het Latijn uitgegeven; een Nederlandsche bewerking was verschenen te 's-Gravenhage in 1626.

2) n. l. van den 23sten April 1634. Zie De Roever in Oud-Holland 1890, bijlage G, blz. 280.

de lieden, die in dienst van Van Rensselaer overvoeren, van goede plaatsen aan boord van het compagniesschip werden voorzien en zou een lijst van hun namen opmaken en den patroon doen toekomen. Onderweg moest hij bij elke gelegenheid, die zich voordeed, bericht doen van al wat er tot op dat oogenblik was voorgevallen.

Zoodra Planck op de Manhattans zoude aangekomen zijn, moest hij met ijver navraag doen, of er ook eenig volk van den patroon in eens anders dienst was overgegaan. Was dat wezenlijk het geval (en met het beperkt getal van werkkrachten bestond daar alle kans toe), dan moest hij nagaan, of ze op Rensselaerswijck nog noodig waren en ze dan weer in den dienst van den patroon aannemen.

Niet te lang mocht hij op de Manhattans vertoeven, integendeel zoo spoedig als mogelijk was de rivier opvaren naar de kolonie. En hier ook toezien, dat er met ijver werd gewerkt „yder naer sijn aenneming", dat de timmerman de huizen goed bouwde en ook de stallen voor de beesten. Vooral er ook op letten, dat het vergiftige kruid alom werd uitgeroeid.

Het toezicht bepaalde zich niet tot landbouw en veeteelt, maar strekte zich uit over „alles wat in den name van den voorsz^en^ Heer Patroon aldaer in de colonie ofte op de Manhates (= Manhattans) soude mogen te verrichten sijn." Planck moest van dat alles aanhoudend nota nemen, het te boek stellen en met iedere scheepsgelegenheid er over schrijven. En in alle dingen steeds het voordeel zoeken van zijn heer. Ook werd hij aangewezen als de opvolger van Brant Peelen om des Zondags en op de gewone feestdagen als voorlezer dienst te doen en de publieke gebeden uit te spreken.

Voor deze diensten werd het loon van den officier bepaald op vijf ten honderd van de zuivere winst, welke de

kolonie zou opleveren, alles meegerekend. Daarom moest hij onmiddellijk na zijn aankomst al hetgeen er zich bevond goed opnemen en er een tot in bijzonderheden uitgewerkte inventaris van opmaken. Den kost zou hij niet vrij hebben; wel beloofde de patroon hem van alles te zullen verzorgen, maar tegen bepaalde prijzen en op voorwaarde, dat de boeren daarvan zelve voorzien waren.

Een andere uitbreiding van het ambt was het volgende. Vroeger merkten wij op, dat er in de contracten met de boeren was bepaald, dat van de opbrengst der landbouwgewassen in de eerste plaats het volk en de beesten gevoed moesten worden. Hetgeen er dan overschoot zou voor de helft den patroon ten goede komen. Jacob Planck werd nu aangewezen om bij de boeren op te nemen, hoe groot die helft telkens was. Later moest hij dan tegen „behoorlijcke recipisse" van hen in ontvangst nemen „alle granen van terwe, rogge, gerst, haver ende anderssins", welke die helft mochten vormen.

Hiertegenover zou Planck ook voortaan de eenige vertegenwoordiger van den patroon zijn voor het verstrekken van die goederen aan de kolonisten, welke Van Rensselaer te hunnen behoeve naar de kolonie zou zenden.

Ten slotte werd de geheele handel tusschen de inwoners van Rensselaerswijck en de ambtenaren der West-Indische Compagnie in handen gelegd van den officier en schout. Maar hier zullen wij in een volgend hoofdstuk iets meer van mededeelen.

Dat waren de bepalingen, die de patroon vaststelde voor het bestuur van Planck. Volgens zijn eigen woorden gaven zij zijn wil niet geheel weer. Maar de tijd had ontbroken om alles „naer behooren te extendeeren." Hij eindigde het stuk op den 27sten April 1634 met den zin: „desen bij gebreck des tijts afgesneden." Van te voren had hij dat reeds

zien aankomen; daarom had hij in het begin van de instructie de opdracht voor Planck er ingelascht om zich bij Van Twiller te gaan melden; deze zou dan de bepalingen aanvullen met die, welke vroeger voor Rutger Hendricksz. waren gemaakt, verder met hetgeen de patroon in den brief aan Wouter Van Twiller op den 23sten April als zijn wenschen had te kennen gegeven, maar ook met al datgene, wat de Directeur-generaal zelf tot den dienst van Van Rensselaer geraden vond. En zóóveel vertrouwen stelde Kiliaen in het beleid van zijn neef, dat hij er nog aan toevoegde, dat Planck evenzeer gehouden was die aanvullingsbepalingen na te komen, „als off ick het selver gedaen ende met eygener handt geschreven hadde."

Met vele andere zaken werd aan Planck ook medegegeven een roode vlag, waarop het wapen der kolonie was aangebracht, bovendien nog een ruwe schetskaart van Rensselaerswijck. [1])

In het begin van Mei 1634 ondernam de nieuwe officier de reis naar Nieuw-Nederland, waar hij waarschijnlijk eerst op het einde van den zomer of in het begin van den herfst aankwam. Tenminste dagteekent zijn eerste brief, uit Rensselaerswijck aan den patroon geschreven, van den 10den October van dat jaar. Hij deed daarin opgave van den stand van het vee, gelijk het toen was, maar verzuimde tegelijk op te geven, hoeveel stuks er omtrent Mei daarvóór waren ge-

1) Wie deze eerste kaart der kolonie heeft geteekend, weten wij niet. Wel kennen wij het verzoek, den 20sten Juli 1632 door den patroon gedaan aan Dirck Cornelisz. Duyster, toen commies op het fort Oranje, dat Philips Jansen van Haerlem „een afteyckeninge" van de bouwlanden langs de rivier zou maken. „Dat ander, dat Mr. Crijn gemeetten heeft, hebbe ick wel ontfangen", liet Van Rensselaer er toen op volgen, waaruit blijkt, dat er reeds eerder dan Juli 1632 een schets was gemaakt van een gedeelte der kolonie. Dit zal dan wel dezelfde schets zijn geweest, die de patroon van Minuit had ontvangen na diens terugkeer in Amsterdam in 1632, en vermeld in den brief aan De Laet. — Zie hierover ook Van Laer, a. w., blz. 33—36.

boren, iets wat hem toch opgedragen was te melden. Het kon dan ook niet anders, of dit eerste verzuim wekte al dadelijk de ontevredenheid van Van Rensselaer op.

Hiermede ving het bestuur van Jacob Planck aan, dat, zooals de patroon van te voren reeds gevreesd had, een aaneenschakeling van teleurstellingen voor den laatste opleverde. Deze schroomde dan ook niet zijn officier ronduit op zijn tekortkomingen te wijzen en telkens weer bij hem aan te dringen op verbetering. [1]) Van enkele van die misgrepen van den ambtenaar kan hier gewag worden gemaakt. Toen korten tijd na Planck's aankomst sommige lieden als Rutger Hendricksz., Cornelis Maessen en anderen den dienst van den patroon verlieten, gaf hij als officier hun een afrekening mede op Van Rensselaer, welke door dezen ook betaald moest worden. Daarentegen verzuimde hij een opgave in te zenden van de goederen, welke die lieden in naam van den patroon aan de Compagnie hadden geleverd, zoodat Van Rensselaer door die nalatigheid schade leed.

Een andere tekortkoming was de volgende. Terwijl aan Planck in zijn instructie uitdrukkelijk de last was gegeven om den patroon van alles, wat er in de kolonie geschiedde, nauwkeurig op de hoogte te houden, verzuimde hij toch zoowel in 1635 als in 1636 op te geven, hoeveel dieren er door geboorte bijgekomen waren. Ook meldde hij niet, „wat proffijts ofte schaede elcke bouwerije int particulier ende de colonie int generael gedaen heeft."

Ook gebeurde het soms, dat Planck langen tijd afwezig was uit Rensselaerswijk en dan op de Manhattans vertoefde, zoodat de kolonie zonder toezicht bleef. Verder hoorde de patroon niets van den handel, welke er met de Compagnie was gedreven en hoe de rekening nauwkeurig met dat lichaam stond.

1) Zie den brief van 3 October 1636, Memoriaal van K. v. R., fol. 82 verso e. v.

Voor Van Rensselaer was het heel moeilijk dat euvel te verbeteren. Aan zijn neef, den Directeur-generaal, schreef hij, [1]) of die een volgend keer wat uitvoeriger wilde zijn omtrent de zaken van den patroon dan hij in den laatstgezonden brief geweest was en dat hij vooral niet moest nalaten advies uit te brengen over „Jacob Planck sijn doen ende comportement."

Aan zijn officier en schout schreef Kiliaen, dat de heer beter en uitvoeriger ingelicht diende te worden omtrent de kolonie, als die het bestuur er van in handen wilde houden. Planck moest hem alles toezenden, wat daartoe noodig was, zoo betreffende de menschen als de zaken. Om dat naar behooren te kunnen doen, was het noodig, dat daar orde in werd gebracht door het aanleggen van een dagboek, waarin moest worden opgeteekend, wat er van dag tot dag in de kolonie voorviel. Met elke gelegenheid kon de officier dan een afschrift daarvan aan den patroon overzenden. „Wilt ghij niet geerne hebben", zoo gaat de laatste voort, „dat ick u vergeete, soo moet ghij oock niet vergeeten mij alles pertinent ende int breede te adviseeren." Als Planck hier wat beter acht op sloeg, zou hij zelf en de patroon er voordeel bij hebben. Hij kon toch wel merken, met hoeveel kosten en met wat grooten ijver Van Rensselaer de geheele zaak bij de hand nam. Zoo wees Kiliaen den ambtenaar op strenge wijze te recht.

Misschien is het deze ontevredenheid over het beleid van Jacob Planck geweest, dat de heer der kolonie er in dezen tijd toe kwam om Pieter Cornelissen uit Monnikendam [2]) tot raad en schepen van Rensselaerswijck aan te stellen en dat wel met grooter bevoegdheid dan een dergelijk ambtenaar

1) Zie den brief van den 24sten September 1636, Memoriaal van K. v. R., fol. 86 e. v.

2) Zie den brief van 3 October 1636 aan Planck, hiervóór aangehaald.

te voren had bezeten. Hij zou niet alleen naast Planck staan, doch had bovendien in last meerdere schepenen te benoemen. De instructie, welke de patroon hem medegaf, is verloren gegaan. Wij mogen als vaststaand aannemen, dat er ook eenige punten in zijn opgenomen, die betrekking hadden op den officier. Want aan dezen schreef Van Rensselaer, dat hij die punten moest nakomen, juist alsof ze hem zelf waren opgedragen.

Niet alleen de officier en schout, ook de boeren gaven den patroon gerechte reden tot klagen. Zoo kwam het voor, dat zij buiten weten van Van Rensselaer aan de knechts verhooging van loon toekenden en dat bedrag op rekening stelden van den heer. En wat het ergste van alles was, het geschiedde, dat er boeren deze loonsverbetering aan de knechts beloofden niet uit tevredenheid over hun werk, maar „opdat sij swijgen souden", indien de huislieden den patroon in zijn rechten te kort deden. Hierover verontwaardigd schreef Van Rensselaer aan zijn officier Planck, dat zulke praktijken moesten tegengegaan worden. „Ick hope", zoo gaat hij verder, „dat sij haer beeter sullen voegen." Wat het loon aanging, „sonder mijn weetten ende consent" mocht dat nooit verhoogd worden voor zijn rekening, maar de boeren „moogent voor háér part wel doen." En opdat zij zouden weten, waaraan zij zich te houden hadden, voegde de patroon er voor Planck dit voorschrift aan toe: „dit sal U E. haer tsaemen voorleesen."

Wat op gelijke wijze de ontevredenheid van Kiliaen opwekte, was de levering van dat gedeelte van den oogst, dat hem volgens de contracten toekwam. Ook hierin deden de boeren niet waartoe zij verplicht waren. Zoo had Gerrit de Reux in 1636 aan Van Rensselaer bericht gedaan, dat de helft, welke het aandeel van den patroon vormde, honderd

mudden graan bedroeg, en echter had hij slechts vijfentwintig mudden geleverd. Met het oog hierop kreeg Planck last om voortaan zeer scherp toe te zien en als hij verdenking had, dat men den heer te kort wilde doen, dan moest hij elken boer iedere tiende schoof op het veld, ongedorscht, op een afzonderlijke plek laten afleveren, „daerse U E. selve can doen dorschen, omme daernae wat beeter reeckeninge te connen maecken." Immers viel het dan gemakkelijk den geheelen oogst te berekenen en het aandeel van den patroon hiernaar vast te stellen.

Ook de orde in de kolonie liet te wenschen. Planck had geklaagd, dat hij door de boeren wel eens kwalijk bejegend werd. Hierom bepaalde Van Rensselaer, dat indien zulks meer voorkwam, de officier daar deugdelijke bewijsstukken van moest opmaken en aan hem overzenden. „Ick sal der wel ordre in stellen", zoo kalmeerde hij zijn ambtenaar, wiens taak zeker niet gemakkelijk moet geweest zijn om tegelijkertijd nauw te letten op de belangen van den heer en tevens de rust te bewaren onder die geheel van elkaar verschillende elementen in de jonge volkplanting.

Zoo zien wij, dat niet alleen bij den officier en schout maar ook bij de andere onderdanen niet alles was, gelijk de patroon het zich voorstelde en het hebben wilde. Voorloopig kon deze daartegen niet veel meer doen dan door het geven van algemeene voorschriften den goeden geest trachten te bevorderen. Planck moest toezien, dat de boeren elkaar de hand reikten, als er bij den een of ander gebrek was aan vee en dat in zulk een geval niet ieder al te streng aan het hem toekomend getal zou blijven vasthouden. Van zijn kant beloofde Van Rensselaer, dat hij aan degenen, die te laag loon verdienden en die zich goed gedroegen, op het einde van hun diensttijd een flinke „vereeringe" zou geven en hun voorwaarden verbeteren. Dat zou echter alleen geschieden

naar zijn eigen wil „ofte ten minsten op mijn behaegen ende met mijn weeten."

Verder drukte hij Planck wel op het hart ook zelf den kolonisten geen ongelijk te doen in zijn bestuur of nooit iets onbehoorlijks van hen te vergen. Alleen waar de patroon krachtens de overeenkomsten recht op had, „dat sult ghij scherpelijck executeeren."

Het was voor Van Rensselaer niet mogelijk aan elk der kolonisten afzonderlijk brieven te schrijven. Zooveel als dus ieder in het bijzonder of allen in het gemeen aanging, zou Jacob Planck hun uit de voorschriften van den patroon voorlezen en aan ieder een uittreksel daaruit ter hand stellen voor hetgeen hem betrof, echter onder uitdrukkelijk voorbehoud, dat dit afschrift den heer tot niets verbond.

Dat waren de regels en bepalingen, welke Van Rensselaer in de eerste zeven jaren zijner stichting gemaakt heeft „om", gelijk hij zelf zegt, „om het volck in goede ordre ende disciplyn te regeeren ende tot naerstigen arbeyt te vermanen."

HOOFDSTUK VI.

KILIAEN VAN RENSSELAER'S VERHOUDING TOT DE WEST-INDISCHE COMPAGNIE.

Wanneer wij nagaan, hoe de verhouding is geweest tusschen Kiliaen van Rensselaer en de West-Indische Compagnie, dan moeten wij twee dingen wel onderscheiden. Aan den eenen kant zullen wij onderzoeken de meerdere of mindere hulp, die hij bij het stichten in het begin en later bij het opvoeren van zijn kolonie mocht ondervinden van de Amsterdamsche Kamer, aan den anderen kant echter, hoe de betrekkingen waren, die er in Amerika bestonden tusschen de kolonisten van Rensselaerswijck en de ambtenaren der Compagnie in Nieuw-Nederland. Vaak hingen die twee punten zeer nauw met elkaar samen, even vaak echter bestond dat verband niet.

Wat het eerste betreft, Kiliaen was tot 1631 bewindhebber in de genoemde Kamer en hierin weer commissaris van Nieuw-Nederland. Alleen hierdoor was het voor hem mogelijk van alles wat dat gewest betrof op de hoogte te zijn en deze kennis heeft hij, gelijk wij vroeger meermalen gezien hebben, tot zijn nut en voordeel aangewend. Of hij daarbij ook altijd het belang van de Compagnie voor oogen had? Als hij een van de boeren in eigen dienst neemt, nadat de man zich tegenover de Amsterdamsche Kamer heeft verbonden, [1]) en zóó van het eiland Manhattans een van de goede werkkrachten weghaalt naar zijn eigen kolonie of als hij, gelijk hij terzelfder tijd deed, een van de boeren der Compagnie

1) Met name Rutger Hendricksz., zie hiervóór, Hoofdstuk II blz. 42.

aan zich verbindt om de zomermaanden het land aan de bovenrivier te verzorgen, bij zulke feiten kunnen wij bezwaarlijk zeggen, dat Van Rensselaer in de eerste plaats aan zijn taak als bewindhebber gedacht heeft. Echter moet hier onmiddellijk bijgevoegd worden, dat het een onmogelijke zaak zoude geweest zijn Rensselaerswijck tot bloei te brengen zonder gebruik te maken van de gunstige gelegenheid, welke het bewindhebberschap aanbood. De geschiedenis der andere patroonskolonies heeft dat bewezen.

Een ander ding, dat de verhouding tot de Amsterdamsche Kamer zou bepalen, was de vraag of Nieuw-Nederland uitsluitend handelsgebied zou zijn dan wel tevens een werkelijk nieuw Nederland, een land van volkplanting, waar die Nederlanders, die door de een of andere oorzaak in het moederland geen vooruitzichten hadden, zich een schoone toekomst zouden kunnen bouwen. Van Rensselaer was de laatste meening toegedaan, de meerderheid in de genoemde Kamer de eerste. De landbouwer stond hierin tegenover den koopman. Gene poot en dikwijls plukt zijn nageslacht eerst de vruchten van zijn vaak moeizamen arbeid. De koopman daarentegen ziet gaarne de winst vóór zich, als hij een werk gaat aanvatten. Zóó was het ook hierbij. De geldkwestie was de hoofdzaak. Kolonisatie kostte ontzaglijke sommen aan kapitaal, dat jaren en jaren in een geheel ruw en onontgonnen gebied aanhoudend moest gestoken worden, vóórdat het eenige winst zou gaan opleveren. En kon de Compagnie dat doen? Was dat het doel geweest van haar oprichting? Was men verantwoord tegenover de inleggers bij zulk een klaarblijkelijk risquante onderneming?

In 1631 trad Van Rensselaer als bewindhebber der West-Indische Compagnie af. Of zijn naam geplaatst werd op het „tripel getal", de voordracht, opgemaakt door bewindhebbers en hoofdparticipanten, kunnen wij niet meer nagaan. Vast

staat, dat hij door Burgemeesteren van Amsterdam niet werd herkozen. Het wil ons voorkomen, dat de beide bovengenoemde redenen daar oorzaak van geweest zijn. Deze uitspraak meenen wij in die niet-herkiezing te moeten lezen, dat de Compagnie een handelsvereeniging was en het moest blijven. Alleen die vestiging, welke voor den handel noodzakelijk moest worden geacht, zou blijven bestaan, aan een nieuwe kon niet gedacht worden. Integendeel, hoe meer menschen men in zijn handelsgebied toeliet, des te grooter was het gevaar, dat die lieden de Compagnie concurrentie zouden aandoen.

Van het oogenblik, dat hij was afgetreden, is Van Rensselaer zijn eigen weg gegaan, nu zelfs in naam niet meer gebonden om de belangen van de Compagnie te bevorderen. Wij hebben gezien, hoe hij een tweeden boer van de Manhattans, nadat die door de Compagnie van zijn hofstede was afgezet, naar Rensselaerswijck deed verhuizen en tegelijk al het vee van diens Compagniesboerderij opkocht en spoedig daarop hetzelfde deed met de dieren van een derde hoeve [1]). „Ick neem alle occasiën wel waer", zoo schreef hij in Juni 1632 aan De Laet, „om aen bestialen te geraecken, daeromme mij veele wel nijdich sijn; dan moetent aensyen; elck staet vrij sijn beste te doen". De Compagnie had, toen zij die lieden aannam, nooit kunnen denken, dat de zaken zoo zouden loopen. In de contracten, met hen gesloten, was geenerlei bepaling opgenomen om het wegvoeren van vee te verbieden. Van Rensselaer echter heeft daaruit dit voordeel geput voor zijn eigen kolonie, dat hij heeft kunnen voorkomen, dat iets dergelijks met zijn menschen of dieren geschiedde. Uitdrukkelijk ontzegde hij zijn landbouwers het recht om uit zijn dienst heen te gaan, vóórdat hun tijd verstreken was, zelfs om in die jaren met iemand anders een

1) Zie hiervóór, Hfdst. IV blz. 113 e. v.

contract te sluiten, op verbeurte van alle verdiende loonen. [1])

Is het wonder, dat in den eersten tijd na de stichting der kolonie de verhouding tot de Amsterdamsche Kamer niet gunstig kon zijn? En in de zeven jaren, welke het bestek vormen van dit onderzoek, is daar weinig of geen verandering in gekomen. Het uiteengaan der belangen bleef bestaan, zoo ook het diepgaand meeningsverschil omtrent de taak der kolonisatie. Moest die strijd, zoo is men geneigd te vragen, dan niet leiden tot den ondergang van de zwakste partij, dus van den patroon als zoodanig? Inderdaad heeft het een oogenblik geschenen, of het dien kant zou uitgaan. Er was reeds sprake van, dat de Compagnie, na het opkoopen van Pavonia, ook de kolonie van Van Rensselaer, de laatstovergeblevene van eenige beteekenis, door aankoop in haar macht zou krijgen. [2])

Eén ding moeten wij echter wel in het oog houden bij dien strijd. Boven de Amsterdamsche Kamer was de Vergadering van Negentienen gesteld. Hierin bezat Amsterdam zeker een zeer grooten invloed, echter geen meerderheid. Ook werd het voorzitterschap daarin bekleed door de gecommitteerden der Staten-Generaal, zoodat er in dat lichaam een onpartijdige leiding bestond. Tot die vergadering wendde Kiliaen zich dan ook, als hij meende, dat hem onrecht werd aangedaan. En van hun kant uitten de Negentien zelve wel het verlangen om de grieven te leeren kennen, welke Van Rensselaer tegen de Compagnie meende te hebben. Zoo namen zij bij voorbeeld op den 19den November 1633 het besluit den patroon te verzoeken zijn „gravaminaes in te

1) Zie b. v. het contract met Marijn Adriaensz., ook dat met de drie „Noormannen"; beide contracten zijn hiervóór in hoofdstuk II vermeld; ze waren van het jaar 1631.

2) De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 53, meent, dat de pogingen der patroons om hun kolonies aan de Compagnie te verkoopen, op „eene hun gunstige stemming onder bewindhebberen" wijzen. Mij schijnen die pogingen juist het bewijs van het tegendeel toe.

stellen." Reeds den 25sten van dezelfde maand gaf Kiliaen hieraan gehoor.

Indien echter ook de Vergadering van Negentien zijn bezwaren niet uit den weg ruimde, stond als laatste weg open het beroep op de Staten-Generaal zelve. De Compagnie bestond door het octrooi, dus door de bijzondere gunst van de Generaliteit. En deze beschouwde zich in koloniale aangelegenheden als den vaderlijken beschermer van alle Nederlanders. En mocht het al wezen, dat zij niet aanstonds een beslissing gaf, wanneer een patroon ook uit naam van zijn medebelanghebbenden kwam klagen, zooals in Juni 1634 geschiedde, het feit alleen reeds, dat zij door een bijzondere commissie uit haar midden die klachten zeer nauwkeurig liet onderzoeken, was voldoende voor de Amsterdamsche Kamer om den patroon niet de volle zwaarte van haar groote macht te doen gevoelen.

Twee stukken zijn er overgebleven, die de hoofdbronnen voor ons zijn om te weten, in welke opzichten Van Rensselaer de ongunstige gezindheid heeft moeten ondervinden van den kant der Compagnie. Het zijn de memorie van Kiliaen van den 25sten November 1633 aan de Heeren Negentien [1]) en die van 16 Juni 1634 van de patroons van Nieuw-Nederland aan de Staten-Generaal. [2]) Het zou ons te ver voeren, al de punten, in die beide stukken behandeld, één voor één na te gaan. Alleen de meest belangrijke zullen hier vermeld worden en bij één punt zullen wij wat langer stilstaan. Voor het overige verwijzen wij naar de memories zelve.

Toen Van Rensselaer in 1632 het verzoek richtte tot de Kamer van Amsterdam, om in zijn kolonie tegen betaling

1) Zie het Memoriaal van K. v. R., fol. 41 e. v. Het stuk is afgedrukt als bijlage A door De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 55 e. v.

2) Deze memorie is in het oorspronkelijk niet meer voorhanden op het Rijksarchief. Maar een vertaling geeft Brodhead, Holland Documents I, blz. 86.

gebruik te mogen maken van de werklieden, die de Compagnie reeds in Nieuw-Nederland bezat, werd hem dat geweigerd. Evenzoo kreeg hij een afwijzende beschikking, toen hij terzelfder tijd vroeg, of er in de schepen, die den overtocht zouden doen, een behoorlijke plaats mocht worden ingeruimd voor het vee en de goederen, die hij meende over te zenden. Alleen eenige kalveren mocht hij medegeven en dat nog maar boven op het schip, zoodat de jonge beesten aan weer en wind werden blootgesteld. En de tegenwerking der Bewindhebbers kwam duidelijk uit door den uitdrukkelijken last, welken zij aan den Directeur Krol en daarna aan Wouter van Twiller gaven om niet toe te staan, dat het vee en de landbouwgereedschappen, door Van Rensselaer gekocht van De Reux en Bijlevelt, van de Manhattans weggevoerd werden de rivier op [1]).

Dat laatste vooral heeft den vooruitgang der kolonie een tijd lang tegengehouden. Want het belette de uitvoering van het plan om drie nieuwe boerderijen op te richten. Het moet wel een ernstige teleurstelling voor Van Rensselaer geweest zijn. Te voren had hij er zóó op aangedrongen bij Van Twiller, toen die nog in Holland vertoefde, om toch vooral die zaak in orde te brengen: „alsoo ick de bestialen alsmede de gereetschappen voor mijn volck ende bouwerijen ten hoochsten van noode hebbe, ende ter contrarie doende, groote schade ende verhinderinge daerdoor soude lijden" [2]). En een week later, toen Van Twiller reeds in Texel was, had de patroon hem nogmaals zijn belangen opgedragen, wel „ten hoogsten daerop achtende, soo ick geen bestialen crijge(n), sal geen 50 persoonen connen overbrengen ende dan souden

1) Zie hiervóór, hoofdstuk IV blz. 113 e. v.

2) Zie de memorie aan Van Twiller van 20 Juli 1632, Memoriaal van K. v. R., fol. 14 e. v.

sommige partiallen dapper actie pretendeeren." [1]) Maar Wouter van Twiller kon hierin niet doen wat de patroon van hem verlangde. De instructies van de Compagnie waren streng.

Toen besloot Van Rensselaer zich met hand en tand te verzetten tegen het onrecht, dat hem aangedaan werd. Hij diende zijn beklag in bij de Heeren Negentien in de vroeger genoemde Memorie van 25 November 1633. Maar het had geen uitwerking. Herstel van zijn grief verkreeg hij niet. Toen dus het volgend jaar Planck als officier naar Rensselaerswijck op het punt stond te vertrekken, zette de patroon in de instructie voor hem de geheele toedracht van den aankoop der dieren uitvoerig uiteen en wees er op, hoe door de weigering der Compagnie om de beesten te laten volgen en daarna door de slechte behandeling aan de Manhattans het getal niet alleen niet was toegenomen, maar zelfs verminderd. Dat hij dus nog eenmaal verzocht om de aflevering, „beneffens voldoeninge van de schade, alreede doort ophouden geleden ende bij refuys noch verder te lijden." Deze schade zou hij bij die personen en op die wijze zoeken te verhalen, zooals hij geraden zou vinden.

Denzelfden dag dat de patroon dit neerschreef in de instructie voor Planck, den 27sten April 1634, deed hij door notaris Van der Ven te Amsterdam de Bewindhebbers sommeeren de beesten, wagens en andere gereedschappen te doen uitleveren en stelde de Heeren bij weigering aansprakelijk voor de schade. [2]) Den dag daarop reeds kwam het antwoord der Kamer. Een toestemming bevatte het niet, maar het was toch ook geen weigering meer. Het opende den weg tot een vergelijk door te bepalen, dat Directeur en Raden in Nieuw-Nederland in die zaak zouden beslissen; dat hij

1) Zie den brief van 27 Juli 1632 aan Van Twiller, Memoriaal van K. v. R., fol. 24 verso e. v.

2) Zie bijlage C achter De Roever's artikel, Oud-Holland 1890, blz. 72 en 73.

dus zijn protest met een begeleidend schrijven geopend aan die magistraten zou hebben te richten onder couvert van de Bewindhebbers.

Den 29sten van dezelfde maand stelde Kiliaen toen een uitvoerige memorie op, gericht „Aen den Directeur ende Raden van de Geoctroyeerde West-Indische Compe in Nieu-Nederlant" [1]). In dat stuk kwam hij voor zijn goed recht op, hen „seer vriendelick versoeckende, sonder eenich dilay dese saecke bij handen te neemen." Daarop volgde het verhaal, hoe de verkoop zich had toegedragen; hij twijfelde niet of Directeur en Raad zouden hetzelfde inzicht in de zaak hebben als hij, te meer omdat de Compagnie daardoor in het minst niet geschaad zou worden. Ook verklaarde hij zich gaarne bereid tot een minnelijke schikking, waardoor groote schade en moeite voorkomen en niemand in de toekomst te kort gedaan zou worden. En wat het verlies aanging tengevolge van de slechte behandeling door den ambtenaar der Compagnie, ook dat moest op billijke wijze geregeld worden, nog vóórdat die persoon uit Nieuw-Nederland vertrokken zou zijn. Gebeurde dat niet, dan zou Van Rensselaer zijn schade moeten verhalen op de Compagnie, „die se (namelijk de beesten) door haren directeur Croll opgehouden heeft." Maar hij hoopte, dat het zoover niet komen zou en hij vertrouwde op het goed inzicht van Directeur en Raad.

Tegelijkertijd liet de patroon afschriften maken van zijn protest alsmede van de vroeger door Bewindhebbers verleende toestemming aan Bijlevelt om het vee van de boerderij te mogen verkoopen. Deze beide copieën werden aan Planck medegegeven [2]) om de zaak van den patroon te helpen bevorderen.

1) Zie het Memoriaal van K. v. R., fol. 75 verso e. v.

2) Zie de lijst, getiteld: „Dese volgende pampieren medegegeven aan den officier Jacob Planck", Memoriaal van K. v. R., fol. 74, onder n°. W en n°. J.

Toen nu eenmaal door de beschikking der Bewindhebbers de moeilijkheid ter afdoening was overgedragen aan de hoofdambtenaren in Nieuw-Nederland, was ze voor Kiliaen in veilige haven aangeland. Het was alsof men daar ginds beter inzag, welk grootsch werk Van Rensselaer in zijn kolonie opbouwde. Bovendien was de Directeur-generaal Van Twiller hem zeer gunstig gezind. Van de behandeling der zaak in den Raad weten wij niets, maar op het einde van Augustus 1635 kon Wouter naar Amsterdam schrijven, dat een deel der beesten naar boven was gezonden. En ten laatste bracht het schip „de Sevenster" eind September 1636 een brief aan den patroon, waarin Planck den 24sten Juli van dat jaar schreef: „datte bestialen, daer soo lange dispuyt om geweest is, eyndelinge geconsenteert sijn, naer de colonie te versenden." [1]) Vijf melkkoeien en vijf kalveren waren reeds vooruit gestuurd.

Hoe blij Kiliaen met dit bericht was, kan hieruit wel blijken, dat hij den dag van ontvangst nog, Zaterdag den 28sten September, met den ambtenaar der Compagnie, Coenraad Notelman, die het vee zoo slecht had behandeld en die inmiddels naar Nederland was teruggekeerd, vrede sloot en met hem geheel tot overeenstemming kwam. Ook aan De Laet te Leiden, den deelgenoot in Rensselaerswijck, schreef hij een brief, waarin hij uiting gaf aan zijn vreugde. Niet alleen dat er nu drie boerderijen geheel van het noodige vee voorzien waren, zoo meldde hij, maar er bleven nog genoeg dieren over om terstond twee nieuwe hoeven op te richten.

Hiermede was die zaak uit de wereld. Wij hebben die wat uitvoeriger behandeld om door een voorbeeld aan te toonen, hoe door de slechte verstandhouding tot het bestuur der Compagnie de kolonie in het jaar 1634 in haar groei

1) Zie den brief van K. v. R. aan De Laet van 6 October 1636, Memoriaal van K. v. R., fol. 88 e. v.

werd belemmerd. Dat die verhouding echter ook in de daarop volgende jaren niet veranderde en Van Rensselaer, alhoewel van alle Amsterdamsche hoofdaandeelhouders verreweg de meest verdienstelijke en energieke, toch het vertrouwen en de sympathie van de meerderheid niet had teruggekregen, zien wij uit de benoeming van vijf bewindhebbers in het jaar 1636. Reeds eenige keeren was er van den kant der hoofdparticipanten op aangedrongen, „dat er een dach gestemt mocht werden, om nominatie van tripel getal tot nieuwe bewinthebberen te doen." [1]) Eindelijk werd dan de „Generale Vergaderinge" gehouden op den 3den Juni. Voor de voordracht, die drie keer zooveel namen moest tellen als er plaatsen open waren, verkreeg Van Rensselaer toen slechts twintig stemmen, dat was op twee na het kleinste aantal van hen, die er op voorkwamen, terwijl bij voorbeeld Marcus van Valckenburgh er vierendertig en Samuel Blommaert, de oud-bewindhebber der Compagnie, er tweeëndertig op zich vereenigde. Zelfs de zoon van den overleden Samuel Godijn, Daniel, die zich door niets had onderscheiden, kwam nog zes stemmen hooger dan de patroon-oud-bewindhebber. [2]) En al weten wij niet, of bij het indienen van de voordracht aan Burgemeesteren van Amsterdam ook opgave werd gedaan van het aantal stemmen, dat op ieder was uitgebracht, toch verwondert het niet, dat deze magistraten Kiliaen van Rensselaer bij het benoemen voorbijgingen. Er was nog een sterke partij tegen hem.

Geheel verschillend hiermede waren de betrekkingen tusschen den patroon en de kolonisten van Rensselaerswijck

1) Zie „Resolutiën der Kamer van Amsterdam, Lunae den 26en Mey 1636", Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie n⁰. 14, fol. 140 verso, alsook „Jovis den 29en Mey 1636," t. a. p., fol. 141 verso.

2) Zie de resolutie van de „Generale Vergaderinge" van „Martis den 3en Junij 1636", bijlage 11e hierachter.

eenerzijds en de ambtenaren der Compagnie in Amerika anderzijds. Wanneer wij de onderscheiden stukken, waaruit wij den aard van die verhouding leeren kennen, bestudeeren, dan valt het op, hoe de patroon zijn ondergeschikten telkens voorschrijft er voor zorg te dragen, dat de verstandhouding zoo goed mogelijk zij. Slechts in een enkel geval, toen er klaarblijkelijk alle reden was om aan te nemen, dat de commies der Compagnie aan zijn kolonie schade toebracht, heeft Van Rensselaer den weg aangegeven om kwaad met kwaad te vergelden. Maar dat geval staat op zich zelf.

Nu ligt het voor de hand, dat Kiliaen veel waarde hechtte aan de vriendschap van de dienaren der Compagnie op het fort Oranje. Van den beginne af had hij niets dan goeds van hen ondervonden. Bastiaen Jansz. Krol, den commies op dat fort tijdens de stichting der kolonie, had hij opgedragen het eerste land van de inboorlingen te koopen, daarbij zoo noodig tot hulp gebruikend den ondercommies Dirck Cornelisz. Duyster. Den koopprijs zou de commies nemen uit de waren der Compagnie, hetgeen later dan zou worden verrekend. Ook moest hij aan den Directeur Peter Minuit van alles mededeeling doen, wat hem was opgedragen en tegelijk verzoeken om den patroon „soo veele faveur te doen als den dienst van de Compaignie" toeliet, „ende anders niet." En werkelijk heeft Minuit niet anders gedaan. De eerste koop werd gesloten ten overstaan van Directeur en Raad op het fort Amsterdam, de tweede op het fort Oranje ten overstaan van Minuit, Krol en Duyster. Had Van Rensselaer zelf reeds voorgeschreven om „met alle beleeftheyt ende discretie" met de inboorlingen om te gaan, het feit, dat de koop werd gesloten onder de auspiciën van de hoogste ambtenaren der Compagnie, moest wel veel bijdragen tot eerbied en ontzag voor den kooper.

Maar ook van zijn kant hield Van Rensselaer de Com-

pagnie hoog in zijn kolonie. Voorzoover zijn kolonisten niet reeds te voren den eed van trouw aan haar hadden afgelegd, moesten zij allen verklaren zich te onderwerpen aan de souvereiniteit der Staten-Generaal in de eerste plaats, maar vervolgens ook aan „het oppergesach ende directie van de Geoctroyeerde West-Indische Compaignie int gemeen ende van den voorsz. Rensselaer int particulier" en beloven na te zullen komen alle voorschriften en reglementen, door hen vast te stellen. Daarna moesten zij een eed van gehoorzaamheid en trouw afleggen. Deze bepalingen vinden wij bijvoorbeeld in het contract met Marijn Adriaensz. en zijn volk en in dat van de „Noormannen." [1])

Toen in 1631 door de Amsterdamsche Kamer het besluit was genomen om Peter Minuit terug te roepen en dus de plaats van Directeur zou openvallen, heeft Van Rensselaer er voor gewerkt, dat de bovengenoemde Krol tot dat ambt werd bevorderd. In een schrijven aan hem maakt de patroon daar zelf melding van, hem tegelijkertijd dank zeggend voor het koopen van het land en voor de andere vriendschap en de goede raadgevingen. [2]) En op gelijke wijze betoonde hij zijn dank aan den ondercommies Duyster. Het was een van de laatste benoemingen, welke nog onder het commissarisschap van Kiliaen gedaan werden, dat deze Duyster op de plaats van Krol werd gesteld en dus in rang verhoogd, „hetwelcke ick van hertten geerne hebbe gedaen, verstaende in conscientie U E. sulx te meriteren," gelijk de patroon hem later schreef. [3])

Zoo wist Van Rensselaer het goede te vergelden, dat hij van de ambtenaren der Compagnie mocht ondervinden.

Na Juni 1631 was het gedaan met den grooten invloed

---

1) Zie hiervóór, hoofdstuk II blz. 45 en blz. 49.

2) Zie bijlage 9 hierachter.

3) Zie den brief van 20 Juli 1632 aan Duyster, Memoriaal v. K. v. R., fol. 22.

van Van Rensselaer in de Compagnie; hij was afgetreden als bewindhebber. Nieuwe heeren maken nieuwe wetten en zoo kwam er een andere richting in het bestuur van Nieuw-Nederland. Die nu de commissie voor dit kwartier vormden, wilden een geheele wijziging in de toestanden daar aanbrengen, tot grondslag nemend, „dat sij alle het volck uyt het lant wilden thuys ontbieden," „ende alle te samen nieuw volck senden, uytgenomen weynige." Of de commissarissen hierbij bepaald op het oog hadden den patroon van Rensselaerswijck schade te bezorgen? Uit sommige dingen zoude men dat wel moeten opmaken. In de eerste plaats toch werden die ambtenaren teruggeroepen of in rang verlaagd, die op het fort Oranje dienst deden of gedaan hadden, met name Krol, Duyster [1]) en Albert Diteringh, de nieuwe ondercommies. Bovendien werd daar iemand als commies heengezonden, wiens komst in de kolonie voor den patroon al heel onaangenaam moest zijn, gelijk wij vroeger hebben opgemerkt. [2]) Hiertegenover echter moet erkend worden, dat de benoeming van Wouter van Twiller, den neef van Van Rensselaer, tot Directeur-generaal van Nieuw-Nederland er op kan wijzen, dat men den patroon niet kwalijk gezind was. Maar hierbij moet bedacht worden, dat dit geen benoeming was van Commissarissen, doch van de geheele vergadering van Bewindhebbers der Kamer en hierin zaten toch ook nog invloedrijke mannen, die niets tegen Kiliaen hadden.

Uit de teleurstelling, welke Kiliaen liet blijken over het beleid van de nieuwe Commissarissen van Nieuw-Nederland ten opzichte van de daar regeerende ambtenaren, kan men opmaken, hoe ernstig hij zijn belangen bedreigd zag, óók als aandeelhouder. Want indien Duyster, die dan als ambte-

1) Zie over zijn dood, hiervóór blz. 131 noot 2.
2) Hiervóór, op blz. 61 e. v.

naar mocht aanblijven, wegens zijn verlaging zijn ontslag indiende en het daardoor zoude gebeuren, „dat niemant van de oude dienaers daer soude blijven," dan zou in de eerste plaats de Compagnie zelf groote schade lijden. Want juist door de oude ambtenaren was de handel zoo toegenomen. De toekomst zou moeten leeren, of er met dat terugroepen voorzichtig en wijs gehandeld was. Maar óók, wat voor lieden werden uitgezonden om hen te vervangen? „Off sij geen vromer ende getrouwer thuys ontbieden als eenige nieuwe die sij senden, sulx weet de Heere." Doch hierop werd volgens Van Rensselaer niet gelet; integendeel, dit stond vast, dat het velen der Bewindhebbers leed zou doen, indien Commissarissen iemand benoemden, die den patroons gunstig gezind was, al had de Compagnie er ook heel geen nadeel bij. Eén ding was maar gelukkig, oordeelde de patroon, dat de nieuwe meerderheid „niet al (kon) te wege brengen", wat zij wel gaarne wilde. [1])

Zóó ongeveer schreef Kiliaen aan Krol en aan Duyster. Wie het was, over wiens komst in Nieuw-Nederland hij zich zoo bezorgd maakte? Hoofdzakelijk betrof het Hans Jorissen Honthom, aangewezen om in Duyster's plaats commies te worden op het fort Oranje. Nu bestond er voor die vrees wel grond. Door ongunstige rapporten, welke Van Rensselaer vroeger tijdens zijn bewind te zamen met zijn mede-commissarissen over Honthom had moeten uitbrengen en waarvan deze laatste kennis had gekregen, had Honthom zich zeer partijdig tegen die Bewindhebbers en tegen de door hen gestichte particuliere kolonies uitgelaten. [2]) En het meest

1) Dit laatste sloeg klaarblijkelijk op de benoeming van den opvolger van Krol, n. l. Wouter van Twiller, den neef en vriend van den patroon. Hij kreeg het eerst den meer weidschen titel van „Directeur-generael", zijn voorgangers waren eenvoudig „Commandeur" of „Directeur" geweest.

2) Zie de Memorie van K. v. R. van 25 November 1633 aan de Negentien, bijlage A van De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 63.

gebelgd bleek hij op Van Rensselaer, die de ziel van hen was geweest. En zoo maakte de patroon zich ongerust, dat Honthom hem in plaats van vriendschap te bewijzen zou „soecken te affronteren." De nieuwe ambtenaar kon weigeren datgene in het belang van den patroon te verrichten, wat, zonder de Compagnie eenigermate te benadeelen, zeer goed kon geschieden. Maar dan moest ook Van Rensselaer het zijne doen en zich daartegen te weer stellen, ja zelfs tegenmaatregelen nemen. Aan welke middelen de heer van het land rondom het fort Oranje hierbij dacht, hebben wij vroeger gezien [1]). Ze werden hem aan de hand gedaan door de Vrijheden, vastgesteld door de Staten-Generaal, waarvan hij aan ieder zijner magistraten in de kolonie een exemplaar toezond.

Toch was dat alles alleen bedoeld als verweermiddel. Van zijn kant wilde Van Rensselaer alles in het werk stellen om moeilijkheden met den nieuwen commies zooveel mogelijk te voorkomen. Aan zijn officier Rutger Hendricksz. droeg hij op om onmiddellijk na het afleggen van den eed zich bij Honthom op het fort Oranje te gaan voorstellen en hem hulp en vriendschap aan te bieden. Niet alleen, zoo gelastte de patroon, moest men met allen mogelijken bijstand, maar in tijd van nood elkaar wederkeerig zelfs met het leven tegen gemeenschappelijke vijanden helpen. Men moest elkaar ieder in het zijne eerbiedigen en zóó de onderlinge goede verstandhouding bevorderen.

De vrees van Van Rensselaer wegens de komst van Honthom in de kolonie bleek later volkomen gegrond. Het heeft inderdaad maar weinig gescheeld, of Rensselaerswijck was door zijn toedoen verwoest. Echter niet door een slechte verhouding tusschen hem en de kolonisten, maar door den haat, welken hij zich te voren reeds van den kant van de Indianen

1) Zie hiervóór, hoofdstuk V blz. 136.

op den hals had gehaald. Hij had namelijk „vóór lange jaeren" die streken aan de Noordrivier bezocht. Wij weten niet nauwkeurig wanneer, maar in ieder geval nog vóórdat Krol tot commies op het fort Oranje was aangesteld. Waarschijnlijk moet het nog vroeger geweest zijn dan 1623, namelijk vóór het optreden van Van Rensselaer als bewindhebber. Deze schreef immers aan Duyster den 20sten Juli 1632: „Mij ware aengenaem, dat U E. conde resolveren daer te blijven, alsoo ick aen den commis, die daer comen sal, gansch geen kennisse hebbe", waarmede Van Rensselaer blijkbaar wilde zeggen, dat hij uit eigen ervaring niets afwist van het verleden van Honthom, maar wegens diens slechte reputatie het liefst zou zien, dat Duyster op het fort Oranje bleef. Later, toen Krol in Nederland terug was gekomen, heeft Van Rensselaer zich omtrent dat verleden vergewist en vernomen, dat Honthom vroeger op de Noordrivier was geweest om pelterijen in te handelen van de Maquaas en zich bij die gelegenheid erger dan schandelijk had gedragen tegenover hun opperhoofd. [1]) Ook dat wijst er op, dat het moet voorgevallen zijn vóór het ontstaan van de West-Indische Compagnie, daar zij haar ambtenaren reeds van den beginne af juist ten stelligste had verboden de Indianen te beleedigen en op het overtreden hiervan strenge straffen had gelegd. [2])

Al was er dus sinds het wangedrag van Honthom geruime tijd verloopen, de inboorlingen waren het in het jaar 1633 niet vergeten. Nadat het schip „de Soutbergh" omstreeks half Maart van dat jaar in Nieuw-Nederland was aangekomen met de nieuwe ambtenaren aan boord, voer Honthom weldra de rivier op en nam van Duyster het commiesschap op het

1) Zie de „Interrogatoriën off vraeghpointen omme daerop t'examineren ende verhooren den persoon van Bastiaen Jansen Crol", bijlage 32 van Eekhof, Bastiaen Jansz. Krol, blz. XXVI e. v., punten n°. 2, 3, 4 en 5.

2) Zie Artikel 18 der wet van 28 Maart 1624 van de Heeren Negentien, hierachter bijlage 2.

fort Oranje over. Den 24sten April daarna kwam een zekere Jacob Eelkens op de „William" in de kolonie om voor rekening van een Engelsche compagnie bevervellen te gaan koopen van de wilden. Reeds had hij achter het Casteelseiland aan de Molenkil [1]) een tent daartoe opgeslagen, dus in het gebied van Kiliaen van Rensselaer, toen Krol, de juist afgetreden Directeur van Nieuw-Nederland, met een sloep de rivier opkwam bij het fort Oranje; hij was door Van Twiller uitgezonden om dien handel te verhinderen en wilde nu met zijn vaartuigje in een zijriviertje, de Maquaaskil, gaan liggen boven genoemd fort om op die wijze den Indianen den pas af te snijden naar Eelkens. Maar Honthom stond hem niet toe dat te doen. Toen begaf Krol zich naar het fort Oranje. Hierheen plachten de Indianen, nu reeds sinds jaar en dag, hun pelterijen te brengen. Van heinde en ver kwamen zij om die daar aan den ambtenaar der Compagnie te verkoopen.

Op zekeren dag — Krol bevond zich juist op het fort — kwam daar in dezen tijd ook het opperhoofd der Maquaas, den Indianenstam aan de westzijde der rivier, van welken de patroon het grootste gedeelte van het land had gekocht. Zijn naam was Saggodryochta. Hij was er nog niet weer geweest na het aftreden van Dirck Cornelisz. Duyster en wist ook nog niets van het optreden van Honthom als commies. Toen hij nu dezen man zag, herkende hij hem terstond en dadelijk oprijzend, nam hij zijn vellen bij zich en ging heen zeggend: „die man is een schelm, ick wil met hem niet handelen." Krol verstond door zijn langdurig verblijf onder de Maquaas hun taal en wist wat dat te beteekenen had. Spoedig daarna ging Bastiaen Krol weer terug, de rivier afwaarts, maar hij hoorde nog de bedreiging van de mannen van Saggodryochta, dat zij Honthom op de eerste

---

1) De Molenkil was de eerste westelijke zijrivier ten zuiden van het fort Oranje.

plaats, waar zij hem alleen mochten aantreffen, zouden „doot-smijten." Dat alles heeft Krol later zelf getuigd. [1])

Toen brak de woede der Indianen los. Het jacht der Compagnie, „de Bever" genaamd, werd door hen verbrand bij het fort Oranje. Spoedig daarop, den 20sten Juli 1633, bereikte het bericht de Manhattans, dat al de beesten, die zich in de buurt van het fort, dus in de kolonie Rensselaerswijck bevonden, door de Indianen waren gedood. Krol lag toen zeilree om met het schip „de Soutbergh" naar het vaderland te vertrekken. Toch is hij het waarschijnlijk niet geweest, die den patroon het eerst op de hoogte bracht van het gebeurde. Veeleer schijnt Kiliaen het bericht vernomen te hebben uit de brieven, welke Van Twiller hem den 20sten en 22sten Juli met hetzelfde schip toezond. In de bekende Memorie van November van dat jaar [2]) stelde hij later de Heeren Negentien in kennis met hetgeen er geschied was.

Dat moest wel een zeer ernstig ding voor den patroon zijn, dat het vee, met zooveel zorg en zoo groote kosten in de kolonie bijeengebracht, nu door de schuld van een ambtenaar der Compagnie was doodgeslagen. Beter dan iemand anders zag in Amerika de Directeur-generaal van Nieuw-Nederland dat in. Terstond na het vernemen van den overval heeft hij getracht de aangerichte schade door de Maquaas te doen vergoeden. Hij heeft met deze Indianen onderhandeld en zijn pogingen gelukten. Den 14en September 1633 kon hij aan Van Rensselaer bericht doen, dat hij met hen was overeengekomen, dat zij tweehonderdvijfenzeventig bevervellen als schadeloosstelling aan den patroon zouden uitkeeren. Wij kunnen nagaan, hoe groot de som gelds was die daarmede gelijk stond. De gemiddelde waarde der bever- en ottervellen bedroeg in 1633 iets minder dan negen gulden

1) Zie de „Interrogatoriën," hiervóór aangehaald, punten 6 tot 24.

2) Zie hiervóór, blz. 160.

het stuk [1]) De geheele uitkeering zou dus ongeveer vierentwintighonderd gulden vertegenwoordigen.

Met deze regeling mocht Van Rensselaer tevreden zijn. In zijn schrijven aan Van Twiller, [2]) den 23sten April 1634 gedagteekend, betuigde hij zijn neef zijn ingenomenheid met diens beleid. Deze vergoeding kon tevens ook opwegen, zoo lezen wij daarin, tegen het verlies, dat de patroon had moeten lijden door het overboord werpen van zijn vee op het schip der Compagnie, waarmede Van Twiller de reis had gedaan. [3]) Uit dankbaarheid zou Kiliaen zelfs, wanneer de genoemde schadeloosstelling was betaald, bij de mede-deelgenooten bewerken, dat aan Van Twiller een goede belooning zou toegekend worden.

Echter toonden zich de Maquaas niet vlug in het leveren van de huiden. In 1636, dus twee jaar later, deed de patroon aan zijn neef als zijn ernstig verzoek kennen, dat Van Twiller „gelieffde alle devoor te doen" om nog gedurende zijn directeurschap zóóveel van de beloofde vergoeding te bekomen, als „doenlijck ende geraden" scheen. Met de laatste woorden bedoelde Van Rensselaer, dat hij vóór alles wilde, dat de goede betrekkingen, die dank zij den onderhandelingen van den Directeur-generaal weer hersteld waren, niet opnieuw door een al te straf optreden werden verstoord. In gelijken geest schreef hij ook aan zijn officier Planck [4]), er aan toevoegend, dat de vellen moesten ingevorderd worden uit naam van den Directeur op de Manhattans. De reden hiervan is duidelijk. Het kwaad was geschied door toedoen van een ambtenaar

1) In 1633 bracht het schip „de Soutbergh" uit Nieuw-Nederland mede 10183 bever- en ottervellen, welke opbrachten f 91375. Zie De Laet, Historie ofte Jaerlijck Verhael, Leiden 1644, Aanhangsel getiteld Kort Verhael, blz. 30.

2) Zie Bijlage G van De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 274 en blz. 285.

3) Zie hiervóór, hoofdstuk IV blz. 127.

4) Zie den brief van den 3den October 1636, Memoriaal van K. v. R., fol. 82 verso e. v.

der Compagnie; zij had daarop die zaak geregeld; het kwam hem dus beter voor, dat zij nu voor de afwikkeling zorgde. Dan zou er ook minder gevaar bestaan voor vijandschap tegen het volk van Van Rensselaer.

Noch Van Twiller noch Planck hebben echter de Maquaa-Indianen in deze jaren kunnen bewegen de overeengekomen huiden af te geven. En zoo was de patroon door het gebrek aan tact van Honthom verhinderd de nieuwe boerderijen in zijn kolonie op te richten op den tijd, dien hij daarvoor bepaald had. Dat hij al dadelijk moeite deed om den gehaten commies op het fort Oranje door een anderen ambtenaar te doen vervangen, laat zich hooren. Eerst schreef hij aan Van Twiller om nauw op hem toe te zien en, indien hij verkeerde dingen deed, „alsoo de exter haer huppelen niet can laeten," hem bij resolutie van den Raad van Nieuw-Nederland naar huis terug te zenden. Er moest natuurlijk oorzaak voor aanwezig zijn, maar geen beter reden kon er gevonden worden dan een vijandige gezindheid van de Indianen tegen hem, voorts dat hij hun taal niet kende of ook, dat hij maar weinig omzette in den handel met de inboorlingen. Twee maanden later, den 30sten Juni 1634, liet Van Rensselaer den juist uit Nieuw-Nederland teruggekomen oud-Directeur Krol voor den notaris Van der Ven te Amsterdam een verhoor ondergaan, waaruit zeer duidelijk de slechte verhouding tusschen Honthom en de Indianen aan het licht kwam. Van dat verhoor werd een proces-verbaal opgemaakt, dat nog over is. [1])

In April 1634 werd Honthom in een twist gedood. [2]) Zoodra dat in Nederland bekend werd, behoefde Van Rensselaer geen verdere moeite tegen hem te doen.

De Compagnie was wel in haar verplichtingen tegenover

1) Zie hiervóór, blz. 169.

2) Zie De Roever, aangehaald artikel, blz. 49 noot 2.

Kiliaen van Rensselaer te kort geschoten in het jaar 1633. Het vijfentwintigste artikel der Vrijheden voor de patroons beloofde bescherming voor alle kolonisten tegen inlandsche vijanden. Nu was juist het tegendeel geschied. Dat zou de patroon voor de toekomst gaarne voorkomen willen zien. In zijn schrijven aan den Raad van Nieuw-Nederland [1]) stelde hij hiertoe eenige maatregelen voor. Op den oostelijken oever der rivier stond de korenmolen van den patroon. Daar nu de Compagnie geen dergelijken molen in die streek bezat, werden de granen voor het volk van het fort Oranje op dien van Van Rensselaer gemalen. Het gebouw was wat ver gelegen van de huizen van De Laetsburg en dat zou groot ongerief ten gevolge kunnen hebben, in het bijzonder 's winters, als de rivier toegevroren was en men dus niet bij een mogelijken overval van de Indianen den stroom kon afvaren van het fort Oranje naar de plek, waar de molen stond. Daarom verzocht de patroon bij die gelegenheid, dat twee of drie soldaten uit het fort mochten worden afgestaan om het gebouw te beschermen. Hij van zijn kant nam op zich om daar ter plaatse een blokhuis te laten timmeren voor zijn rekening, dat tot woon- en tevens tot wachthuis dienst zou kunnen doen.

Ook sprak hij in dat schrijven als zijn verlangen uit, dat door Directeur en Raad aan den commies op het gemelde fort uitdrukkelijk werd opgedragen om volgens het bovengenoemde artikel al het volk, de huizen, de dieren en het overige, dat de patroon daar bezat, onder zijn bescherming te nemen, gelijk hij van zijn kant den patroonsofficier gelast had om het volk van de Compagnie in alle voorvallen zoo noodig zelfs met lijf en leven bij te staan.

Nog vroeg hij enkele dingen, die wel geen onmiddellijk verband hielden met de verdediging zijner kolonie, maar

1) Hiervóór, op blz. 161 vermeld.

die in het belang waren van beide partijen en waardoor de onderlinge band ook hechter kon worden. Reeds in 1632 had Kiliaen het plan gemaakt om ook een boerderij op te richten bij het zijriviertje aan den westelijken oever tegenover het Casteelseiland dicht bij het fort Oranje. [1]) Door het gebrek aan vee was daar toen niets van gekomen, maar het plan had hij niet opgegeven. In 1634 vatte hij het weer op en het was voor deze hoeve, dat hij toen Hendrick Conduit uit Koningsbergen aannam als bouwmeester, die echter, gelijk wij vroeger opgemerkt hebben, [2]) zijn contract verbrak en de reis naar de Nieuwe Wereld zelfs niet aanvaardde. Toen nu ook Van Twiller geheel zelfstandig hetzelfde plan aan de hand deed, wilde de patroon opnieuw beproeven het uit te voeren. Van de Commissie voor Nieuw-Nederland noch van de Amsterdamsche Kamer had hij hierbij steun te wachten. Beter kon hij den Raad op het eiland der Manhattans er voor zien te winnen. Aan Planck gaf hij daarom opdracht schriftelijk aan den commies op het fort Oranje om medewerking te verzoeken; dan zou de zaak van zelf ter sprake komen bij Directeur en Raad en tegelijk lichtte de patroon zelf in zijn missive aan hen zijn voorstel toe.

Het kwam hierop neer, dat er, om zooveel mogelijk alle overbodige onkosten te vermijden, door het bestuur op de Manhattans toegestaan werd, dat vijf of zes man van de bezetting van het fort Oranje overdag zouden arbeiden op de nieuwe, door Van Rensselaer ontworpen boerderij. 's Nachts konden zij dan hun gewonen dienst doen, hetgeen toch hoofdzakelijk bestond in wacht te houden tegen mogelijk onraad. De patroon wilde den kost voor hen betalen, indien de Com-

---

1) Zie het uitgewerkte ontwerp, getiteld: „Het volck totte bouwerijen", Memoriaal van K. v. R., fol. 26.

2) Zie hiervóór, hoofdstuk II blz. 69.

pagnie voor de soldij zorgde of omgekeerd. En hij wees er op, dat men, door elkaar op die wijze wederkeerig te helpen, „groote eenicheyt ende liefde sal veroorsaecken tussen het volck vant fort ende mijne colonie om in tijden van noot malcanderen getrouwelijck bij (te) staen".

Van geheel anderen aard was zijn volgend verzoek aan den Directeur en Raad. Hij vroeg namelijk of de commiezen der Compagnie tegen billijken prijs aan den officier van Rensselaerswijck die zaken mochten verkoopen, welke zij over hadden en die hij te kort kwam, en dat ook het omgekeerde zou mogen geschieden. Het doel was blijkbaar, dat er een vriendschappelijke handel tusschen die ambtenaren onderling mocht worden gedreven. Hiermede roerde Van Rensselaer een belangrijk punt aan, dat vooral later van zeer grooten invloed is geworden op de betrekkingen tusschen hem en de Compagnie. Wij zullen hier iets langer bij blijven stilstaan. Hoe was het gesteld met den handel in de jonge kolonie? Het behoeft geen betoog, dat die nog maar van weinig beteekenis was gedurende de eerste jaren na de stichting. Maar wel is het de moeite waard om ook hierbij na te gaan, hoe de patroon zich dien handel dacht en welke beginselen hem tot richtsnoer zijn geweest bij het het leiden en bevorderen van dien.

In tegenstelling met de West-Indische Compagnie beschouwde Kiliaen van Rensselaer den handel niet als doel van zijn werken en streven in Nieuw-Nederland. Zij, de Compagnie, had die gewesten onder haar octrooi opgenomen uitsluitend om er winsten te behalen door het verkrijgen van pelterijen van de inboorlingen. Dat toch was het eenige artikel, dat het land uitvoerde. Vroeger is medegedeeld, [1]) dat de Heeren Negentien in den „Articulbrieff voor de coloniërs" van 28 Maart 1624 bepaald hadden, dat de binnen-

1) Zie hiervóór, Inleiding blz. 15 e. v.

landsche handel aan de kolonisten voorloopig wel werd toegestaan, maar daar was in het achtste artikel de voorwaarde aan verbonden, dat zij hun verkregen koopwaren uitsluitend aan de Compagnie zouden te koop aanbieden. Op die wijze zocht zij zooveel mogelijk haar handelsbetrekkingen uit te breiden. Hoe meer huiden er ingehandeld werden, des te grooter de winsten.

De patroon van de kolonie aan de Noordrivier beschouwde die zaak van een geheel ander standpunt. Een ruwe en nagenoeg onontgonnen en onbewoonde landstreek met menschen te bevolken, den bodem er vruchtbaar te maken, dat was de gedachte, het hooge en edele ideaal van Kiliaen van Rensselaer en in zóóverre achtte hij zijn streven als ver zich verheffend boven het louter winstbejag van de Compagnie. Duidelijk komt deze gedachte uit in den brief van 24 Mei 1635, door hem aan Planck gezonden. [1]) Pavonia, de naburige patroonskolonie van Michiel Paauw, en ook Zwanendal, de particuliere kolonie aan de Zuidrivier, waren in handen van de Compagnie overgegaan. En nu vreesde de patroon, dat Planck door dezen verkoop misschien ook aan de toekomst van Rensselaerswijck zou gaan twijfelen. Daarom stelt hij Planck in dien brief gerust, maant hem tot geduld aan en vervolgt: „de Heere sal ons voorneemen segenen, alsoo wij een ander ende veel beter ogemerck hebben als de Comp(agni)e in desen doet, daer wij soecken het lant te populeeren. ' Hij, Rensselaer, zocht er „door menichte van menschen" het Christendom voort te planten, terwijl „sij ter contrarie met weynich volx alleen haer aen de profijten van de pelterijen (die noch maer met schade vermengt sijn) ten meesten deelen vergaepen."

Hoe hij het ontginnen van den bodem of, zooals hij het noemt, de „lantwinninge" hooger stelde dan den koophan-

1) Zie hierachter, bijlage 10.

del, zien wij uit een vroeger schrijven aan een mede-deelgenoot in de kolonie, [1]) waarin hij betoogt, dat wel „coopmanschap haest heeft ende oock haest neemt", daarentegen „de lantwinni(n)gen lancksaem doch seecker voortgaen." Hij twijfelde daar in het geheel niet aan, indien God hem slechts voor ongelukken wilde bewaren.

Er was nog iets anders, dat bij Van Rensselaer gewicht in de schaal legde. De Compagnie had de meening opgevat, dat het schade aan haar zou berokkenen, indien de patroons van het hun toegekende recht gebruik zouden maken en handel dreven met de inboorlingen. Immers, zoo redeneerde zij, de vellen, die de landheeren van de Indianen koopen, ontgaan aan onze commiezen. En op die heeren was het bovengenoemde achtste artikel van de wet van 1624 niet van toepassing; zij mochten de pelterijen behouden, waren slechts verplicht een zekere belasting bij den uitvoer te betalen, n.l. één gulden per leverbaar vel. Alleen daar, waar de Compagnie een commies had, zooals op het fort Oranje, op die plaatsen had zij zich het uitsluitend recht van den huidenhandel voorbehouden. [2]) Alhoewel nu Van Rensselaer volstrekt niet in die meening van de meerderheid der Bewindhebbers deelde, begreep hij toch zeer wel, dat de verhouding tot de Compagnie geheel en al vijandig zou worden, indien hij, zonder eenigszins daarmede rekening te houden, zich met kracht op dien handel zou gaan toeleggen. Ja, hij ging verder. Van den eersten kolonist af, dien hij in zijn dienst nam, vergde hij van elk in het bijzonder de uitdrukkelijke belofte geen pelterijhandel met de Indianen te zullen drijven. Wolfert Gerritsz. met de zijnen moesten zelfs terstond na aankomst in het land in 1630 zich bij den Directeur

1) Zie den brief van 27 Juni 1632 aan De Laet. Memoriaal van K. v. R., fol. 12 verso e. v.

2) Zie art. 15 der Vrijheden en Exemptiën, hiervóór, op blz. 136 aangeduid.

en Raad vervoegen en ook daar hetzelfde beloven. Verlies van alle loon werd als straf op de overtreding van dat voorschrift gesteld.

Het volgend jaar, in 1631, werd het verbod nog uitgebreid. Marijn Adriaensz. en zijn mannen mochten in het geheel geen „handelinge, coopmanschap ofte negotie" doen, dus ook niet in andere waren. Zelfs mochten zij de handelsartikelen niet „bij vereeringen oft andere middelen" verkrijgen. En ook de straf werd verzwaard; er werd bijgevoegd: „ende daerenbooven als meyneedigh ende wederspannich uyt de colonie gestooten te worden." In de volgende contracten worden of geheel gelijke of overeenkomstige bepalingen opgenomen. Zelf geeft de patroon nauwkeurig de reden op, waarom hij zoo streng is op dit punt, namelijk „om met de Comp(aignie) in geen disput te comen." Hij hoopte dan ook, dat omgekeerd de Bewindhebbers zich niet anders dan billijk zouden betoonen jegens hem.

In de instructie voor den eersten ambtenaar, feitelijk, gelijk wij gezien hebben [1]), de eerste wetten voor de kolonie, werden die voorschriften herhaald. Nu kon het gebeuren, dat er lieden in Kiliaens dienst niet door hem persoonlijk waren aangenomen, aan wie dus bij hun komst het verbod niet was opgelegd. Daarom werd er in hetzelfde artikel [2]), waarin over den handel wordt gesproken, aan den officier de opdracht gegeven alle inwoners van Rensselaerswijck, benevens allen, die in dienst van den patroon stonden, bij zich te ontbieden, „oude oft jongh, man ofte vrou, meester ofte knecht, niemant uytbesondert." In die bijeenkomst moest hij hun de „expresse wille ende begeerte" van hun heer bekend maken.

Slechts één uitzondering werd er op deze strenge wet toe-

1) Zie hiervóór, hoofdstuk V blz. 135 e. v.

2) Art. 6 der Instructie voor Rutger Hendricksz., bijlage 8 hierachter.

gestaan. Indien eenige Indianen aan iemand van de kolonisten voor spijs of drank enkele huiden, twee of drie, ten geschenke aanboden, dan mocht die persoon ze wel aannemen, doch was verplicht ze dadelijk daarop aan den officier ter hand te stellen. Deze moest elke vier of zes weken de aldus verkregen vellen aan den commies der Compagnie afleveren op het fort Oranje tegen behoorlijk bewijs van ontvangst. Later werden ze dan naar Amsterdam verzonden.

Op die wijze ontving de patroon in 1636 drieënzestig heele en achttien halve bevervellen en had de toenmalige officier er nog honderdvijftig in bewaring om per eerstvolgend schip van de Compagnie over te sturen. Volgens beslist verlangen van Van Rensselaer mocht er niets verscheept worden dan na aangifte bij den Directeur-generaal, al was het ook per schip van den patroon zelf. Ook mocht de belasting, die er van verschuldigd was, volstrekt niet ontdoken worden.

Of de kolonisten zich altijd streng gehouden hebben aan die voorschriften? Het land was uitgestrekt en de gelegenheid om een zoet winstje te maken verleidelijk. Daarbij kwam, dat de Indianen geen koren verbouwden zooals zij en dus gaarne wat van hen wilden koopen in ruil voor de zoo begeerlijke huiden van otters en bevers, waarvan zij op de jacht grooten overvloed verwierven. De officier kon het niet tegengaan, want de schepenen, tevens leden van zijn Raad, maakten er zich zelve aan schuldig. Hij kon er den patroon over schrijven en deed het ook. Misschien zou Van Rensselaer er over gezwegen hebben, als hij in alle opzichten over de boeren tevreden was geweest. Maar, gelijk wij vroeger zagen, [1]) was dat geenszins het geval. Onder het officierschap van Jacob Planck werden de klachten zelfs ernstig. Het graan, dat hun toekwam, maar dat zij aan den patroon moesten verkoopen wegens diens recht van voorkoop, leverden

1) Zie hiervóór, hoofdstuk V blz. 151.

zij hem slechts tegen zeer hoogen prijs. Zoo maakten zij er misbruik van, dat in hun contract de som niet was genoemd, waarvoor zij het moesten afstaan.

Toen bepaalde Van Rensselaer in 1636, [1]) dat er door hem zeer streng de hand zou gehouden worden aan het verbod van den pelterijhandel voor de boeren, indien zij een te hoog bedrag voor dat graan in rekening brachten. Daarentegen, als zij het voor billijken prijs leverden, zóó dat de patroon daarop wat verdienen kon, dan mocht Planck ook aan hen toestaan, dat zij, in ruil voor goederen of waren, in het land zelf verkregen, voor elke volledige boerderij jaarlijks tien of twaalf leverbare vellen verhandelden, „hetwelck al een eerlijck benefitie is." Planck moest dan „in Goodes naeme met haerluyden daerop een accoort" maken en het hem ter goedkeuring opzenden. Zoo was de patroon dus wel verplicht iets van zijn kant toe te geven.

Ten slotte nog iets over den overigen handel in de kolonie. Reeds de eerste officier van Rensselaerswijck was aangewezen om de handelsagent te zijn van den patroon. Wat de koopwaren aanging, die werden onderscheiden in „goederen aldaer gheconquesteert", dus in het land zelf verkregen, zooals veldvruchten en zuivelproducten, en aan den anderen kant de ingevoerde handelswaren. Volgens het vijftiende artikel der Vrijheden voor de patroons mochten in Nieuw-Nederland alleen de eerste door hen worden verhandeld tegen „allerhande soorten van coopmanschappen aldaer vallende", en die handel behoefde zich niet te bepalen tot het land zelf, maar kon uitgebreid worden tot de „circumjacentiën van dien." De andere groep, de ingevoerde waren, mochten volgens het dertiende artikel door hen worden omgezet op de geheele kust van Amerika, van Florida tot

1) Zie den brief aan Jacob Planck van 3 October 1636, hiervóór, op blz. 172 aangehaald.

New-Foundland toe, echter niet in Nieuw-Nederland. Ook op dezen laatsten handel heeft Van Rensselaer zich toegelegd, echter niet vóór 1636, toen hij zelf een schip daartoe heeft uitgerust. Voor de kolonie Rensselaerswijck is echter alleen de eerstgenoemde van belang.

In 1632, bij de instelling van het officiersambt in zijn kolonie, heeft Van Rensselaer aan Rutger Hendricksz. opgedragen om de melk, boter en kaas, voorts alle soorten van graan, die er in de kolonie in voorraad waren, tot het meeste voordeel van den patroon van de hand te doen, hetzij aan de Christenen hetzij aan de wilden. Wat er aan graan op die wijze niet verkocht kon worden, dat moest met de schepen van de Compagnie naar Nederland overgezonden worden. Indien het echter mogelijk was, dan gaf de patroon er de voorkeur aan daar bier van te laten brouwen of brandewijn van te stoken. De Compagnie bezat toen op de Manhattans twee ketels, die daarvoor konden gebruikt worden. Misschien, zoo hoopte Kiliaen, zou zij ze wel willen afstaan. De melkproducten, die niet aanstonds verkocht werden, zou Rutger allicht kunnen verruilen tegen hertevleesch, waarvan de Indianen 's winters groote hoeveelheden op het fort Oranje brachten. Men moest dat dan zouten om er pekel- of rookvleesch van te maken en het niet alleen laten dienen tot voedsel van de kolonisten, maar het ook op de Manhattans aan de Compagnie verkoopen. Hier kon het dienen om ook „andere quartieren daermede te provianderen ende des vervult sijnde, herwaerts aengesonden te worden."

Ook Planck, de officier, die Rutger Hendricksz. was opgevolgd, werd aan het hoofd van den handel gesteld. Om dezen te bevorderen stond de patroon hem zijn geheele helft van den oogst der veldvruchten af, zonder iets in geld daarvoor terug te vorderen. Maar Planck moest op eigen kosten en risico brandewijn of anisette of eenige andere likeur

van stoken of bier ervan brouwen, „om aen het volck van de Compagnie oft aen de wilden te vercoopen" of op andere wijze het meeste nut ervan te trekken. Van de bruto opbrengst mochten dan de kosten voor vracht, verliezen, belasting aan de Compagnie en dergelijke betaald worden; van de winst, welke daarna overbleef, zou de eene helft voor den patroon en de andere voor Planck zijn. Het schijnt, dat de officier en de zijnen zich wel gaarne te goed deden aan het kostbare vocht; want de patroon voegde er bij, dat al wat hij zelf of zijn volk daarvan zouden gebruiken, ook door hem moest worden betaald, „den brandewijn tegen twintich stuyvers de Amsterdamsse kanne ende ander goet naer avenant."

Om het bedrijf dadelijk ter hand te kunnen nemen, kreeg Planck van den patroon een brandewijnketel mede. Het was er een van honderdvijftien pond gewicht; hij had vierennegentig gulden en zeventien stuivers gekost. Voor het bierbrouwen, waartoe waarschijnlijk de Compagnie haar ketel had afgestaan, werden hem achtentwintig zakken met „oosters mout" medegegeven, die Van Rensselaer voor honderddrieëntwintig gulden en acht stuivers ingekocht had of vijfentachtig gulden per last.

Niettegenstaande deze voortvarendheid van den patroon kwam er in het jaar 1635 nog niets van het plan om dezen eersten tak van nijverheid in de kolonie te vestigen. Ook daarvan droeg de Compagnie de schuld. Wat toch deed zij? Op alle granen, die er in dat jaar in Rensselaerswijck over waren gebleven, liet de Directeur-generaal beslag leggen ten behoeve van het volk van de Compagnie. [1]) Daardoor moest de patroon groote winsten derven; want al was het bierbrouwen en het likeurstoken niet aanstonds gelukt, dan had toch het graan tegen veel hooger prijs aan de Engelschen van Nieuw-Engeland verkocht kunnen worden, ge-

1) Zie den meermalen aangehaalden brief aan Planck van 3 October 1636.

lijk ook met het koren van Pavonia geschied was. Ook had het met veel voordeel volgens artikel 15 van de Vrijheden tegen pelterijen ingeruild kunnen worden bij de Indianen.

Om deze zaak te herstellen liet Van Rensselaer in 1636 zijn officier bij den Directeur en Raad van Nieuw-Nederland verzoeken, dat hij aan ingevoerde goederen voor een gelijke waarde als die van de in beslag genomen granen met de inboorlingen mocht verhandelen tegen otter- en bevervellen; dat dus het genoemde artikel 13 voor dezen keer buiten werking zou gesteld worden. Indien het werd toegestaan, dan kon Planck die goederen nemen van de koopwaren, die terzelfder tijd in het schip van den patroon naar de kolonie werden overgebracht. Maar hij moest den heeren op de Manhattans bij zijn verzoek er wel op wijzen, dat de patroon niet gehouden was geweest iets van het zijne aan de Compagnie te leveren dan alleen tot zijn eigen genoegen; dat er dus alle reden bestond het verzoek in te willigen, als zij slechts overwogen, dat „haer volck daerdoor gespijsicht is in haeren noot" en de schepen der Compagnie de reis niet hadden kunnen aanvaarden, indien zij niet van het graan van den patroon voorzien waren geworden. En dan zou toch de schade voor de Compagnie buitengewoon groot geweest zijn.

Wezen echter Directeur en Raad het billijk verzoek van Van Rensselaer van de hand, dan mocht Planck voortaan noch op het fort Oranje noch op de Manhattans eenige geconquesteerde goederen aan de ambtenaren van de Compagnie afleveren dan tegen contante betaling in huiden, waarbij dan bovendien nog een behoorlijke acte gevoegd moest worden, dat de patroon de vellen „sonder eenige verhinderinge ofte moleste van de Comp(agni)e" zou ontvangen. Gelijk van zelf spreekt, moest Planck, zoodra hij antwoord zou hebben gekregen, aan Van Rensselaer bericht daarvan

doen. Ook leeren wij hieruit, dat huiden in dien tijd nog het betaalmiddel waren in Nieuw-Nederland voor meer belangrijke bedragen, zooals zeewan het was voor kleinere.

Tot zoover wat betreft den handel in goederen uit het land zelf afkomstig. Wat aangaat de uit Nederland ingevoerde waren, ook wel „cargasoenen" genoemd, hieromtrent bepaalde nog artikel 10 der Vrijheden voor de patroons, dat die in de schepen der Compagnie mochten overgezonden worden tegen een vrachtprijs van vijf procent contant van hetgeen ze in Nederland hadden gekost. Alleen landbouwartikelen waren vrij van vracht. En artikel 11 zeide, dat, als de Compagnie geen vaartuigen zond of als er geen ruimte genoeg was, de patroons zelf schepen mochten uitrusten en derwaarts zenden. Deze moesten dan de gewone reisroute houden en een assistent aan boord nemen, voor wiens kost de patroons moesten zorgen, maar die zijn loon zou ontvangen van de Compagnie.

Van het voorrecht, hem bij artikel 10 toegekend, heeft Van Rensselaer in 1634 voor het eerst een ruim gebruik gemaakt. Toen zond hij namelijk met het compagniesschip „de Eendracht" voor ongeveer negenhonderd gulden aan allerhande artikelen mede. Voor de controle van de zijde van de Kamer Amsterdam stonden den patroons bij het verschepen twee wegen open. Men kon de kisten en vaten dichtgespijkerd in het pakhuis der Compagnie afleveren, die dan voor den overtocht verder zorgde. In dat geval moest alles op de Manhattans opengemaakt en gevisiteerd worden door de ambtenaren aldaar, ten minste als men niet wilde, dat alles vóór het inladen in Amsterdam werd opengebroken. Op deze wijze had Paauw, de patroon van de kolonie Pavonia, zijn „cargasoenen" verzonden en het had heel wat voeten in de aard gehad en er was zelfs groot ongenoegen om voorgevallen, vóórdat de Heeren Bewindhebbers vrijstelling van

visitatie te Amsterdam hadden verleend. [1]) Om al die moeite en al dat onaangename te vermijden richtte Van Rensselaer het anders in. Hij liet zijn goederen open en los in het pakhuis van de Compagnie brengen en daar in tegenwoordigheid van haar ambtenaren in de vaten en kisten inpakken. Dan kon alles later, zonder eenig oponthoud aan het kantoor op de Manhattans, terstond naar Rensselaerswijck doorgevoerd worden.

Wat die vaten en kisten zoo al bevatten? Sommige artikelen zijn hierboven reeds vermeld, zooals een ketel, zakken met mout, lijn-, hennep- en koolzaad. Verder een viertal „packlaeckens", dekkleeden, die te zamen tweeënvijftig gulden tien stuivers hadden gekost. Dan allerlei kleedingstukken, als vierentwintig paar „IJslandtsche" kousen, twee dozijn linnen broeken, vier dozijn hemden, zesenveertig paar „drooch leeren" schoenen, die dooreen gerekend een gulden drie en een halven stuiver hadden gekost per paar. Verder allerlei paardentuig als beugels, gebitten, kettingen en touwen, halsters en koppels. Ook twaalf bijlen, te zamen voor vijftien gulden, zevenentwintig pond buskruit, verpakt in een „tonneken" en waarvoor negen en een halve stuiver per pond was betaald, daarbij twee vuurroers en twee snaphanen „om aen het volck uyt te deelen", die voor elf en een half en voor tien gulden genoteerd stonden.

Ook voor de voeding der kolonisten moest toen nog gedeeltelijk gezorgd worden. In een der kisten was voor zesendertig gulden Leidsche kaas geborgen; in twee smaltonnen bevond zich te zamen voor vierenveertig gulden gezouten vleesch, dat van Craailoo, het buitengoed van Van Rensselaer onder Naarden, was gekomen; in twee andere waren drie zakken zout verpakt tot een waarde van tien gulden vier

1) Zie den brief van 23 April 1634 aan Van Twiller, bijlage G van De Roever, Oud-Holland 1890, blz. 284.

stuivers. En tot hartversterking voor de kolonisten was er niet minder dan een okshoofd brandewijn onder de lading, dat achtenzeventig gulden vier stuivers had gekost.

Jacob Planck had in last er voor te zorgen, dat de goederen, welke hem werden meegegeven, aan boord kwamen en een goede plaats kregen, „daer se droogh ende wel geconditioneert verwaert" zouden staan. En mochten soms de vaten te groot van afmeting zijn, dan moest hij den inhoud er van in zakken bergen. Zoodra het schip op het punt stond van in zee te loopen, moest hij bericht doen aan den patroon, of de goederen in behoorlijken toestand aan boord waren gebracht. Om dat nauwkeurig te kunnen nagaan had Van Rensselaer hem een factuur gezonden van alle meegegeven handelswaren.

In Nieuw-Nederland aangekomen, zou hij zoo spoedig mogelijk met de goederen naar de kolonie de rivier opvaren, dáár dan zijn intrek nemen op het Casteelseiland, „sijn goet wel sien te bergen" en vervolgens voor zijn huis gaan zorg dragen. Van dat oogenblik af zou hij het geheele beheer voeren over al wat er meegenomen was. En mocht het voorkomen, dat een der kolonisten iets noodig had, wat niet was meegezonden, hetzij van levensmiddelen of iets anders, dan moest die het aan Planck te kennen geven. Deze kon dat dan bij zekere hoeveelheid tegelijk aan de ambtenaren van de Compagnie verzoeken „tot redelijcken prijse." Omgekeerd moest hij ook aan de Compagnie tegen billijke vergoeding leveren uit den voorraad van den patroon. Maar niets moest uitgaan of inkomen dan tegen ontvangbewijs. Planck zou dan verder zorgen voor het uitdeelen onder de kolonisten, goede rekening daarvan opmaken en in alles sober huishouden „geen overvloet uytdeylende." En wat de geldelijke verhouding van ieder tot den heer betrof, moest hij er wel op letten, dat aan niemand voor meer geld werd geleverd

dan hij te goed had, integendeel dat de kolonisten nog steeds van den patroon hadden te vorderen. Hierbij moest in aanmerking worden genomen, hoeveel geld hun in Nederland vóór hun vertrek reeds was voorgeschoten.

Zeer streng verbood Van Rensselaer, dat iemand uit zijn volk op eigen verzoek iets zou betrekken van de Compagnie op rekening van den patroon. Vroeger, vóór de komst van Planck, was dat geregeld geschied en vooral over Roelof Jansen had Kiliaen zich in dat opzicht te beklagen gehad. Vandaar dit verbod nu. En opdat de Compagnie hem hierin zou steunen, deelde hij het ook mede aan den Directeur-generaal. Zoo werd ook in dit opzicht orde gesteld op de zaken.

Toen in 1636 het schip van den patroon werd uitgerust, waaraan de naam was gegeven van „de Rensselaerswijck" en waarin Gerrit van Foreest te Leiden voor de helft betrokken was, [1]) gold het volstrekt niet om daarmee handel te gaan drijven in de kolonie zelf, veeleer om volgens het dertiende en zestiende artikel van de Vrijheden van de Manhattans uit de geheele kust van Noord-Amerika te bevaren. Daartoe moesten ook de cargasoenen dienen, die er ingeladen waren. Deze zouden dan ook niet de rivier opgevoerd, maar zoo noodig opgeslagen worden in een loods op de Manhattans. [2]) Echter liet de patroon deze gunstige gelegenheid niet voorbijgaan om tegelijk een groote partij goederen voor Rensselaerswijck mede te geven. Deze werden gezonden aan het adres van Jacob Planck. Gezamenlijk hadden ze een uitgaaf

1) Zie de memorie, getiteld „Laus Deo Ady 6 October 1636 in Amsterdam" en gericht aan „Monsieur de Foreest", Memoriaal van K. v. R., fol. 89 verso. Een afschrift van het „Contrackt opgerecht met Gerrit de Foreest aengaende 't schip genaemt Rensselaerswijck mette facture ende cognossement van de ingeladen goederen ende overslach van de ganssche equipagie" werd aan Planck opgestuurd. Zie de hierna genoemde „Factuyre" onder n°. 6.

2) Zie den brief van 24 September 1636 aan Van Twiller, Memoriaal van K. v. R., fol. 86 e. v.

gevorderd van vier duizend éénhonderd gulden, meest met gereed geld betaald. [1]) Daarbij waren nog verscheiden onkosten gekomen, als voor inpakken, schuit- en lichtergeld, vracht voor overvaren, assurantiepenningen. De verzekering bedroeg zes procent. Verder moesten er bijgeteld worden de vijf procent, welke als provisie voor Planck bedongen waren.

Op deze goederen, die voor Rensselaerswijck bestemd waren, begeerde de patroon geen winst te behalen, indien zij aan de kolonisten werden verkocht. Daarom stelde hij als prijs daarvoor vast voor sommige artikelen, die het dragen konden, iets hooger dan vijftig procent boven den inkoop, „maer boven d'sestich percento begere ick mijn eygen volck niet beswaert te hebben, die het met haeren sueren arbeyt moeten verdienen", zoo schreef hij aan Planck. Wanneer daarentegen de goederen aan vreemden werden verkocht, bij voorbeeld aan de Compagnie, dan kon de officier den prijs berekenen naar de marktwaarde, dus belangrijk hooger. Want er was maar heel weinig invoer in Nieuw-Nederland.

Waaruit de voor de kolonie bestemde koopwaren toen bestonden, kunnen wij niet meer nagaan. Wel werd er aan den officier Jacob Planck een factuur van gezonden met opgave van den inkoopsprijs van elk artikel, maar in het archief van Van Rensselaer bevindt zich geen afschrift meer daarvan. Het eenige wat wij weten is, dat er zich weer een partij kaas onder bevond. Ofschoon die, welke in 1634 met „de Eendracht" was overgestuurd, voor de helft bedorven bleek bij aankomst, wilde de patroon het toch wel weer wagen, daar den vorigen keer de reis was begonnen in de maand Mei, dus juist tegen het warme jaargetijde en nu „de Rensselaerswijck" in October, dus tegen den winter zou ver

---

1) Zie de „Factuyre van de pampieren ende geschriften, gesonden aen Jacob Planck ende bij sijne missive geïnserreert desen 4 Octobris 1636. In Amsterdam", onder n°. 7 en n°. 2, Memoriaal van K. v. R., fol. 89.

trekken. Brandewijn was er niet onder de lading. De verleiding was de vorige maal voor het scheepsvolk al te groot geweest, zoodat toen het edele vocht bij aankomst „seer was vermindert". Daarom had de patroon bij deze gelegenheid geen meegezonden.

Een voorspoedige reis had het scheepje niet. Terwijl de gewone tijd voor den overtocht, als alles meeliep, gerekend werd op zes tot zeven weken, duurde die nu bijna vijf maanden, namelijk van 8 October 1636 tot 4 Maart 1637.

HOOFDSTUK VII.

KILIAEN VAN RENSSELAER'S KARAKTER. BESLUIT.

Van al degenen, die na de stichting van de West-Indische Compagnie voor eigen rekening kolonies hebben uitgezonden naar Noord-Amerika, is Kiliaen van Rensselaer de eenige geweest, wiens werken en streven met goeden uitslag is bekroond. Maar bij hem was dat succes ook buitengewoon. In de voorgaande hoofdstukken hebben wij meermalen opgemerkt, dat tot dezen gelukkigen voortgang niet weinig heeft bijgedragen de omstandigheid, dat hij in den eersten tijd bewindhebber der Compagnie was en dat in de daarop volgende jaren een neef van hem het hooge ambt bekleedde van Directeur-generaal van Nieuw-Nederland. Toch gelooven wij, dat er nog heel andere oorzaken moeten geweest zijn, die hebben samengewerkt tot het bereiken van zooveel goeds. Immers de tijd van zijn bewind viel slechts twee jaren samen met zijn patroonschap en bovendien, ook de anderen, die kolonies hebben gesticht, hadden zitting in de Kamer van Amsterdam. En wat het tweede punt aangaat, zeker heeft hem het directeurschap van zijn neef veel geholpen, daar hij een groote vriendschap met hem onderhield, maar wellicht moet ook juist aan die omstandigheid voor een deel althans worden toegeschreven de tegenwerking, welke Van Rensselaer van de Amsterdamsche Kamer zoo menigmaal heeft moeten ondervinden. Want het is bekend, hoe in die Kamer een machtige partij bestond, tegen Van Twiller gekant en steeds er op uit om dezen ambtenaar ten val te brengen. [1])

1) Zie hiervóór, Hoofdstuk IV, blz. 120.

Wat het dan was, dat Van Rensselaer, den Amsterdamschen koopman van de zeventiende eeuw, in zijn pogen deed slagen? Het waren zijn bijzondere eigenschappen van hoofd en van hart, waardoor hij ernstige tegenslagen wist te doorstaan en zich steeds weer met nieuwen moed aan den arbeid kon zetten. Zijn edel karakter was het, waardoor ieder, die in zijn dienst trad, vertrouwen in hem stelde als in een vader, die de zijnen onder zijn hartelijke zorg nam en ze nooit vergat. Want dit is iets, dat ons telkens weer treft bij het doorlezen van zijn brieven en het bestudeeren van zijn vertoogen, in de eerste plaats het heldere inzicht, waardoor hij tot de kern der zaak doordrong en vaak met ver vooruitzienden blik op gevaren kon wijzen, die later, vele jaren na zijn dood, zelfs tot het geheele verlies van Nieuw-Nederland hebben geleid. Maar in de tweede plaats worden wij bewogen door de warmte en de liefde, waarmee hij de op zich genomen levenstaak tracht te volbrengen en die van den beginne af door al zijn daden heen zoo duidelijk naar voren komt.

Het zoude voor de geschiedenis van de Nederlandsche volkplantingen in Noord-Amerika van hoog belang zijn, een diepgaande studie te maken van het leven en de karaktereigenschappen van Kiliaen van Rensselaer. Vele van zijn geschriften, brieven, memoriën, rekeningen, liggen daar, tot vóór enkele tientallen van jaren onopgemerkt en ook thans nog voor het allergrootste deel ongebruikt en in hun oorspronkelijken vorm onbekend. [1]) Die geschriften zijn de bronnen voor dat onderzoek. Ons bestek laat niet toe dit zoover uit te strekken. Maar wij kunnen op feiten wijzen, die binnen het tijdvak vallen, als grens aangenomen voor onze studie, en die een bijdrage mogen vormen tot het ver-

1) Aan De Roever komt de eer toe, het eerst op die stukken gewezen en eenige er van bekend gemaakt te hebben.

krijgen van een beeld daarvan. Ook hierbij zal de historische lijn gevolgd worden.

Toen den 21sten Juni 1623 door de Staten-Generaal was bepaald dat van de acht Bewindhebbers, die de Amsterdamsche Kamer der West-Indische Compagnie naar de Vergadering van Negentien zou zenden, één door de Hoofdparticipanten dier Kamer zou worden aangewezen, [1]) viel de keuze reeds aanstonds op Kiliaen van Rensselaer. Er werd dat jaar door de Heeren Negentien vergaderd in de maanden Augustus, October en November. Na een reces van vier en een halve maand kwamen de Negentien op Zaterdag den 16den Maart 1624 weer te Amsterdam bijeen. Alle afgevaardigden der verschillende Kamers namen hun zetels in, alleen Kiliaen van Rensselaer vroeg, alvorens te gaan zitten, het woord en herinnerde er aan, dat hij voor zich en zijn assessor in de vorige vergadering had geprotesteerd tegen de negentiende, dus de laatste plaats, welke hem was aangewezen. Ook nu moest hij en zijn assessor daartegen opkomen, er op wijzend, dat hem nog geen voldoening was gegeven. [2]) De zaak werd blijkbaar niet ernstig genoeg geacht om in behandeling genomen te worden, maar wij leeren er uit, dat de latere patroon van Rensselaerswijck opkwam voor hetgeen hij als zijn goed recht beschouwde en zich niet licht door anderen op zijde zou laten schuiven.

Nog negen maanden nadat het bovenstaande voorviel, betuigde Kiliaen zijn ontevredenheid over de plaats, die hem in de vergadering was toebedeeld. Hij hield toen als zijn meening vol, dat een afgevaardigde van de Kamer van Amsterdam, (deze had vier negende aandeel in de Compagnie

1) Zie artikel 7 van het „Accoordt tusschen de Bewinthebberen ende Hooft-Participanten" van 1623.

2) Zie Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie n⁰. 1, „Extract uyttet resolutieboeck, den 16 Marti (1624) Sabbathi ante meridien," punt 2 van de notulen.

en was nu bovendien presidiale Kamer) wel een hoogere rang toekwam. In de bijeenkomst van den 24sten December 1624 maakte hij zijn bezwaar nogmaals kenbaar, maar vond geen bijval bij de andere leden. Integendeel vinden wij vermeld, dat „die van Groningen haer geopposeert hebben" daartegen. Er werd besloten, dat voorloopig nog de laatste in de rij der stoelen voor hem bestemd bleef. [1]) Deze uitspraak werd niet gedaan in een bijeenkomst van de negentien afgevaardigden, maar van slechts „de helfte". Ook hierna lezen wij vaak van zulke halfvoltallige vergaderingen, die misschien gehouden werden om tijd en geld uit te sparen. Of de beslissingen van deze helft gelijke waarde hadden als die van de volle Negentien, weten wij niet.

Dit optreden van Kiliaen, waarbij hij vrij en onomwonden zijn meening uitsprak, deed hem geenszins dalen in de achting van zijn medeleden. Dat kwam bij voorbeeld duidelijk uit in de zaak van Jacob de Witt, den lastigen afgevaardigde van de Kamer van „de Mase" uit Dordrecht. Lastig was hij, want niet alleen dat zijn geloofsbrief niet in orde was, maar bovendien kwam hij met nog twee andere heeren ter vergadering, lijnrecht in strijd met het achttiende artikel van het octrooi der Compagnie, dat zeer duidelijk aan die Kamer slechts twee leden in de Negentien toeliet. Hierdoor ontstond geharrewar, zóó zelfs, dat de bijeenkomst op den 18den Maart 1624 geen voortgang kon hebben. Den volgenden dag kwam de zaak door de halsstarrigheid van Jacob de Witt en de zijnen niets verder. Men kon niet overgaan tot het behandelen van de punten, die aan de orde waren. Toen hebben de gecommitteerden van de hoofdparticipanten, en van deze was Van Rensselaer de voornaamste, „tegens de gecommitteerde van de Mase geprotesteert ende verstaen, dat de oncosten, schaden ende interesten, die de Compagnie hierdoor

1) t. a. p., „den 24 December 1624 namiddach," punt 2 der notulen.

lijt, sullen comen ende gedragen werden tot laste van de bewinthebberen van de Mase." [1])

Den 22sten Maart was de zaak weer aan de orde en nam zij wederom nagenoeg den geheelen beschikbaren tijd in beslag. Maar toen werd op het eind het besluit genomen, dat er vanwege de Vergadering van Negentien een brief zou geschreven worden aan de Kamer op de Mase. In de commissie, die daartoe benoemd werd, had ook Van Rensselaer zitting. [2]) Denzelfden dag, in de namiddagbijeenkomst, werd de brief opgesteld en kon hij voorgelezen worden in de vergadering. Drie dagen later, toen Jacob de Witt met zijn mede-afgevaardigden nog steeds van geen toegeven wilden weten — zelfs niet na het schrijven, dat er van de Staten-Generaal zelve was ingekomen en dat hun ongelijk duidelijk in het licht stelde — werd er besloten ten tweeden male naar Dordrecht een brief te zenden. Ook daartoe werd Van Rensselaer mede benoemd. Hierna lezen wij niets meer over dat geschilpunt. Waarschijnlijk hebben de stijfhoofdigen ten slotte toegegeven.

Uit dit geval kunnen wij zien, hoe Van Rensselaer de hem toevertrouwde belangen wist te verdedigen en dat hij door zijn medeleden beide keeren werd aangewezen om die lastige zaak tot een goed einde te brengen.

Ook later vinden wij den naam van Van Rensselaer in de notulen der Negentien vermeld. Zoo werd hij den 17den April 1624 te zamen met Cornelis Bicker [3]), eveneens afgevaardigde van de Kamer Amsterdam, gemachtigd om een ontwerp op te maken voor een wet tegen het wegloopen van in dienst genomen zeelieden. Hierin moest de Oost-Indische Compagnie ter Kamer van Amsterdam worden geraadpleegd, daar die in dat opzicht een lange ervaring had opgedaan. [4])

1) t. a. p., „den 16 Marti (1624) Sabbathi ante meridien", punt 10.

2) t. a. p., punt 17.

3) Zie hiervóór, blz. 112 noot 2.

4) Zie Algemeen Rijksarchief, t. a. p., punt 130.

En in de bijeenkomst der Negentien, die tegen den 10den September 1624 waren beschreven, maar eerst op Donderdag den 12den tegenwoordig waren, werd op den 14den Kiliaen van Rensselaer benoemd om met vijf andere leden voorstellen te beramen om de veroverde plaatsen in Brazilië en elders van levensmiddelen, krijgsvoorraad en anderszins te voorzien, ten einde ze voor de Compagnie te kunnen behouden. [1]) Ten laatste vinden wij, dat Van Rensselaer in Mei 1630 door de Vergadering van Negentien, welke toen te Middelburg werd gehouden, tot lid eener commissie werd benoemd, die acht Bewindhebbers als leden telde en omtrent den handel op Brazilië een plan zou hebben te beramen, „op wat forme ende door wien men de negotie sal drijven." Ook Samuel Godijn, de mede-deelgenoot in de kolonie aan de Noordrivier, had daarin zitting. [2])

Van Rensselaer was, gelijk wij opgemerkt hebben, niet op de gewone wijze, dus door Burgemeesteren van Amsterdam, tot Bewindhebber gekozen, maar door de hoofdparticipanten zelf. Het „Accoordt" van 21 Juni 1623 regelde de rechten der laatstgenoemden en droeg aan den door hen verkozen Bewindhebber op om in het bijzonder hún recht te bewaren in het bestuur der Kamer en in de Negentien. [3]) Zeer getrouw voldoet Van Rensselaer aan zijn plicht en wanneer hij meent, dat de belangen van zijn lastgevers gevaar loopen geschaad te worden of dat er van het octrooi zal worden afgeweken tot hun nadeel, dan laat hij zijn waarschuwende stem in de vergadering hooren. Zulk een geval deed zich voor op den 17den September 1624 in de namiddagbijeenkomst der Negentien.

Het was een belangrijk voorstel, dat door de presidiale

1) t. a. p., „14 Sept. (1624) Saturni a. m.", punt 15.
2) Zie hierachter, bijlage 6.
3) Zie de artikelen 4, 5, 6, 7 en 10 van het „Accoordt" van 21 Juni 1623.

Kamer, toen die van Amsterdam, aan de orde was gesteld. Het gold niet minder dan om het strenge eenendertigste artikel van het octrooi der Compagnie „te resumeren ende veranderen ofte modereren." Dit verbood namelijk aan de Bewindhebbers eenige handelswaren van de Compagnie te koopen of te doen koopen, direct of indirect, zelfs ook een „portie ofte ghedeelte daer inne." Als straf stond hierop verbeurte van een jaar provisie ten voordeele van de armen en verlies van de waardigheid van bewindhebber. Als reden voor het voorstel om op dit artikel terug te komen en het te wijzigen, gaf de Amsterdamsche Kamer op: „alsoo wel gelet dient te worden op 't vercopen van de goederen" en het „tot meerderen dienst ende proffijt van de Comp(agni)e schijnt te strecken dat de bewinthebberen mede mochten copen in publicque venduen." In den beschrijvingsbrief voor de verschillende Kamers was het voorstel niet verder toegelicht, alleen was er in verzocht het mede te deelen aan de hoofdparticipanten en daarna aan de afgevaardigden tot de Negentien een opdracht dienaangaande mede te geven.

Het schijnt, dat er dien namiddag lang over dat punt is gesproken. Want geen ander is er meer ter tafel gekomen, terwijl er nog vele op de agenda stonden. In het eind is het voorstel van de presidiale Kamer „niet raetsaem geoordeelt" en besloten in dezen bij het octrooi te blijven.

Namen van afgevaardigden, die over de een of andere zaak het woord voerden, worden in het „Extract uyttet resolutieboeck", dat wij van de Vergadering der Negentien over hebben, niet genoemd. Toch is het als zeker aan te nemen, dat Van Rensselaer over bovengenoemde aangelegenheid niet alleen zijn meening heeft gezegd, maar er zich met kracht heeft tegen verklaard en daardoor veel bijgedragen tot de bekende beslissing. Wij komen tot deze veronderstelling door het volgende. Onmiddellijk nadat het

besluit was genomen, werd er „op het versoeck van Kiliaen van Rensselaer" in rondvraag gebracht, of het niet behoorde, dat de Bewindhebbers aan hun hoofdparticipanten mededeeling deden van en ook hun toestemming verkregen voor de punten, welke zij op den beschrijvingsbrief dachten te plaatsen voor de Vergadering van Negentien, indien die punten „eenichsints buyten oft tegens het octroy ende ampliatie van dien schijnen te strijden." In dit voorstel lag een stil verwijt tegen de Amsterdamsche Kamer, die getracht had zoo een belangrijke verandering te brengen in de verhouding tusschen Bewindhebbers en Compagnie, zonder eerst de meening en de goedkeuring der hoofdaandeelhouders daarop verkregen te hebben. Toch ging de vergadering niet geheel mede met hetgeen Van Rensselaer wilde, maar trachtte een middenweg te vinden. Want er werd „eendrachtich verstaen", dat dergelijke punten op den beschrijvingsbrief de hoofdparticipanten geenszins in hun rechten verkortten; maar er werd deze voorwaarde aan toegevoegd, mits dat noch door een Kamer noch door de Negentien iets besloten werd tegen het octrooi met de ampliatiën dan alleen met inachtneming van hetgeen daaromtrent voorgeschreven stond. [1]) Daarmede kon Van Rensselaer tevreden zijn. Dit was nu wel heel duidelijk gebleken, dat hij scherp toezag en nauw waakte voor de belangen van die hem gezonden hadden.

Of nu altijd wel door Van Rensselaer met allen tact werd gehandeld, gelijk verwacht mocht worden van een lid van zoo hoog een vergadering als de Heeren Negentien waren, dat kunnen wij niet uitmaken. Want den 19den September 1624 moest er een punt der dagorde van worden gemaakt, dat Kiliaen van Rensselaer en zijn bijzitter Charles Looten [2]) „sich onderlinge niet conde(n) verdraegen" over de in te ne-

1) Zie hierachter, bijlage 3.

2) Zie hiervóór, blz. 28 noot 2.

men plaats. De laatstgenoemde had Cornelis Bicker vervangen, zoodat het zeer goed mogelijk is, dat de oorzaak der onverdraagzaamheid bij Looten gezocht moet worden. Van Rensselaer werd door de Vergadering in het gelijk gesteld en hem „als sijnde bewinthebber" de voorrang verleend, namelijk „de stoel, die vervolgens aen der bewinthebberen plaetse volcht van boven aff te reeckenen". Looten zou dan daarna moeten komen, daar die zijn assessor was. [1])

Kiliaen keek scherp toe, dat de aandeelhouders geen schade leden. Wij kunnen dat zeer goed verklaren; in de eerste plaats toch was hij hun bijzondere vertegenwoordiger tegenover de Bewindhebbers, maar ook had hij er een te eerlijk karakter voor om zelf iets tot eigen voordeel te ondernemen, indien dat streed tegen de reglementen der Compagnie. Groote misbruiken zouden daaruit kunnen voortkomen en den ondergang der geheele onderneming veroorzaken. Maar daarom ook mocht hij niet dulden, dat de anderen dat deden of zelfs maar pogingen daartoe in het werk stelden. Ook was het in zijn eigen belang daartegen te waken. Hij was een der allergrootste aandeelhouders. Want al dadelijk bij de oprichting in 1621 had hij op den 30sten November voor zes duizend gulden ingelegd en in de maanden Juli, Augustus en October 1623 dat bedrag verhoogd, achtereenvolgens met vier duizend, zesendertighonderd en drie duizend gulden, zoodat op het einde van 1623 op zijn eigen naam stond een kapitaal van zestien duizend zeshonderd gulden. In Januari 1625 kwam daar nog zestienhonderd gulden bij, dus in het geheel achttien duizend tweehonderd gulden. [2])

Groot was ook het vertrouwen, dat anderen in Kiliaen

1) Zie Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Compagnie n°. 1, „den XIXen September (1624) Jovis ante meridiem", punt n°. 48.

2) Zie Algemeen Rijksarchief. Groot-capitaalboek der W. I. C., kamer Amsterdam 1623—1626, fol. 25 verso.

stelden. Verscheiden personen, zoo lezen wij in het Grootboek der Compagnie, hadden een zeker kapitaal bij haar ingeschreven, maar dan op naam van Van Rensselaer. [1]) Deze had daar dan de administratie van en ontving alle uitkeeringen voor die lieden, welke de Compagnie deed. Dat was vooral dàn gemakkelijk voor hen, als zij buiten de stad woonden. Zoo voor den predikant Johannes Switter vijftienhonderd gulden, [2]) voor Henrick Mirouw, een juwelier, twaalfhonderd gulden, [3]) voor Wijnant van Bijlaer te Wijk bij Duurstede duizend gulden [4]), voor Goossen van Curler te Nijkerk negenhonderd gulden [5]) en voor den zilversmid Augustijn Pas eveneens negenhonderd gulden. [6]) Zelfs bij de meest eenvoudige klasse der burgerij wekte het voorbeeld van Van Rensselaer op tot navolging. Wij lezen, dat de dienstbode van Kiliaen, Altgen (= Aaltje) Henricxdr. voor vijftig gulden kapitaal had ingeschreven in de West-Indische Compagnie; maar zij had het in eigen beheer gehouden. [7])

Goede trouw was, gelijk uit deze voorbeelden gezien kan worden, één hoofdeigenschap van Kiliaen's karakter. Dat spreekt ook uit de voorschriften, welke hij zijn kolonisten gaf ten opzichte van hun handelwijze tegenover de inboorlingen van Noord-Amerika, die „met alle beleeftheyt ende discretie" bejegend moesten worden. Denzelfden trek vinden wij terug in het strenge verbod van pelterijhandel te drijven met de Indianen; hierin was het zijn goede trouw tegenover de Compagnie,

1) Denzelfden toestand vond men ook bij de Oost-Indische Compagnie. Het was zelfs het oorspronkelijke. In de compagnieën van verre legden de bewindhebbers steeds in èn voor zichzelf èn voor hun consorten. Vgl. Van Brakel, De Hollandsche handelscompagnieën der zeventiende eeuw ('s-Gravenhage 1908), blz. 94 e. v.

2) Zie het reeds aangehaalde Groot-capitaalboek, fol. 127 verso.

3) Ibidem, fol. 135 verso.

4) Ibidem, fol. 150 verso.

5) Ibidem.

6) Ibidem.

7) Ibidem, fol. 147 verso.

aan welke hij beloofd had een landbouwkolonie te stichten en haar niet in den handel te benadeelen. Ook tegenover den Directeur Krol is hij altijd eerlijk en correct geweest; want, gelijk de patroon zelf zegt, is er door hem nooit ook maar de geringste moeite aangewend om Krol te doen vervangen door Wouter van Twiller. Integendeel laat hij doorschemeren, dat hij niets liever gewild had dan dat Krol in het ambt was gebleven.

Hiermede ging bij hem gepaard een groote eerbied voor het gezag, wat zich openbaarde door de verplichting, welke hij aan al zijn kolonisten oplegde om niet alleen aan hem den eed van „gehoorsaemheyt ende getrouwicheyt" te doen, maar ook aan de Staten-Generaal en aan de West-Indische Compagnie. Vroeger is daarop gewezen. [1]) Maar ook anderen, die niet in zijn dienst stonden en aan wie hij dus geen bevelen kon geven, maande hij tot dien eerbied aan. Zoo bijvoorbeeld zijn neef Coenraad Notelman, den officier der Compagnie op de Manhattans. Toch luisterde deze niet naar den raad van Van Rensselaer, maar liet zich in met particuliere zaken tegen Directeur Minuit, waardoor het algemeen belang geschaad werd. Van Rensselaer bracht hem dat onder het oog. „In alle welgestelde regieringen", zoo schreef hij hem, „moet men sijn overhooft respecteren." Alles moet men aanwenden tot het algemeen welzijn en geenszins tot scheuring en tweedracht. „Want", zoo gaat hij verder, „daer het hooft tegen de leden is ende de leden tegen het hooft, moet alles verloren gaen." Niets zou hem dan ook liever zijn, dan per eerstvolgende gelegenheid een brief van Notelman te mogen ontvangen, dat er met den nieuwbenoemden Directeur een goede verstandhouding heerschte. [2])

---

1) Zie hiervóór, hoofdstuk VI blz. 165.

2) Zie den brief aan Notelman van 20 Juli 1632, hiervóór, op blz. 114 aangehaald.

Nauw met bovengenoemde eigenschappen hing samen zijn eerbied voor God en het vertrouwen in Gods wijs beleid. Toen Van Twiller in 1632 de reis naar de Nieuwe Wereld zou ondernemen om in die verre gewesten het bestuur voor de Compagnie te aanvaarden, waren de laatste woorden, hem vóór zijn vertrek door Van Rensselaer geschreven, een opdracht „in de genadige bescherminge des almogenden Godts." Hij hoopte, dat Die aan Van Twiller een voorspoedige reis wilde verleenen, „ende met goet succes ende behoorlijck respect de officie laeten uytvoeren." Hierom moest God gedurig gebeden en aangeroepen worden. En Van Rensselaer drukte zijn neef wel op het hart, „de vreeze des Heeren vóór alle dingen voor oogen te hebben." Indien Van Twiller volgens dat beginsel het hem opgedragen ambt vervulde, dan zou hij ongetwijfeld Gods zegen op zijn arbeid verkrijgen.

Aldus zien wij, dat Van Rensselaer niet alleen zelf een oprecht geloovig en godvruchtig man was, maar ook zijn jongen bloedverwant, toen die de wijde wereld inging en met vele groote moeilijkheden zou te strijden hebben, voorhield om eerbiedig en vol vertrouwen tot God op te zien. Twee jaren daarna, toen dezelfde Van Twiller zich bij velen gehaat had gemaakt, hetzij dan terecht of te onrechte, en er „schandelijcke calomniën ende lasteringen" tegen hem in de wereld waren gebracht, deed Van Rensselaer hem het middel aan de hand zich daarvan te zuiveren. Maar om zich voor het vervolg tegen zulke booze praktijken te vrijwaren, gaf hem zijn oom een achttal wijze lessen, slaande op de manier van besturen, op den omgang met zijn medemenschen als ook op de verzorging van het lichaam. De eerste echter en de laatste van die voorschriften vermanen Wouter om godsdienstig te zijn en tot een voorbeeld te leven van het volk en in tijden van tegenspoed op God te hopen. Dan zou het kwaad, dat tegen hem werd beraamd, juist omge-

keerde uitwerking hebben, de vloek in een zegen veranderen en de laster tot eer. [1])

Dat wilde niet zeggen, dat Van Rensselaer aan zijn neef den raad gaf om zich alles maar te laten welgevallen. Hierboven zagen wij, dat de patroon zelf daartoe geenszins neiging gevoelde. Integendeel, indien de zaak het eischte, moest er worden ingegrepen. Zoo had Van Twiller aan zijn oom den 18den Maart 1633 geschreven, dat hij behouden op het eiland der Manhattans was aangekomen en het land hem wel aanstond, maar dat de Indianen aan de Zuidrivier (tegenwoordig de Delaware) zich zoo oproerig toonden. Hierop nu antwoordde Van Rensselaer, dat het hem zeker bedroefde, dat die inboorlingen in verzet kwamen tegen de Compagnie, maar het was toch noodig, dat daar wel acht op werd geslagen. Want als dat niet geschiedde, dan zouden zij den anderen Indianen een voorbeeld ten kwade geven. Niet al te streng moest er opgetreden worden, maar „met groote ende Christelijcke discretie."

Deze begeerte om scherp toe te zien, dat er door de inboorlingen geen schade werd toegebracht, maar dat hun ook volstrekt niet noodeloos kwaad werd gedaan, vinden wij terug in het oorspronkelijk charter der Compagnie. Immers in den „articulbrieff" van 1624 was er door de Negentien reeds bepaald, dat de kolonisten van Nieuw-Nederland vooral goed er op zouden letten om aan de Indianen getrouw hun beloften na te komen, zoowel in handelszaken als anderszins. En als er geen reden toe bestond, mochten zij hen niet beleedigen, zoomin in hun persoon als in hun vrouwen of bezittingen, „op pene van daerover strengelijck gestraft te worden." [2]) Het is hetzelfde beginsel van eerlijkheid en

1) Zie den brief van 23 April 1634 aan Van Twiller, bijlage G van De Roever in Oud-Holland 1890, blz. 272 en 273.

2) Zie hiervóór, Hoofdstuk VI blz. 169.

menschlievendheid, dat wij hier in 1634 zoo duidelijk zien uitgesproken in den brief aan Van Twiller.

Ook bij zijn kolonisten wilde de patroon van Rensselaerswijck, dat de godsdienst hoog werd gehouden. De raadsvergaderingen moesten volgens zijn uitdrukkelijk voorschrift met gebed worden geopend en alle Zondagen als ook op de gewone feestdagen zou er kerk gehouden worden. Zoowel aan Rutger Hendricksz. als later aan Jacob Planck werd de zorg daarvoor opgedragen. Daarbij dient echter opgemerkt, dat de patroon er toe verplicht was tegenover de Compagnie en dus dit voorschrift ook heeft gegeven om te voldoen aan het zevenentwintigste artikel van de Vrijheden. Dat toch legde hem op „op 't spoedighste" de middelen te vinden, waaruit een predikant en een schoolmeester konden onderhouden worden, „opdat de Godsdienst ende ijver tot de Religie in haer (n. l. de patroons en de kolonisten) niet en verflaeuwe." Zooals wij vroeger reeds opmerkten, kon er in deze eerste jaren nog geen sprake van zijn afzonderlijke ambtenaren daartoe uit te zenden en eerst veel later werd dan ook een geestelijk herder voor de gemeente van Rensselaerswijck benoemd. [1]) Maar de patroon gevoelde heel wel het gemis, dat er in zijn kolonie niet iemand was, die den officier tot godvreezendheid en de kolonisten tot ernstigen arbeid vermaande. Daarom greep hij elke gelegenheid aan om zelf aan Jacob Planck het goede voor oogen te houden.

Een voorbeeld daarvan vinden wij in 1635. Planck was reeds een jaar te voren vertrokken, maar had nog geenerlei bericht overgezonden van zijn aankomst in het land. Van Rensselaer, gebruik makend van het compagniesschip „de Sevenster", dat onder Jacob IJsbrantsen naar Amerika overvoer, schreef toen een brief aan Planck, waarin hij zijn overtuiging uitte, dat de volkplanting op den duur zeker zou

1) Zie Eekhof, De Hervormde Kerk in Noord-Amerika I, blz. 100 e. v.

slagen en anderen tot voorbeeld strekken En dan volgt de vermaning om „in de vreeze des Heeren" zijn best te doen in het vervullen van zijn taak.

Op gelijke wijze, maar veel sterker uitgesproken schreef Van Rensselaer in 1636 aan zijn officier vóór: „Sult oock de Godzalicheyt vóór alle dingen in recommandatie hebben." En daar het er naar uitzag, dat de kolonie voortaan geen geldelijken steun van den patroon meer behoefde en zelfs misschien winsten zou gaan opleveren, moest Planck nu ook „sorge draegen, datter middelen moogen gevonden worden omme een predicant over te senden." In de instructie voor Pieter Cornelissen, het hoofd van de Molencompagnie, [1]) was daar meer uitvoerig over gesproken. Het is ook hierom wel jammer, dat deze instructie verloren is gegaan, want nu kunnen wij niet meer nagaan, op welke wijze de patroon zich toen voorstelde, dat het daartoe benoodigde geld er komen zou. „Ondertussen", zoo ging hij verder tot Planck, „het volck alle Sondaegen bijeen doen coomen omme haer in de geboden, psalmen ende leesen van de H. Schrifture ende Christelijcke authueren in modestie, lieffde ende eerbaerheyt te oeffenen." [2])

Een andere opvallende eigenschap van den patroon van Rensselaerswijck was zijn groot verlangen om, indien het eenigszins mogelijk was, met anderen in vrede te leven. Strijdlustig was Van Rensselaer in geenen deele, ja alles moest gedaan worden, zoo wilde hij het, om oneenigheid te voorkomen; en als er een geschil was ontstaan, dan moest het op vredelievende wijze opgelost worden. Dat laatste bleek bij de moeilijkheden, die er gerezen waren omtrent het vee van de boerderijen van De Reux en Bijlevelt. Toen door de Kamer Amsterdam bepaald was, dat die zaak

1) Zie hiervóór, Hoofdstuk II blz. 76.
2) Zie den op blz. 172 aangehaalden brief aan Planck van 3 October 1636.

door Directeur en Raad van Nieuw-Nederland zou worden afgedaan, droeg de patroon zijn belangen op aan zijn officier Planck, er echter bijvoegend: „bijaldien de saecke eenichsins in billickheyt can gevonden worden, hebbe liever vrede als moytte." En ook van zijn tegenpartij in die zaak had hij de meening, dat zij geen strijd wenschte, maar „datte heeren aen de Directeur ende Raet insgelijx sullen schrijven om recht te doen." [1])

Dezen zelfden karaktertrek toonde Van Rensselaer ook tegenover Coenraad Notelman, den oud-officier der Compagnie in Nieuw-Nederland. Ook die toch meende op dat vee van De Reux eigendomsrecht te kunnen doen gelden en strijd hierover te moeten voeren met den patroon. In Januari 1636 schreef Kiliaen hem toen een brief, waarin hij de toedracht der geheele zaak nauwkeurig uiteenzette. Hij deed een beroep op Notelman's waarheidsliefde en sprak de hoop uit, dat die zich hierin niet door zelfzucht zou laten leiden, maar „bijaldien het U E. alsoo verstaat," aldus gaat Van Rensselaer verder, „te weete dat de bestialen onse sijn, soo wil ick geerne in alle billickheyt, selfs tot onse nadeele mijn confraters sien te persuadeere met U E. te handelen." [2]) Toen nu ook Notelman zich tot een minnelijke schikking bereid had verklaard, beloofde Kiliaen hem volgens uitspraak van „goede mannen", honderdvijftig gulden te zullen betalen. En zoo eindigde ook die moeilijkheid. [3])

In de eerste plaats echter moest er vrede en volkomen overeenstemming heerschen tusschen den patroon zelf en degenen, die geldelijk betrokken waren bij de kolonie. Het is bekend, dat omstreeks denzelfden tijd van de stichting van de volkplanting aan de Noordrivier nog drie andere

1) Zie den brief aan Planck van 2 Mei 1634, Memoriaal van K. v. R., fol. 76.
2) „ „ „ „ Notelman van 10 Januari 1636, Memoriaal van K. v. R., fol. 82 e. v.
3) Zie den brief aan De Laet van 6 October 1636, Memoriaal v. K. v. R., fol. 88 e. v.

Bewindhebbers der Amsterdamsche Kamer aanteekening lieten doen, dat zij een gelijk plan hadden en zich als patroon opgaven, twee van hen, ieder om een kolonie aan de Zuidrivier te stichten en één voor de Versche rivier (nu de Connecticut). Het waren Albert Coenraets Burg, Samuel Godijn en Samuel Blommaert, die zich later met Van Rensselaer verbonden om het risico van de vier ondernemingen te zamen te dragen.

Den eersten Februari 1630, dus ruim tien weken na de grondvesting van het latere Rensselaerswijck, werd deze verbintenis bij contract aangegaan. [1]) Het stelde ieders aandeel vast in de vier particuliere koloniën van Nieuw-Nederland. In die „ontrent het fort Orangie,'' dat is dus die aan de Noordrivier, hadden Burg, Godijn en Blommaert ieder één vijfdepart en Van Rensselaer twee. Op gelijke wijze hadden zij elk afzonderlijk twee vijfden, ieder in zijn eigen kolonie en wederom één vijfde in elke kolonie der andere patroons. Het was alsof men inzag, dat er later wel eens moeilijkheden konden rijzen omtrent het bestuur; daarom werd er uitdrukkelijk bij bepaald: „blijvende de directie van yder colonie aen den Patroon van sijn colonie door hem aengeteeckent ende op sijnen name van de eygenaers gecoft conform de besegelde brieven." Zoo stond bij de kolonie omtrent het fort Oranje vermeld, dat Van Rensselaer daarvan de directie op zijn naam zou hebben.

Dat was het stuk, hetwelk in de eerste plaats de verhouding regelde tusschen den patroon en de mede-deelhebbers. Later, eenige jaren na den dood van Samuel Godijn [2]) is diens

1) Dit contract werd niet notarieel opgemaakt. De origineele minuut berust in het huisarchief der Van Rensselaer Bowier's en is getiteld: „Consideratiën op de coloniën in Nieuw-Nederlant, desen primo February 1630."

2) Samuel Godijn overleed tusschen 27 Juni 1632, toen hij nog een brief aan De Laet medeonderteekende, en 25 November 1633, toen Van Rensselaer hem in de Memorie aan de XIX noemde „de Heere Samuel Godijn sal(ige)r."

vijfdepart in twee tienden gesplitst; één daarvan kocht Van Rensselaer, die toen dus „de gerechte helft" van het kapitaal op zijn naam had. Daarna kocht hij van de beide schoonzoons van Godijn, Jacob en Hendrik Trip, „het resteerende $^1/_{10}$ part." [1]) Zoo bezat hij drie vijfden, welke hij tot zijn dood behield.

Volgens het bovengenoemd contract van 1630 had Van Rensselaer geheel alleen het bestuur over zijn kolonie in handen, maar in geldzaken beperkte het hem eenigszins in zijn macht; want er stond deze bepaling in, dat de verschillende patroons elkaar advies moesten vragen voor uitgaven, die tot twee duizend gulden per vijfdepart beliepen. Was er meer noodig, dan kon alleen bij meerderheid van stemmen tot de uitgaaf besloten worden. Maar beliep het bedrag meer dan vier duizend gulden per vijfdepart, dan was eenparigheid van stemmen noodig.

Toen na het sluiten van dit contract door Samuel Blommaert nog toestemming was gevraagd van de West-Indische Compagnie om op St.-Martin of op Barbados in de Caribische Zee een kolonie te vestigen en het plan bij de patroons gevormd werd om ook het eiland Tortuga met Nederlanders te bevolken en handel te gaan drijven met de daar wonende Franschen, toen was het noodig de overeenkomst van 1 Februari 1630 in dien zin uit te breiden. Eerst besprak men onderling de zaak en op sommige punten werd overeenstemming verkregen, maar hiervoor in de plaats trad het schriftelijk contract van den 1sten October 1630. [2]) Het week in sommige opzichten sterk af van dat van 1 Februari, in de eerste plaats wel hierin, dat het gestorte kapitaal van de nieuw opgerichte „Sociëteit" niet zou bestaan uit vijf, maar uit vier gedeelten, waarvan elk der vier „direc-

1) Zie de noot op den zijkant van de minuut van laatsgenoemd contract. Over deze broeders Jacob en Hendrik Trip zie Elias, De Vroedschap van Amsterdam, deel II, blz. 548 en 549.

2) Zie het Memoriaal van K. v. R., fol. 6 verso e. v.

teuren" er één zou bezitten. Ook dit contract werd evenals het vorige, niet voor een notaris verleden; vier „alleensluydende geschriften" lieten de deelgenooten er van maken en onderteekenden zij. Alleen was Albert Coenraets Burg juist kort te voren als ambassadeur naar Rusland vertrokken en daar zijn vrouw zich in zijn afwezigheid niet met de zaak inliet, trad in zijn plaats Johannes de Laet te Leiden, aan wien Burg van te voren toch ook reeds de helft van zijn aandeel had afgestaan.

Zoo kwam Kiliaen van Rensselaer in nauwere betrekking tot den Leidschen geleerde, die niet alleen een zeer gezien bewindhebber der Compagnie was, maar die veel meer dan iemand anders belang stelde in haar ontwikkeling. Aan de omstandigheid dat hij niet te Amsterdam woonde en de zaken met hem dus niet mondeling konden afgedaan worden, hebben wij eenige zeer belangrijke brieven te danken, welke de patroon van Rensselaerswijck aan hem heeft gericht en die ons meermalen een duidelijk inzicht geven in de geschiedenis van de eerste jaren der kolonie.

Wat nu aangaat het contract van 1 October 1630, feitelijk is dat nooit in de plaats gekomen van het vroegere van den eersten Februari van dat jaar. Want, zooals Kiliaen zelf getuigde in een aanteekening, welke hij langen tijd daarna [1]) neerschreef boven den aanhef van dit laatste contract, vier van de vijf kolonies zijn òf heel niet aangevangen òf niet doorgegaan: „alleen de mijne is nog over." Daardoor is de nieuwe overeenkomst nooit uitgevoerd. Van Rensselaer behield zijn directie en niet één keer lezen wij gedurende de zeven jaren na de oprichting, dat een van de mede-deelhebbers daar aanmerking op heeft gemaakt of zich ooit op de bepalingen van het tweede contract heeft beroepen, alhoewel dat voor hen veel meer rechten waarborgde.

1) Den 2den Maart 1639.

Het geld, dat er noodig was, werd vaak door Van Rensselaer voorgeschoten. Hoeveel kapitaal er juist in de kolonie gestoken is, kunnen wij niet meer nauwkeurig te weten komen, daar het kasboek van den patroon verloren ging en wij ook geen afrekening meer over hebben. In het contract van 1 Februari 1630 wordt van geen stichtingskapitaal gerept, wel daarentegen in dat van 1 October; maar dat was bestemd voor vijf kolonies en voor den handel met de Franschen. Het zou twintig duizend gulden groot zijn, maar uit niets blijkt, dat zulk een hoog bedrag ook werkelijk ingelegd is. Trouwens, al was dat wel het geval, dan weten wij nog niet, welk gedeelte daarvan voor de kolonie op de Noordrivier bestemd was. Het schijnt aannemelijk, dat er in deze eerste zeven jaren, van 1629 tot 1636, alles te zamen niet boven de twee duizend gulden op ieder vijfdepart is gestort, aangezien wij niets vernemen van een meerderheid der deelgenooten, die zich vóór, of een minderheid, die zich tegen zulk een uitgave verklaarde. 1) Ook weten wij, dat Van Rensselaer in 1636 duizend gulden betaalde voor de helft van Godijn's aandeel, dus voor een tiende gedeelte. Uit al deze zaken schijnen wij te moeten afleiden, dat er tot 1636, alles meegerekend, nog geen tien duizend gulden voor de onderneming was uitgegeven.

De verhouding van Van Rensselaer tot zijn mede-deelgenooten was dus in dezen eersten tijd bij uitstek goed. Men stelde het grootste vertrouwen in hem en gaarne werden hem alle zaken betreffende de kolonie overgelaten. Toch had Van Rensselaer liever gezien, dat zij zich wat meer er mede ingelaten hadden. In 1632 bijvoorbeeld schreef hij aan De Laet: „Comende nu tot onse particuliere colonie in de Noortreviere ontrent het fort Orangien, waere mij lieff ge-

1) Eerst later, in 1639, werd deze bepaling van het contract van 1 Februari 1630 ter sprake gebracht.

weest, dat U E. eenmael tot mijnent waere gecomen omme U E. den staet ende de gelegentheydt daervan te vertoonen." [1]) Dus zucht om de zaken onder zich te houden en geheel alleen af te doen, was geen trek van zijn karakter. Was het noodig, dat er geld gegeven werd, dan hield hij met hen een bespreking, voorzoover zij in Amsterdam woonden, als Godijn en Blommaert, en aan De Laet te Leiden schreef hij dan een brief, waarin hij hem tegelijk op de hoogte hield van de vorderingen der kolonie. Daarop volgde dan het geld. Zoo bijvoorbeeld lezen wij voor het eerst van een storting, waartoe in 1632 werd besloten, namelijk tweehonderd gulden op elk vijfde aandeel. [2]) Op dezelfde wijze verzocht hij aan de De Laet in 1634 [3]) „de penningen van den derden omslach" te willen voldoen, die door de andere confraters reeds waren betaald en die driehonderd gulden beliepen per vijfde. Vroeger hebben wij opgemerkt, dat weer twee jaren hierna, in 1636, voor een bedrag van ruim vijf duizend gulden in de kolonie werd gestoken, dus ruim duizend gulden per vijfde. Maar of er tusschen den derden omslag en deze storting nog geld voor de kolonie is uitgegeven, weten wij niet.

Wat de verhouding en de samenwerking tusschen den patroon en de andere deelgenooten niet weinig heeft bevorderd, waren de goede verwachtingen, die Van Rensselaer van het ondernomen werk koesterde. Had hij deze eigenschap niet bezeten, misschien was er dan wel van hun kant bezwaar gemaakt, telkens weer geld bij te passen, zonder ooit iets in den vorm van een uitkeering terug te zien, laat staan dan nog winst te behalen. Maar telkens wijst hij hoop-

---

1) Zie den brief van 27 Juni 1632, vroeger vermeld op blz. 91.

2) Ibidem.

3) Zie den brief van 21 Juli 1634, bijlage F van De Roever, Oud-Holland 1890, blz. 266.

vol op de toekomst: eerst moest men geduld hebben om de jonge plant wortel te laten schieten, dan zouden de vruchten vanzelf komen; „alleen hebt maer patientie voor een cleyn tijt van jaren" schreef hij in 1635 aan zijn officier en deze woorden geven den geest aan, waarvan zijn geheele arbeid is doortrokken. Niet vóór 1636 lezen wij, dat Van Rensselaer ook zelf hoopte, dat na den grooten inleg van dat jaar de participanten „geen cappitael meer sullen behoeven te provideren," maar nu „jaerlicx een goede uytgifte sullen crijgen." Zoo ver zoude men trouwens toen reeds gekomen zijn, als men maar een juiste rekening bezat, hoeveel er aan de Compagnie was geleverd. Dat kalme voortgaan, zonder ooit overijld onrijpe vruchten te willen plukken van een werk, dat nog maar in zijn begintijd verkeerde, dat heeft zeker onnoemelijk veel de kans van slagen van het geheel verhoogd.

Hiermede zijn wij genaderd tot het einde van het onderzoek, dat wij ons tot taak hebben gesteld. Wij hebben nagevorscht het doel, waarmede het groote geheel door Kiliaen van Rensselaer is ondernomen, hoe hij het op touw heeft gezet, welke middelen hem ten dienste hebben gestaan, maar ook, met welke tegenslagen hij daarbij te kampen heeft gehad. Ook hebben wij gezien, hoe het een oogenblik geschenen heeft, alsof alle inspanning vergeefsch was geweest en alle moeite verloren, ja de geheele onderneming misschien te gronde zou gaan, maar tevens, dat juist daarna, toen de zware tijden waren doorstaan, de jonge kolonie zich ging ontwikkelen, het getal inwoners toenam, de hofsteden in aantal konden groeien, kortom een nieuwe en blijde toekomst zich voor haar opende. Anderen, die naar een gelijk doel hebben gestreefd, gaven hun werk op, ontmoedigd door den niet verwachten tegenspoed. Van Rensselaer bleef hopen en

vastberaden zijn ideaal hoog houden, werkend tot het einde van zijn dagen. Zijn naam leeft voort onder het nageslacht als van den eerste, die de Hollandsche arbeidzaamheid naar Noord-Amerika heeft overgeplant en die zijn pogen met heerlijken zegen bekroond heeft gezien.

BIJLAGEN.

Bijlage 1. 3 November 1623. Het eerste besluit van de Heeren Negentien tot het uitzenden van kolonisten om zich metterwoon te gaan vestigen in de „Virginias", d. i. Nieuw-Nederland.

....ende belangende het overbrengen vant volck, daervan is nodich gedacht, dat men een schip op de Virginias sal seynden, hetwelck bij de camer van Amsterdam sal uytgerust werden met de cargasoenen van dien daertoe nodich om de negotie te continueren, tot welcken eynde sijlieden oock V off VI familiën van de coloniën sullen mogen medenemen om aldaer tot een begin te planten, ende sullen bij die gelegentheyt de retouren van de voorsz. restanten ende het volck cunnen alhier overbrengen.

(Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Comp. n° 1, Resolutiën der Vergaderinge van XIX, begonnen 10 October 1623, geëindicht 4 November 1623, punt n° 45).

Bijlage 2. 28 Maart 1624. Er was een vergadering van de Negentien uitgeschreven tegen 11 Maart 1624 te Amsterdam in „de Herberg". Het 13de punt van den beschrijvingsbrief luidde: „sal mede gedelibereert worden op een generale ordre voor de coloniën om veel luyden daertoe te verwecken, ende ons met precipitant beginnen in geen confusie te brengen, die hiernae niet soo bequamelijck ende misschien niet sonder onlusten en soude cunnen gebetert worden." In den namiddag van 28 Maart 1624 kwam dit punt aan de orde en werd het volgende besloten.

Ende terwijl de colonen voor de camer van Amsterdam, die nae Nieu-Nederlant gaen, op morgen sullen gemonstert worden, soo is gelesen een articulbrieff voor de coloniërs, door de heer Albert Coenraets, Samuel Godijn ende Johan de Laet (bij de camer van Amsterdam daertoe te voren gecommitteert wesende) ingestelt, dewelcke geapprobeert ende alsoo gearresteert is als volcht:

Provisionele ordre, daerop de respective colonen aengenomen ende affgesonden sijn in dienst van de West-Indische Compagnie naer Nieu-Nederlant om haer verblijff te nemen

op de reviere van de Vorst Maurits 1) ofte op andre sodanige plaetsen als hunlieden door den Commandeur ende sijnen Raet aengewesen sal worden.

1. De colonen sullen nevens de onderhoudinge van de respective articulbrieff ende instructiën verbonden sijn, soo in het varen, blijven als verplaetsen, sonder eenich tegenseggen naer te comen ende te achtervolgen de bevelen van de Compagnie, hunlieden rede gegeven ofte noch te geven, gelijck mede alle de ordre opt stuck van hare politie ende justitie van de gemelte Comp^{e} ontfangen.

2. Sullen binnen haer bedrijff anders genen goodtsdienst plegen als die van de ware gereformeerde religie, in manieren die jegenwoordich hier te lande gepleecht wort ende soo door hun Cristelijck leven ende wandel d'Indianen ende andre blinde menschen tot de kennisse Godes ende sijns woorts sien te trecken, sonder nochtans iemant ter oorsaecke van sijne religie te vervolgen, maer een yder de vrijicheyt van sijne consientie te laten; doch soo iemant, onder hen off hare gebiet staende, de name Godes off onses Salichmaeckers Jesu Christi moetwillichlijck lasterde ofte blasphemeerde, sal deselve naer gelegentheyt 2) door den Commandeur ende sijnen Raet gestraft worden.

3. De Commandeur ende andre officieren, rede over hunlieden gestelt ofte noch te stellen, sullen in conformité van de last, hunlieden bij de Comp^{e} medegegeven, vermogen met vremde princen ende potentaten, daer te lande ende ontrent hare troupen gelegen, aliantiën ende verbintenissen te maecken op sodanige conditiën als de dienst van de Comp^{e} vorderlijxt geoordeelt sal werden, sonder in deselffde tractaten op iemant particulier aensien te nemen, welcke conditiën de colonen gesamentlijck ende yder van haer int besonder gehouden sullen wesen naer te comen, al waer 't oock, dat sij daerover tegens andere haere naegeburen in oorloch quame(n) te vervallen ende selffs te velde mosten gaen.

4. Sullen haere verblijvende residentie nemen ter plaetse, die hunlieden bij den Commandeur ende sijnen Raet aengewesen sal werden ende alle nersticheyt doen omme die met gemenen arbeyt te fortificeren alsoock int gemeen de nodige publicque huysen te bouwen ende de handelinge aldaer soo veel doenlijck is te planten, ende soo hier iemant nalatich inne mocht wesen, ofte de Comp^{e} off de troupen door sijn versuym schade quam te lijden, sal daerover nae gelegentheyt van saecken gecorrigeert ende gestraft worden.

5. In alle publicque handelingen, soo politicq, militair als die van justitie, sal bij hunlieden alleen gebruyct worden die Nederduytsche spraecke,

1) d. i. de Noordrivier.

2) Er staat in het hs. „gelentheyt."

op poene soo sulcx niet en geschiede, dat alle de publicque depeschen ende handelingen in andere spraecken gedaen, nul, crachteloos ende van onwaerden sullen wesen.

6. De colonen sullen sonder eenige recognitie daervoor te doen, genieten van de Comp^e de costen van het overvaeren, alsoock de plaetsen ende landen, die haer om te bearbeyden bij den Commandeur ende sijnen Raet naer gelegentheyt van hare familiën ende d'industrie van dien aengewesen sullen worden.

7. Voorts dewijl alle behoeften in de eerste beginselen uyt dese landen overgebracht sullen moeten worden, sal de Comp^e ordre stellen, dat de colonen gedurende den tijt van twee jaeren van nodige behoeften ende clederen uyt hare magasijnen versien werden, ende dat om een redelijcke prijs, die de genietende colonen verbonden sullen blijven, soo sij niet datelijck en cunnen, in tijden ende wijlen te voldoen ende betaelen, ende sullen van hare ontfangen goederen op de boecken van de Comp^e gedebiteert werden, ende recepisse van dien onder haer hant aen de ontfangers van de Comp^e overleveren; op hetwelcke de Commandeur ende commis gelast worden goede sorge te dragen, dat hierinne niet 1) versuymt en werde, alsoock gene uytreyckinge op tijt te doen, als aen behoeftige, sonder dat sij dit benifitie eenige quistelingen ofte die het hare verwaerlosen laten genieten: maer laten haer het ongemack, dat sij selver veroorsaecken, dragen.

8. De colonen sullen vermogen den binnenlantschen handel sonder iemants tegenseggen te drijven ende gebruycken onder expresse conditie, dat sij hare ingecochte ende versamelde waren aen anders niemant als aen die van de Comp^e sullen mogen venten ende dat bij provisie, totdat hierinne naer bevindinge van saecken anders gedisponeert sal wesen.

9. Sullen oock vermogen alderhande weyspel van vliegen ende jagen alsoock 't visschen te gebruycken, ende dat bij provisie als vooren.

10. Alle minoralen, nieuwe gevonden ofte noch te vinden, mijnen van gout, silver, coper ofte eenige andere metalen alsoock van gesteenten, diamanten, robijnen ende diergelijcke, mitsgaders de peerlvisscherije sullen alleen bij die van de Comp^e bearbeyt moeten worden,

11. Doch soo iemant der colonen gedurende sijn verblijff ietwes vant voorverhaelde quame uyt te vinden, sal deselffde ende sijne nacomelingen tot een vereeringe genieten het $\frac{1}{10}$ part van het suyver provenu van de voorsz. mijnen ende peerlvisscherije, ende dat den tijt van de eerste ses achtereenvolgende jaeren, te reeckenen van den dach aff dat de Comp^e deselve aengetast ende bearbeyt heeft.

1) = niets

12. Welverstaende dat alle oncosten, soo vant bearbeyden als 't nootwendige gereetschap daertoe dienende, vooreerst affgetrocken ende gedefalqueert sal sijn, ende sal voor den eersten uytvinder gereeckent worden diegene, die hetselffde eerst aen den Commandeur ofte alhier aen de gemelde Comp^e^ openbaert, ende indien sulcx bij iemant uytgevonden sijnde, moetwillich wierde verswegen, sal de vindelinge daervan naer gelegentheyt arbitralijck, jae oock aen den lijve gestraft worden.

13. Sullen oock geen hantwercken, daer negotie aen is dependerende, aldaer mogen plegen off andere voortleeren, principaelijck geen weverijen als bij speciale toestant van de Comp^e^ off hare gecommitteerde, op poene soo iemand[en] ter contrarie dede, als meynedich uytgesloten, ende naer gelegentheyt van saecken arbitralijck gestraft te worden.

14. Sullen aen geene vreemde (daerbij alle, die buyten de Comp^e^ off haere commissie sijn, verstaen worden), omtrent haer op de custe comende, eenige handelinge toestaen, noch met haer eenige onderspraecke houden, daermede hunlieden eenichsints die proffijten, behoeften ofte gelegentheyt van de plaetse bekent gemaeckt mogen werden, op pene van daerover naer gelegentheyt van de saecke gecorrigeert te sijn.

15. Sullen voort de colonen bij eet solemnelijck beloven, secreet te sullen houden alle de handelinge ende directie van de Comp^e^, die hun eenichsints bekent mochte werden: gelijck sij oock niet en sullen vermogen hetselffde te openbaren, naedat sij uyt de gehoorsaemheyt van de Comp^e^ gescheyden sullen sijn: oock tot geenen tijden hiernaer met niemant anders als met die van de Comp^e^ hen te associëren om binnen de limiten van het octroy, waar het oock soude mogen wesen, te comen.

16. Sullen oock verbonden sijn den tijt van ses achtereenvolgende jaeren met hare familiën ter gedestineerde plaetse te blijven, tenware hierin door last van de Comp^e^ eenige veranderinge geschiede ; des vermogen sij ter expiratie van haren verbonden tijt ofte eerder bij verplaetsinge der Bewinthebberen ofte hare E. gecommitteerde, hare huysen, beboude ackeren ende bestialen aen niemant anders van de blijvende colonen te vermangelen ofte vercopen.

17. Sullen haer aengewesen landen ende ackeren vooreerst bebouwen ende besayen met sodanige gewassen ende vruchten als de Commandeur ende sijnen Raet hunlieden belasten sal, sonder daerinne om eenige particuliere insichten eenige veranderinge te doen, op pene dat de contraventeurs nae gelegentheyt arbitralijck gestraft sullen worden.

18. Sullen vooral wel toesien, de Indianen ofte andere hare geburen 't

zij in handelinge ofte andere saecken getrouwelijck hun beloften te voldoen, ende die buyten redenen geen offentie te geven, 't zij in hare personen, vrouwen ofte goederen, op pene van daerover strengelijck gestraft te worden.

19. De Bewinthebberen sullen vermogen tot allen tijden sooveel volcx derwaerts over te voeren als haren goeden raet gedragen sal.

20. Eyndelijck sullen den eet van getrouwicheyt ende gehoorsaemheyt aen de Ho: Mo: Heeren Staeten Generael ende dese Comp^e doen ende hen in alles dragen als getrouwe ende goede onderdanen schuldich sijn te doen.

(Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Comp. n° 1, Extract uyttet resolutieboeck van de vergaderinge der Negentiene, 28 Maart 1624, punt n° 54).

Bijlage 3. 17 September 1624. De Amsterdamsche Kamer had als negentiende punt op den beschrijvingsbrief voor de vergadering der Negentien het voorstel gebracht om het octrooi in dien zin te wijzigen, dat voortaan de Bewindhebbers op openbare verkoopingen van de Compagnie mede mochten koopen. Het voorstel wordt verworpen, waarna onmiddellijk Van Rensselaer in omvraag laat brengen, of de presidiale Kamer een dergelijk voorstel niet eerst met haar hoofdparticipanten diende te bespreken, en alvorens het op den beschrijvingsbrief te brengen, hun toestemming daartoe verkrijgen.

38. Negenthiende poinct spreeckende: ende alsoo wel gelet dient te worden op 't vercopen van de goederen, soo sullen de gecommitteerde naer voorgaende communicatie met haer hooftparticipanten gelast comen om te resumeren ende veranderen ofte modereren het 31 art^l vant octroy aengaende de publicque venduen, alsoo tot meerderen dienst ende proffijt van de Comp^e schijnt te strecken, dat de Bewinthebberen mede mochten copen in publicque venduen, is niet raetsaem geoordeelt, maer geresolveert bij het octroy in desen te blijven.

39. Op het versoeck van Kiliaen van Rensselaer omvraech gedaen sijnde off de Bewinthebberen niet en behoorden sodanige poincten als eenichsints buyten oft tegens het octroy ende ampliatie van dien schijnen te strijden, aldereerst met hare hooftparticipanten te comminuceren ende derselffder approbatie vercrijgen vooraleer die in beschrijvinge werden gebracht, is eendrachtich verstaen, sulcke poincten van beschrijvinge geensints den hooftparticipanten te prejudiceren, midts dat noch bij Bewinthebberen noch Vergaderinge van XIXe ietwes tegen

het octroy ende ampliatie van dien werde[n] besloten, als naer voorgaende comminucatie ende approbatie van de hooftparticipanten in conformité van den eersten art[l] van de ampliatie.

(Algemeen Rijksarchief. W. I. C. Oude Comp. n°. 1, Sessie van 17 September 1624 Post meridiem, punten 38 en 39 der notulen).

Bijlage 4. Uit den brief van Isaac de Rasière. Deze werd in 1626 secretaris van Nieuw-Nederland, waar hij den 27sten Juli van dat jaar aankwam. Later schreef hij zijn tot nog toe onuitgegeven brief aan Samuel Blommaert, aan wien hij veel verplichting had. Het schrijven is niet gedateerd. 1)

Mijnheer Blommaert:

Alsoo ick mij seer U E. ten dienste geobligeert ben vindende, hebbe niet weten tot vergeldinge van dien U E. te recompenseren, anders als met dese geringe memorie, daerin ick ten deele sooveel vervat hebbe aengaende de gelegentheyt van Nieu-Nederlant ende de naegeburen van dien als mij mogelick is geweest, ende soude 't selve in veel dingen prolicxter 2) ende beter hebben connen handelen ofte schriven als nu in desen geschiet, maer alsoo mij mijn dingen en notitiën, die mij in desen souden hebben connen dienen, afhandich gemaeckt sijn, wil ick U E. gebeden hebben, dit soo voor goet te nemen op rekeninge van mijnen obligatoiren dienste, etc[a].

Den 27en Juli a° 1626 ben ick door de hulpe van Godt, met het schip „'t Wapen van Amsterdam" gearriveert voor de bay van de groote Mauritse reviere, 3) inseylende ontrent een musketsschoot van Godinspunt in Coenraetsbay, alsoo daer de meeste diepte is....

Nu volgt een aardrijkskundige beschrijving van de monding van de Noordrivier en de eilanden daaromtrent. Hierna behandelt de schrijver het eiland der Manhattans, de gesteldheid van den bodem en de Indianen die er wonen, twee- tot driehonderd in aantal, „die oude Manhatesen" gelijk hij ze noemt. De Nederlanders hebben er zes boerderijen ingericht, waarvan er vier aan de zuidzijde van het eiland liggen. Wel zestig morgen lands zijn in gereedheid gebracht om met

---

1) Zie verder de aanteekening bij het oorspronkelijk stuk op het Algemeen Rijksarchief. Een vertaling van den brief geeft Franklin Jameson in zijn „Narratives of of New-Netherland" New-York 1909.

2) = uitgebreider.

3) d. i. de Noordrivier.

winterzaad te bezaaien. Dan spreekt De Rasière over „'t begonnen fortjen Nieu-Amsterdam" en hoe de landtong waar het op gebouwd is, „met cleene moeite tot een eylandeken te maeken" ware door een gedeelte er van door te graven. Vervolgens komt hij op het land, „de reviere opwaerts," dus dat gedeelte, waarop Van Rensselaer later het oog sloeg voor zijn kolonie Rensselaerswijck.

De reviere opwaerts is de oostsijde hooch vol boomen ende op sommige plaetsen is wat goet landts, daer weleer veel volck gewoont heeft 1), die meest gestorven ende verjaecht sijn van de wapenen.

Dese naetsiën van wilden hebben al een regeringe, 't manvolck is int gemeen lanckachtich, wel geproportionneert van leden, van colleur Orange als de Brasillianen, seer hertsinnich tegen diese hatich sijn, vret 2) van naturen, tot vriheyt soo geïncleyneert dat se door geen middelen tot arbeyt te brengen en sijn; sijn haer met de jacht generende ende alst int voorjaer compt, met vissen. In April, Mey en Junius volgen sij den loop van dien, die sij met een trecksegen 3) vangen, die sij selver van de wilden hennep, daer de vrouwen ende oude mannen van 't garen spinnen, breyen, seer ardich. De soorten van de vis, die sij in dien tijt meest vangen, sijn elften, doch cleyder 4) als desen hier te lande ordinnaris is en wel soo vet, vol graten. Den grootsten vis is een soorte van witten salm, die seer goet is van smaeck en wel soo groot, heeft witte schobben. De hoofden sijn soo vol vet, datter in sommige 2 à 3 lepelen in is, dat goet eeten is voor een, die geeren 5) hoofden cluft. Het schint, dat tselfde haer lucxurieus maeckt, alsoo men veel siet, dat hij, die wat heeft alse gaen vissen, tselfde aen de vrouwen gegeven heeft alse weer commen, daer sij wel op passen.

Ons volck geven deselfde getuichenisse. Oock gaet het haer af alser veel van eeten gelick sit innemen, 6) als mette hemden getuichd can woorden.

Voor tijtverdrif in den winter maeken sij seuwan, 't welck een cordel is lanckwerpich, dat sij van kinckhoorens, die sij aen de seecant vinden, maeken en houdent voor soo werdich als men hier het gelt doet, alsoo men alles wat sij hebben, daervoor can coopen. Sij

---

1) n.l. de Mahicans, zie hiervóór, Hoofdstuk I blz. 32.
2) = wreed.
3) een soort net.
4) = kleiner.
5) = gaarne.
6) = Ook heeft het, als zij er veel van eten, dadelijk uitwerking.

snoerent, draghent aen den hals en handen, maecken daer banden van, die sij voort hair opt hooft doen aen de vrouwen, ende de mans ompt lif; sijn daer soo vies van als men hier van de perelen can wesen int snouren en sorteren. 1)

Vervolgens weidt de schrijver uit over sommige eigenschappen van de Indianen, zooals hun zucht tot spelen en overspel, de manier van zich te kleeden, over de vrouwen en het huwelijk bij hen en de wijze van bruiloft houden. Daarna vertelt hij het een en ander van den landbouw door hen beoefend.

Dat gedaen sijnde 2) moet de vrouw voor den cost sorghen, voor haer en haeren man, sooveelt brootcoren aengaen ende dat manckerende moet voor haeren seuwan 't selfde coopen.

Daerdoor sij geconstrengeert worden opt saysoen vant sayen te passen. Int laeste van Meert beginnen sij 't lant om te hacken met dissels, die sij van ons handelen voor vellen van bevers, otters of seuwan. Sij maecken hoopen oft molhoopen waeren, ontrent 2½ voet van den anderen 3), die sij sayen of beplanten in April met mays, in elcken hoop 5 of ses coornen 4); int midden van Mey, als den mais eenen vinger of meer lanck is, soo planten sij op elcken hoop 3 à 4 Turcxe boontens; die wassen dan met ende tegen den mais op ende dient haer voor staeken, alsoo de mais op struicken gelickt suykerriet wast. Het is een cooren, daer veel arbeyts toe gedaen moet worden met wien 5) en aenhooghen, of het en docht niet, daer de vrouwen wel nau op passen moeten. Den man en soude daer niet eens naer sijn 6) willen of het soude haer respeckt te naer gaen, ten sij dat se heel out sijn ende de jacht niet volgen en connen. De struicken, die leech sijn ende geen aderen en draegen, die plucken sij af in Augusti en suigen 't sop daer uutt, dat soo soet is oft suykerriet waere.

Hierop deelt De Basière iets mede van de wijze, waarop de Indianen hun voedsel bereiden uit het graan, namelijk brood en brij.

1) Vergelijk met dezen schelpmunt de kauri's der inboorlingen van Voor-Indië. Een afbeelding van een snoer zeewan komt voor op het wapen van Nieuw-Nederland, rondom het schild. Men vindt het bij O'Callaghan, History of New-Netherland, deel I, op het titelblad, en wat sierlijker bij denzelfden, The Documentary History of the state of New-York, deel IV, plaat II.

2) n.l. nadat de man aan de vrouw een bruidschat in zeewan heeft gegeven en de bruiloft is afgeloopen.

3) = van elkander.

4) = korrels.

5) = wieden.

6) = zich daarmede bezig houden, daarvoor zorgen.

Het koren wordt ook gedroogd en, geborgen in van hennep gevlochten korven, in den grond gekuild. Verder verhaalt hij, hoe echtbreuk, van den kant der vrouw gepleegd, wordt gestraft, alsook hoe, „als een man hem verloopt", de vrouw hem aanklaagt voor den „sackima" of stamhoofd. Wordt hij schuldig bevonden, dan ontdoet de vrouw hem van eenige noodige kleedingstukken, „geeft hem eennen voet voor den neers en jacht 1) hem soo ten huysen uutt, en daer loopt Adam dan heen." Veel kinderen hebben de Indiaansche vrouwen doorgaans niet. Het stamhoofd wordt gekozen; meestal is het diegene, die het rijkst is aan zeewan. In een volksvergadering zegt hij het eerst zijn meening aan de anderen, „en soo die 't selve toestaen, geven alsamen een sucht: He: en soo sijt niet en proberen, 2) swijgen sij stil en commen allen bij den sackima ende disputeert elck sij(n) gevoelen, tot dat sij acorderen."

Daarna komt de schrijver op Nieuw-Engeland, waarvan hij uitvoerige mededeelingen doet en dat hij vergelijkt met Nieuw-Nederland. Tot slot vertelt hij nog, welke wilde beesten er voorkomen, en welke vogelsoorten. De brief eindigt aldus:

Mijnheer: Dit ist 't gene ick Uwe E. van Nieu-Nederlant ende haere gebueren, tot vergeldinge van mijnen geobligeerden dienst, uutt de memorie hebbe[n] connen mededelen, bidde 't selve, bij U E. soo int goede genomen mach worden ende mij gerecommandeert te houden tot sulcken dienst als Uwe E. mij voorder sal gelieven te commanderen, waer U E. mij sal vinden

Uwen in alles getrouwen dienaer,
(get.) Isaack de Rasière.
(Algemeen Rijksarchief. Collectie Verspreide West-Indische stukken, n° 2).

Bijlage 5. 13 Januari en 19 November 1629. Samuel Godijn en Kiliaen van Rensselaer deelen in de Amsterdamsche Kamer der W. I. C. mede, dat zij twee mannen uitzenden naar Nieuw-Nederland om rapport uit te brengen. Verklaring van Van Rensselaer in dezelfde Kamer afgelegd, dat hij zich opgeeft als patroon eener kolonie.

Extract uytte resolutiën van de W. I. C. ter Camer tot Amsterdam. 1629 den 13 January.

Preses Samuel Godijn — Is bij de Heer Preses Godijn ende Rensselaer de vergaderinge aengedient, dat haere E. neffens de Heer Blom-

1) = jaagt.
2) = goedkeuren.

maert met de schepen althans gaende nae Nieu-Nederlant senden twee persoonen derwaerts, den eenen genaemt Gillis Houset varentgesel, den anderen Jacob Jansz. Cuyper, met intentie in cas deselve haere E. goet rapport doen, aldaer een colonie te planten, achtervolgende de conditiën bij de Vergaderinge der XIX gearresteert.

19 November 1629. Preses Simon Verdoes

Kiliaen van Rensselaer verclaert hemselven cum suis van nu aff aen te wesen patroon in de Noortreviere van Nieu-Nederlant, beginnende boven ende beneden van het fort Orange aen beyde sijden van de reviere mette eylandekens daerin gelegen, soo veele mijlen onderwaerts, als bij de Vergaderinge der XIX gestelt is; van meeninge sijnde metten eersten derwaerts een colonie te deduceren, op de conditiën, bij de Vergaderinge der XIX als vooren beraemt.

(Memoriaal van Kiliaen van Rensselaer, fol. 9 verso en 10).

Bijlage 6. 17 Mei 1630. De Heeren Negentien zijn vergaderd te Middelburg. Kiliaen van Rensselaer is mede aanwezig. Hij wordt benoemd tot lid van de Commissie voor den handel op Brazilië.

Extract uut de notulen gehouden ter vergadering der XIXe gehoude(n) in de stadt Middelborch, beginnende op den 14en May 1630 raeckende de negotie van Brasil.

Veneris den 17 May.

Ten derden Commissarisen te ordineren om de ordre te beramen, op wat forme ende door wien men de negotie sal drijven, daertoe sijn geordineert de Heeren Godijn, R. Jacobsz., Rensselaer, Le Roux, de Voocht, Velters, Teunemans ende Van Sitterich.

(Oud-Archief der gemeente Amsterdam. Stukken betreffende de W. I. C. 1636—1679, hierin W. I. C. II, hierin W. I. C., Diverse stukken (copyen en extracten enz.) 1622—1789. L. W. n° 3).

Bijlage 7. 7 Juli 1631. De patroon, nu geen bewindhebber meer, verschijnt zelf in de vergadering der Kamer Amsterdam met het verzoek, kolonisten en eenig jong vee te mogen overzenden. Het wordt toegestaan, maar onder bezwarende voorwaarden.

Copia. Extract uyt het Resolutieboeck van de Heeren Bewint-

hebberen van de Geoctroyeerde West-Indische Comp^{e} ter Camere tot Amsterdam.

Lunae den 7 Jullio 1631 in Amstredam.

Is binnen verschenen d'H^{r} Kiliaen van Rensselaer, versoeckende met het schip d'Eendracht te mogen oversenden eenige coloniërs ende acht oft thien calveren, namentl(ijck)

Cornelis Gerritssz. van Flecker
Laurens Laurenssz. van Coppenhagen
Barent Theunissz. van Heiligesondt
Claes Brunsteyn van Straelsondt
Andries Christenssz. van Flecker.

Daerin goetgevonden is, eerst den schipper te hooren, die verclaert alles te willen doen dat hij doen kan, daerop zijn E. versoeck geaccordeert is, mids dat den schipper in cas hij daerdoor geïncommodeert was, deselve sal buyten boort mogen smijten, ofte opeeten laten, sonder dat de Compaignie daerover gehouden sijn sullen eenige vergoedinge te doen. „Onder stondt Accordeert met het voorsz. resolutie-boeck „ende was geteeckent „Jacob Hamel"

Accordeert met sijn originael
quod attestor infrascriptus
(w. g.) J. van de Ven
not^{s} Pub^{cus} ss^{tt} A° $\frac{21}{4}$ 1634.

(Memoriaal van Kiliaen van Rensselaer, fol 40 verso).

Bijlage 8. 20 Juli 1632. Toen Van Rensselaer den eersten ambtenaar in zijn kolonie aanstelde, gaf hij tegelijkertijd eenige regels, waarnaar de kolonisten zich hadden te gedragen en waaraan de officier en schout de hand moest houden. Ze werden samengevat in de volgende instructie.

Instructie van Rutger Hendricksz. van Soest, officier ende sijne bijgevoegde raden in Rensselaerswijck, hem gesonden door Kiliaen van Rensselaer, patroon van deselve colonie, waernaer hij ende de resterende inwoonderen derselver plaetse, een yeder voor soo vele hem aengaet, hen in aller getrouwicheyt ende oprechticheyt sullen hebben te reguleren, comporteren, dragen ende quijten.

1. Eerstelijck dat hij, Rutger Hendricksz. voornoemt, naer gedanen eedt van getrouwicheyt ende als officier voorsz., hem sal representeren ende vervoegen bij den commis opt fort Orange, denselven aenbiedende alle faveur, assistentie ende gebuerlijcke vrientschap om mal-

canderen reciproquelijck niet alleen met raet ende daet, maer in tijt van noot tegens gemeene vijanden metten lijve t'assisteren, voorts doorgaens goede correspondentie onderhouden, elcx anderen 1) in het sijne respecterende.

2. Bij alle occasiën als daer raet gehouden wordt, twelck geschieden sal ten huyse van den officier, sullen niet laten den name des Heeren aen te roepen ende alle Sondagen ofte gewoonlijcke feestdagen bijeencomen omme eenige capittelen uytte H. Schriftuere voor te lesen, waertoe haer bij desen een bijbel wordt overgesonden, beneffens een Huyspostille Schulteti, daer het geheele jaer door yeder Sondagh sijne besondere leeringen ende verclaringen uyt Godes H. woort heeft, waertoe Brandt Peelen van der Niekerck wordt geauthoriseert.
3. Ten derden, den officier sal yemant uytte schepenen off die hij anders bequaem sal oordeelen, eligeren omme de resolutiën van den Raet op papier te brengen.
4. Indien yemant van de schepenen hem quame te verloopen, dat de officier oorsaecke hadde eenige clachte over hem in te brengen, sal den delinquant, soo lange over sijne saecke gedelibereert wordt, hem moetten uytten raet absenteren.
5. Opdat den officier ende schepenen te beter mogen weten de vrijdommen van de patroonen ende coloniën, soo sende hierneffens vijff gedruckte exemplaren om yeder van de schepenen daervan een te behandigen ende het seste voor den officier, ende degene, die niet connen lesen, sullen door andere haer te met deselve vrijheden doen voorlesen, opdat sij haer in geenen deele te buyten en gaen.
6. Ende alhoewel het vijfthiende articul van deselve vrijheden den patroonen toestaet ter plaetsen daer de Compagnie geen commisen en heeft, de handelinge 2) van bevers, otters, mincken ende diergelijcke pelterijen, ende mijne colonie soo boven, beneden als tegenover het fort Orange hem eenige mijlen verde is uytstreckende, waerdoor, alsmede door exempelen van andere patroonen, mijn volck lichtelijck soude mogen occasie nemen ofte haer aenleydinge geven, om soodanige handelinge van pelterijen bij de hant te nemen, soo is nochtans mijn expresse wille ende begeerte, dat sonder mijn naerder ordre niemant niet hetsij vrije ofte dienstbare, in mijn dienste sijnde oft in mijn colonie woonende, hem sal vervoorderen eenige pelterijen van de wilden te handelen ofte bij vereeringe soecken te bekomen, op de verbeurte van haer verdiende loon ende alle andere haere effecten, volgens de conditie ende expresse stipulatie van haer aenneminghe.

---

1) = elkander.

2) = den handel.

Ende opdat niemant eenige ignorantie hebbe te pretenderen, soo sal den voorsz. officier alle inwoonders van Rensselaerswijck beneffens alle die in mijnen dienste sijn, oude oft jongh, man ofte vrou, meester ofte knecht, niemant uytbesondert, voor hem ontbieden om haer dese mijne intentie te notificeren. Doch ingevalle eenige wilden yemant van haerl(ieden) voor spijse ofte dranck een vel, twee ofte drie vereerden, sullen gehouden sijn datelijck naer ontfangh deselve te leveren aen den officier voornoemt, welcken officier ten minsten alle maent ofte ses weecken eens, deselve vellen met distinctie wie hem die gelevert heeft, aen den commis opt fort Orange ter handen sal stellen, mits behoorlijck blijck daervan nemende.

7. Het sewan, de peerlen, minerael, cristal oft diergelijcke, die yedereen van henlieden soude mogen vinden ofte becomen, sullen sij gehouden sijn te leveren in handen van den officier, die alhetselve in goede verwaringe sal houden ende pertinentelijck bij de eerste gelegentheyt aen sijnen patroon doen over schrijven om ordre daerop te stellen.

8. Interdicerende alle inwoonderen van Rensselaerswijck, bijaldien hij eenige goude, silvere, copere, marmere oft diergelijcke minen, oock peerlevisscherijen ende wat van importantie soude mogen wesen, ontdecken in deselve colonie oft daerbuyten gelegen, hetselve aen niemant als aen den officier te openbaeren ende anders niet, sulcx den commis opt fort Orange in den naem van sijn patroon als d'eerste vinder sal aendienen, ende terstont aen sijnen patroon adviseren, die op het vervolgh ordre sal stellen ende den eersten vinder na gelegentheyt van saecken met een goede vereeringe sal versien.

9. Den officier sal gewaerschouwt sijn dat in de Laetskil tegenover 't fort Orange boven de woninge van Roelof Jansen te landewaert in cristal de montagne gevonden wordt, waerop wel dient gelet, off men den bergh daervan, tselve in de kil affvalt, niet en soude connen uytvinden.

10. Den officier sal met advys van den Raet ordre stellen, dat de naervolgende bouwingen metten aldereersten in esse mogen gebracht worden, 1) de huysen opgerecht ende van volck ende bestialen mogen werden voorsien.

De eerste bouwinge sal wesen diegene, daer den officier tegenwoordich op woont, genaemt Rensselaersburgh, alwaer hij officier bouwmeester op sal blijven.

De tweede over de reviere, daer Roelof Jansen woont, genaemt De Laetsburgh, waerop denselven Roelof bouwmeester sal blijven.

De derde sal opgerecht werden opt Casteelseylant, nu genaemt het

1) in esse brengen = oprichten.

Westeylant, ter plaetsen daer het huys best sal dienen, dat yeder bouwinge soo, naer doenlijck is, de helft vant selve eylant tot sijn gebruyck magh hebben, op welcke bouwinge, die genaemt sal werden Welysburgh, Brandt Peelen van der Niekerck bouwmeester sal wesen.

De vierde sal opgerecht worden bij de vierde kil, liggende benoorden het fort Orange ende bij zuyden d'eylanden die in de reviere leggen, die genaemt sal worden Blommaertsburgh, waerop bouwmeester sal sijn Gerrit Teeusen de Reux.

11. Ende opdat de twee huysingen, die noch niet aengevangen sijn, te eerder mogen volmaeckt worden, soo sal den officier tot assistentie versoecken aen den commis opt fort Orange tot coste van sijnen patroon de timmerluyden, smits ende ander werckvolck. Ondertusschen sal Roelof Jansen, Laurens Laurenssz., Barent Theunissz. ende alle diegene, die eenichsins bequaem sijn aen de voorsz. huysingen te arbeyden, malcanderen neerstich ende getrouwel(ijck) helpen, dat de voorsz. huysen opgerecht ende ondert dack mogen gebracht worden. Jae alware het, dat sij geen assistentie vant volck van de Comp^{e} en conden krijgen, sullen malcanderen alle tsamen, niemant uytgesondert, getrouwelijck als maer eenen meester hebbende de hant bieden.

12. Aen den Directeur Wouter van Twiller heb ick behandicht copie van de conditiën, gemaeckt met Gerrit Teeusen de Reux, wegen de bouwinge bovent fort Orange, ende ben tevreden deselve conditiën alle mijne andere bouwluyden oock te laten genieten. Dan alsoo de bouwingen van den officier ende Roelof Jansen alreede in esse sijn, soo sullen de conditiën daervan moeten ingaen op primo January toecomende, doch de bouwinge voor Brandt Peelen op te rechten, sal eerst ingaen primo January 1634 als die van Gerrit de Reux, waerop met het eerstcomende schip iegelijck sijne verclaringhe, soo vele hem aengaet, mij sonder faute sal laten toecomen.

13. Oock niet laten met het schip De Walvisch, dat in de Zuytreviere tegen de winter sal comen visschen ende int voorjaar vertrecken, mij alle bescheyt te schrijven, te weten, wat ende hoevele beesten ieder bouwinge heeft, wat daervan gestorven ende aengeteelt is, wat coorn in de sacken, in den bergh ende op het velt staet, wat profijt ofte schade ieder bouwinge gedaen heeft, hoeveel lants bij ieder bouwinge is, ende voorts alles dat van nooden is, opdat de patroon van jaer tot jaer pertinentelijck magh sien, wat winninge hij gedaen heeft ende wat bouwmeesters hen best gequeten hebben.

14. Soo eenige bouwknechts, selfs de bouwmeesters oft iemant anders haer quamen te verloopen, deselve naer de coustume deser landen ende speciael naer de wetten deser provincie van Hollandt te corrigeren ende straffen, sonder aensien van persoonen, principael diegene,

die door kijven oft vechten door luyheyt oft droncken drincken het profijt van haeren patroon verwaerloosen.

15. Aengaende melck, boter, kaes ende voorts allerley soorten van granen ende aerdtvruchten, die iedereen in voorraet heeft, sal die soecken tsij aen de Christenen oft aen wilden ten meesten oorboir 1) van de patroon te vercoopen ende soo vele granen in voorraet hebbende, dat deselve aldaer te lande niet connen geconsumeert werden, sullen tselve met de schepen van de Compagnie onder behoorl(ijck) cognosciment herwaerts oversenden, eerst bij den Directeur vernemende, wat plaetse daertoe in de schepen is ende soo sij geraden vonden eene brandewijnbranderije ofte brouwerije op te rechten, sullen van den Directeur versoecken de groote brouwketel ende brandewijnketel, die op de Manhattans is ende de brandewijnen ende bieren tsij aen 't fort Orange, op de Manhattans oft elders te vertieren.

16. Aengaende de jonge koebeesten, soo haest die bequaem sijn, sult van den bul laten berijen om aenteelinge te winnen ende wat bulcalven sijn, van eersten aen tot ossen laten snijen om aen te houden, om mettertijt vette ossen daervan te maecken, doch de jonge peerden niet voor het derde oft vierde jaer laten bespringen.

Voorts goede quantiteyt verkens op elcke bouwinge aenhouden, die men can gewennen des daegs in de bosschen ende des nachts bij huys te doen comen ende soo die des daegs door een hoeder moesten bewaert worden, is onnoodich dat ieder bouwinge een jongen daertoe heeft, alsoo een persoon alleen al de partijen wel soude connen bewaren ende soo de wooningen te verre van malcanderen staen, mochten de verkens bij beurten dan op d'eene dan op d'andere bouwerije des nachts gebrocht worden.

17. Alle gereetschappen ofte victuaillien, daervan den eenen voorsien ende den anderen onvoorsien is, sullen sij malcanderen bijsetten ende overdoen, soo nochtans, dat een yeder sal moeten reeckeninge daervan doen houden, wat hij uytlevert oft ontvanght. Alsoo ick niet en twijffele, off dese toecomende slachttijt sullen eenige van mijne jonge ossen bequaem genoech sijn om te slachten, dewelcke Ul. tsij op de Manhattans ofte aent fort Orange tot mijnen meesten oorboir sult vercoopen ende dat soo van jaer tot jaer vervolgen ende jaerlijcx sien te vermeerderen.

18. Bijaldien Ul. melck ofte boter overich heeft meer als daer te lande can geconsumeert worden, sult achtinge nemen de boter met sout wel te bewaren, dat sij bequaem is om overgevoert te worden, doch mijns bedunckens soude het profitabelder sijn, kaes daervan te maecken als boter daervan te kernen.

1) = nut.

19. Soo den commis vant fort Orange tegen verhopen, hem onbuerlijck 1) soude aenstellen, sult alsdan de gedruckte vrijheden naerder ondersoecken, ende wat daerinne tot mijne advantagie soude mogen te vinden sijn, oock int werck stellen, u dienende van tseste artyckel, alwaer de visscherijen, vogelerijen ende malerijen in mijne colonie vallende, bij niemants anders als den patroon oft die hij dat sal toestaen en sal mogen werden gepleecht, ende alle landerijen soo boven, beneden als tegenover het fort Orange onder mijne jurisdictie sijn resorterende.
20. Alsoo daer te lande des winters door de wilden groote quantiteyt van hertevleysch aen het fort wert gebracht ende sij daer lichtelijck aff scheyden, midts daertegen ontfangende melck, boter etc., soo dient wel geleth, hetselve op te coopen en te souten, soo omme tot peeckelvleesch als geroockt te gebruycken, niet alleene tot uwe nootdruft aldaer, maer oock omme die van de Manhattans ende andere quartieren daermede te provianderen ende spijsigen ende des vervult sijnde herwaerts aengesonden te worden. Is oock te weten, dat tegen over het fort aen het Zuyteynde groote menichte van gansen, kalkoenen etc. onthouden, soo dat ick het daervoor houde, dat mijne colonie aldaer welhaest in fleur mochte comen, voornaemelijck bijaldien het aen Ul. neersticheyt, industrie ende arbeyt niet en laet ontbreecken.
21. Indien yemant buyten mijnen dienst sijnde eenige landtbouwinghe soude willen doen in mijne colonie, principael op de landen door mij gecocht, sult hetselve niet toestaen maer beletten, Ul. dienende voor advies, dat alle de landen aen de westsijde van de reviere gelegen, vant Beyreneylant aff tot aen Moenemins casteel door mij gecocht ende voldaen sijn, selffs daerin begrepen de plaetse, daer het fort Orange op staet, doch soo die vant fort Ul. de behulpelijcke hant bieden, sult haer wederom soo vele doenlijck is accommoderen, opdat de eene handt de andere wasschende, sij beyde mogen reyn worden.

(Memoriaal van Kiliaen van Rensselaer, fol. 17 e. v.).

Bijlage 9. 20 Juli 1632. Door Van Rensselaer's toedoen was Bastiaen Jansz. Krol tot opvolger van Minuit benoemd als Directeur van Nieuw-Nederland. In 1632 echter werd Krol teruggeroepen en Wouter van Twiller in zijn plaats gesteld. De patroon brengt aan Krol zijn dank voor de vriendschap hem bewezen. Tevens uit hij zijn gevoel van teleurstelling, dat de Bewindhebbers mèt Krol ook anderen terugroepen en hen door nieuwe ambtenaren vervangen.

Bastiaen Jansz. Crol. Laus Deo adi 20 July 1632 In Amsterdam.

1) = onbehoorlijk.

Eersamen, voorsienigen, seer discreten,

Ick bevinde mij met Uwen aengenamen van den 1) January, waerby Ul. mij is bedanckende, dat ik Ul. tot het directeurschap hadde helpen bevoorderen, hetwelcke ick geerne gedaen hebbe. Dan alsoo nieuwe heeren nieuwe wetten maecken, soo moet ick mij over de groote veranderinge die sij doen, ten hoochsten verwonderen, mits sij Ul. ende Albert Diteringh thuys ontbieden ende eenen nieuwen commis opt fort Orange senden, stellende Dirck Cornelisz. wederom tot ondercommis, ende soo denselven, gelijck ick halff vreese, dat weygert aen te nemen, soo sal niemant van de oude dienaers daer wesen, waerdoor de handelinge, die nu door Ul. op soo goeden voet gebrocht is, wederom t'eenemael soude connen verachtert worden, soo daer noch niet erger uyt ontstae, dat Godt verhoeden wil.

Ick bedancke Ul. van de copinge des lants ende andere vrientschap mij gedaen, beneffens de adviesen aen mij gegeven ende hoewel sij mijnen neve Wouter van Twiller tot Directeur-generael nu derwaerts senden, soo gelooft vrijel(ijck), dat hij Ul. int minste niet heeft getracht uyt sijn directie te stooten, alsoo de bewinthebbers sonder dat hij het heeft versocht, ofte dat ick yemant voor hem daerom hebbe aengesproken, hetselve hem selver gepresenteert, tot een fondament leggende, dat sij alle het volck uyt het lant wilden thuys ontbieden (dat sij doch noch niet hebben connen te wege brengen) ende alle te samen nieuw volck senden, uytgenomen weynige. Off sij voorsichtich ende wijsselijck daeraen doen, laet ick verstandiger als ick oordeelen. De uytcomste sal het aen den dagh brengen, ende off sij geen vromer ende getrouwer thuys ontbieden als eenige nieuwe die sij senden, sulx weet de Heere. In allen gevalle is het vele van henluyden leet, dat sij yemant souden senden die de patroonen gunstich waere, selff sonder ondienste van de Comp^e. Dan deselve connen noch niet al te wege brengen, dat sij geerne wilden.

Ick recommandere Ul. nochmaels het beste van mijne colonie, die mij alreede vele gecost heeft, waermede ick sal eyndigen, Ul. in Godes genadige bescherminge bevelende ende herttelijck gesalueert.

Ul. veel gunstige vriendt.

Mij soude het aengenaem sijn, ingevalle Albert Diteringh off yemant anders eens wilde aftreeden mijne bouwlanden die Mr. Crijn niet gemeten heeft, te weten tegenover het fort Orange, item bij de Meulekil, voorts boven 't Greynenbos tot aen de val, van daer tot aen Moenemins Casteel, de lenghte ende breedte.

(Memoriaal van Kiliaen van Rensselaer, fol. 21 vers.)

1) opengelaten in het handschrift.

Bijlage 10. 24 Mei 1635. In het begin van Mei 1634 was het schip „de Eendracht" uit het vaderland vertrokken. Planck, de nieuwe officier van Rensselaerswijck, bevond zich met verscheidene andere kolonisten aan boord. Meer dan een jaar verliep, zonder dat men in Amsterdam eenig bericht van de opvarenden kreeg en men maakte zich reeds ongerust. De Amsterdamsche Kamer der West-Indische Compagnie besloot niet langer te wachten, maar „de Sevenstar" uit te rusten voor de reis naar Nieuw-Nederland. De patroon gaf den schipper den hier volgenden brief mede voor Jacob Planck; in het eerste gedeelte er van deelt hij zijn officier ongeveer hetzelfde mede als hetgeen hij omstreeks dien tijd aan Wouter van Twiller schreef, 1) het tweede gedeelte spreekt het beginsel uit, waardoor de patroon zich liet leiden bij de stichting van zijn kolonie.

Jacob Planck officier van Rensselaerswijck,
per Jacob IJsbrantsen schipper op „de Sevenstar."

In Amsterdam desen 24 May 1635.

Alsoo wij tot dese wijze toe noch in hoope ende vreese staen of het schip „de Eendracht", daermede U E. met mijn ander volck sijt overgevaren, onder wegen mach sijn om herwaerts te coomen oft dat het int herwaerts coomen ofte oock wel int derwaerts vaeren soude mogen wel verongeluckt sijn, alle hetwelcke sijn bysondere consideratie ende opmerckinge heeft ende ick van 't eene niet verseeckert sijnde ende 't andere te vreesen hebben ende geen advies van U E. becoomen, hoe de gelegentheyt van mijn colonie staet, weynich materie vinde om Ul. te schrijven, soo can ick nochtans niet laeten met dit spoedich vertreck van dit schip, dat nu soo in der haest opcomt ende andersins wel ses maenden gereet gelegen heeft, Ul. te verwittigen, datte respective patroonen van de colonie van Swanendal ende Pavonia hare coloniën aen de West-Indische Comp^{e}. vercoft ende opgedragen hebben ende lichtelick soude connen gebueren, dat men Ul. soude soecken te .... 2) alsof ick mijne colonie oock souden hebben vercoft ofte dieswegen mette Comp^{e}. in onderhandelinge staen, soo sal desen dienen tot Ul. naerrichtinge, dat ick noch in mijn geheel ende op mijn vrije voeten ende volcoomen vrijheden ende gerechticheden stae, oock gesint ben met adviese van mijne confraters deselve colonie met soo grooten ijver ende reputatie uyt te voeren door den genadigen segen des Heeren, als oyt te vooren; ende soude met dit schip niet gemanckeert hebben volck ende andere behoeften over te senden, indien ick verseeckert ware van de stant van mijn colonie, hetwelck noch hoope in weynich dagen

1) Zie bijlage J. van De Roever, Oud-Holland 1890, blz. 290 e. v.

2) onleesbaar in het handschrift.

met de compste vant schip „de Eendracht" te verstaen, daer de Compe. mijns oordeels noch eenige dagen naer behoorden te wachten ende datter alsdan een grooter schip sal moeten na toevaren, daer ick Ul. van alles hoope mede te senden ende breeder te schrijven. Examineert eens, wat recht de colonie competeert, daer de Heere Paauw sijn colonie vercoft hebbende aen de Compe., deselve heeft moeten gedoogen ende voor goet opneemen de contracten, die de Heere Paauw met sijn volck selfs aengaende de handelinge van de pelterijen heeft opgerecht ter tijt van de expiratie ende uytganck van hare jaren toe. Indien dan Cornelis van Voorst ende de sijne, wiens meester sijne colonie vercoft heeft, mogen handelen, hoeveel te meer Ul., diens patroon sijne vrijh(eyt) behoudt ende tot noch toe behouden heeft, hetwelck Ul. saecke niet vermindert maer vermeerdert. Alleen hebt maer patientie voor een cleyn tijt van jaren; de Heere sal ons voorneemen segenen, alsoo wij een ander ende veel beter ogemerck hebben als de Compe. in desen doet, daer wij soecken het lant te populeeren ende mettertijt de leere des H. Evangeliums door menichte van menschen voort te planten, sij ter contrarie met weynich volx alleen haer aen de profijten van de pelterijen (die noch maer met schade vermengt sijn) ten meesten deelen vergaepen. Derhalven vertrouwe ick, dat die alwetende Godt ons goet voornemen in desen sal segenen tot exempel van anderen om ons naer te volgen. Doet gij ondertusschen in de vreese des Heeren U best om het volck in goede ordre ende disciplien te regeeren ende tot naer(s)tigen arbeyt te vermanen, hetwelcke ick vertrouwe Ul. alreede gedaen heeft ende ick metten eersten hoope te verstaen. Blijft ondertusschen dien getrouwen Godt etc.

Ick soude aen andere van mijn volck oock wel scrijven, dan weete niet, hoe het daermede staet; wilt se al te samen van mijnentwegen groeten ende scrijft mij bij alle occasiën over Virginea ofte Nieu-Engelant ofte met wat volck ofte de scheepen daer coomen mochten, alsoo wij seer verlangen, gelijck Ul. huysvrouw oock doet, die mede aen Ul. gescreven heeft. Desen gaat p(er) Jacob IJsbrantsen, die schipper op een sloep sal wesen ende van Ul. goede kennisse is. Hout met hem ende alle eerlijcke persoonen goede correspondentie.

(Memoriaal van Kiliaen van Rensselaar, fol. 76 verso e. v.).

Bijlage 11. Van 14 Juni 1635 tot 28 October 1636.
Uit de Resolutiën der Kamer van Amsterdam der West-Indische Compagnie.

a. 14 Juni 1635. Preses Pieter Verleth.

Req(uest)e Is overgelevert een req(uest)e van Bijlevelt, versouckende ver-

van Bijlevelt — goedinge van haere pretense schaede door de revocatie uyt Nieu-Nederlant, deselve begrotende tot ontrent 7000 gulden, ende goetgevonden, de Heeren Commissarisen, ten tijde van sijn revocatie uyt Nieu-Nederlant geweest sijnde, de jegenwoordige Commissarisen van Nieu-Nederlant te willen berichten van redenen van revocatie.

(Algemeen Rijksarchief. West-Indische Compagnie, Oude Compagnie n°. 14, fol. 39 verso).

b. 19 Juli 1635. Preses Jo(h)annes de Laet.

saeck van Bijlevelt — De Heer Coe(n)radus draecht voor, dat de huysvrou van Bijlevelt, eysschende over schaede ende interest in Nieu-Nederlant over de 7000 gulden wegen de revocatie van haer personen uyt N(ieu)-Nederlant, neffen de Heer De Vries met de Heer Bicker ende Rensselaer bij den anderen geweest sijn ende dat de Heer Bicker meynt haer ongelijck te geschieden, doch dat de Heer Rensselaer verclaert, dat Bijlevelt in dienst van de Compagnye vertrocken is geweest ende niet als vrijman, dat sij nu presenteert op hoope van accord bij den anderen te comen. Waerop geresolveert is, dat oude ende nieuwe Commissarisen van Nieu-Nederlant met haer in conferentie sullen comen ende te refereren aen dese vergaderinge om naerder te resolveren.

(t. a. p., fol. 50 en 51).

c. 3 November 1635. Preses Jacob Reepmaecker.

Miss(iv)e van W. van Twiller — Gelesen een missive van Wouter van Twiller, Directeur in Nieu-Nederlant, in dato den 28 Augusti 1635.

(t. a. p., fol. 86).

d. 15 November 1635. Preses J. J. Blaeuwenhaen.

vellen van den Heer Rensselaer — De Heer Rensselaer versouckt volgens cognoscement een kasgen te ontfangen met pelterijen, mits betaelende een gulden voor yder leverbaar vel. Wert gerenvojeert aen Commissarisen om volgens de ordre vracht ende recognitie te ontfangen.

(t. a. p., fol. 93).

e. 3 Juni 1636. 1)

Generale vergaderinge van bewinthebbberen ende hooftparticipanten gelecht sijnde om nominatie te doen van tripel getal, daeruyt bij Burgemeesteren ende Regierders deser stede Amsteldam electie van bewinthebbberen gedaen mochte werden, sijn daertoe genomineert de naervolgende personen.

1) De naam van den president staat niet aangegeven.

Simon van der Does	met 32 stemmen	Jacques van Hoorn	26
Henrick Broen	31	Abraham Oyens	27
Rombout Jacobsen	28	Jan Lemans	24
Marcus van Valckenburgh	34	Frederico Bercq	31
Jacob Tiboul	28	Kiliaen van Rensselaer	20
Samuel Blommert	32	Jan van Geel	19
Daniel Godijn	26	Gilles van den Bogaert	18
Henrick Hamel	24		

(t. a. p., fol. 143).

f. 7 Juli 1636. Praeses Ed. Man.

d' hr Kiliaen van Rensselaer volck nae N.Nederlt te senden

De heer Kiliaen van Rensselaer draecht voor, dat hij een grooten hoop volcks aengenomen heeft tot in de 30 à 40 om nae Nieu-Nederlant te versenden, die door 't lange retarderen ten dele verlopen, ten dele beginnen te meutineren. Ende daerom sou versoucken deselve met een schip van de Compagnie over te senden, ofte ten minsten met sijn eygen schip, dat hij in West-Indiën mocht senden op behoorl(ijcke) recognitie, sijn volck in Nieu-Nederlant over te te brengen, als breder in sijn overgeleverde req(uest)e, waarop goetgevonden is sijn req(uest)e te stellen in handen van de Commissarisen van Nieu-Nederlant, om te examineren ende ter vergaderingh te refereren.

(t. a. p., fol. 155 verso, 156 recto en verso).

g. 14 Juli 1636. Praeses Eduard Man.

Kiliaen v. Rensselaer

Is binnen gestaen Kiliaen van den Rensselaer, versouckende dat op sijn versouck den 7den deses gedaen, soude mogen werden finalijck gedisponeert ende dat hem copie mochte

een schip naer N. Nederlt te mogen senden

geworden van alle 't gunt den fiscael Dinclage tegen hem ende sijn neeff Wouter van Twiller overgelevert heeft. Waerop gedelibereert sijnde, is goetgevonden op 't 1e poinct hem te consenteren een schip op Nieu-Nederlant te bevrachten met een hout- ende soutbrieff, volgens de regle-

aen de Commissarisen van N. Nederlant

menten ende vrijheden van Nieu-Nederlant ende West-Indiën respective, mitsgaders een commissie van sijn Exe, mits opnemende een supracarga. Ende nopende het tweede lith, wert verstaen, dat Commissarisen van Nieu-Nederlant hem daervan sullen contentement doen.

wat de C. in N. Nederlant moet senden

Ende werden Commissarisen van Nieu-Nederlant versocht te onderstaen wat goederen off volck de Compagnie derwarts te senden heeft.

(t. a. p., fol. 158 verso).

h. 21 Juli 1636. Praeses Ferdinando Schulenburgh.

De heer Kiliaen van Rensselaer een scheepken na N. Nederl[t]

De Heer Kiliaen van Rensselaer binnen staende, verclaert, dat hij staet om een cleyn scheepgen te copen om naer Nieu-Nederlant te senden, presenterende een groter te huyren of te copen, ingevalle dese vergaderinge geraeden vindt eenich cargasoen te senden. Daerop versouckende ronde verclaringe, alsoo hij desen dach sal moeten resolveren, daerop sijn E. bedanckt sijnde aengesecht is, alsoo de saecke soo seer presseert ende Commissarisen van Nieu-Nederl(an)t niet soo haest ree souden connen sijn, om hem niet op te houden, dat hij can soodanigen schip copen als hem goet dunct, ende sooder plaets in sijn sal ende de Comp[e] ree vallen can, eenich goet daer met sullen connen senden.

(t. a. p., fol. 160 recto en verso).

i. 1 September 1636. Praeses Pieter Verleth.

De heer Kiliaen van Rensselaer

De Heer Kiliaen van Rensselaer versouckt als in requeste, in cas geen cargasoen van de Compagnie in Nieu-Nederlant waere, off hij sijn cargasoen soude mogen verhandelen ende op wat conditiën, ende is verstaen de requeste te stellen in handen van Commissarisen van Nieu-Nederlant om besoignes te maecken ende rapport te doen, soo aengaende dat versouck als d'ordre van redres, die in Nieuw-Nederlant dient gestelt.

(t. a. p., fol. 173).

k. 28 October 1636. Praeses Reynier Reael.

een schip en ordre roerende N. Nederlant.

De Heer Coenradus draecht voor, dat er een schip nae Nieu-Nederlant sal dienen gesonden, oock ordre gegestelt op de regieringe aldaer, ende naer een bequaem persoon uytgesien tot Commandeur, ende sijn Commissarisen gelast naer een capabel persoon uyt te sien, ende te letten op een bequaem schip ende tegen de naeste vergaderinge rapport te doen.

(t. a. p., fol. 199).

NAAMREGISTER.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Op blz. 3 regel 7 staat Heemskerk, lees Heemskerck.
„ „ 9 „ 5 „ Henric, lees Henrick.
„ „ 20 „ 5 „ De Roewer, lees De Roever.
„ „ 23 „ 34 „ n°. 14. lees n°. 14,
„ „ 36 „ 8 „ Mahikans, lees Mahicans.
„ „ 42 staat in den titel Hendricsz., lees Hendricksz.
„ „ 51 „ „ „ „ De „Eendracht", lees „De Eendracht."
„ „ 51 regel 22 staat Kasteelseiland, lees Casteelseiland.
„ „ 56 „ 4 „ Cornelis, lees Cornelis Theunissen of
„ „ 57 „ 21 „ Kasteelseiland, lees Casteelseiland.
„ „ 62 „ 10 „ Hontom, lees Honthom.
„ „ 64 „ 12 „ Kasteels-, lees Casteels-
„ „ 64 „ 21 „ Brandt, lees Brant.
„ „ 65 „ 14 „ Albertz, lees Albertsz.
„ „ 75 „ 7 „ ervan, lees er van.
„ „ 85 noot 3 staat dat, lees dat mij.
„ „ 102 regel 30 staat Henrick Carstenss, lees Hendrick Carstensz.
„ „ 124 „ 13 „ Hendrick, lees Hendrik.
„ „ 143 staat in den titel Blanck, lees Planck.
„ „ 175 regel 8 staat Hendrick, lees Hendrik.
„ „ 208 „ 18 „ St.-Martin, lees St. Martin.
„ „ VIII „ 29 „ De Basière, lees De Rasière.
„ „ X „ 4 „ Cuyper, lees cuyper.
„ „ X „ 29 „ de Voocht, lees De Voocht.

NASCHRIFT BIJ BLZ. 24.

Na het afdrukken van dit werk verscheen van de hand van G. Beernink: Dr. Arend van Slichtenhorst en zijn vader Brant van Slichtenhorst, in de Werken uitgegeven door Gelre. Hierin vinden wij op blz. 140—154 verscheiden tot nu toe onbekende gegevens omtrent het geslacht der Van Rensselaers.
